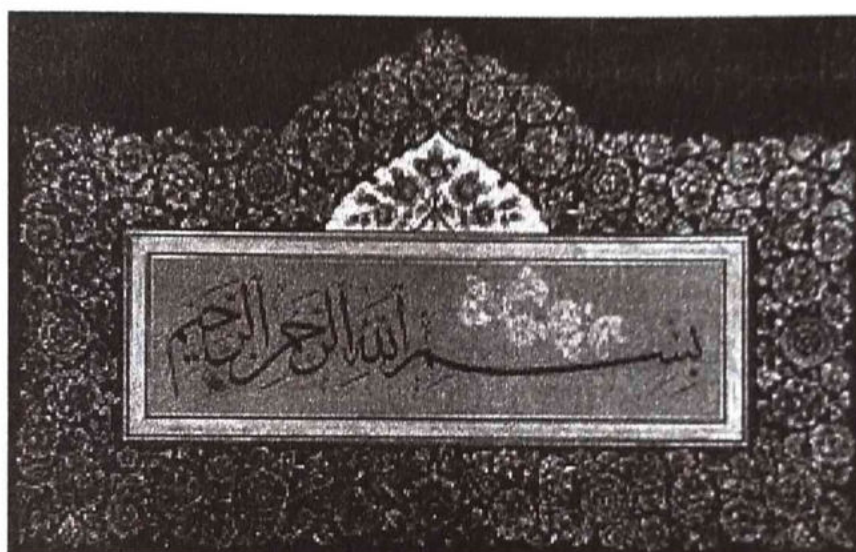

İSLÂM'IN ÖZETİ

"Allah Bizden Neler İstiyor?"

CEMAL NAR

ÖZGÜ
YAYINEVİ

بسم الله الرحمن الرحيم

Özgü Yayınları
Cemal Nar Kitaplığı: 12

Yazarın Adı: Cemal Nar
Kitabın Adı: İslâm'ın Özeti
Editör: Hasan Kurt
Bilgisayar Uygulama: Mustafa Yiğit
Kapak Tasarım: Yunus Karaaslan
ISBN: 978-605-5350-98-7

Baskı ve Cilt: Lord matbaası
İstanbul-Topkapı tel: 0212 674 93 54
Sertifika no: 22858

1. Baskı: 2016

Özgü Yayıncılık ve Tanıtım Hizmetleri San. Tic. Ltd. Şti.
Çatalçeşme Sok. Defne Han No: 27/18 Cağaloğlu - İSTANBUL
Tel: (0212) 511 38 26- (0212) 511 75 52
info@arkkitap. com
www. arkkitap. com

CEMAL NAR

İSLÂM'IN ÖZETİ

"Allah Bizden Neler İstiyor?"

Özgü Yayınları

2016

CEMAL NAR

07. 01. 1955 de Kahramanmaraş/Hartlap'ta doğdu. 1973'de Diyarbakır İmam Hatip Lisesini, 1977 de Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdi ve aynı yılda Andırın Lisesi'ne Din Dersi Öğretmeni olarak atandı. 1980'de tayin edildiği Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesi'nde eğitim ve öğretimin yanında Arapça ve İslamî ilimlerde özel dersler aldı ve uzun yıllar değişik yerlerde sohbet, vaaz, seminer, konferans ve yazılarıyla halk eğitimine katkı sundu, irşad ve tebliğ hizmetlerinde bulundu. Aynı okuldan 2003 yılında emekli olan yazar, halen okuma, yazma, irşad ve tebliğ çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Cemal Nar yazılı çalışmalarının bir kısmını www. cemalnar. com sitesinde yayınlamakta, sohbet, vaaz, ders, seminer, konferans gibi sözel ve görsel çalışmalarının bir kısmını da videolar halinde www. ilimistan. com sitesinde sunmaktadır. 2007 yılının başından beri başta www. habervaktim. com internet haber sitesinde olmak üzere birçok sitede köşe yazarlığı yapmaktadır. İnternette yazarın binden fazla makalesine erişilmektedir.

Yayınlanmayı bekleyen birçok hazır eseri olan yazarımız Cemal Nar'ın, yayınlanmış kitapları şunlardır:

1- Anılar ve İbretler
2- Bu Sistemden İslam'a
3- İslamlaşma Bilinci
4- İslam Sancısı
5- Arş Gölgesi
6- Tasavvufun Anahtarı
7- Alimin Önderliği
8- İslam'da Devlet Ve Siyaset
9- İlim ve Özgürlük
10- İlim ve İktidar
11- İmanın Kıymeti ve Korunması
12- İman ve Etkisi
13- Aydınlanma Yolu Tasavvuf
14- İnançta Arınma
15- İnançta Kirlenme
16- Okuma Aşkı
17- İslam'a Göre Irkçılık ve PKK Ekseninde Kürt Sorunu
18- İnsana Ulaşmak
19- Cihad ve Zafer Şartları
20- İnancın Kıvancı
21- Sistem ve Şeriat
22- Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma
23- Gönül Azığı
24- Laiklik Sorgulaması
25- Derdimiz İslâm
26- Adı Konmamış Savaş
27- Batılılaşmayla Hesaplaşma
28- Aydınların Karanlığı
29- Kitap Sevgisi Yazma Aşkı
30- İmam Hatip Davası ve Hacı Kalay

İthaf

Bütün insanlığa yönelik hizmetlerinden dolayı Muhterem Osman Nuri Topbaş Hoca Efendiye muhabbet ve teşekkürlerimizle...

Cemal Nar

İÇİNDEKİLER

1. BÖLÜM: KAYNAKLAR

2. BÖLÜM: AKAİD VE İMAN

3. BÖLÜM: FIKIH VE HUKUK İLMİ

4. BÖLÜM: AHLAK

ÖNSÖZ

Yüce Allah'ın adıyla başlar, O'na hamdeder, O'nu över, O'na şükrederiz. Sevgili Peygamberimize en samimi selam ve salatlarımızı sunar, "özlediği kardeşlerinden" olma arzu ve ümidimizi diri tutarak O'na kavuşmayı Rabbimizden dileriz.

Öyle zannederim ki sevgili okuyucularımız bu kitabı ellerine alıp da içeriğine şöyle bir baktıklarında "bu bir ilmihal kitabıdır" diyeceklerdir. Haliyle hemen akıllarına şu soru damlayacaktır: "Bu kadar ilmihal içinde buna ne gerek vardı?"

Onlara derim ki: Haksız değilsiniz. Ama her kitabın ayrı bir yeri ve hizmeti vardır. Peki, bu kadar ilmihalin, yani akaid, fıkıh ve ahlak kitapları arasında bu kitabımızın meziyeti nedir ki, size alıp okuma veya bir sevdiğinize hediye ederek faydalandırma kararı verdirsin?

Herhalde şudur; Bu kitap çok kapsamlıdır. Özet de olsa İslam'a dair her konu, her bilgi var içinde. "Şu konu da olsaydı?" dedirtmez insana. Diğer ilmihallerde dinin bazı bölümleri yok. Mesela akaid, ibadet var, muamelat veya ahlak yok. Veya onlar var, ama bazı bölümler çıkarılmış, günümüzde uygulaması yoktur diye. Bu eser bu bakımdan tamdır. Bu tamlık insana huzur verir.

İkinci bir meziyeti de, ayrıntılarda boğulmamasıdır. Ortalama okuyucuya gerek olan her bilgi kâfi miktarda vardır. Hayatta bir kere bile başa gelmeyecek olan, ancak uzmanına gereken detay bilgiler verilmemiştir. Bu da hem anlamayı ve hafızada tutmayı kolaylaştırır, hem de her açıdan tasarrufu sağlar.

Lütfen "içindekiler" bölümüne bir bakınız, sanırım "işte bu!" diyeceksinizdir.

Bu kitabın da bir hikayesi var. Bir zamanlar bir dostum bize İslam Dini'nin temel esaslarını kapsayacak, 70 veya 80 sayfalık küçük bir kitap yazmamızı rica etti. Bunu, iş yerlerinin bir hediyesi olarak armağan etmek istiyorlardı. "İslam'ı insanlara sunmak" gibi hayatımın davası saydığım bir işi nasıl kabul etmeyebilirdim?

"Bismillah" diyerek işe başladım. Ancak içeriğin büyüklüğüne rağmen ısrarla istenen sayfa adedinin küçüklüğü beni korkuttu. Bu yüzden, kısa tutma amacıyla Kur'an ve sünnet dışında kullandığım kaynakları belirtmedim. Sonuçta 22. 04. 2004 Perşembe günü saat 22.35'de bir mübarek Cuma gecesi bu kitabın yaklaşık yüz sayfalık ilk hali ortaya çıktı. Fakat onlar maalesef yaşadıkları bir ekonomik kriz sebebiyle düşüncelerinden vazgeçmek zorunda kaldılar. Biz de "bunda da vardır bir hayır" diyerek eseri yeniden gözden geçirdik, arzu ettiğimiz bütün konuları ekleyerek genişlettik ve içimize sinen bu haline getirdik. Ancak metot olarak ilk halini devam ettirmek zorunda kaldığımızdan konuları özet olarak sunduk. Bu da ayrıntı istemeyen okuyucular için belki daha faydalı olmuştur. Bizden daha fazla bilgi isteyenler ise, muhtelif zaman ve mekanlarda verdiğimiz derslerin video kasetlerini dinleyebilirler. O derslerde akaid, tefsir, hadis, ahlak, davet ve tebliğ gibi birçok konular yanında fıkıhtan da koca bir kitap bulabilirler.[1]

Emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunar, dualar ederiz. Allah Teâlâ kıyamete kadar nesillerini küfür ve kebairden korusun.

Nihayet her hal-ü karda Yüce Allah'ımıza hamd eder, bu çalışmayı kabul buyurmasını ve faydalı kılmasını niyaz ederiz.

Cemal Nar

Kahramanmaraş

1 Bkz. http://www.ilimistan.com ve https://www.youtube.com/user/cemalnar

1. BÖLÜM: KAYNAKLAR

İSLAM DİNİ

Dinin Tanımı

Din, akıllı insanlara, kendi arzu ve istekleriyle dünya ve ahiret mutluluklarını kazandıracak her türlü hayırlara götüren ilahi kanunlardır.

"Her türlü hayırlar" sözü, şüphesiz kapsamlı bir sözdür. Bununla kastettiğimiz, insanın, yaratıcısı Allah (c.c.) ile olan ilişkileri ile beraber, içinde yaşadığı toplumdaki insanlar, hayvanlar ve eşyalar ile olan ilişkileridir de. Çünkü, bazılarının yanlış anladığı gibi din, sadece Allah'a iman ve ibadet etme, ahlakı güzelleştirme değil, aynı zamanda toplumun idari, hukuki, iktisadi, ticari, eğitim ve ahlak gibi her türlü iş ve ilişkilerini kendi içinde uymlu bir şekilde düzenleyen kapsamlı bir ilahi kanunlar bütünüdür.. Bir başka deyişle din, Yaratan'la ilişkileri düzenlediği kadar, yaratılan insan, hayvan ve eşya ile olan ilişkileri de düzenleyen, hayat içinde onlara yön veren kurallar bütünüdür. Bu anlamda din, bir yaşama biçimidir. Bir nizam, bir sistemdir.

İslam Dininin Tanımı

Bu bakımdan İslam Dini, bütün peygamberlerin Allah'tan alıp insanlara tebliğ ettiği, nihayet son peygamber olan Hz. Muhammed (s.a.v.) in vahiy yoluyla Allah'tan alarak insanlara sunduğu iman, ibadet, hukuk, ahlak gibi kalbi, zihni ve ameli esasları, kuralları içeren

ilahi kanunlar toplamıdır. Peygamberimizin bizzat uygulayarak sunduğu bu din, zamanla Müslüman toplumlarca yaşatılmış, hatta insanlığın zihni ve ameli birikimlerinden de yararlanarak geliştirilmiş, insan, devlet ve toplum gibi temel konularda kendine özgü düşünce, ilke ve anlayış oluşturmuş bir dinin, bir dünya görüşünün, tarihi bir birikimin, kültür ve medeniyetin adı olmuştur.

Şüphesiz burada kasdedilen "Hak Din"dir. Yoksa dinler, Tanrı anlayışları, sosyolojik, tarih, coğrafya vb. açılardan dinler tarihi bilimi bazında değişik tasniflere tabi tutulmuşlardır. Ancak Kur'an, dinleri "Hak" ve "Batıl" diye ikiye ayırır. Batıl dinler, bütün çeşitleri ile tek bir dindir ve hak din karşısında küfrü ve inkarı temsil ederler. Kur'an'ın kesin ifadesine göre Allah katında geçerli tek din İslam'dır ve her kim İslam'dan başka bir din, bir yaşama biçimi benimser ve yaşarsa, Allah tarafından o, asla kabul olunmayacaktır.

Dinin Kaynakları

Hiç şüphesiz dinin kaynağı Allah'tır. Allah, önce evreni ve bu arada dünyayı yaratmıştır. Amaç, Allah bilir ya, insana bir imtihan alanı açmaktır. Sonra insan yaratılmıştır. İnsanın yaratılmasındaki temel amaç da, yaratıcısını bilmesi, sevmesi ve istediği ölçüler içinde kulluk ederek O'nu hoşnut etmesidir. Hayat, "ömür" dediğimiz belli bir süresi olan bir sınav içindir. Sınava alınanlar, akıllı ve ergin insanlardır. Sınavın şartları, süresi, yeri ve zamanı, herkese göre farklıdır. Bunu belirleyen, Yüce Yaratıcımızdır. Bu sınavın konusu, dindir. Başarı için, yüz üzerinden en az elli puan almak gerekir. Ama mutlak sonuç, yine yaratıcıya aittir. Başarılıyı başarısız kılmaz ama, başarısızı, bazı durum değerlendirmelerine göre başarılı kılabilir. Çünkü adaleti muhakkak, merhameti sonsuzdur. Buna göre Allah'ın istek ve iradesine göre, yani dine göre bir hayat yaşayanlar, burada ve orada mutlu olacaklar, din

dışı bir hayat yaşayanlar, kendi keyflerine, lezzetlerine, şehvetlerine göre yaşayanlar, Allah'ın kanunlarını tanımadan yaşayanlar ise, burada ve orada acı, ızdırap ve azap içinde kalacaklardır.

İşte Allah, Cennette yarattığı ilk insan ve eşine, bu gerçekleri anlatmış, bilinen sebepler yüzünden onları Cennetten dünyaya indirdikten sonra da O'nu, kendi nesillerine peygamber olarak görevlendirmiştir. İlk insan, yani Hz. Âdem (a.s.) aynı zamanda ilk peygamberdir de. O'nun çocukları da Allah'ı bilen, Allah'ın kanunlarına teslim olan ilk müslümanlardır. İşte Allah'ın bu dininin, bu kanunlarının adı da İslamdır. Hemen söyleyelim ki, Kur'an'ın anlattığı bu kesin bilgilere rağmen, ilk insanın ilkel, dilsiz ve düşüncesiz olduğunu veya maymundan geldiğini söylemek, boş bir zan ve iddia olup hiçbir bilimsel tarafı olmamakla beraber, aynı zamanda ayetleri inkar anlamı da taşıdığı için, kesinlikle dinden çıkmadır, küfürdür.

Çağlar içinde insanlar zaman zaman hak dinden uzaklaşmışlar, çok çeşitli sebeplerle batıl yollara sapmış, yanlış ve çirkin inanç ve yaşayışlara yönelmişlerdir. İşte o zaman Allah Teala yeni peygamberler görevlendirerek, zamanın şartlarını de gözeten dinini, tekrar sunmuştur insanlara. İnanç ve ahlakı değişmeyen, ibadet ve muamelatta ise yeni şartlar ve ihtiyaçlara göre kısmen değişen ve gelişen bu dinin adı İslamdır ve en son, en mükemmel şeklini, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) tebliği ile almıştır.

Bu bilgilerin ışığında şunları söyleyebiliriz: Bu dinin temel kaynakları ikidir;

1. Allah'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bildirdiği ilahî vahyinden, yani kutsal sözlerinden oluşan Kur'an.

2. Bu Kur'an'ı insanlara okuyan, açıklayan ve uygulayan peygamberin sözleri, işleri ve benimsemeleri. Biz buna, "kavlî", "fiilî" ve

"takrirî" diye kısımlarına ayırdığımız "sünnet" diyoruz. Bu sünnet, Kur'an'ın genel, kısa ve kapalı geçen ayetlerinin ayrıntılarını açıklar, umumi hükümlerini tahsis eder, uygulamayı gösterir, hatta Kur'an'da olmayan bir kısım hükümleri bildirir. Hiç şüphesiz bu yetkiyi O'na, ileride delilleri ile göreceğimiz gibi, Kur'an, yani Allah vermiştir.

3. Bu iki asıl kaynak yanında, bir önemli kaynak da ictihattır. Mesela sahabenin görüşü, Müslüman toplumun örf ve adetleri, istishan, istishap, mesalih-i mürsele, öncekilerin şeriatları gibi başka deliller de vardır. Bunlara "fer'î kaynaklar" diyoruz. Aslî kaynaklarda bulunmayan hükümler, fıkıh usulü ilminde belirlenen belli kaide ve kurallar çerçevesinde bu fer'î kaynaklardan çıkarılır. Bu işleme "içtihat", bunu yapacak ehliyette olan alime de "müçtehit" diyoruz. Bu kavramları "Fıkıh" bölümünde kısaca göreceğiz.

İnanç Bakımından İnsanlar

İnsanlar, akıllı olarak büluğ çağına erdikleri zaman **mükellef,** yani din bakımından sorumlu olurlar. Buna göre Allah'ın emir ve yasaklarını, dinî ibâdetleri yerine getirmekle vazifeli olan kimselerin herbirine "mükellef" denir.

Bülûğ çağı, İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre kızlarda 9-15; erkeklerde 12-15 yaşları arası olarak belirlenmiştir. Yalnız Ebu Hanife bülûğ çağının sonu olarak kızlarda 17; erkeklerde ise, 18 yaşını kabul eder. Kişinin bülûğa ermesi erkeklerde rüyada ihtilâm denilen cinsî boşalmanın olması; kızlarda ise "hayız" veya "aybaşı" denilen muayyen hâlin ortaya çıkması ile gerçekleşir.

Ay hâli veya ihtilâmla bülûğa ermeye "tabiî bülûğ" denir. Tabiî bülûğ yoluyla rüşdüne eren kişi, bülûğa erdiği andan itibaren mükellefiyet altına girer. Bâzan olur ki, erkek ve kız, yaş olarak bülûğ

çağına girdikleri halde, kendilerinde ihtilâm ve ay hâli görülmez. Böyle erkek çocuklara "mürâhik", kızlara da "mürâhika" denilir. Bu durumda mükellefiyetin başlangıcı olarak bülûğ çağının sonu kabûl edilen onbeş yaş esas alınır. Yani, onbeş yaşına basan kız veya erkek, henüz tabiî şekilde bülûğa ermemiş olsalar da, artık hükmen bülûğa ermiş sayılır ve mükellef/sorumlu olurlar. Bu şekilde bülûğa ermiş sayılmaya da, "hükmî bülûğ" denir.

Bu açıdan baktığımızda mükellef insanlar üç kısma ayrılırlar: Mü'min, kafir, münafık.

1. Mü'min: kesin inanmış insan demektir. Yani mü'min, Yüce Allah'a, O'nun peygamberi Hz. Muhammed'e ve peygamberin haber verdiklerine şeksiz şüphesiz olarak, kesin ve tereddütsüz inanan, kabul ve tasdik ederek beğenen insandır.

Bu iman ve gereğince yaşayanlar, dünyada huzurlu, mutlu ve mutmain oldukları gibi, öldükten sonra tekrar diriltildiklerinde de Cennete girecekler, orada Allah'ın kendilerine hazırladığı pek çok nimetler içinde ebediyyen, sonsuza dek mes'ud ve bahtiyar bir hayat yaşayacaklardır.

Ancak, imanlarına rağmen dünyada Allah'a karşı kulluklarında noksanları olan veya bazı yasakları, günahları işleyenler, bunun karşılığında cezayı hak etmişlerdir. Allah Teala, dilerse bunları, suçları oranında cezalandırır, dilerse de affeder. Hiç bir mü'min cehennemde ebedi kalmaz, sonunda mutlaka Cennete girer.

2. Kafir: İslam'ın kesin inanç ve emirlerine kısmen veya tamamen inanmayan, onları alaya alan veya beğenmeyen insanlara kafir denir. Onlar, sonsuza dek Cehennemde kalacak, asla o acıklı ve acıtıcı azaptan kurtulamayacaklardır.

3. Münafık: İçlerinden kafir oldukları halde, dışlarından mü'min olduklarını söyleyen veya öyle görünen, öyle yaşayan insanlara münafık denir. Bunlar, kafirlerden daha değersiz, daha tehlikeli, dolayısıyla da ahirette azap bakımından daha beterdirler.

Müslümanlar, birbirlerinin kardeşleridir. Mü'minler, hem kardeşlerine karşı vazifelerini, hem de kafirlere karşı tavırlarını alabilmek için, inanç bakımından insanları iyi tanımak zorundadırlar.

Bir önemli konu da şudur: Mü'min her an küfre düşebileceği gibi, kafir de her an mü'min olabilir. Kafirin mü'min olması, fevkalade sevinilecek bir olaydır. Buna sebep olmak, dünyada büyük bir mutluluk ve huzur kaynağı, ahirette de bir kurtuluş vesilesidir. Aksine mü'minin küfre düşmesi ise, bütün müslümanları üzen bir olaydır. Üzerinde derin derin düşünülmesi gereken, sebep ve çarelerinin araştırılması gereken bir olaydır. Ama, mümkün olan bir olaydır.

Onun için Müslümanların imanlarını güçlendirecek ilim ve amellere çok büyük önem vermeleri gerekir. Mü'min iken dinden çıkana "mürted" denir ve yakalanırsa İslam toplumunda ferdin ve cemiyetin inanç, huzur ve güvenini koruma adına cezalandırılır. Ancak, bir kimsenin dinden çıkıp kafir olduğunu söylemek, ciddi bir iştir. İnsanı dinden çıkaran dinin temel esaslarının inkarı veya alaya alınması veya faydasız görülüp beğenilmemesi gibi şeylerin, o insan tarafından bilerek söylenip söylenmediği, amaçlandığı veya maksadını aşıp aşmadığı iyi araştırılmalı, insanlar gelişi güzel tekfir edilmemeli, yani hemen dinden çıkıp kafir olduğu ilan edilmemelidir. İnsanlar bazen dini, içlerinden samimi bir şekilde benimsediği halde, bilmeyerek veya boş bulunarak inkara götüren bir sözü söylemiş de olabilirler. Gerçekten bazen söz kafir, ama söyleyen mü'min

olabilir. Bu gibi hallerde yapılacak olan, temkinli olmak, uygun bir dille o kişiyi uyarmak ve tövbeye davet etmektir.

Ne yazık ki bazen de insanlar, bilerek dinden çıkacak sözleri söyleyebilir, işleri işleyebilirler. Bu gibi durumlarda inananlara düşen, yukarıda belirtilen gerekçeler gereğince o insanlarla, davetin dışındaki tüm ilişkileri kesmektir. Onlara selam verilmez, selamları alınmaz, kestikleri yenilmez. Müslüman bir eşle evlendirilmez, evli ise, nikah hükümsüz kaldığından eşi kendiliğinden boş olur ve elinden alınır. Öldüğünde cenaze namazı kılınmaz, müslüman mezarlığına da gömülmez.

Bütün bunlar düşünüldüğünde bu gün müslümanların en önemli meselesi, kendilerinin ve sorumlu olduklarının imanlarını iyi korumaya çalışmalarıdır. Çünkü, insanları küfre düşüren cehalet malesef çok yaygınlaşmış, yabancı inanç ve kültürler, İslam dışı yaşama biçimleri, çeşitli kişi ve kurumlarca değişik metotlarla insanımıza benimsetilmeye çalışılmaktadır. Hatta zaman zaman bu konuda, insan haysiyet ve şerefine yakışmayan, temel hak ve hürriyetlere ve yürürlükteki yasalara da ters düşen ilkel baskı, zorlama ve dayatmalara da şahit olunmaktadır. Bütün bunları bertaraf edebilmek için sağlam bir inanca, güçlü bir bilgiye, engin bir kültüre ve fevkalade bir cesarete ihtiyaç vardır.

ALLAH (C. C)

Tanıma

İnsanların varoluş amacı, Allah'ı bilmek, sevmek ve O'na itaat ederek yaşamaktır. Kayıtsız ve şartsız O'na teslimiyet, O'na boyun eğme ve uyma."Marifetullah-Allah'ı bilme", "Muhabbetullah- Allah'ı sevme" ve "Ubudiyyet-Kulluk" dediğimiz işte budur.

Bu kavramlar, hiç şüphesiz birbirleriyle yakından alakalıdır. Yani marifetullah olmadan muhabbetullah olmaz. O olmadan da kulluk tam yapılamaz. Öyleyse her işin başı dönüp dolaşıp yine ilme geliyor. O yüzden, "bilenlerle bilmeyenler bir olmaz" denilmiştir.

Allah'ı bilmenin bir çok yolu varsa da bunların hepsini üçte toplamak sanırım mümkündür.

1. Kur'an'ı anlayarak okumak. Çünkü bütün isimleri, sıfatları ve fiilleri ile Rabbımız kendisini bize en açık şekilde orada tanıtıyor.

2. Kainat kitabını ibret ve tefekkürle okumak, yaratılanlar ve olaylar üzerinde derin ve engin olarak düşünmek. Eskilerin ifadesiyle "eserden müessire" ulaşmak. Allah'tan en fazla alimlerin saygı duyması gerçeğinin altında yatan bu olsa gerek.

3. Allah'ı çok çok zikretmek. Yani zikir ve başka bazı metotlarla kalbin bilgi kanallarını açmak, sırlarını keşfetmek ve içsel, ledünnî

ilme erişmek. Tasavvuf ilminin üzerinde özellikle durduğu bu yol, yaşanmış gerçeklerdendir.

Bu yollardan en kolay ve en verimlisi, belki diğer ikisini de kapsayan ilkidir. Kur'an, Rabbımızın kitabıdır ve her suresinde bize O'nu tanıtmaktadır. Çünkü bütün isim, sıfat ve fiillerini orada görmekte, okurken haliyle zikretmekte ve anlamak için üzerinde tefekkür ederek derin derin düşünmekteyiz.

Bu konuyu biraz daha açacak olursak, Kur'an'a baktığımızda önce "Allah'a yürekten inanma" emri ile karşılaşırız Çünkü iman, emin yolda olmanın ilk şartıdır. Faydalanmanın da ilk şartı o. Sevgi, saygı ve itaat çerçevesinde bir Allah inancı öncelikli bizden istenen.

Nasıl bir Allah? Kur'an'a göre, her şeyi yaratan tek ve bir Allah. Evveli ve sonu olmayan, yarattıklarından hiç birine benzemeyen, kimseye muhtaç olmadan kendi varlığı ile var olan, diri, bilgili, dilediğini yapacak güçlü kuvvetli, her şeyi gören, işiten, konuşan, en güzel isimlerin sahibi, eşiz ve üstün sıfatlarla şanı yüceltilmiş, azamet sahibi, mutlak galip, acıması azabını aşmış, inananlarını müjdeleyen, inkarcıları korkutan, sözünde duran, kanunlarına karşı gelinmez mutlak muktedir, yaratan, yaşatan, öldüren ve yeniden diriltecek olan, hesaba çeken, esirgeyen, bağışlayan, ama intikamı da yaman olan... bir Allah... Böyle kısa bir kitapta Kur'an'da Allah nasıl anlatılmışı anlatmak mümkün mü? "Arife işaret yeter" diyerek biz bu konuyu en iyisi Kur'an'ın bizzat kendisine havale edelim.

Sevme

Hiç şüphesiz Allah'ı bilip de sevmemek mümkün değildir. Çünkü insanlar kendilerine iyilik ve ikram yapanları severler. O yüzden "bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" ve insanlar bu hatırı sayarlar.

Ya bütün evreni kendileri için yaratan ve emirlerine veren, can dahil her nimeti kendilerine beleş bahşeden Allah nasıl sevilmez? İnsanlık damarı kurumamış birisi için böyle bir nankörlük düşünülemez. Nankörlük, yani küfra-ı nimet ile kafirlik, aynı kökten türetilmiş iki kelimedir. O yüzden Allah Teala "İnananlar, en fazla Allah'ı severler." (Bakara, 165) buyuruyor. Çünkü "Allah onları sever, Onlar da Allah'ı severler." (Maide, 54) Kişinin kendisini seven ve kayıranı, koruyup kollayanı sevmesinden daha doğal ne olabilir? Zaten insana sevmek için kalp veren ve içine o sevgiyi koyan da Allah değil midir? (Hucurat, 7) Bu sebepten ötürü eğer insan yaratılıştan sevgi duyduğu ana babasını, çoluk çocuğunu, eşini akrabasını, evini barkını, malını mülkünü, işini aşını Allah'tan, Resülünden, onlar yolunda çabalamaktan daha çok seviyorsa, azabı hak etmiştir ve doğru yoldan sapmıştır. Onu, iliklere işleyecek ve insanı titretecek bir uslupla bizzat Allah tehdit ederek uyarıyor. Tevbe suresinin 24. ayetine lütfen bir kere daha bakalım.

Sevgili Peygamberimiz de bir çok hadislerinde, Allah'ı sevmenin olgun bir mü'min olmanın ve imanın tatlılığını tatmanın şartı olduğunu bildiriyor ve kendileri de sürekli şöyle dua ediyorlardı: "Allah'ım! Senden sevgini, seni sevenlerin sevgisini ve senin sevgine ulaştıracak ameli istiyorum. Allahım! Senin sevgini bana canımdan, ailemden, malımdan ve susuza soğuk sudan daha sevimli kıl!" (Tirmizi, Deavat, 72)

Allah'ı sevmenin yolu, yine Allah tarafından Kur'an'da gösterilmiştir: De ki,"eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." (Al-i İmran, 31) Evet, Resulullah'ın sunduğu dini samimiyetle yaşamadan "ben Allah'ı seviyorum" demek, boş bir iddiadır. Delilsiz dava kazanılmaz. Allah'ın ayeti ortada dururken fazla söze ne hacet!

Bu ayet aynı zamanda "iyi güzel, biz Allah'ı seviyoruz da, acaba Allah bizi seviyor mu?" sorusunu soran veya içlerinde bunun endişesini duyanlara da bir cevaptır. Daha fazla cevap arayanlar, yine Kur'an'a başvurmalıdırlar. Zira orada Allah, kimleri sevip, kimleri sevmediğini açık seçik anlatmıştır. Bunları ve Allah'ı canından çok sevenlerin söz ve hikayelerini anlatamamanın acısını içimde duymakla beraber kısa kesiyor ve Efendimizin o müthiş duasını tekrarlıyorum içimden.

Sayma

Allah'ı tanıyıp da O'nu saymama, şan ve şerefini yüceltmeme, kalbde tazimini büyütmeme, emirlerini her emrin üstünde bilip kayıtsız ve şartsız itaat etmeme, O'nu her şeye tercih edip üstün tutmama, tamamen ve yürekten teslim olmama mümkün müdür? İşin içinde O'nu üzmek, O'nu gücendirmek, hatta kızdırmak ve gazabını çekmek varken, huzuruna kara bir yüzle varmanın mahcubiyet ve utançlığı ortada dururken, hangi seven bir mü'min yürek buna katlanabilir ki?

İşte bu sebepten ötürü Allah'ı tanıyıp sevenler, O'nu sayar ve bunun alameti olarak da her emir ve arzusuna seve seve uyarlar. O'nun rızasını kazanmak için can dahil her varlıkdan seve seve vazgeçebilirler. İnsanlara Allah'ı sevdirmek için O'nun dinini aleme yaymaya çalışır, bunun için cehd, çaba, gayret sarfeder, cihad eder, hatta gerekiyorsa şehadet şerbetini isteyerek içerler. Peygamberlerin hayatı, ashab-ı kiramın hayatı, ecdadın hayatı baştan sona bunun güzel örnekleri ile doludur. Evet, Peygamberimizin hayatını okuyup da içlenmemek, İbrahim(a.s.)in imtihanını duyup da ağlamamak, Nuh (a.s.)ın tebliğ çabasını görüp de hayran kalmamak mümkün mü? Örnekleri çoğaltmak çok kolay. Gerçek şudur ki, Allah'ı bilen sever, seven ta'zim eder ve sayar, sayan da her emrine gönülden uyar.

KUR'AN

Tanımı

Okumak, anlamak anlamında olan Kur'an, Allah Teala'nın , son Peygamberi Hz. Muhammed (s.a.v.)'e indirdiği son kitabıdır. O'na bu adı bizzat Allah Teala vermiştir. (Yusuf, 2) Daha başka bir çok adı da bulunan Kur'an'ın derli toplu bir tanımını şöyle yapabiliriz: Kur'an, Allah (c.c.) tarafından bazen doğrudan, bazen de Cebrail adlı melek aracılığı ile, yirmi üç sene içinde, ara ara ve parça parça Hz. Muhammed'e Arapça olarak indirilen, o günden günümüze kadar hem ezber, hem de yazı ile eksiksiz olarak gelen, okunması ile ibadet olunan, ilâhî ve en üstün, benzeri getirilemez mucize sözlerdir.

Amaç Ve İçeriği

Kur'an, tabir-i caizse, hayatı kullanma kılavuzudur. Hani bir eşya aldığımızda içinden "Kullanma kılavuzu" çıkar da, ona göre eşyayı kullandığımızda en yüksek verimi, en uzun sürede alırız ya, aynen öyle, Kur'an da hayatımız için bir kullanma kılavuzudur.

Biraz açalım isterseniz. Allah (c.c.) yerleri gökleri yarattıktan sonra, insanı yarattı. Amacı denemek, sınamaktı. Bakalım kendisini tanıyacak, sevecek, seve seve kulluk yapacaklar mıydı? Bunun iki yolu vardı: Ya onlara nasıl yaşayacaklarını ve nasıl kullukta bulunacaklarını öğretecekti, ya da kendi hallerine terk edecek, "siz bulun"

diyecekti. İkinci şık, mümkün değildi. Çünkü insanın kendi başına Allah (c.c.)'ı bilmesi ve O'nun istediği gibi bir hayatı yaşaması imkansızdı. " Buldum" dediği her şey, bir tahminden, bir zandan öteye geçmeyecekti. Hayatı bir zan, bir tahmin üstüne kurmak, insanı tatmin etmeyecek, üstelik diğer zan ve tahminlerle sürekli çatışma içinde olacaktı. Bireysel ve toplumsal hayatın yasaları için de aynı şeyler geçerliydi. İnsanları böyle bir karmaşanın içine atmak, Allah (c.c.)'ın engin rahmeti ile bağdaşmazdı. Allah, insanları seviyordu ve de onlar tarafından sevilmek istiyordu. Böyle bir karmaşa, sevgiyle de bağdaşmazdı. Evet, ikinci şık mümkün değildi.

Geriye bir yol kalıyordu; Allah (c.c.)'ın insanlara öğretmesi. Yani Allah (c.c.)'ı nasıl tanıyacak ve ibadet edecekler, kendileriyle, aileleriyle, toplumları ve giderek bütün bir insanlıkla ilişkilerini en sağlıklı bir şekilde nasıl düzenleyecekler ve mutlu olacaklar, Allah (c.c.) insanlara bunu öğretmeliydi. Allah (c.c.)'ın sevgi, şefkat, merhamet, lütuf, ikram ve ihsanından da bu beklenirdi... Her ne kadar bazı nankörler çıkacak ve "yarattıysa yarattı, artık karışmasın hayatımıza!" diyecek kadar düşecek ve şuursuzlaşacaklarsa da O merhametliler merhametlisi, "ne haliniz varsa görün" diyerek onları asla başıboş bırakmayacak, insanlara acıyacak ve onları bu kör kuyularda merdivensiz bırakmayacaktır.

Bunun da ancak iki yolu vardır: Ya Allah (c.c.) doğrudan her insanla konuşacak ve öğretecektir, ya da aralarından bildik, güvendik birisini seçerek O'nun aracılığıyla öğretecektir. Birinci yol bizim açımızdan mümkün değildi. Çünkü, Allah (c.c.) ile konuştuktan sonra, kimin O'nu tanımaması ve kullukta bulunmaması mümkün olabilirdi ki!.. O zaman denemenin, sınamanın ne anlamı kalırdı?

Evet, Allah (c.c.) ikinci yolu seçmiştir ve Hz. Adem ile başlattığı îlâhî mesajlarını, yani "sahifeler" ve "kitaplar"ını, "Peygamberler" aracılığıyla insanlara sunmuştur. İşte bunun en son ve en mükemmel örneği, Kur'an'dır. O, insana dünya hayatında yaşama biçimini öğreten kitaptır. İnsanın kendisiyle, Yaratıcısıyla ve diğer insanlarla ilişkilerini inanç, ibadet, ahlak ve hukuk bazında en iyi düzenleyen, onlara dünya ve ahiretin mutluluk yollarını gösteren uygarlık kitabıdır. Bu kitabın ilâhî yasalarıyla kurulmayan bir toplum, bilgisizlikten, kararsızlıktan, kargaşadan, zulümden, anarşiden, kan ve göz yaşından asla kurtulamayacaktır. İşte tarih, işte yaşanan gerçekler...Bunun aksini düşünmek, bizim anlayışımıza göre, Allah (c.c.)'ın ilmiyle, hikmetiyle, kudretiyle yarışa kalkmaktır. Zaten bütün kötülüklerin altında yatan da insanın bu gururu, kibiri ve kendini beğenmişliğinden başka bir şey midir?.

Kur'an, gerek iman, ibadet, hukuk ve ahlak ile, gerekse ilme, düşünceye, topluma, tarihe, sanata , yönetime ve kurumlara getirdiği değerler ile kıyamete kadar inananlara mutluluk yollarını gösteren bir rehber, bir mürşit olmağa devam edecektir. Hayatta en hakiki mürşit, Kur'an'dır. Çünkü Kur'an, ilim fışkıran bir kaynaktır. Eskilerin ve yenilerin, dünyanın ve ahiretin ilimleri O'ndadır. O'na bağlı olanlar dün yükselmiş, büyük devletler ve medeniyetler kurmuşlardır. Ama aynı insanlar O'ndan ayrılınca, her şeylerini kaybetmişler, efendiyken bir nevi köleleşmişlerdir. Belli ki saadet O'ndadır. O'na inanmayanların bu günkü maddi refah ve kalkınmışlıklarının arkasında haksız kazanç vardır, zulüm vardır, işgal, yağma ve sömürü vardır, kan ve gözyaşı vardır. Buna rağmen mutlu değillerdir. Bir türlü çözüme kavuşturamadıkları ferdî, ailevî, ictimaî binlerce sorunları vardır, buhranları vardır. Başta alkol, uyuşturucu ve fuhuş

olmak üzere hayatlarını günah bataklıklarında geçiren, hayatın anlamsızlığından(!) kaçmak için ömrünü eğlencelerde, karnavallarda, yarışlarda tüketen, hırsızlığın, haksızlığın, soygunun, katilliğin, anarşi ve terörün kol gezdiği ülkelerin bitmiş tükenmiş insanları ve o insanların sistemleri ve medeniyetleri, insanlığa örnek gösterilmeğe layık değildir. Aksine onlar bugün, her zamandakinden daha fazla Kur'an'a muhtaçdırlar.

Kur'an'ı tanımayanlar, "Bütün bunları bir ciltlik bir kitap mı yapacak?" diye sorabilirler. Belki bu soru, bir çok inananın da aklından geçiyor olabilir. Çünkü hayatın çözüm bekleyen binlerce sorunu vardır. Bunlar tek tek ele alınır da çare sıralanırsa, yüzlerce cilde sığmaz. Nitekim bir hukukçunun bürosuna vardığımızda, yan yana dizilmiş onlarca, yüzlerce kanun kitapları görürüz. Oysa bunlar sadece hukuki konular. Hayatın ondan başka sağlık, eğitim, ekonomi ve daha başka nice sorunları da vardır...

Bunun en kısa cevabı şudur: Kur'an bir anayasadır. Anayasalar, bir devletin ihtiyaç duyduğu her konuya yer verirler. Ancak bunu, temel esasları, ana prensipleri tesbit şeklinde yaparlar. İşin teferruatını kanunlara, tüzüklere, yönetmeliklere bırakırlar. Bunlar ise bizde, sünnet ve ictihatla halledilir. Sünnetin ve ictihadın tanımını, dindeki yerini ve bağlayıcılığını, "Kaynaklar" bölümünde yazmıştık.

Bütün bir insanlığa gönderilen bu Kur'an, şüphesiz bu ilahi hakikatları anlatırken kuru bir kanun kitabı gibi anlatmaz. O'nun uslûbu da kendisi gibi orijinal ve olağanüstüdür. Yerine göre yerlerden ve göklerden bahseder, ilk yaratılışa ve zaman içinde iyi yaşamış veya sapıtmış kavimlere ve akıbetlerine dikkat çeker, iyiler ve kötüler için tarihten örnekler verir, değişik ilimlerden söz eder, ahireti anlatır,

sonu düşündürür. Onun için anlayarak Kur'an okuyanlar O'na asla doyamazlar.

Kur'an'ı en iyi yine Kur'an tanıtır. Bu amaçla Kur'an'a baktığımızda şunları görürüz: İnsanlara bir "hidayet" kaynağı olan, onları en doğru düşünceye kılavuzlayan, hakikatın açık belgelerini sunarak hak ile batılı ayırt eden iman esaslarından bahseder. Müslümanların yapmakla yükümlü oldukları ibadetleri anlatır. Bir toplumun en mutlu bir şekilde devamını sağlayan yasal düzenlemelerden söz eder. Allah'ın kanunlarına baş kaldırarak insan haklarını çiğneyen, diğer yaratılmışlara zulüm ederek haddi aşanları cezalandıracak yasalar koyar. Kendisi, ailesi, toplumu ile barışık, kötülüklerden uzak olgun insanı yetiştirecek ahlakı öğretir. İyiliği emrederek, kötülüklerden sakındırarak, dost ve düşmanı göstererek, akıbeti açıklayarak öğüt verir. Bütün bunları anlatırken kıssalarla yaşanmış hayatlardan örnekler sergiler. Kainatın yaratılışındaki bilimsel gerçeklerden bahseder. Daima Allah'ın yardımına muhtaç insana, O'nunla beraber olma, O'na kullukta bulunma ve yakarma âdâbını öğretir. Kur'an, baştan sona şifa olan, baştan ayağa hikmet dolu bir kitaptır. O'nun sunduğu din, en doğruya, en güzele, en faydalıya, en feyizli ve bereketliye götürür. Yerine göre müjdeleyerek veya korkutarak sorumluluk bilinci kazandırır. İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkaran, nur saçan bir ilahi kitaptır O. Diğer maddi mucizeler gibi sona eren değil, sonuna kadar süren manevi bir mucizedir O.

Allah (c.c.) baştan beri meydan okuyor; o günden bu güne ve kıyamete kadar benzerinin getirilememesi de şahittir Allah (c.c.) tarafından indirildiğine. Sözünde bozukluk yok, çelişki yok. O'na kahin sözü, insan sözü diyenler, bu "hodri meydan" karşısında hala elleri böğründe çaresiz kalmalarından haya edip de vazgeçmeyecekler mi?

Yoksa inkar ve iftira, utanma duygularını da mı kaybettiriyor insanlara?

Buradan bir gerçek çıkıyor; O'ndan istifade için önce O'na inanmak ve saygı ile yaklaşmak gerekiyor. Evet, Kur'an daha baştan bunu belirtiyor: "O kitap; asla şüphe yoktur O'nda, müttekiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir." (Bakara, 2)

Kur'an'ı en iyi Kur'an tanıtır demiştik. Bunun için aslında sizi Kur'an'la baş başa bırakmak lazımdı. Ancak biz dayanamadık ve birkaç ayet aldık:

"Ramazan ayı, insanlara yol gösterici, doğrunun ve doğruyu eğriden ayırmanın açık delilleri olarak Kur'an'ın indirildiği aydır." (Bakara, 185).

"Elif, Lam, Ra. (Bu Kur'an) Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip ve övgüye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır." (İbrahim, 1)

"Şüphesiz bu Kur'an en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan mü'minlere, kendileri için büyük bir mükafat olduğunu müjdeler. Ahirete inanmayanlara gelince, Onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır." (İsra, 9-10)

Varoluş amacımızın gerçekleştirilmesine katkısı olur ümidiyle şu hadis-i şerifi de belirtelim: "Size iki şey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz sürece asla sapıtmayacaksınız: Allah'ın Kitab'ı ve Resûlünün sünneti." (Muvatta, Kader 3, (2, 899))

İndirilişi Ve Bize Ulaşması

Diğer kutsal kitaplar gibi Kur'an da "vahiy" yoluyla indirilmiştir. Vahiy, Allah (c.c.)'ın peygamberlerine sözlerini bildirmesidir. Bu nasıl gerçekleşir, sorusuna ayet şöyle cevap veriyor: "Allah bir insanla

ya vahiy yoluyla, ya perde arkasından, ya da bir melek gönderip ona kendi izniyle dilediğini vahyetmekten başka türlü konuşmaz." (Şura, 51) Yani Allah, Peygamberlerine üç şekilde sözlerini bildirir:

1. Sözlerini kulunun kalbine bildirir. Burada aracı yoktur.

2. Perde arkasından kuluyla bizzat konuşur. Mi'rac gecesinde olduğu gibi.

3. Melek aracılığıyla konuşur. Melek bazen asli şeklinde, bazen bir insan kılığına girerek, bazen de kendini göstermeden vahyi peygamberin kalbine düşürür.

Vahiy peygamberlere özel olduğu için insanlar onu duyamazdı. Ancak, değişik rivayetlerden anlaşıldığına göre yanında olan ashab-ı kiram (r.a.) sevgili Peygamberimize vahiy geldiğini anlar, sessizce bekler, bazen de üstünü örterlerdi. Çünkü vahiy esnasında peygamberimizin hali değişir, manevi ağırlığın altında heyecanla titrer ve soğuk günlerde bile ter dökerdi. Yüzü solar, sesi ve nefesi farklı çıkardı. Elbette Allah (c.c.)'ın hitabı ile karşı karşıya kalmak kolay bir şey değildi.

Kur'an, bir harfi bile değişmeden bize kadar ulaşan tek kutsal kitaptır. Bunun sebebi, gelen ayetlerin ezberlenmesi yanında, ayrıca anında yazılması idi. Peygamberimiz "ümmi" olduğu için okuma yazma bilmez, bu iş için katipler kullanırdı. "Vahiy katipleri" ayetleri en az iki nüsha yazar, birini yanlarında bırakır, birini de Resulullah (s.a.v.) Efendimiz'e teslim ederlerdi. İlk günlerde ayetlere karışmasın diye Resulullah (s.a.v.) Efendimiz kendi sözlerinin yazılmasını yasaklamıştı.

Gelen ayetler aynı zamanda ezberleniyordu. Çünkü onlarla ibadet ediliyor, din anlatılıyordu. O günde tebliğin en etkin yolu, manasını anlayan bu insanlara Kur'an okumaktı.

Her Ramazan ayının son on gününde Resulullah (s.a.v.) Efendimiz itikafa girer ve orada o güne kadar inen ayetleri Cebrail(a.s.)

e okurdu. Buna "arz" diyoruz. Bu gün "mukabele" adı altında devam eden bu arz uygulaması, sevgili Peygamberimiz(s.a.v.)in vefat ettiği yılda iki kere olmuştu. Buradan çıkan sonuç, Resulullah(s.a.v.) Efendimiz, kendisi "Yüce Dost"a giderken, geride Kur'an'ı bir bütün olarak bırakıyordu. Ama iki kapak arasına alınmış bir kitap halinde derlenip toplanmış da değildi. Neden mi? Sebebi basit; Peygamberimiz(s.a.v.) in sağlığında Kur'an'ın bir kitap halinde toplanması mümkün değildi; çünkü vahyin gelmesi devam ediyordu.

Ancak Hz. Ebu Bekir (r.a.) döneminde, savaşlarda bir çok hafızın şehit düşmesi üzerine Hz. Ömer (r.a.)in aklına, Kur'an'ın bir kitap halinde toplanması fikri geldi. Önceleri itiraz eden Halifeyi de ikna etti. O da, bu işin ehli olan Zeyd bin Sabit'i (r.a.) görevlendirdi. Bu iş için bir komisyon kuruldu ve şartlar ilan edildi: "Kimin yanında bir ayet-i kerime varsa, onu Resulullah (s.a.v.) Efendimizden duyduğuna dair iki şahitle beraber getirsin."

Toplanan Kur'an, ashab-ı kirama (r.a.) okundu ve şu ortak karara varıldı: Ne eksiklik vardı, ne de fazlalık. Allah'ın Kur'an'ı koruyacağı sözü gerçekleşmiş oldu. Daha sonra Hz. Osman (r.a.) zamanında ihtiyaç duyulduğundan bu Kur'an çoğaltılmış ve büyük merkezlere birer nüsha dağıtılmıştır. İşte o günden bu yana Kur'an, hem yazı, hem de ezber yoluyla günümüze kadar değişmeden gelmiş, kıyamete kadar da öyle gidecektir. Kur'an'ın iç düzenlemesi tevkîfi, yani ilahîdir. Peygamberimiz, gelen ayetlerin hangi surenin hangi ayetleri arasına konacağını Cebrail'den öğrenir, vahiy katiplerine de öyle yazdırırdı. Bilindiği gibi Kur'an'ın belli bölümlerine "sûre," belli cümlelerine de "ayet" denir. Bu gün elimizde bulunan Mushaflarda 114 sûre, 6654 ayet vardır. Dünyanın her yerinde basılan ve okunan Kur'an, aynıdır elhamdü lillah!

Okunması

Bize kadar gelişini gördüğümüz bu Kur'an'ın, yukarıda açıklanan amaçlarını gerçekleştirebilmesinin ilk şartı, takdir edilir ki, O'nun okunmasıdır. Çünkü okunmadan anlaşılması ve yaşanması mümkün değildir. İşte bu sebeple Kur'an okumak, dinimizde önemli bir ibadettir. Muhtaç olduğumuz bir okumayı ibadete dönüştürerek kullarına sevap kazandırması, Yüce Allah'ın hem insanlara bir ikramı, hem de Kur'an'a değer vermesinin açık bir ifadesidir..

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.), birçok hadis-i şeriflerinde Kur'an okumayı teşvik ederek insanları sürekli O'na yönlendirmişlerdir. Hatta bu yönlendirmenin etkisiyle, Hilafet dönemlerinde hadisleri toplamak isteyen Hz. Ebu Bekir ve Ömer Efendilerimiz, "insanlar onlara düşer de Kur'an'ı ihmal ederler" endişesi ile bu hayırlı işten vazgeçmişlerdir. Hayatlarında şiir, roman, hikaye, masal, gazete, dergi, genel kültür, ansiklopedi, eğlence, magazin, televizyon vs. gibi, en kıymetli varlıkları olan zamanlarını meşgul edici bir sürü şeyler bulunan bizler, bu iki Halifemizin düşüncesini anlamayabiliriz. Zaten bu halimizle onların da bizi anlamayacağı bir gerçektir. Sağlıklı olmayan bu durumu ortadan kaldıracak iş, sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)in ve selef-i salihinin Kur'an okumayı teşvik sadedinde söylediklerini yeniden okumaktır." Bak yine Kur'an değil, hadis ve eser okumak diyorsun" diyenlere, "Kur'an okumanın değerini anlamak için onları okumak" diyeceğim çaresiz Yeri gelmişken beğendiğim bir sözü hatırlatmak isterim: "Bütün kitaplar, tek bir "Kitab"ın daha iyi anlaşılması için okunur." İşte birkaç hadis-i şerif: Ebu Saidi'l-Hudrî (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kur'an ehli (yani onu okuyan, onunla amel eden) cennete girdiği vakit, kendisine: "Oku ve yüksel!" denilir. O da okur ve yükselir. Her ayet için bir derece verilir. Böylece o bildiği ayetleri so-

nuna kadar okur ve her biri için bir derece alır." (Ebu Davud, Vitr, 20; Tirmizi, Fazail'il-Kur'an, 18)

"Allah (c.c.) buyurur ki: Kim, Kur'an okuma meşguliyeti sebebiyle benden istemekten geri kalırsa, ben O'na, isteyenlere verdiğimden fazlasını veririm." (Tirmizi, Sevab'ul-Kur'an, 25)

İbnu Büreyde'nin babası (Büreyde) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kıyamet günü Kur'ân-ı Kerîm rengi uçuk bir adam gibi gelir ve okuyucusuna: "Seni gece uykusuz ve gündüz susuz bırakan benim" der." (Kütüb-ü Sitte, no: 7087)

Ebu Mes'ud (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "İhlas suresi Kur'ân'ın üçte birine denktir." (Buhari. Fazailü'l-Kur'an, 13)

Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Aziz ve celil olan Allah buyurmuştur ki: "Kulum, beni andığı ve dudakları benim için kımıldandığı an ben kulumla beraberim." (İ. Canan, Kütübü Sitte, No: 7089) Hiç şüphesiz her gün bir miktar Kur'an okumalıyız. Bu mikdar, ne kadar olmalı? Bunun cevabı kişinin yaşına, mesleğine, ilmine ve zamanına göre değişir. Selef-i Salihinden, günde bir hatim yapanlar anlatılır. İbadet ehlinin ibadetlerine saygı duyar, gıpta ederiz. Ne var ki çok çabuk ve hızlı okumak, esas istenen anlamayı ve üzerinde tefekkür etmeyi engellediği için tavsiye olunmaz. Mesela ayda bir, veya iki ayda bir hatim güzeldir. Ancak benim ısrarla üzerinde durduğum bir arzum var; Arapça bilmeyenler, üç hatimlerinden birini kendi ana dillerinde yapılan meallerden biriyle yapmalıdırlar. İbadet ehli olanlar da bunu virdlerinin arasına almalıdırlar. Fakir henüz, ana dillerindeki meallerle hatim vazifesi veren bir mürşid görmedim. Bir gün o da olur inşaallah! Çünkü "yaşayan Kur'an" olmak için önce onu anlamak gerekir.

Kur'an okurken uyacağımız bazı emir ve edepler vardır. Onları kısaca şöyle sıralayabiliriz: Abdestli olarak edebli, saygılı, mütevazi

ve vakarlı bir şekilde kıbleye yönelmeli ve Şeytandan Allah'a sığınma ve Allah'ın adını anma ile başlamalı, tecvid kaidelerine uyan güzel ama hüzünlü ve ağlamaklı bir sesle okumalı, secde ayetlerinde secdeyi unutmamalı, yeri geldikçe Allah'tan isteyerek, sığınarak, yalvararak, şükrederek, tesbih ve tenzih ederek ayetlere katılmalı, onları okurken yaşamaya, içimizde duymaya, hissetmeye çalışmalıyız.

Her ibadette olduğu gibi Kur'an okurken de kalp huzuru çok önemlidir. Onu kaçıracak hal ve ortamlardan kaçınmalı, Allah'ın huzurunda O'nun kelamını okuduğumuzu ve O'nun da bizi dinlediğini unutmamalıyız. Bunun gerçekleşmesinde manayı anlamanın etkisi, şüphesiz ki çok büyüktür. Ancak o imkanı olmayanlar, Kur'an meal-leriyle ve tefsirlerleriyle meşgul oldukları oranda benzer güzellikleri yakalayabileceklerdir.

Kur'an'a saygı bir iman şartıdır. O'nu temiz yerlerde tutmalı, pis yerlere atmamalı, hakaret edeceklere teslim etmemeli, O'na veya içindekilere hakaret edenlere gereken uyarıyı yaparak engellemeli, güç yetiremiyorsak o meclis derhal terk etmeli, asla onlarla birlikte oturmamalıyız. İçinde ayet ve hadis barındıran kitap, dergi, gazete gibi matbu kağıtlara da saygılı olmalıyız. Eskiyen Kur'anlarımızı, güzel bir kutu veya sandık içine koyarak, temiz bir yere gömmeliyiz. Hiç şüphesiz O'na hakaret etmek, sövmek, düşmanlık gütmek, alaya alıp kin tutmak, okunmasını ve yaşanmasını engellemek de, tıpkı kendisini inkar etmek gibi açık bir küfürdür. Bu tür inkarcılara karşı tavır almak, Allah'a saygının bir gereğidir.

Anlaşılması

Kur'an'ın "amaç ve içeriği" anlatılırken ele alınanlardan üç meseleye tekrar dikkat çekerek konuya girelım. "Kur'an, insanlığı mutlu-

luk yollarına ileten bireysel ve toplumsal tüm konuları içerir." "Bunu, anayasalar gibi, ayrıntıya girmeden, ana prensipler çerçevesinde yapar." "Kendine has mucizevî bir uslûbu vardır."

Bilindiği anayasaları anlamak için fakülteler kurulur ve oralarda "Anayasa Pröfösörleri" dersler verirler. Zaman zaman yargı ve yürütme esnasında anayasayı doğru anlamada ihtilaflar baş gösterir. Bunun için "Anayasa Mahkemesi" gibi kurumlar kurulmuştur. Çoğu zaman o mahkemenin üyeleri de kendi aralarında görüş ayrılığına düşer de oy çokluğuna göre karar alırlar. Diğer sosyal bilimlerde de durum böyledir. Bir edebi eseri herkes bırakın aynı seviyede kavramayı, bazen doğru bile anlayamaz. Onun için şiir, hikaye, roman gibi değişik türlerdeki eserlerin hep "tahliller"i yapıla gelmiştir. Şunu demek istiyoruz: Anadilinde yazılmış bir eseri okuyanlar, O'nu ilk bakışta baştan sona hemen anlayamayabilirler ve bu da çok doğaldır. Bunun gibi Kur'an da, içerdiği iman, ibadet, hukuk, ahlak, ilk yaratılış, varoluş amacı, kader, irade, geçmiş toplumları yükselten veya alçaltan değerler, cinler, şeytanlar, suçlar, cezalar, adalet, sorumluluk, servet, yardımlaşma, savaş ve barış gibi hemen her bilim dalını ilgilendiren konulardan bahseden ilimler hazinesidir. Bunlar anlatılırken de edebiyatın bütün imkanları, sanatları, en güzel ve yoğun biçimde kullanılmıştır. Onun için, sadece Kur'an dili olan Arapça'yı bilmek, O'nu anlamaya, daha doğrusu göndereninin amaçladığı anlamı kavramaya yetmeyebilir. Doğrusu yetmez de. Söylemeye gerek var mı bilmem, O, doğru anlaşılmayınca, inanmada ve uygulamada bir dizi yanlışlıklar peş peşe gelecek ve beklenen amaç da gerçekleşmeyecektir.

İşte bu gerçek ve bu gerekçeyledir ki Kur'an'ın, doğru anlaşılabilmesi için tefsire ihtiyacı vardır ve bu da en güzel bir biçimde yapılmıştır. Çünkü O'nu en iyi anlayacak kişi, kendisine Kur'an indirilen

kişidir ve O, Kur'an'ı hem okumuş, hem tefsir ederek açıklamış, hem de yaşayarak ve yaşatarak uygulamıştır. Çünkü bütün bu okuma, anlama, tebliğ ve tefsir etme, uygulama ve uygulatma, O'nun "Risalet" görevinin içindedir. Burada önemli bir mesele daha var: O'nun Risaleti evrenseldir ve kıyamete kadar süreklidir. Bilindiği gibi, O'nun dili "Arapça"dır. Peki Arap olmayanlar veya Arapça bilmeyenler O'ndan nasıl yararlanacaklar?

Cevap iki kelimede saklı: Tercüme ve Tefsir. Tercüme, yaygın anlamıyla, bir sözü bir dilden başka bir dile aktarmaktır. Bu yüzden ona "çeviri" de denir. Kur'an, bütün insanlığa indirildiği için, müslümanların sorumluluğunda bütün dillere çevrilmelidir. Çünkü herkesin Arapça öğrenmesini istemek boş bir temennidir. Öyleyse her dile tercüme edilmeli ve insanlar O'nun üzerinde düşünmeli, ibretle öğüt almalı, doğru yola ermelidir. (Sad, 29; Nahl, 44)

Ancak burada bir proplem var; Kur'an'ın, aslının yerine geçebilecek tam bir tercümesi mümkün müdür? "Evet" dense, bu "Kur'an'ın Benzeri" olacağından, "Kur'an'ın şehadetiyle" mümkün değildir. (Bkz. Bakara, 23-24, 62. Enfal, 31. Yunus, 38-40. Hud, 13-14. İsra, 88. Şuara, 210-212. Lokman, 27. Fussilet, 41-42. Tûr, 34) Peki, sorun nasıl aşılır?

Tam da burada devreye "Meal" kelimesi giriyor. Meal bir metni, tam olmasa da, aslına yakın olan biraz eksiklikle çevirmektir. Buna göre Kur'an'ın tam bir tercümesi mümkün değildir. Ancak bazı eksikliklerini kabul ederek, aslına yakın bir çeviri olabilir ki biz buna, hem bir gerçeğin ifadesi, hem de Kur'an'a saygının gereği olarak "Kur'an Meali" diyoruz. Tabiî ki Kur'an Arapça olduğu için meal okumak, aslını okumak gibi değildir. Mesela namaz ibadetinde okunan ayetler Arapça olmalıdır, meal ile namaz kılınmaz. Ancak, namaz dışında iyi niyetle meal okumak, ilimle beraber insana sevap da kazandırır.

Bu gün dünyanın kullandığı belli başlı her dilde Kur'an Meali yapılmıştır hamdolsun.

Tefsir ise, Kur'an'ın açıklanmasından ve yorumlanmasından ibarettir. Eskiler buna, "murâd-ı ilâhî'yi anlamak" derlerdi. Daha ilmî bir tanımla tefsir, dirayet ve içtihat sahibi alimlerin, Kur'an'ın kapalı ve zor anlaşılır ifadelerini, belirli usûl ve kaidelere göre açıklamaları, yorumlamalarıdır. Bu iş, başta Kur'an'ı ve Resulullah (s.a.v.) Efendimizin konuyla ilgili beyanlarını bilmeye bağlıdır. Çünkü yerine göre Kur'an Kur'an'ı tefsir eder. Zaten Resulullah (s.a.v.) Efendimiz'ın "tebliğ" yanında "tebyin" görevinin de olduğunu ifade etmiştik. Bunları anlamak ise, iyi bir Arapça bilgisine bağlıdır. Şunu demek istiyoruz: Sıradan birisinin yaptığı tefsir, itibara alınmaz. Üstelik sorumluluğu da ağırdır.. Resûlullah (a.s.) buyurdular ki: "Kim Allah'ın kitabı hakkında ilme dayanmadan şahsi görüşü ile söz ederse, isâbet bile etse hatâdadır." (Ebu Dâvud, İlm, 5 (3652); Tirmizî, Tefsir 1, (2953)) "Kim Kur'ân hakkında ilme dayanmadan söz ederse ateşteki yerini hazırlasın." (Tirmizî, Tefsir 1, (2951)) Tanımda geçtiği gibi ancak "dirayet" ve "ictihad" sahibi, yani konusunda uzman kişilerin yaptığı tefsir geçerlidir.

Bu gün müslümanların konuştuğu her dilde mealler, hatta belli başlı dünya dillerinde tefsirler yazılmıştır. Dünyada, üstüne en fazla eser yazılan kitap, hiç şüphesiz, Kur'an'dır. Öyle de olması gerekir. Çünkü hiçbir kimsenin o azametli hesap gününde Allah'a karşı "ben O'nu görmemiştim, duymamıştım" gibi bir mazereti veya bahanesi kalmamalıdır.

İslam'la tanıştıkları günden beri Türk'ler, tefsir İlminde de büyük alimler yetiştirmişlerdir. Bunlar önceleri devrin geleneğine uyarak bir ilim dili olan Arapça ile eserlerini yazdılar. Ancak Osmanlılar'ın sonlarından itibaren Türkiye'de yetişen bilginler, eserlerini anadille-

rinde yazmaya başladılar. Bu gün bir çırpıda bir çoğunu sayabileceğimiz bu eserlerin yanında, ayrıca değişik dillerde yazılan eski yeni bir çok seçkin tefsirler de Türkçe'ye çevrilmektedir. Günümüz insanı bu konuda daha şanslı görünüyor. Çünkü bu, Kur'an'ı anlamada vazgeçilemez bir yoldur.

Kur'an'ı anlama çabalarından Yüce Allah (c.c.)'ın, sevgili Peygamberimizin, meleklerin ve dolayısıyla bizlerin ne kadar memnun olduğumuzu, şu hadis-i şerif ne güzel ifade ediyor: "Bir grup müslüman, Allah (c.c.)'ın Kitabını okuyup ondan ders almak için Allah (c.c.)'ın evlerinden birinde bir araya geldikleri zaman, mutlaka üzerlerine sekinet iner ve onları Allah (c.c.)'ın rahmeti bürür. Melekler de kanatlarıyla onları sararlar. Hatta Allah onları, katındaki yüce meleklere gösterir ve över." (Ebu Davud, Salat 349; Tirmizi, Kıraat 3; Müslim, Zikir 38, İbn Mace, Mukaddime, 17, 225)

Yaşanması

Allah abesle uğraşmaz. O yüzden yaşanmayacak, uygulanmayacak bir kitabı, itaat edilmeyecek, uyulmayacak bir peygamberi de göndermez. (Bkz. Nisa, 59-64) Aslında "amaç ve içeriği" bölümünde bunun sebeplerini işlemiştik. Halk arasında bir söz vardır: "Oynamaktan maksat utmak, okumaktan maksat tutmak." Gerçekten uyarıcı değil mi?

Kur'an'ın amacı işlenirken, O'nun, getirdiği eşiz ve aydınlık yasaları ile insanlara mutluluk yollarını gösterdiği söylenmiş, O'ndan yararlanmak için de O'na inanarak ve saygı duyarak yaklaşmak gerektiği vurgulanmıştı. Amaç, takvaya ve rızaya erişmek. Bu nasıl olur?

Kur'an, bunun çok değişik yollarını anlatır. Özeti ise "asr" suresi: "sağlam bir iman, salih bir amel, başkalarına da bu hakikatları

tavsiye, bu uğurda gelebilecek sıkıntılara katlanma." Kur'an'a göre insanlar, değişik durumlarla deneneceklerdir. Asıl olan, her halükarda Allah'a itaat ve teslimiyettir. İnsanlar, dilleriyle "biz de inandık" demekle bırakılmayacaklardır. (Ankebut, 2-3) Onlardan her durumda dinlerini yaşamaları istenecektir. İyi veya kötü herkes, zerre ağırlığınca da olsa, yaptığı amellerin karşılığını görecektir. Allah'a baş kaldıranların kitapları kendilerine sunulduğu zaman belleri kırılacak, yüzleri kararacaktır. Hor ve hakir olarak Cehennem'e atılacaklardır. İyi işler işleyenlere gelince, Onların yüzleri aydınlık olacak ve sonsuza dek Cennet içinde ikramlara mazhar olacaklardır.

Kur'an'a göre kurtuluşun tek çaresi, fert ve toplum olarak O'na sımsıkı sarılmak, çıkan bütün sorunları O'na arz ederek çözümü O'nda aramak, O'ndaki ahkama mutlak iman ile içten gelerek teslim olmak, O'nun emir ve yasaklarına ters düşen her buyruğu tanımamaktır. Kur'an, ayetler açık seçik ortada iken, bir başka hüküm aramayı, bir başka "Rab" aramak gibi cehalet kabul etmiştir. Böyleleri, dünyada horluk ve hakirlik, ahirette de azabın en acısı ile tehdit edilmiştir. Yaşama biçimi ancak İslam olduğu için, başka değil, ancak İslam yaşanacaktır. Bu hususta insanlara seçenek sunulmamıştır: ya İslam, ya inkar. Hayatımızın her anını İslam'ın bir hükmü işgal etmektedir. Yani yaptıklarımız farz, vacip, sünnet, müstehap, haram, mekruh, müfsit olarak İslam'ın hükümlerinden mutlaka birisidir. "Din"de boşluk yok ki onu "din dışı" doldursun Bir başka deyişle İslam'da boşluk yoktur ki onu inkar doldursun...

Kur'an, "iman" ile "salih ameli" hep yan yana koyuyor. Kaç yerinde söze: "İman edenler ve salih amel işleyenler" diye başlıyor. Peygamberimiz (s.a.v.) de akrabalarını ve tüm inananları amel etmeye, yani dinin emir ve yasaklarını yaşamaya çağırıyor. Kızına bile "Amel

et, dinini yaşa, babanın Peygamberliğine güvenme" diye ikaz ediyor. O'na göre "iman, Kalb ile inanma, dil ile ifade, organlar ile ameldir." (İbn-i Mace, Mukaddime, 9) Yine O'nda, dini yaşamanın yeri şöyle ifadesini bulur: "İman ve amel, birbirinden ayrılmayan iki arkadaştır. Bunlardan her biri, ancak arkadaşıyla işe yarar." (Suyuti, Camiu's Sağir, 1/127) "İman ne temenni, ne de süslenme ile değildir. Belki iman, kalbe yerleştirme ve yaşamadır." (Suyuti, a. g. e. 2/140).

Evet, sonuçta Kur'an'ın bizden istediği kısaca budur: inanma ve yaşama.. Bir de yaşatma. Kınayanın kınamasından korkmadan, Allah yolunda koşma. Engelleri Allah sevgisi ile bir bir aşma ve O'na kavuşma. Bakın Resulullah (s.a.v.) ne buyuruyor: "Kim Kur'an'ı okur, ezberler, helal kıldığı şeyi helal kabul eder, haram kıldığı şeyi de haram kabul ederse, Allah (c.c.) o kimseyi Cennete koyar. Ayrıca, hepsine Cehennem şart olmuş bulunan ailesinden on kişiye şefaatçı kılar."(Tirmizi, Sevab'ul Kur'an, 13) Şu uyarı, üzerinde derin düşünmemizi gerektirir herhalde: Ziyâd İbnu Lebîd (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) bir şey anlatarak: "İşte bu şey, ilmin gitme anlarında olur" buyurdu. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Bizler Kur'ân'ı okur olduğumuz, evladlarımıza da okuttuğumuz, evlatlarımız da kendi evlatlarına okutur olacakları halde ilim nasıl gider (kaybolur)?" dedim. Aleyhissalatu vesselâm: "Anasız kalasıca Ziyâd! Ben seni, Medine'nin en fakihlerinden biri bilirdim. Şu, gözümüzün önündeki yahudi ve hıristiyanlar kitapları olan Tevrat ve İncil'i okudukları halde onların içinde bulunanlarla amel ediyorlar mı?" buyurdular. (Fethu'r-Rabbânî, 1/183) Demek ki keramet okumada değil, okunanı hayata geçirmede ve uygulamadadır.

RESÛLULLAH (S.A.V.)

Tanıma

Hiç şüphesiz Hz. Muhammed (s.a.v.) Allah'ın son peygamberidir. Üstelik belli bir kavme değil, kıyamete kadar bütün insanlığa gönderilmiştir. Bu yüzden Allah Teala O'nu bütün bir insanlığın sevip beğeneceği özel bir biçimde yaratmıştır. Dış yapısı da, tıpkı iç dünyası kadar mükemmeldir. Allah'ı ve dinini bilmek, biraz da O'nu bilmeğe bağlıdır. Bu sebeple İslam'ı kolay ve iyi öğrenmenin yolu, siyer okumaktan geçer inancındayım.

Allah'ın insanlığa bir lütfu olarak sevgili Peygamberimizin hayatı, diğer Peygamberlerin aksine, bütün ayrıntıları ile korunmuş ve kitaplara geçmiştir. O'nun, siyasi, idarî, hukukî, iktisadî, askerî hayatı; ibadet, ahlak, zühd, takva, tıp, eğitim gibi hayatının her yönü, hatta O'nun özel ve aile hayatında yediği, giydiği, bindiği, kullandığı şeylere kadar yaşamı kayda geçmiş ve kitaplara konu olmuştur. Hakkında ansiklopediler yazılmıştır. Başta, bütün İslamî ilimlerin kaynağı olan Hadisler olmak üzere, O'nun hayatıyla ilgili kitapları okumak, ilimle birlikte aşk ve muhabbet için de bizlere fevkalade faydalı olan şeylerdir. Şahsen fakir de hissetmişimdir ki, hayatımın en güzel anları, siyer okuduğum veya anlattığım anlardır. İnsan, hayalen asr-ı saadete gidiyor, Amine Hatunla seviniyor, Ebva'da annesini kaybeden yetimle ağlıyor, Rahip Bahira ile şaşırıyor, Hıra ile hareketleniyor, Aşere-i Mübeşşere ile co-

şuyor, O'nunla ve Ashab-ı Kiramla işkenceyi duyuyor, Habeşistan'la gurbeti yaşıyor, Taif'le eziliyor, Hicretle yenileniyor, Bedir'le zaferi tadıyor, Uhud ve Hendek'le sınanıyor, Fetih'le şahlanıyor, veda hutbesiyle insanlık dersini alıyor, Mescid-i Nebi ile kıvama eriyor, Kur'an'la yüceliyor, tebliğle adanıyor, vefatla eli ayağı dökülüyor ve o korkunç boşluğa düşüyor... İnsan O'nu okurken O'nunla aynileşiyor, özel ıstılahıyla "fena fi'r resul" oluyor. Bunun meyvesi de, sünneti bilerek yaşamak oluyor. Varılan son nokta ise daha önce söylenmişti: Allah Teala'nın muhabbetini kazanma... Düşüncesi bile derileri ürpertiyor.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) evrensel bir öğretmendir. Bir peygamber olarak O'nun öğrettikleri sadece iman, ibadet, ahlak değil, bir başka ifadeyle sadece manevî ve uhrevî değil, aynı zamanda bir o kadar da dünyevidir, siyasidir, hukukidir, iktisadidir, askeridir. O, dağınık kabileleri birleştirerek, düşman oymakları kaynaştırarak, o coğrafyada olanların bilmedikleri ve yaşamadıkları bir toplum ve devlet hayatına dönüştüren büyük bir devrimcidir. O'nun Peygamberlik yönü kadar, devlet başkanlığı, yargıçlığı, komutanlığı, öğretmenliği de önemlidir; araştırılmalı, incelenmeli ve tanınmalıdır.

Ne var ki, kitabımızın kısa bir özet olarak planlanması, ana hatlarıyla da olsa O'nun hayatını yazmaktan bizi alıkoymuştur. Bundan dolayı üzgün olduğumuzu ifade ediyor, istekli okuyucularımızı o kitaplara yönlendirmekle yetiniyoruz.

Sevme

Yukarda Allah'ı sevme ve itaat konusunda söylenilenleri yeniden hatırlamak iyi olacaktır. Orada Allah inananlara, kendisini her şeyden daha fazla sevmelerinin gerektiğini söylerken, aynı şeyin Resulü için de geçerli olduğunu belirtiyordu. Yine orada, Resulü sevilip itaat

edilmeden, Allah'ı sevebilmenin veya Allah tarafından sevilebilmenin mümkün olmadığı söylenmişti. Bunlar, aynı zamanda Peygamberimizin de ne kadar sevilmesinin gerektiğinin açık ifadeleridir. Şimdi burada zikredeceğimiz şu hadis de aynı gerçeği olanca açıklığı ile ortaya koyar: "Hiçbiriniz beni evladından, ailesinden, hatta bütün halktan daha fazla sevmedikçe, iman etmiş olamaz." (Buhari, İyman, 8; Müslim, İman, 16; Nesei, İman; İbni Mace, Mukaddime, 9, İman, 66, 67)

Hz. Ömer bir gün Resulullah'a şöyle der: "Allah'a yeminle söylerim ki ya Resulellah, canım hariç seni her şeyden daha fazla seviyorum."

Efendimizin cevabına bakınız: "Sizden biriniz, ben kendisine canından da daha fazla sevgili olmadıkça, asla iman etmiş olamaz."

Hz. Ömer'in cevabı da muhteşemdir: "Sana Kur'an'ı gönderen Allah'a yemin ederim ki, sen şimdi bana canımdan da daha sevgilisin!"

İşte o zaman sevgili efendimiz buyurdular: "Ey Ömer, şimdi tamam!" (Buhari, Fedailu'l-Ashab, 6, İsti'zân 27, Eyman 3)

Resulullah'ı sevmenin karşılığı, hiç şüphesiz ki cennettir. Çünkü O, bir soruya karşılık olarak verdiği cevapta "Kişi, sevdiği ile beraberdir." buyurmuştur. (Tirmizi, Zühd, 50, Tahare, 71)) İnananlar için ne büyük bir sevinç, ne yüce bir muştudur.

İşte insanı sevinçten havalara hoplatacak bir haber daha: Bir adam Resulullah (s.a.v.) Efendimize gelerek sordu:

- Ey Allah Resulü! Yemin ederim ki, sen bana ailemden, malımdan daha sevgilisin. Ben seni hatırlarım. Gelip sana bakmadan sabredip duramam. Ben, senin ve benim ölümümü hatırladım ve anladım ki, sen Cennet'e girdiğin vakit, orada Peygamberlerle beraber olursun. Ben de Cennete girebilirsem, derecem yetmediği için seni orada göremem. Biz bu ayrılığa nasıl dayanabiliriz?

Bunun üzerine Allah Teala şu ayet-i kerime'yi indirdi: "Allah'a ve Peygamberine itaat edenler, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklerle, şehitlerle ve salihlerle beraberdirler. Onlar ne güzel arkadaştırlar!" (Nisa, 69)

Allah Resulü (s.a.v.) adamı çağırdı ve ayeti ona okuyarak müjdeledi. (Taberani ve İbn Merdeveyh'den naklen Kadı Iyaz, eş-Şifa ter. s. 401)

İlim ve akıldan azıcık da olsa nasibi olan bir adamın, O'nu sevmemesi mümkün değildir. İnanmasa bile, O'nun insanlık için çırpınışlarını gören ve insanlığa kazandırdıklarını anlayan, bireysel ve toplumsal hayata yön veren iman, hukuk, yönetim, ekonomi, ahlak, eğitim, hatta savaş ve barışa kadar getirdiği eşşiz değerleri gören, hem de uygulamadaki adalet, eşitlik ve hukukun üstünlüğüne şahit olanlar, O'nu sevmeden, O'nu takdir etmeden edemezler. Peygamberlik, devlet başkanlığı, öğretmenlik, yargıçlık, komutanlık, diplomatlık gibi toplumsal yönleriyle beraber, özel hayatında da âbid, zahit bir insan olarak, hatta bir koca, bir baba olarak sergilediği üstün değerleri ve dengeyi bilen, dünya ve ahiret dengesinde gösterdiği eşsiz başarıya tanık olanlar, O'nu nasıl olur da sevmeden edebilirler?

İnananlara gelince, ayet numaralarını uzatmamak için vermeyeceğiz ama, Kur'an'a baktığımızda şunları görebiliriz: O'nu Allah Teala sevmiş, meleklerine sevdirmiş, övmüş, şanını yüceltmiş, adını adının yanında bir iman şartı kılmış, Rauf ve Rahim gibi güzel isimlerine ortak etmiş, O'na itaatı kendine itaat saymış, O'nu sayma ve yüceltmeyi açıkça emretmiş, alemlere rahmet kılmış, şanına yemin etmiş, kendi ahlakını O'na ahlak edindirmiş, Kur'an gibi bir kitabı O'na indirmiş, mucizelerle desteklemiş, O'nun adına her peygamberden söz almış, dost edinip azabından emin kılmış, O'nun sayesinde içlerinde

yaşadıkları müddetçe inkarcılardan bile azabını kaldırmış, dış görünüşü gibi iç dünyasını dahi eşşiz yaratmış, soy olarak seçkin kılmış, günahlardan, ayıplardan, düşüklüklerden, rezilliklerden korumuş, kendisine ve ehl-i beytine selat ve selam getirmeyi ibadetten saymış, O'na küfredip eziyet etmeyi kafirlik sayarak ebedi azapla tehdit etmiştir. Bizzat Allah Teala'nın sayıp döktüğü bunca güzel sıfatlardan sonra, hangi inanan O'nu sevmeyecektir, sevemiyecektir? Söze "anam babam, tatlı canım sana kurban ya Resulullah" diye başlamayacaktır? O'na selat-u selam getirirken burnunun delikleri sızlamayacaktır? O'nun aşkıyla hatta yaşadıkları yerleri bile sevmeyecektir? Bülbüller gibi O'na na'tlar okuyarak "adı güzel, kendi güzel Muhammed" diye şakımayacaktır? İnananlar için mümkün müdür bu?.. O'nu bir kere görmeye karşılık ailesinden ve malından vazgeçmeye hazır binlerce can var ümmeti arasında. İşin hoş tarafı, O da bunu biliyordu. Buyururlar ki: "Ümmetimden beni en çok sevenler, benden sonra gelen ve beni bir kere görmeye karşılık bütün ailesini ve mallarını vermeye hazır olanlardır." (Müslim, K. Cennet, 12, no: 2832)

Ashab-ı Kiramın hayatı, O'na olan sevginin altın tablolarını oluşturur. Bu sevgi karşısında düşmanları dahi dize gelmiş ve "Muhammed gibi sevileni görmedik" demişlerdi. İşte Hudeybiye'de Urve, gördüklerine nasıl şaşırmıştı. İşte eşsiz tablolardan biri daha; kalleş kafirler, Allah'ın dinini tebliğ için çıkmış öğretmenlere pusu kurar, öldürdüklerini öldürdükten sonra, sağ kalanlardan Zeyd bin ed-Desine'yi de parçalamak için Mekke'nin dışına çıkarırlar. O gün henüz müslüman olmayan reisleri Ebu Süfyan, Zeyd (r.a.)'e sorar:

- Allah için soruyorum ey Zeyd! Senin ailenin yanında olmana karşılık, burada Muhammed'in boynunun vurulmasını ister miydin?

Cevaba bakınız:

- Allah'a yemin ederim ki, benim ailemin yanında oturmama karşılık, Muhammed'in değil boynunun vurulması, ayağına bir dikenin bile batmasına razı olamam!

Cevabını alan adam şöyle demekten kendini alamaz:

- Ben, arkadaşlarından birinin Muhammed'i sevdiği kadar, birisinin bir başkasını sevdiğini görmedim.

Evet, öyledir. Bu, bazen akılla mantıkla anlaşılır bir sevgidir, bazen de aklı ve mantığı aşan bir sevgidir. "Benim yerime kim ölür" dediği zaman, adamı oynaya oynaya ölüme koşturan bir sevgidir. Bir kadın, Sümeyra Hatun; babasını, oğlunu, kocasını şehit olarak devesine yüklemiş Uhud'dan götürürken "Peygamberimiz sağ ya, hiçbir musibete gam yemem. Gök parçalanıp başıma düşse vız gelir!" diyordu. Bazen de deli deli konuşturan bir sevgidir. Nitekim bahçede çalışırken Resulullah (s.a.v.) Efendimizin ölüm haberini alan Zeyd bin Abdirabbih (r.a.) olduğu yere çökmüş ve "Ey Allah'ım!. Artık O'nu göremedikten sonra ne yapayım, al gözlerimi!" demiştir. Tabiî duası anında kabul olundu. Vefat haberini alınca Hz. Ömer'in çılgınlığı, sevginin aklı zorlamasından başka ne ile izah edilebilir? Belki bu olaydan günler sonradır, bir kadın Hz. Aişe'ye gelerek "Bana Resulullah (s.a.v.) Efendimizin kabrini aç!" dedi. O da açtı. Kadın, ayrılık acısıyla ağladı ağladı ve oracıkta vefat etti.

Hz. Ebu Bekir, imanın kıymetini bilen biriydi. Mekke fethi günlerinde, pir-i fani babasını aldı ve Resulullah (s.a.v.) efendimize getirdi. Sevgili peygamberimiz, yeni Müslüman olan ihtiyar ve oğluna iltifat ederken, oğlu bu seviç taplosu karşısında ağlıyordu. Allah Resulü, "Neden ağlıyorsun?" dedi. O da şöyle dedi:

- Keşke babam yerine Ebu Talip Müslüman olsaydı. Çünkü bu sizi daha çok sevindirirdi!

Allahu Ekber!!! Allah aşkına bu ne sevgi?!.. Allah aşkına bu ne fedakarlık?!.. Bu, nasıl bir tercih ediş?!..

Sahabenin hayatının her günü, bu taploların sergilendiği muhteşem zamanlardır. İşte bundandır ki o çağa "asr-ı saadet" yani "mutluluk çağı" denmiştir. Keşke kitabımızı kısa tutmak gibi kaygılarımız olmasaydı da doya doya anlatabilseydik!...

Sayma

Ashabın O'nu en çok sevmelerinin altında, şüphesiz ki O'nu çok iyi tanımaları yatıyor. Hep söyleyip duruyoruz: bilen sever. Ve seven sayar, yani hürmet eder, söz dinler ve uyar. İşte sahabîler O'na sevgileri oranında itaat etmiş ve isteklerine uymuşlardır. O'na itaat kıssalarından bahsetmeye gerek yok. Çünkü, öylesine cahilî bir toplumu İslam toplumuna dönüştürmek, hatta bütün bir dünyayı etkilemek ve değiştirmek, olağanüstü bir himmetin, gayretin, çabanın, cihadın eseridir. Bunlar, öndere itaatsiz olabilir mi?

"Lafla peynir gemisi yürümeyeceğine" göre, itaat hem emirdir, hem de gerekir. Tabiî ki itaat etmenin alametleri vardır. Kısaca sayarsak bunlar; Kur'an ve sünnete uyma. Allah ve Resulüllah (s.a.v.)'in rızasını, her şeye tercih. İslam'ı bilme, yaşama, yayma ve koruma uğrunda canla başla çabalama. Davayı anlama ve uygulama için Kur'an tilaveti, hadis bilgisi, gerekli tüm ilimlerin eğitimi, nafile ibadetler, fazladan hizmetler, zikrullah ve selevat-ı şerife ile çokca meşguliyet. Dua, dua, dua! İnsana, hayvana ve eşyaya şefkat ve merhamet... Ve nihayet bu güzelliklere düşman olanlara, Allah için tavır alma ve gereğini yapma.

2. BÖLÜM: AKAİD VE İMAN

AKAİD VE İMAN

Giriş

İslam'ı bir binaya benzetirsek O'nun temeli iman ve akaid, dört duvarı namaz, oruç, zekat ve hac, çatısı da cihaddır. İman olmadan yapılan bütün işler, son derece yararlı ve değerli olsalar da, Allah tarafından hiç kıymete alınmayacak ve sahibini sonsuz azaptan kurtarmayacaktır. Belki dünyada sahibine şan ve şöhret, makam ve iktidar, iş ve eş gibi geçici güzellikler getirseler de, onlar bütün bu güzelliklerle iyiliklerini dünyada yiyip bitirdiklerinden, ahirette karşılık adına zırnık alamayacaklardır. Örnek verecek olursak, bazıları derler ki: "Edison elektiriği bulmakla insanlığa hizmet etmiştir, bunun mükafatını almayacak mı?"

Evet, dünyada almıştır alacağını. Ahirete gelince, eğer imanlı gitmemişse, bütün işleri boşa çıkarılmıştır, elbette alamayacaktır. İşte ayet: "İnkâr edenlerin ve Allah yolundan alıkoyanların amellerini Allah boşa çıkarır." (Muhammed, 1)

Selefimiz, imanla ilgili küçük risaleler yazmışlardır. Ben de, ahirette imanıma şahit olacak böyle bir kitapçık yazmayı hep istemişimdir. Şimdi, bu kitabın bir bölümüyle de olsa, bunu gerçekleştirmeyi ihsan eden Allah'a şükretme zamanımdır. Dileyen buradan alıp müstakil olarak da bastırabilir.

Akaidin Tanımı

Akaid, İslam dininde inanılması ve kalben kabul edilmesi gereken iman esaslarını inceleyen bir ilim dalıdır.

Konusu: Bütün iman esaslarıdır.

Amacı: İnsanın kalbine imanı yerleştirmek ve onu her türlü inançsızlık, inkar, şüphe ve tereddütlerden kurtararak, manen güçlü ve huzurlu bir şekilde dünya ve ahiret saadetine eriştirmektir.

Bilindiği gibi, bireyleri inançlı, sağlam karakterli, ahlaklı, erdemli, yararlı, bedensel ve ruhsal açıdan sağlıklı, çalışkan, üretken ve verimli insanlardan meydana gelen toplumlar da aynı şekilde inançlı, sağlıklı, mutlu, güçlü, çalışkan, üretken ve verimli olurlar.

Kaynağı: Akaid'in kaynağı Kur'an ve mütevatir sünnettir. Elbette aklı da ihmal etmez.

Metodu: İman esaslarını açıklarken akaidin metodu, hem aklî, hem de naklî delilleri kullanmaktır.

İmanın Tanımı: Sözlükte iman; inanmak, tasdik etmektir. Buna göre akaid ilminde iman, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Allah katından bildirdiği dinî esas ve hükümlerin hak ve doğru olduğuna kesin olarak inanmak ve gönülden benimseyip bağlanmaktır.

Dereceleri: Yukarıda tanımladığımız bu imana aynı zamanda **"icmâlî iman"** da diyoruz. Yani "**toptan iman**" veya "**toplu îman**."

"Tafsilî îman" ise, başta îmanın altı şartı olmak üzere, sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)in Allah Teala katından bildirdiği, Kur'an ve mütevatir sünnetle sabit olan ve din açısından inanılması zorunlu bulunan bütün haber, esas ve hükümlerin her birine ayrı ayrı, Allah ve Peygamberinin isteğine uygun bir şekilde, kesin olarak inanmaktır.

Sıhhat Şartları: İnanma, kalbin işidir. Kişi kalbiyle inansa ama bunu diliyle ifade ve ikrar etmese, veya imana delalet edecek amelleri açıkça işlemese, Allah katında Müslüman sayılır. Ancak, durumu Müslümanlarca bilinemeyeceği için, kendisine Müslüman uygulaması yapılmaz Haliyle hakkında kafire yapılacak yasalar uygulanır.

Bir insan, inanılması gerekli olan bu esaslara ya inanır, ya inanmaz. İkisi arasında kalan şek, şüphe, tereddüt yok hükmündedir. Bu esasları biz belirlemedik. Bunlara ekleme veya çıkarma yapmağa yetkimiz yoktur. Buradan şu iki kesin yargıya varırız: Hem İman esasları artmaz ve eksilmez, hem de hiç kimseye, bu esasların bir kısmına inanma, bir kısmına inanmama serbestisi, seçeneği verilemez, verilmemiştir.

Ancak, kuvvetlilik ve zayıflık bakımından, sevap ve fazilet yönünden insanların imanı arsında fark olabilir. Herhalde hiç kimse, kuvvet bakımından kendi imanıyla mesela bir Hz. Ebu Bekr'in imanını bir tutmasa gerektir.

Tekfir Meselesi

İmanı kabul veya ret edecek makam, Allah'tır. Onun için, Müslümanlığını bildiğimiz bir kişiyi tekfir için acele etmemeliyiz. Tekfir, Müslüman olduğu bilinen bir kişiyi, inkar özelliği taşıyan söz veya eylemleri sebebiyle kafir saymaktır. Yukarıda, inanç bakımından insanları anlatırken açıkladıklarımızın yanında, yeri gelmişken, öneminden ötürü bir kere daha ifade edelim ki tekfir, hem bir çok haklarını kaybetmesi ve yakalanırsa büyük bir cezaya çarptırılması açısından O kişi için, hem de birlik ve beraberliği bozulan, dinî inançlarına karşı açıktan saygısızlık ve saldırganlık ile huzuru bozulan toplum için oldukça ağır bir durumdur. Dolayısıyla tekfir hususunda çok dikkatli ve titiz olmak, temelsiz iddialar ile kişiyi tekfir

ederek dışlayıp cezalandırmaktan kaçınmak gerekir. Bu ihtiyattan ötürü "ehl-i kıple'nin tekfir edilmemesi", "ehl-i sünnet" inancının temel bir özelliğidir.

Gönülde samimi iman varsa, kastını aşan veya nereye varıp dayanacağı bilinmeyen cahilane bir söz veya iş yüzünden kimse tekfir edilmemeli, belki yanlışı, uygun bir metotla düzeltilmelidir.

İrtidat

İmandan bahsederken göz ardı edilemeyecek bir konu da "irtidat" gerçeğidir. **İrtidat,** kişinin kendi özgür irade ve ifadesiyle dinden çıkmasıdır.

Müslüman olduktan sonra dinden çıkılmaz diye bir kural yoktur. İnsan özgür iradesiyle dine girdiği gibi sonuçlarına katlanmayı göze alarak çıkabilir de.

Peki, hangi durumlarda bu gerçekleşir?

Akaid kitaplarımız İmanın sağlıklı ve geçerli olasının şartlarını genellikle üç maddede özetlerler:

1. İman, hayattan ümit kesildiği ölüm anında olmamalı..

2. Hiçbir iman esası inkar edilmemeli, yalanlanmamalıdır. İman bir bütündür, bölünme ve parçalanma kabul etmez. Birini inkar, tümünü inkar gibidir.

3. Dini hükümlerin, kanunların, emir ve yasakların, iman esasları gibi güzel ve faydalı olduğuna, fert ve toplumun dünya ve ahiret saadetini temin ettiğine kesin inanmalı, bunları yaşamada inat ve kibirlilik göstermemeli, bunları zamansız, yararsız, çirkin, çağdışı, gericilik ve yobazlık olarak görmemeli, ne bunlarla, ne de bunlara inanıp yaşadığı için Müslümanlarla alay etmemeli, küçük görmemeli, hafife almamalı ve gıcık kapmamalıdır.

Aksi takdirde, kendini mü'min saysa da O, Allah ve Müslümanlar katında mü'min değildir. Bu, Allah adına ahkam kesmek değil, Allah'ın ölçülerini ortaya koymaktır.

Çağın En Büyük Meselesi

Bu açıdan bakıldığında çağın en büyük meselesi, iman meselesidir. Yani imanı koruma ve kurtarma meselesi. Bir çok insanın cehaletine kurban gittiği açıktır. Küfür ateşinin çağdaş kültür ve kavramlarla alemi cayır cayır yaktığı bir zamanda inananların bir itfaiyeci gibi İslam'la insanları kurtarmaya çabalaması, Peygamber görevini yüklenmesi demektir ve ücretleri de, ahirette onlarla beraber olmaları hasebiyle -Allah bilir ya- onlara çok yakın olacaktır.

Amel-İman İlişklisi

Amel, imandan bir cüz, bir parça değildir. Bunun için farzları yapmamak veya haramlardan kaçmamak suretiyle büyük günahları işleyenler, yaptıklarını helal sayıp güzel görmedikçe, dinden çıkmış olmazlar. Ne var ki İslam'ı ihlasla yaşamamak, imanı zayıflatır. Böyle bir imanın bir gün yok olmasından korkulur. Bu gibi insanlara düşen, ertelemeden, hemen tövbe ederek Allah (c.c.)'a dönmektir. Şüphesiz içi yanarak O'na dönenler, karşılarında memnun olan ve kulunu bağışlamayı seven bir Rab ile karşılaşacaklardır.

İman bakımından insanlar üç kısımdır: 1. Mü'min. 2. Kafir. 3. Münafık. Bunlarla ilgili bilgiler yukarıda verildiği için tekrar edilmeyecektir.

İMANIN ŞARTLARI

ALLAH'A İMAN

İman esaslarının başı, Allah'a imandır. Akıllı ve ergin her mükellefe, yani din açısından sorumlu kişiye Allah'a iman etmek öncelikli bir farzdır.

Allah'a iman, fıtrîdir, yaratılışımızda vardır. Akıl, Peygamberlerin getirdiği din olmasa bile, Allah'ı bilecek idrak ve kapasitede yaratılmıştır. Bunun için, din kendilerine ulaşmamış insanlar, dinin diğer esaslarından olmasa da, Allah'a imandan sorumludurlar.

Mutluluğun kaynağı, hiç şüphesiz imandır, İslam'dır. Yukarda da geçtiği gibi Yüce Allah'ı, Kur'an ve sünnetin anlattığı isim, sıfat ve fiillerle tanır ve severiz. Bu iman ve sevgi ile O'na seve seve ibadet eder, içtenlikle emirlerine uyarız. Bu da bizim bedensel ve ruhsal açıdan sağlık ve ve mutluluk sebebimizdir. Nasıl olacağını tam bilemeyiz ama, Kur'an ve sünnette söylendiği için, ahirette, Cennet'e giren inananlarının O'nu göreceğine de inanırız.

ALLAH'IN İSİMLERİ

"Allah", O'nun özel adıdır. Tekrarı bile ibadet olan bu isim, O'ndan başkasına verilemez, tercüme de edilemez Başka bir isim onun yerini asla tutamaz. Bundan başka, O'nun "esma-i hüsna" dediğimiz daha birçok ismi vardır. Bunları, Kur'an ve sünnetten öğreniyoruz. İyi ni-

yetli olsalar bile bir çok yanlış veya eksik ifadelere sebep olacağı ve sonu gelmez tartışma ve kavgalara kaynaklık edeceği endişesi ile, insanların kendi kafalarından O'na isimler vermesini, alimlerimiz hoş görmemişlerdir. Bu konuda Sevgili Peygamberimizin şu hadisleri pek meşhurdur: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Kim onları sayarsa, Cennet'e girer." (Tirmizi, Da'avat, 83, no: 3507)) Ancak yanlış anlaşılmasın, hadisin ifadesi "hepsi bu kadardır" anlamında değildir. Nitekim Kur'an okuyanlar, daha fazla ismi orada göreceklerdir.

Bu isimlerden birisi, "ism-i a'zam"dır. Özelliği, onunla dua edene mutlaka cevap verilir olmasıdır. Kesin olarak tesbit edilemeyen bu isim için, bazı işaretlere dayanarak "şu üçten biridir" diyenler vardır: 1. Allah. 2. el-Hayyu'l Kayyum. 3. Zü'l Celali ve'l İkram. Dualara bunlarla başlamak tavsiye edilir.

ALLAH'IN SIFATLARI

Allah için, bulunmaması düşünülemeyen bazı "vacip", yani olmazsa olmaz sıfatlar vardır. Bunların zıddı ise, bulunması mümkün olmayan "mümteni" sıfatlardır. Çünkü bunlar, Allah hakkında asla caiz olmayan eksiklik, noksanlık ve kusur ifade eden sıfatlardır. Kısacası Allah, kemal sıfatlarla nitelendirilmiş, noksan sıfatlardan da uzak tutulmuştur.

Vacip sıfatlar ikiye ayrılır:

A. Zatî Sıfatlar: Doğrudan doğruya zatı ile ilgili olup asla bir başkasına verilemeyecek olan bu sıfatlar, altı tanedir:

1. Vücud: Allah vardır, yokluğu düşünülemez.

2. Kıdem: Allah ezelidir, başlangıcı yoktur, sonradan meydana gelmiş değildir.

3. Beka: Sonu yoktur, faniliği düşünülemez.

4. Muhâlefetün Li'l-Havadis: Sonradan olan şeylere benzemez. Hiçbir varlık O'na benzemediği gibi, O'na denk, eş ve ortak da olamaz.

5. Vahdaniyyet: Bir ve tek olmasıdır. O'nun asla birden fazla oluşu, yani eşi, benzeri, dengi ve ortağı olması düşünülemez.

6. Kıyam-ı bi-nefsihi: Varlığı kendindendir. Var olması ve varlığının devam etmesi için asla bir başkasına ihtiyacı yoktur.

B. Subutî Sıfatlar: Varlığı zorunlu olan ve kemal ifade eden bu sıfatlar, O'nun yarattıkları ile ilgili olan sıfatlarıdır ve asla tam anlamı ile bir başkası için kullanılamaz. Sekiz tanedir:

1. Hayat: Diri ve canlı demektir. Ölü olmak O'nun hakkında düşünülemez.

2. İlim: Her şeyi bilir. Bilememek, O'nun için düşünülemez.

3. Semi: İşitmek demektir. Sağırlık, O'nun için mümtenidir.

4. Basar: Her şeyi görmesidir. Hiçbir şey O'nun görmesinden gizli kalamaz.

5. İrade: Dilemek demektir. Her şeyi külli iradesiyle yapar. Kimse O'na baskı ve zorlama ile bir şey yaptıramaz. Dilediği olur, dilemediği olmaz.

6. Kudret: Her şeye gücü yeter. Acizlik O'nun hakkında düşünülemez.

7. Kelam: Konuşmaktır. Dilsizlik O'nun için düşünülemez.

8. Tekvin: Yaratmak, yoktan var etmek demektir. Aksi Onun için mümtenidir.

Bütün bu sıfatları icra ederken O, yarattıkları gibi alete , organa, zamana, mekana, enerjiye vs. muhtaç değildir. Diyelim konuşma sıfatı için O, ne sese, ne harfe, ne organa, ne de başka bir şeye muhtaç de-

ğildir. İnsanda da benzeri sıfatlar vardır denilebilir ama, insaflı olalım, O'na göre ne kadar eksik, kusurlu, noksan, kısmi, arızî ve azdır.

ALLAH'IN FİİLLERİ

Allah'ın zatına özel olup, O'ndan başkasının asla yapamayacağı işlerdir. Bazıları şunlardır: Yaratmak, yoktan var etmek. Peygamberler göndermek. Kitap indirmek, kanun koymak. Hidayete erdirmek veya dalalette bırakmak. Öldükten sonra diriltmek ve hesaba çekmek. Nimet veya azap vermek.

MELEKLERE İMAN

İman esaslarından biri de meleklere inanmaktır. Kur'anda yeterince tanıtılan melekleri inkar etmek veya onlara düşmanlık beslemek, insanı dinden çıkarır.

Melekler nurdan yaratılmış, erkeklik ve dişilikleri, yemeleri, içmeleri, uyumaları olmayan, uzak mesafeleri, ışık gibi kısa bir zamanda alan, daima ibadet ve itaatta olup hiç isyan etmeyen, kendilerine verilen vazifeleri yaparken yorgunluk, bıkkınlık duymayan latîf, ruhanî ve mübarek varlıklardır. Sayılarını ancak Allah bilir.

Şüphesiz ki meleklerin her birinin bir görevi vardır. Biz bunlardan bazılarını bilebiliyoruz. Mesela "müdebbirât" denilen dört büyük melek, kiramen katibîn, münker nekir, hamele-i arş, illiyyûn, mukarrebûn, cennet ve cehennem melekleri gibi.

Melekler, insana yakın ve yardımcıdırlar. Kimi zaman onlara dua eder, gözetler, onlarla beraber oturur, yolculuk eder, hatta savaşlarda onlara yardım ederler. Ahirette de Allah'ın izni ile şefaat edeceklerdir.

Meleklerin sürekli beraberliğini düşünen, yaptıklarını yazdıklarını bilen, her an onlarla beraber olduğunun bilincinde olan bir mü'min,

her halde onlardan haya ederek, onları rahatsız edecek kötü ve çirkin davranışlardan uzak olacak, iyi işler işlemeğe gayret edecektir. Meleklerin yardımını bilen bir müslüman ordusu, her halde düşmandan sayıca az olduğunu takmayacaktır. Zira zafer Allah katındadır ve onun melekler ordusunun sayısını O'ndan başka kimse bilmemektedir. Meleklere inanan bir abid, ibadetini, onlarla beraber olduğu inancıyla daha bir coşkulu yapacaktır. Kendimizi murakabe ile kontrol altında tutmada meleklere imanın önemli bir yeri vardır şüphesiz. Yani meleklere imanın fert ve toplum açısından çok büyük faydaları vardır.

Melekler gibi göremediğimiz bir varlık da cinlerdir. Cinler, ateşten yaratılmışlardır. Erkek ve dişileri olup, yerler ve içerler. İnsanlar gibi sorumlu yaratılmışlardır. Mü'minleri de vardır, kafirleri de. Hz. Muhammed (s.a.v.) onlara da İslam'ı tebliğ etmiştir. İblis ve diğer şeytanlar, cinlerin kafirlerindendir. Devamlı günah işler ve insanları azdırmaya çalışırlar. İlahi rahmetten sonsuz olarak kovulmuşlardır. Onlara düşman olmak, Allah'ın en büyük tavsiyelerindendir.

KİTAPLARA İMAN

İmanın şartlarından biri de "kitaplara inanmak"tır. Yüce Allah (c.c.)'ın Peygamberlerine vahyettiği sözlere ve bunların yazıya geçmiş şekline ilahi kitaplar diyoruz. Bunlara Allah (c.c.)'tan geldiği için "kutsal","ilahi", yücelik ifade ettiği için de "semavi" kitaplar diyoruz. Kitapların indiriliş amacı, yukarda anlattığımız Kur'an'ın indiriliş amacıyla aynıdır. Kısaca ifade edersek, insanları karanlıklardan aydınlığa, dünya ve ahiret mutluluk yollarına çıkarmaktır.

Şüphesiz her kitap bir peygambere indirilmiştir. Ancak bu Peygamberler ölse bile aynı kitap, yol göstermeye devam etmiş ve daha sonra gelen peygamberlerce de uygulanmıştır. Bu kitapların küçük-

lerine "suhuf" denir. Allah (c.c.), Hz. Adem'e 10, Hz. Şit'e 50, Hz. İdris'e 30, Hz. İbrahim'e 10 olmak üzere toplam 100 sayfa (suhuf) indirmiştir. Büyük kitaplar da dört tanedir. Tevrat Hz. Musa'ya, Zebur Hz. Davud'a, İncil Hz. İsa'ya, Kur'an Hz. Muhammed'e indirilmiştir.

Bu kitapların asılları "Levh-i mahfûz"da ama, maalesef dünyada Allah'tan geldiği gibi değişmeden duran tek kitap Kur'an kalmıştır. Dolayısıyla bütün kitapların asıllarına inanmakla beraber, bugün elde olanlardan sadece Kur'an'a Allah kelamıdır diyebiliyoruz. Çünkü diğerlerinin bize kadar gelişleri tevatür yoluyla değildir, insanlar tarafından zaman içinde tahrif edilerek değiştirilmiştir. Yani doğruluğundan şüphe edilen bu kitaplar, ilahi olma özelliklerini kaybetmişlerdir. Kur'an'a gelince, yeterli bilgi yukarıda verildiği için tekrar edilmeyecektir.

PEYGAMBERLERE İMAN

Peygamberler, Allah (c.c.)'tan aldıkları ilahi vahyi, yani emir, yasak ve tavsiyeleri içeren kutsal sözleri insanlara bildiren kişilerdir. Peygamberlik çalışmakla elde edilmez. Resul ve Nebi de denilen bu kişiler, Allah (c.c.)'ın toplum içinden seçtiği örnek insanlardır. Onlarda şu sıfat ve değerler daima vardır:

1. İsmet: Peygamberler vahiy öncesinde ve sonrasında büyük günah işlemezler. Hele küfür ve şirk hiç olmaz. Bilerek küçük günah da işlemezler. Ancak bazen, zelleler (hatalar) olabilir. Uyarıldıklarında ise derhal tövbe ederler.

2. Sıdk: Doğru sözlüdürler. Yalancıya kimse inanmaz.

3. Emanet: Güvenilir insanlardır. Onlarda hiyanet olmaz.

4. Fetanet: Üstün zeka, hafıza ve akıldır. İrşad ve tebliğde ikna ve düşmanlarının iddia, hile ve tuzaklarına cevap için gereklidir. Ahmak, aptal, geri zekalı, unutkan, gafil ve deliden peygamber olmaz.

5. Tebliğ: Ucunda her türlü işkence ve ölüm de olsa peygamberler, Allah (c.c.)'tan aldıkları vahyi eksiksiz ve ilavesiz olarak insanlara bildirirler. Vahyi gizlemek veya değiştirmek, Onlara caiz değildir.

Peygamberler, peygamberliklerini ispat için mucize gösterirler. Mucize, alışılmış tabiat kanunlarının zıddına olarak gerçekleşen olağanüstü hallerdir. Allahın peygamberler eliyle gerçekleştirdiği bu olay, O'nun Allah (c.c.)'ın peygamberi olduğunun alametidir. Böyle bir olay peygamberlik öncesinde olursa ona "irhas" denir. Bir nevi risalete hazırlık demektir.

Bu tür olaylar veliler elinden çıkarsa "keramet", saf Müslümanlarda olursa "maûnet", kafir ve fasıkların elinde istekleri doğrultusunda olursa "istidraç", isteklerine aykırı olursa "ihanet" adlarını alırlar. İstidraçda amaç, onların azabını artırmak, ihanette ise, rezil etmektir. Şüphesiz onlar bunu hak etmişlerdir. Sihir, harikadan sayılmaz. O, bir bilgi işidir.

Kur'an, yirmi beş peygamberin adını verir. Bunlara iman etmede hiçbir ayırım gözetilmez. Ayrıca geçen üç ismin peygamberliğinde kesin bilgimiz yoktur. Ancak peygamberlerin sayısı bu kadar değildir. Allah bilir, belki yüz binlerce, milyonlarcadır. Bunu iki delile dayanarak söyleyebiliriz. Birincisi Allah (c.c.), dinini bildirmeden azap etmez. (İsra, 15) İkincisi, sadece son peygamber, tüm dünya ve insanlara, hatta alemlere gönderilmiştir. (Sebe, 28) Ondan öncekiler yalnız kendi kavmine, hem de kavminin diliyle gönderilmiştir. (İbrahim, 4) Buna göre çeşitli dilleri konuşan binlerce kavim geçmiştir zaman içinde. Öyleyse tarih içinde binlerce, belki de milyonlarca peygamber, kendi kavmine, kendi dilleriyle gönderilmiştir ama, en yakın olan Hz. İsa (a.s.) hakkında bu kadar yanlışa düşen insanlar

zamanla onları unutmuş, anlattıklarını da bozarak belki de batıl dinlerin çıkmasına zemin hazırlamışlardır.

Evet, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimizdir. O, her peygamber gibi birçok hissi, gözle görülen mucize yanında, aklî mucizeler de getirmiştir. Kur'an ve verdiği çağları aşan bazı bilgiler gibi. O'nu inkar akla, ilme, tarihe ters düşmek ve kendi saadetini tepmektir. O'nun Risaleti evrenseldir. Dolayısıyla O, kabul edenlerin de etmeyenlerin de peygamberidir. Kabul edenlere "ümmet-i İcabet" denir. Etmeyenler ise henüz "Ümmet-i Davet"tirler. Onlara daveti O'nun adına "ümmet-i icabet" yapacaktır. Bu yüzden yeni bir peygamberin gelmesine gerek yoktur. Çünkü peygamber, Allah (c.c.)'tan vahiy getirir. Oysa son gelen vahiy ortadadır. Kaybolmamıştır. Gerekli olan, Ümmetin ehliyet kazanarak tebliğ kıvamına ermesi, o aşk ve iştiyakı kazanmasıdır. Bu, kaçınılmaz bir yükümlülük ve sorumluluktur onlar için.

AHİRETE İMAN

Ahiret, ölümden sonra başlayan ve mahşerde dirilişin ardından sonsuza dek devam edecek olan hayattır. İnsan ölünce veya sûr'a üfürülüp kıyamet kopunca mezarda, bir bekleme, bir ara dönem olarak, "berzah hayatı" yaşar. Dünyadaki ameline göre kabir, ya Cennet bahçelerinden bir bahçe, veya Cehennem çukurlarından bir çukurdur." Münker" ve "Nekir" adlı meleklerin sorularına güzel cevap verenler, mutlu bir hayata başlamışlardır. Cevapsız kalanlar ise, "kabir azabı" çekeceklerdir.

İsrafil (a.s.)'in sur'a üflemesiyle Kıyamet kopacak, yani kainatın düzeni parçalanacak, Allah (c.c.)'ın diledikleri hariç her canlı ölecektir. Bunun zamanını Allah (c.c.)'tan başka kimse bilemez. Ancak küçük ve büyük alametleri vardır.

Küçük alametleri:İnsanların kendi iradeleriyle işledikleri kötülüklerden ibarettir. Bazılarını sayalım; İlmin azalıp cehaletin çoğalması, içki, kumar, zina, faiz, ana babaya isyan... gibi büyük günahların hayasızca açıktan işlenmesi, katilliğin ve terörün çoğalması...

Büyük alametleri ise şunlardır:

1. Bütün dünyayı kırk gün saran bir dumanın çıkması.

2. Deccal'in, elinde istidraç kabilinden bazı harikalarla çıkarak, ilahlık iddiası ile inananları inkara düşürmek istemesi.

3. Dabbet'ül Arz'ın çıkışı: Bu, yerden çıkacak ve insanlarla konuşacak olan garip bir yaratıktır. Yanında bulundurduğu mühür ve âsa ile, yanına gelen mü'min ve kafirleri tanıtacaktır.

4. Güneşin geçici bir sürede batıdan doğuşu.

5. Hz. İsa (a.s.) semadan inerek Mehdi ile buluşup, bir müddet Kur'an'dan alarak Resulullah(s.a.v.) Efendimizin şeriatı ile amel edip Müslümanları Deccal'ın ve Yecüc Mecüc'ün fitnesinden kurtarması.

6. Ye'cüc ve Me'cüc adında iki kabilenin çıkıp yeryüzüne yayılarak ortalığı fitne ve fesada vermeleri.

7. Doğuda, batıda ve Arap Yarımadasında birer yer çöküntüsünün meydana gelmesi.

8. Hicaz tarafından bir ateşin zuhuru.

Kur'an ve hadislerde haber verilen ve Allah tarafından yaratılması çok kolay olan bu olayların mahiyet ve keyfiyetini tam olarak ancak Allah (c.c.) bilir. Bu alametlerden sonra kıyametin kopuşu an meselesidir.

Sûr'a iki kere üfürülecektir. Birincisinde her canlı ölür. İkincisinde ise ölenlerin hepsi yeniden diriltilip kaldırılır. Aradaki zaman kesin olmamakla beraber kırk yıldır.

İnsanlar dirilişten sonra mahşere sevk olunacaklardır. Mahşerde insanların halleri, dünyadaki iyi veya kötü hallerine göre değişir. Kimileri arş-ı ala gölgesinde sevinçle yaşarken, kimilerinin de güneş tavan gibi tepelerinde olur. Yedi kat yerleri ıslattıktan sonra ter, kimisinin dizinde, göbeğinde, kimisinin de çenesinde olur. Oranın bir günü, buranın bin yılıdır. Artık ne kadar kalırlarsa...

Sonra amel defterleri dağıtılır. İyiler sağından ve önünden, kötüler solundan ve arkadan alırlar ve hesaba çekilirler. Zerreleri tartan teraziler vardır. Ömrün iğneden ipliğe her işinden, her andan ve ahvalden sorguya çekilirler.

Müslümanlardan mizanda sevabı ağır gelenler kurtulurlar. Hafif gelenler ise yandı demektir. Zaten hesaba çekiliş başlı başına bir azaptır. Allah dilerse kötülüklerine karşılık onları cezalandırır. Dilerse af eder. Şefaat haktır. Allah izin verir de, Peygamberler, Kur'an, hafızlar, alimler, şehitler, melekler, hacer-i esved gibi şefaat yetkisi verilenler şefaat ederler de Allah kabul ederse, yine kurtulabilirler. Değilse, sırattan geçerken Cehennem'e atılırlar. Kafirleri hesaba çekmeye gerek var mı? Onlar zaten bellidirler.

Sırat, Cehennem'in üzerinde ince ve keskin bir köprüdür. Cennet'e geçiş oradan olacaktır. Mü'minlerden Cennetlik olanlar şimşek gibi, rüzgar gibi, artık amelince değişik hızla veya yavaş ve korku ile geçerler. Bağışlanmayan asiler, günahkarlar ise aşağıya dökülürler.

Cehennem, kafir ve asilerin inkar ve günahlarına karşılık cezalandırıldıkları yerdir. Başta ateş olmak üzere, azabı çok çeşitli ve çok çetindir. Allah'a sığınırız. Cennet ise, her türlü nimetler ve güzelliklerle donatılmış, üstelik Rabbımızın da görüleceği yerdir. Cennet ve Cehennem Kur'an ve Sünnet'te çok geniş olarak anlatılmıştır. O bilgileri okumak, teşvik ve korkutma bakımından insan terbiyesine

fevkalade etki etmektedir. Bu bilgiler, birey ve toplum üzerinde birer "müeyyide" yani "yaptırıcı güç" olarak çok çok önemlidir. Allah (c.c.)'a ve ahirete inanan insanların toplumda suç işleme oranları düşüktür. Hatta tam inanan insanların toplumunda polis ve mahkemeye nerde ise gerek kalmayacaktır.

Cennetlikler ve Cehennemlikler yerlerini aldıktan sonra ölüm bir koç şeklinde boğazlanacaktır. Artık hayat ölümsüzdür.

Yukarıda kısaca değinildiği gibi dirilişe inanmanın insan ve toplum hayatında bir çok olumlu yönleri vardır. Akıl da bunu kabul eder. Kur'an'da da bolca zikredilen ahiretin varlığını ispata dair delilller getirmeye gerek duymuyoruz.

KADER VE KAZAYA İMAN

Kader, sözlükte miktar, tayin, tahsis anlamlarına gelir. Akaid ilminde ise, Allah (c.c.)'ın ezelden ebede, olmuş ve olacak her şeyin zamanını, mekanını, sıfat ve özelliklerini ezelde bilmesi, o şekilde takdir ve tayin etmesi, "levh-i mahfûz"a yazmasıdır.

Sözlükte hüküm, beyan, ilan, yaratma, , emir, tamamlama manalarına gelen kaza ise Akaid ilminde, Allah (c.c.)'ın ezelde irade, takdir ve tayin ettiği, yazdığı şeyleri, vakti saati gelince yaratması, ortaya çıkarmasıdır.

Evrende gerçekleşen her şey, Allah (c.c.)'ın kaza ve kaderiyledir. Hiç bir şey asla rastgele veya tesadüfî değildir. Ancak Allah (c.c.), hikmeti gereği, her şeyi bir sebebe, ölçüye, kanuna bağlı olarak yaratır. Bu da kader ve kaza'nın icabıdır.

Önemli bir şey daha var: Allah (c.c.) insana irade vermiştir. İrade, isteme, dileme, elinde olma, elindelik demektir. Akıl da vermiştir. Yukarıda anlatıldığı gibi din de göndermiş, hayrı ve şerri de iyice açıklamıştır. Çok önemli bir şey daha var: İnsan kaderini bilmiyor. İşte bu

insana Allah (c.c.) diyor ki: Kendi özgür iradenle iyiliği seç, kötülükten kaç. İyiliği seçersen mükafat alırsın, kötülüğü seçersen ceza alırsın."

İnsan, kaderinde olanı bilmediği için, aklı ile iyiliği seçecek ve özgür iradesi ile iyiliğe yönelecek ve onu işlemek için harekete geçecek, girişimde bulunacaktır. İşte o zaman Allah (c.c.) da o işi, onun iradesine uygun olarak yaratacaktır. İnsan, aklını, iradesini ve teşebbüs gücünü iyiliğe yönlendirdiği için, ödülünü alacaktır. Tersini yapsaydı, yani aklını, iradesini ve girişim gücünü kötülüğe yönlendirseydi, o zaman da cezasını alacaktı. Çünkü insan yaptıklarından sorumludur.

Buradaki incelik şudur: İnsan kaderini bilmiyor. Ama Allah (c.c.) biliyor. Ancak Allah (c.c.)'ın bu bilgisi insanı zorlamıyor, iradesini kaldırmıyor. İnsan, kendi iradesi ile hayrı veya şerri seçiyor ve yapıyor. Bu neye benzer? Mesela takvime bakıyoruz; falan gün filan saatte güneş tutulacak diye yazıyor. Malum, bu bilgi o gün gelmeden belki de bir yıl önce yazılmıştır. Sahiden de o gün ve o saat gelince güneş tutuluyor. Neden? Çünkü alimler gelişen ilim ve aletlerle bu bilgiyi önceden tesbit etmişlerdi. Şimdi kalksa da biri "Hayır efendim, alimler önceden bildiği için değil, takvimde yazıldığı için güneş tutuldu" dese, ne kadar gülünç olur!...

Aynen öyle de, mesela bir katil kalksa, "benim ne suçum var, Allah (c.c.) kaderime böyle yazmış, ben bu suçu mecburen işledim." dese, aklını, iradesini, teşebbüsünü, güç kullanmasını inkar etse, gülünç olmaz mı? Elbette olur. Aslında o, bunları söylerken, inanarak söylemiyor. İçindeki doğruyu söylemiyor. İspatı kolay. Nasıl mı? Öyle diyenin suratına bir Osmanlı şamarı aşkediniz, hemen bağırır: "Ne vuruyorsun be!" Siz O'na sakin sakin "Benim suçum yok; kaderimde sana bir tokat atmak varmış, attım." deseniz, kabul eder mi? Hiç eder mi? Veya şöyle soralım; o, katile "sana veya bir yakınına, senin yap-

tığın cinayetin aynısını yapsalar, 'ne yapalım, kadermiş' der, sineye çeker misin?" İşte gerçek bu kadar basit.

Maalesef geçmişte "Cebriyeciler" denilen bir gurup, iradeyi inkar ederek böyle inanmışlar. Diyorlar ki: "İnsan, rüzgarın önündeki kuru bir yaprak gibidir." Yani insan akılsız, iradesiz, değersiz bir varlıktır. Haşa! Eğer öyleyse Allah (c.c.) Cennet ve Cehennemi niçin yarattı? İnsan neden ceza görecek? Haşa, Allah (c.c.) zalim mi?

"Mutezile" denilen bir fırka da, kaderi inkar etmişler. "Kul, kendi işinin yaratıcısıdır" demişler. "Aklı var, iradesi var, gücü de var. Öyleyse yaptıklarından sorumludur" demişler. Sormak lazım, kul kendi işini kendisi yaratıyorsa, Allah (c.c.)'tan başka bir yaratıcı olmuş olmuyor mu? Haşa, Allah (c.c.)'tan başka yaratıcı mı var? Bunlar iyi niyetliler ama, yanlıştalar.

Doğrusu, ehl-i sünnet inancıdır: Evet, insanda cüz'î irade vardır. Kul işi bununla irade eder, ister, yönelir, harekete geçer, yapar, Allah (c.c.) da yaratır. Hayrı da, şerri de yaratan Allah (c.c.)'tır. Hayırdan hoşnuttur, şerden değil. Evet kul, hangisini ister, yönelir ve girişiminde bulunursa; Allah da onun istek ve teşebbüsüne göre onu yaratır ve de kul onun sonucuna katlanır.

Kader, bir ilahî sırdır. Tam olarak bilebilmek de mümkün değildir. Bu yüzden Peygamberimiz, üzerinde çok konuşulmasını istememiştir. Bu, fikir hürriyetine darbe değil, faydasız, hatta zararlı bir işten sakındıran şefkatli bir uyarıdır. Dinlemeyenler olmuş ama maalesef bin bir bozuk akide ile ehl-i sünnet inancından, yani Resulullah(s.a.v.) Efendimiz ve ashabının üzerinde olduğu inanç çizgisinden saparak bid'ad ve dalalete düşmüşler, kendilerine yazık etmişlerdir..

Allah insanlara hidayet nasip etsin ve imanlarını korusun duası ile bu bölümü bitirelim.

İMANIN ETKİSİ

Peygamberimiz Efendimiz (a.s.) buyuruyorlar ki: "İman, yetmiş küsür şubedir. Haya da imandan bir şubedir."

Bir rivayette şu ziyade vardır: "Bu şubelerden en üstünü "la ilahe illallah" sözüdür, en aşağı mertebede olanı da yolda bulunan rahatsız edici bir şeyi kenara atmaktır."

Bu hadis üzerinde İslam alimleri çok durmuş ve bu yetmiş küsürü incelemişlerdir. Nihayet Ayni'nin tasnifi güzel görülerek bazı kitaplarda 77 madde olarak tekrar edilmiştir.

Şimdi burada imanın bir müslümanın günlük bireysel ve toplumsal hayatı ve ahlakı üzerindeki etkisini kısaca da olsa belirterek konuyu bitirmek istiyoruz.

İmanın İbadet Ve Hukuka Etkisi

Allah Teala'ya ve ahiret gününe içtenlikle inanan bir kişi, bu inancının olumlu etkisini hayatı boyunca üzerinde hisseder ve mutlu olur.

Çünkü nerede olursa olsun Allah'ın kendisiyle beraber olduğunu, kendisine şahdamarından daha yakın, hatta kendisiyle kalbi arasına girdiğini, kendisinin onu görmese de, onun daima kendisini gördüğünü bilen bir mü'min, etrafında meleklerden bir ordunun daima var olup kendisine duada bulunduklarının şuurunda olan bir mü'min, ve bir gün her yaptığının kalabalıklar içinde hesabını vere-

ceğinin bilincinde bir mü'min, kaynağı Kur'an ve sünnette belirlenen, alimlerimizin yazdıkları kitaplarda tasnif edilen İslam fıkıh ve hukukunu gönüllü olarak ihlas ve samimiyetle yaşar.

Bu hukukun uygulandığı İslam ülkesini, İslam devlet başkanının biat ve itaatını, ümmetin birlik ve beraberliğini gözetecek her türlü saldırı, tehlike ve fitnelerden korur.

Emirlere, yasaklara ve mübahlara şer'i şerif çerçevesinde uyar. Gusül, abdest ve görülen pisliklereden kendisini, elbisesini, çevresini temizlemek olan hadesten ve necasetten taharet ile başlayıp namazla, oruçla, zekatla, hacla, umre ile, kurbanla, adaklarla, Kur'an okumakla, zikrullahla, helal rızık için çalışmakla, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmakla devam eden ve cihadla zirveyi bulan ibadetlerini yerine getirir.

İslam şeriatının gerek kamu hukuku, gerekse borçlar hukuku olarak bütün kanun ve prensiplerine gönülden bağlı kalır ve itaat eder. "Şeriatın kestiği parmak acımaz" atasözünde ifadesini bulan manayı hayatının vazgeçilmez ölçüsü kabul eder.

Zaruretler dışında Allah'ın haram kıldığı leş, akmış kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanların etlerini yemez, her türlü sarhoş edici içkileri içmez, uyuşturucu kullanmaz. Bunların ticaretini, taşımacılığını da yapmaz. Giyeceklerinde tesettüre dikkat eder, altın ve gümüşü ev eşyası olarak kullanmaz, erkek olarak saf ipek giymez. Karşı cinsin elbisesini giymez. Fıtratı değiştirecek dövme, estetik ameliyat, kaş aldırma, peruk takma gibi süslenmelere gitmez. Heykel yapmaz, evinde bulundurmaz. Lüzumsuz köpek beslemez. İslam'ın haram kıldığı mesleklerde ve iş yerlerinde çalışmaz.

Muamelelerinde İslam'ın emirlerine dikkat eder. Kimseyi kandırmaz, aldatmaz. Karaborsacılık yapmaz, yalan yere yemin etmez, eksik

ölçmez ve tartmaz, çalınan veya gasbedilen malı almaz, faizli muamelelerde bulunmaz. Haksız kazançtan, rüşvetten, israftan kaçar.

Aile hayatında nikahın ötesinde cinsel haramlara, yani el, dil, kulak ve göz ile yapılanlar da dahil, zina yapmaz. Nikahı düşen kadınla yalnız kalmaz, livata, hayvanla temas, el ile tatmin gibi cinsel sapıklık ve yanlışlıklardan uzak kalır.

İctimai hayatında falcılık, sihir, uğursuz sayma gibi batıllarla meşgul olmaz, zavallı hayvanları dövüştürmez. Her çeşidiyle beraber kumar oynamaz, müziğin haram olanını dinlemez.

İnsanlar arasında emredilen iyi ilişkileri sürdürürken küsme, darılma, alay, ayıplama, kötü ad ve lakap takma, su-i zan, kusur araştırma, gıybet, nemine (koğuculuk) gibi kardeşliği batırıcı, birliği bitirici, kin ve düşmanlık saçıcı haramlardan kaçar, kimsenin canına, namusuna, şerefine, malına dokunmaz.

Yaptığı kusurları itiraf ederek insanlardan özrünü beyan ile af diler. Allah'a da tövbe istiğfar eder. Hakları sahibine iade eder, haramı mülkünden çıkarır. Hak sahibini bulamıyorsa, kamuya harcayarak haramdan muhakkak surette arınmaya çalışır.

İmanın Güzel Ahlaka Etkisi

Allah'a ve ahiret gününe inanan bir mü'min, dengeli bir hayat yaşar. Kendisi ve sevdikleri aleyhinde de olsa adaletli olur, hayatını İslam'ın ölçülerine göre yaşar. Mü'min akıllı olup akıbetini düşünerek konuşur, yapar. Allah'ı ve sevdiklerini sever, sevmediklerini sevmez. Kalbi temiz, niyeti dürüsttür. Herkese karşı mütevazi ve mahviyyetkardır, nazik ve kibardır.

Bu ölçü ve denge sayesinde başkalarına karşı adil olmaya ve yanlış yapmamaya çalışırken, kendisine yapılan yanlışlara karşı affedici,

bağışlayıcı, kusurlarını görmezlikten gelici, müsamahalı, hoşgörülü olur. Şefkatli, merhametli ve acıyıcıdır. Kötülükleri iyilikle savar, yerine göre idare eder. Sulha ve ıslaha çalışır.

Aile haklarına, ana-baba, karı-koca, çor-çocuk, hısım-akraba, konu-komşu haklarına riayet eder. Büyüklerini arar, sorar, ziyaret eder. Sözünde durur, vefakardır. Dostlarını ve arkadaşlarını ziyaret eder ve onlara daima yardımcı olur. Yetime, öksüze, dula, fakire, biçareye, hastalara, muhacire ve düşkünlere yardım eder.

Mü'min azimlidir, gayretlidir, daima birlikten yanadır. Hakda cesurdur, kahramandır. İyilik, ikram ve ihsan sahibidir. İnfak ehlidir. Yani cömerttir. Hatta kendisi muhtaçken bile vererek îsar gösterir. Çalışkandır, daima hayra delalet ve teşvik eder, nefsiyle ve düşmanlarıyla cihadı çetindir. Dirayetlidir. Ağzı dualıdır. Allah'a tam bağlıdır. İçi dışı birdir. Doğrudur, dostluğuna güvenilir. Nasihatında samimidir. Yanında emniyet hissedilir.

Görevlerini üstün bir liyakatla başarmaya çalışır, emanete riayet eder, eşitliği gözetir, emr-i bil maruf ile hakdan yana tavır koyar. Feraset ehlidir, faziletli olsa da kendini görmez, her iyiliğe fakir ve muhtaç bilir, güler yüzlü tatlı dillidir. Zekidir, hazır cevaptır, ama hayâlıdır. Herkese hürmet tazimi vardır. Yaratılanı yaratan adına sever sayar. Hüsn-ü zan sahibidir.

Hikmet yiğitidir, nerde bulsa alır. Hakkı teslim eder, hilim sahibidir ama, hamiyet sahibidir de, korunması gerekeni korur.

Daima havf ve reca arasında himmetini hayra sarfetmiştir. Hürriyetini korur, kulluğunu bilir. İşlerinde ihlaslıdır, karşılığını sadece Allah'tan umar. İstikamet sahibidir, günahtan kaçınır. Suçunu itiraf eder, tevbe eder.

Hayatı düzen içindedir. Aciz değil, muktedirdir. Vazifelerini bir tertip ve düzen içerisinde vakitlice ve vakarla yapar. Hayra vesile olmaya bakar. Vatanını, milletini sever. Işlerinde başarılıdır ama övünmez, övülme istemez, tefahur göstermez.

Tefekkürü çoktur, uzleti çoktur, sukutu sever ama iyilerle beraber olmaya gayret de eder, sohbet ve ülfeti de sever. Muhabbet ehlidir, sever ve sevilir. Yemekte tuz kadar olmak üzere bazen şaka da yapar ama yalan katmadan, alay etmeden, hakir görmeden yapar. Oyun ve eğlenceden hoşlanmaz, aziz ömrünü yele vermez, israf etmez.

Her haline şükreder. Sabırlıdır, sıkıntılara katlanır. Tedbirlidir, tasarrufu sever. Tevekkül ehlidir, tahammül ehlidir. Içi dışı temizdir. Takvalıdır, günah işlerse tövbeyi geciktirmez.

Zekidir, unutmaz. Çok yemin etmez. Yanlışta ısrar ve inat etmez. Sır saklar. Bütün bu güzellikler, tüm sırların açığa çıkacağı ahiret gününde, hesabı çabuk, rahmeti bol, azabı çetin, intikamı dehşetli olan Allah'a iman, sevgi ve saygısından kaynaklanmaktadır.

İmanın Kötü Huylara Etkisi

Allah Teala'ya ve ahiret gününe inanan bir mü'min, bir yandan güzel ahlaklı olmaya çalışır ve haramlardan kaçarken, öte yandan ahlakını da çirkinliklerden korur, izzetine, vakarına dikkat eder. Alçak tabiatlı, düşük karakterli, laubali olmak ve serseri kalmaktan kaçınır. Bilir ki asla başıboş değildir.

Dilini her türlü yalan, yalana şahitlik, iftira, gıybet, nemime, beddua, küfür, müstehcenlik vs. den korur. Dalkavukluk, yağcılık yapmaz. Kimseyi aşırı ve yalancı, riyakarane övmez, ama arkasından takdir eder, meziyetlerini sayar, gerektiği kadar över, iltifat eder, kıymet bilir. Malayani, yani dinine ve dünyasına faydası olmayan boş laf

konuşmaz, boş iş yapmaz. Asla nankörlük etmez, başa kakmaz, yersiz kavga, cidal, münakaşa yapmaz, kimseye sövmez, hakaret etmez. Öfkesini yenmeye çalışır.

Kimseye haksızlık ve zulüm etmez. Hasetçi, hileci, korkak, cimri, pinti, hain, iftiracı, inatçı, alaycı, kinci, kibirli değildir. Irkçılık yapmaz. Dünyaya, onun malına, makamına, şanına ve şöhretine şahsiyetini feda ederek heba etmez. Fitne, fesat, fısk ve fuhuştan uzaktır. Fırsatçı değildir.

Oyuna eğlenceye dalmaz. Serkeşlik etmez, rezaletten kaçınır, her türlü nefis perestlikten, sefahattan, bayağı şehvetlerden, töhmet mahillinde bulunmaktan kaçar. Tamadan, tembellikten, uyuşukluktan, becerisizlikten, acizlikten, vehimden, vesveseden, zilletten, zemmetmek ve edilmekten son derece sakınır.

Bunlar her müminde olması gereken sıfatlardır. Bu sıfatlarla ne kadar sıfatlanmış ise o kadar başarılı, o kadar mutlu, o kadar huzurludur. Toplum da öyledir. Böylece dünyada güzel bir tarlaya atılan güzel tohumlar misali bu güzellikler meyvesini verecek, verimi ahireti de etkileyecektir. Zaten dünya ahiretin tarlasıdır. Esas ürün orada devşirilecektir. İşte bu bir yarıştır. Ancak farklı bir yarıştır. Yani bir birleriyle yardımlaşmanın başarıyı büyüttüğü bir yarış.

3. BÖLÜM:
FIKIH VE HUKUK İLMİ

FIKIH İLMİ

Tanımı

Sözlükte "anlamak, kavramak" anlamına gelen fıkıh, haklarımızı ve vazifelerimizi bildiren bir ilim dalıdır. Ebu Hanife'nin tarifi meşhurdur: "Fıkıh, amel bakımından kişinin lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir."

İmam Şâfiî tarifi biraz daha derinleştirerek söz konusu amelî hükümleri "bilinen delillerden, yani dinî kaynaklardan elde etmeyi" de tanıma sokmuştur.

Konusu

Yukarıdaki tarife dikkat edersek anlaşılır ki fıkhın konusu dinin amel, iş, hareket ile ilgili hükümleridir. Buna göre kalbin işi olan iman ve ahlak fıkıh ilminin konusu olmaz.

Buna göre başta ibadetlerimiz olmak üzere kurduğumuz aile, yaptığımız işler, yani sanat, ticaret, işçilik, memuriyet, ziraat, ticaret vs. işlediğimiz suçlar ve cezaları, idaresinde yaşadığımız devlet ve yönetimi, savaşlar ve barışlar hep fıkıh ilminin konusudur.

Amacı

Bizim bu dünyada varoluşumuzun amacı, bütün bu işleri, bir yerde hayatımızın tamamını fıkha, yani ilahî yasalara itaatle yaşa-

yarak Allah'ın rızasını kazanmaktır. Allah'a teslim olmak anlamında "Müslümanlık" işte budur. Bu itaat, bu yaşama biçimi bir ibadettir, Rabbimize manevî bir yakınlık sebebidir. Zaten Allah Teâla da bizi bunun için yaratmıştır. Bu dünya işte bunun imtihan alanıdır. Ahirette de, bu dünyada İslam'ın koyduğu yasalar göre yaşayıp yaşamadığımızın hesabını vereceğizdir. Ahiret saadeti de tamamen bu hayatı fıkha, yani Allah'ın kanunlarına bağlı yaşamaya bağlıdır. Bu yüzden dünya için "ahiretin tarlasıdır" denmiştir.

Müslüman olmamız İslam fıkhını hayatımızda uygulamamızı gerektirir. Kur'an ve Sünnete baktığımızda anlarız ki burada bir muhayyerlik yoktur, bilakis bir mecburiyetlik vardır. İslam hukukunu kabul etmeyen, benimsemeyen, onun alaya alan ve aşağılayan, ondan ve onu yaşayanlardan gıcık kaparak çirkin gören kimseye kesinlikle Müslüman denemez. O kendini Müslüman bilse, öyle sansa bile Allah onun imanını ve İslamiyetini asla kabul etmez. Birçok kitabımızda bunu yazdık. Özellikle de "İnançta Arınma" kitabımız baştan sona delilleri ile birlikte bu meseleyi anlatır.

Hiç şüphesiz O'nun koyduğu kanunlarda hayat vardır. Can, mal, ırz ve namus, din ve aklın korunması ve geliştirilmesi bu aziz şeriatı bilmeye ve istekle yaşamaya bağlıdır. Yani dini yaşamakta sağlık ve mutluluk vardır, barış ve emniyet vardır, refah ve huzur vardır, kalkınma ve medeniyet vardır. Ne mutlu bunu başaranlara, ne yazık yanılarak bundan gafil kalanlara.

Önemi

Yukarıda yazdıklarımız bir Müslüman olarak bize fıkhın önemini güzel anlatır. Ama iş bu kadar da değildir. Çünkü hukuk ilmiyle uğraşanlar hep söylerler ki bir milletin hukuku, o milletin dininden,

örf, âdet ve geleneklerinden, millî ve manevî değerlerinden, hayat tarzlarından kaynaklanır. Hukukun halk tarafından benimsenmesi ve gönüllü uygulanarak kalıcılığının sağlanması buna bağlıdır.

Hal böyle olunca Müslümanların kanunları da dinlerine, örf, âdet ve geleneklerine, millî ve manevî değerlerine dayandığı takdirde, yani İslam fıkıh ve hukuku olduğu sürece kabul görür, yaşanıp uygulanır, kalıcı olarak toplumun huzur ve rafahını sağlar. Değilse benimsenmez, mecburiyet olmayan yerde gönüllü uygulanmaz, toplumun birlik ve dirliğini sağlayamaz. Sonuç terör, anarşi, kaos, kargaşa ve karmaşadır. Harplerin ve darplerin kaynağı da bu hukuksuzluktan başka bir şey değildir.

İslam hukuku, insanların bütün ihtiyaçlarına cevap verebilecek kıvamda bir hukuktur. Laik beşerî hukuk düzenlemeleri bireyin ve toplumun tam olarak ihtiyaçlarını karşılayamamakta, sık sık değişen ihtiyaçlara cevap verememekte, insanları tatmin edememektedir. Elbette Allah yarattığı insanı herkesten iyi bilir ve yönetir. Hayatı huzurla yaşamanın bundan başka yol ve yöntemi yoktur.

Kaynakları

Bu bilgilerin ışığında şunları söyleyebiliriz: Bu dinin temel kaynakları ikidir;

1. Allah'ın Hz. Muhammed'e (s.a.v.) bildirdiği ilahî vahyinden, yani kutsal sözlerinden oluşan Kur'an.

2. Bu Kur'an'ı insanlara okuyan, açıklayan ve uygulayan peygamberin sözleri, işleri ve benimsemeleri. Biz buna, "kavlî", "fiilî" ve "takrirî" diye kısımlarına ayırdığımız "sünnet" diyoruz. Bu sünnet, Kur'an'ın genel, kısa ve kapalı geçen ayetlerinin ayrıntılarını açıklar, umumi hükümlerini tahsis eder, uygulamayı gösterir, hatta Kur'an'da

olmayan bir kısım hükümleri bildirir. Hiç şüphesiz bu yetkiyi O'na, ileride delilleri ile göreceğimiz gibi, Kur'an, yani Allah vermiştir.

3. Bu iki asıl kaynak yanında, bir önemli kaynak da ictihattır. Mesela sahabenin görüşü, Müslüman toplumun örf ve adetleri, istishan, istishap, mesalih-i mürsele, öncekilerin şeriatları gibi başka deliller de vardır. Bunlara "fer'î kaynaklar" diyoruz. Aslî kaynaklarda bulunmayan hükümler, fıkıh usulü ilminde belirlenen belli kaide ve kurallar çerçevesinde bu fer'î kaynaklardan çıkarılır. Bu işleme "içtihat", bunu yapacak ehliyette olan alime de "müçtehit" diyoruz. Şimdi kısaca bu konuyu görelim.

İctihat

İctihad, belirli kaide ve kurallar ışığında Kur'an ve sünnetten ameli-pratik hükümler çıkarma işlemidir. Bu bilgi birikimine, bu güç ve kabiliyete sahip alimlere müctehid diyoruz.

Müçtehitler Kur'an ve Sünnet'in yanında hüküm çıkarmak için başka delillere ve kaynaklara da baş vurmuşlardır. Başta icma ve kıyas olmak üzere örf ve adet, istihsan, istishab, maslahat, kötülüğü önleme, sahabî sözü vb. bu kaynaklar "fıkıh usulü" dediğimiz kitaplarımızda geniş olarak işlenmiştir.

Müctehid içtihadını ancak Kur'an ve Sünnet'te açıkça bir hüküm bulamadığı konularda yapar. Yoksa "nass" dediğimiz Kur'an ve Sünnet gibi kutsal metinlerde açıkça var olan bir meselede içtihada izin yoktur.

"Açıkça" dediğimizden maksadımız şudur: Bir meselede nass dediğimiz Kur'an ve Sünnet'te mesele – konu var ama, onu tam ve doğru anlama, manasını tayin etme, günlük hayatın pratiklerine uygulama vs. gibi hukukî uygulamalarda içtihada gidilebilir.

Bu açıdan bakılınca içtihatlar çok farklı olabilir. Bu da İslam'ın evrensel rahmetinin eseridir. Çünkü her içtihat saygı görür ve sahibine sevap kazandırır. Şunu açıkça söyleyelim ki, kurallarına uygun yapılan içtihatların ortaya koyduğu hükümler İslamîdir, yani müslümanları bağlayıcıdır.

Her müçtehit kendi görüşüyle amel eder. Bir içtihat başka bir içtihadı bozmaz. Müctehitler başkasını taklit edemez Avama gelince, haliyle onlar bir müçtehidi kendilerine imam seçerek onun fetvalaruyla amel ederler.

"Bir müctehidde bulunması gereken şartlar ve O'nun uyması gereken kurallar nelerdir?" sorusuna, şöyle cevap verebiliriz: Kur'an ve Sünnet'te geçen şer'î hükümleri, var olan icma'ları, bütün bunlar Arapça bilgisini gerektirdiği için bu dili iyi bilmesi gerekir. Bir de bu işlerle uğraşanların hukukî bir meleke - kabiliyete sahip olması öteden beri bir şart olarak ileri sürülmüştür.

Bunlar, mezhep sahipleri gibi "mutlak müctehid"in şartlarıdır. Bu müçtehitler İslam hukukunun her alanında söz sahibidirler. Bir de bunun altında "mezhepte müctehid", "meselede müctehid" gibi içtihat çeşitleri ve "tahriç, tercih, temyiz sahibi" gibi fıkıhçı çeşitleri vardır. Bunların detayları fıkıh usulü ilminde bulunabilir. "İçtihat kapısı" bu ilmi seviyeye çıkamayanlara kapanmış, ama Müslümanların hukukî meselelerini usul ve kaidesine uygun olarak çözüme kavuşturma konusunda asla kapanmamıştır.

İftiharla ifade edelim ki İslam Dünyası bu anlamda bol müctehid çıkarmış ve hukuk dünyasına armağan etmiştir. Bunlar bizim fıkıh tarihi başta olmak üzere bir çok kitaplarımızda anlatılmıştır. Ama bunlardan özellikle dört tanesi çok meşhurdur. Çünkü hala görüş-

leriyle amel edilmekte, açtığı çığırlardan gidilmektedir. Şimdi kısaca "taklit" ve "mukallit" bilgisinden sonra o konuya bir göz atalım.

Taklit, Telfik Ve Fetva

İçtihat seviyesinde olmayan mükellefler, dinin emirlerini yerine getirmekte müçtehitleri taklit ederler. Taklit, bir müçtehidin dindeki görüşünü benimseyip almak ve uygulamaktır. Bu alıp uygulamayı yapan mukallit, o müçtehidin dayandığı delilleri anlamış ve kavramışsa, bu kişiye "alim", "fakih", "hoca", "müftü" deriz. Böyle değilse ona "avam" denir.

Asr-ı saadette Müslümanlar karşılaştıkları dini meselelerde hemen Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) Efendimize başvurur ve konuyu öğrenir , uygularlardı. Kur'an, bilinmeyen konuların ehline sorularak öğrenilmesini teşvik eder. Allah Teala "Bilmiyorsanız zikir ehline sorun" (Nahl, 43) diye emretmiştir. Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz de "cehaletin ilacı sormaktır" buyurmuştur.

Allah'ın kullarına ilk farz kıldığı şey okumaktır. Okumak ve sormak, hiç şüphesiz ilim elde etmenin en iyi yoludur. imkanı olanlar bunu muhakkak yapmalıdırlar. Zira bu din ancak ilimle bilinir ve ancak ilimle iyi bir şekilde yaşanır. Ne var ki herkesten içtihat seviyesinde ilim öğrenmesini beklemek hayatın tabii akışına terstir. Mümkün değildir. Öyleyse insanlar mecburen bir müçtehidi veya bir müçtehidin usul ve bilgisi çerçevesinde oluşmuş mezhebi taklide muhtaçtırlar.

İlmin ilk adımı bilenlere sormaktır. Bilenlere sormaksızın, bilenlerden öğrenmeksizin dinin bilinmesi mümkün değildir. Bu yüzden Allah Teala "Bilmiyorsanız zikir ehline sorun" (Nahl/43) diye emretmiştir. Aynı şekilde sormaksızın hareket edenlere Rasulullah (s.a.v.) oldukça şiddetli bir şekilde kızmış ve "Cehaletin ilacı sormak-

tır" buyurmuştur. "Avamın mezhebi olmaz" sözü de meşhurdur. Öyleyse bir meseleyi bilmeyen kişi önce onu kitaplardan okur öğrenir. Bunu yapamazsa, bir bilene sorar, sonra da öğrendiği ile amel eder. Mesele biter.

Din hakkında soru soran kişiye (müsteftî) alimlerin, fakihlerin, müftîlerin verdiği cevaba "fetva" denir. Fetva vermek çok ciddi bir iştir ve büyük sorumluluğu gerektirir. Üstelik bir mesele hakkında değişik görüşler varsa, bunlardan hangisinin seçilmesinin delil bakımından daha güçlü veya müstefti açısından daha faydalı ve elverişli olduğunu bilmek gerekir. Hiç şüphesiz bu işlerin belli kaide ve kuralları, adab ve usülleri vardır. Bunlar fıkıh kitaplarında "adabu'l fetva" ve "resmü'l-müftî" gibi başlıklar altında incelenir.

Burada şöyle bir soru vardır: Acaba sorana öğreten o alim, kendisi müçtehit değilse, daima bir mezhebin görüşüne bağlı kalmak mecburiyetinde midir?

Bir zorunluluk olmadığı sürece biz buna "evet" diyoruz. Bir zorunluluk veya bir ihtiyaç varsa başka bir mezhep de taklit edilerek ihtiyaç ve sıkıntılar giderilebilir. Ama böyle bir gereklilik yoksa, kendi mezhebini bırakıp başka mezheplere uymaya veya her mezhepten en kolayına gelenleri seçmeye izin yoktur. Bu laubaliliğin adına, yani keyfine göre hareket edip her mezhepten hoşuna veya kolayına giden görüşleri seçip amel etmeye "telfik" denir. Telfik dört mezhepte de yasaklanmıştır. Keyfine göre hareket eden ve dilediği mezhepten dilediği kolaylıkları seçen kimse, gerçekte Yüce Allah'ın "Eğer bilmiyorsanız, zikir ehline sorun" (Nahl, 43) emrine değil de nefsine uyduğu için telfik şiddetle yasaklanmıştır.

Şimdi gelelim o dinde mezhepler konusuna.

Mezhepler

Mezhep, sözlükte "gidilen yol" demektir. İslam'da mezhep deyince düşünce, fikir, inanç ve amel bazında gidilen yollar, akımlar akla gelir.

Bir başka ifadeyle bir müctehidin İslam'ın îtikadî ve amelî konularını Kur'an ve Sünnet çerçevesinde belirli kaide ve kurallara dayanarak anlaması neticesinde ortaya koyduğu inanç, fikir ve ictihadlarının bütününe mezhep denir.

Bu bakımdan mezhepler ikiye ayrılır:

1- İtikadî Mezhepler: Bu mezhepler "asıl" dediğimiz inanç bakımından ayrılıklardan oluştuğundan çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Peygamberimiz ve ashabının üstünde bulunduğu yolda yürüyenlere "ehl-i sünnet" veya kısaca "sünnî" denir. Başlangıçta bunların genel adı "selefiyye" ise de şartların getirdiği zaruretlerle daha sonra "Maturidiyye" ve "Eş'ariyye" diye ikiye ayrılmışlardır. Hanefî'ler genellikle ilkinden, Şafiî'ler de ikincisindendir.

Bunların karşısında bazı "ehl-i id'at" veya kısaca "bid'î – batıl" dediğimiz inançta mezhepler de çıkmıştır maalesef. Mutezile, Kaderiyye, Cebriyye, Mürcie, Müteşebbihe vb. gibi. Şia da bir yanı siyasi olmakla beraber bu gurupta kabul edilmiştir.

2- Fıkhî, Hukukî, Amelî Mezhepler: Bu mezhepler "füru" dediğimiz amelî-hukukî konularda farklı görüşlere ayrıldıkları için bunlardan birisine batıl denmez. İçtihat anlatılırken, "Çünkü her içtihat saygı görür ve sahibine sevap kazandırır..." demiş ve bu konuda gerekenler söylenmiştir, tekrar etmeyelim.

Amelî mezhepler geçmişte çoktu ama bugün uyanlarının var oluşu açısından dört tanesi kalıcı olmuştur. Kısaca görelim:

a- Hanefî Mezhebi: Asıl adı Numan olan İmam Azam Ebu Hanife'nin mezhebidir. Ebu Hanife Küfe de hicri 80 tarihinde doğdu, küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberledi, tahsilini burada tamamladı, Hicri 150 yılında Bağdat'ta vefat etti. Ebu Hanife, esas fıkıh ilmini hocası Hammad b. Ebi Süleyman'dan tahsil etmiştir. Kendisi de bir çok müçtehit yetiştirmiştir. En meşhurları İmam Ebu Yusuf (113-182) ve İmam Muhammed'dir. (132-189) Bize beş eseri ulaşmıştır ama esas fıkhî görüşlerini İmam Muhammed yazdığı kitaplara girdirmiştir.

b- Malikî Mezhebi: Malik b. Enes, hicri 93 yılında medine de doğdu, 179 tarihinde yine medine de vefat etti. Zamanında ehl-i hadisin imamı idi. İslam'ın yayılma yeri olan Medine'ye hac münasebetiyle gelen herkes, İmam Malik'le görüşmüş ve ondan istifade etmiştir.

İmam Malik küçük yaşta Kur'an-ı Kerimi ezberlemiştir. Hayatının büyük bir kısmını hadis ve eser öğrenmeye ayırmıştır. Abdurrahman b. Hürmüz, Nafi, Zuhri, Abdullah b. Zekvan ve bir rey taraflısı olan Rabiat'ür-Rey'den istifade etmiştir. Kendisinden ilim alan pek çok talebe de yetiştirmiştir. En meşhur eseri "el-Muvatta"dır. Bu eser, Peygamber Efendimizin hadislerinden, Hulefa-i Raşidinin bazı uygulamalarından ve İmam Malik'in kendi tercih ve ictihadlarından meydana gelmiştir.

c- Şafii Mezhebi: Asıl adı Muhammed b. İdris eş-Şafii'dir. Hicri 150 tarihinde Şam'ın Gazze kasabasında doğdu, 204 yılında Mısır'da vefat etti. Aslen Kureyşlidir. Genç yaşta İslami ilimleri öğrenerek ictihad mertebesine yükseldi. İmam Şafii Mekke de, Müslim b. Halid'den ders aldı. Daha sonra hocasının tavsiyesi ile Medine'ye gitti, İmam Malik'le tanıştı ve uzun süre ondan ders aldı. Bundan sonra da bir çok hocaları olmuştur. Rebi b. Süleyman, ez-Zaferani, el-Müzeni, el-

Büveyti en meşhur talebeleridir. : mevcur ilk fıkıh usulü kitabı olan "Er-Risale" ve "El- Ümm" en meşhur kitaplarıdır.

d- Hanbelî Mezhebi: Ahmed b. Hanbel, hicri 164 tarihinde Badat'ta doğdu, 247 tarihinde yine Bağdat'ta vefat etti. İlim öğrenmek için çok yer gezdi. Bütün zamanını hadis ve eserin toplanmasına harcadı. Zamanında Sünnetin imamı kabul edildi. Fıkhı, İmam Muhammed eş-Şeybani ile İmam Şafii'den öğrendi. Abdurrezzak b. Hammam'dan hadis tahsil etti. Başka hocaları da vardır. En meşhur talebeleri Ahmed b. Muhammed el-Esrem, el-Hıraki, oğulları Ahmed ve Salih ile el-Hallal'dır. Eserlerşine gelince, "el-Müsned" Ahmed b. Hanbel'in hadisle ilgili en büyük eserdir. Yine "el-İlel ve'r-Rical" ile "Kitab'üz-Zühd" onun güzel eserlerindendir.

Bu gün elimizde, gerek bu müçtehitlerin, gerekse bu temel kaynaklar ölçü alınarak yazılmış binlerce eser bulunmaktadır. İlk emri "Allah'ın adıyla oku" olan bir dinin mensupları olarak bizler de, hem kendimize yetecek, hem de başkalarına anlatıp ikna edecek kadar dinimizi bu kitaplardan okuyup öğrenmeli, yaşamalı, yaşatmaya çalışmalıyız. Varoluş amacımız da zaten budur.

Mükellef Ve Hükümler

İslam Fıkhı işlerin Allah Teâlâ'nın istek, irade ve rızasına uygun olup olmama bakımından değerini ifade eden bir takım kavramlar kullanmıştır. Bu temel kavramların öğrenilmesi kaçınılmazdır.

Buna göre **mükellef,** din açısından "sorumlu kimse" demektir. İnsanın mükellef olabilmesi için akıllı, büluğa ermiş bir Müslüman olması gerekir. Daha önce geniş bilgi geçmişti.

Helal, yasak olmayan demektir. Yani serbest sahayı ifade eder. İfade ettiği değer açısından kendi arasında dereceleri vardır. **Haram** ise yasaklanan demektir.

Müslüman her işini helal ve harama uygun bir şekilde yapmak zorundadır. Buna göre insanın hayatta yaptığı işler ya farz, ya vacip, ya sünnet, ya müstehap, ya da mübahtır. Buna göre Müslümanın hayatında din dışında kalan bir alan yoktur. Öyleyse bir Müslüman için laik ve seküler olmak asla söz konusu olamaz.

Müslüman nefsinin istek ve şehvetlerine, şeytanın vesveselerine, kötü çevre ve arkadaşlara uyarak kimi zaman haram veya mekruh işler yapabilir. Ancak bundan kurtulmak mümkündür. Bunun için tövbe etmelidir. **Tövbe**, yaptığı günaha pişman olarak onu terketmek, bir daha işlememeğe de söz vermektir. Bu arada Allah veya kul hakkı varsa onu da ödeyecektir. Hak sahiplerini bulamazsa onlar adına kamuya verir. Ahirette yakasına yapışan hak sahiblerine buradan elde ettiği sevabı takdim ederek kurtulur inşaallah.

Şimdi "mükellefin İşleri" de dediğimiz bu temel kavramlara biraz daha yakından bakalım:

Farz: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesinlik kazanmış bir delil ile sabit olan ve yapılması din açısından kesin olarak istenilen dinî hükümlere denir. Farzı işleyene sevap, terk edene azap vardır. İnkar eden ise kafir olur, dinden çıkar. Farz ikiye ayrılır:

Farz-ı ayn: Her mükellefin bizzat yapması gereken işlerdir. Birinin yapması ile diğerlerinin üzerinden sorumluluk kalkmaz. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, hacca gitmek gibi.

Farz-ı kifaye: Toplum içinde bir kısım insanların yapması ile diğerlerinin üzerinden sorumluluğun kalktığı kesin dinî hükümlere denir. Hiç kimsenin yapmaması halinde, herkes günahkar olur. Mesela hafız yetiştirmek, cenaze namazı kılmak, öğretmen, doktor, mühendis, müfessir, fakih yetiştirmek, devlet başkanını seçmek, iyiliği teşvik edip kötülüğe mani olmak gibi. Buna göre farz-ı kifaye, İslam'ın toplum üzerine yüklediği bir sorumluluktur.

Vacip: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesinlik kazanmayan, zannî bir delille sabit olan ve yapılması dînen kesin olarak istenilen şerî hükümlere denir. Vacibin işlenmesinde sevap, terkinde azap vardır. Ancak îtikat bakımından farz gibi değildir. Yani vacibi inkar eden kafir olmaz. Fakat fâsık ve âsî olur. Vacip uygulama açısından farz gibidir, terk edilemez.

Sünnet: Peygamber Efendimizin farz ve vacip dışında sevap kazanmak için ibadet amacıyla yaptığı, ümmetinden de yapılmasını istediği şer'î hükümlere denir. Sünnet ikiye ayrılır:

Sünnet-i müekkede: Peygamber Efendimizin farz ve vacip dışında ibadet maksadı ile çoğunlukla yaptığı, pek az terk ettiği şer'î hükümlerdir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır, terk eden cezayı hak etmemekle beraber, kınama ve azarlamaya müstehak olur. Selam vermek, ezan okumak, sabah ve öğle namazlarının sünnetlerini kılmak gibi.

Sünnet-i gayrı müekkede: Peygamber Efendimizin (s.a.v.) bazen yapıp bazen terk ettiği şer'î hükümlerdir. Bu sünnetlere mendup da denir. Sünnet-i gayrı müekkedeyi işleyene sevap vardır, terk eden ise kınanmaz. Ancak sürekli terk hoş değildir. İkindi ve yatsı namazlarının sünnetleri, sadaka vermek, nafile oruç tutmak, nafile namaz kılmak gibi.

Müstehap: Güzel görülen ve sevimli olan demektir. Peygamber Efendimizin bazen yapıp çoğu zaman terk ettiği işlere müstehap denir. Sürekli abdestli durmak, bir gün oruç tutup bir gün iftar etmek, sadaka vermek, nafile namaz kılmak gibi.

Müstehabın işlenmesinde sevap vardır, terkinde kınama ve ayıplama yoktur. Müstehap ile mendup, nafile, âdâp, tatavvu eş anlamlı kelimelerdir. Bu gibi işleri tamamen terk etmek mekruhtur.

Mübah: Allah ve Rasulü'nün, bir Müslümanı yapıp yapmamakta serbest bıraktığı işlere denir. Helal ve caiz sözcükleri de mübah manasında kullanılır.

Eşyada asıl olan mübahlıktır. Bir şeyin haram olduğuna dair delil yoksa, o şey mübahtır. Mübah serbest sahayı ifade eder. Oturmak, kalkmak, yatmak uyumak gibi. Ancak mübah olan bir şey sınırsız olarak mübah değildir. İşi dengede tutmak, itidalli olmak gerekir. Mesela yemek içmek mübahtır, fakat ölmeyecek kadar yemek içmek farzdır. Daha iyi hizmet verebilmek için güç kazanmak amacıyla israfa kaçmadan yemek içmek ise müstehaptır. Aşırı derecede yiyip içmek ise mekruh veya haramdır.

Haram: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesinlik kazanmış bir delil ile terk edilerek yapılmaması istenilen dini hükümlere denir. Haramın terkine sevap, işlenmesine azap vardır. Haramı helal saymak, haramla alay etmek veya inkar etmek küfürdür, kişiyi dinden çıkarır. Mesela şarap içmek, zina etmek, kumar oynamak, ana babaya isyan etmek, farzları terk etmek haramdır.

Mekruh: Bize kadar gelişi ve anlaşılması kesin olmayan zannî bir delille sabit olan ve yapılmaması istenilen şer'î hükümlere denir. Mekruhun terkine sevap, işlenmesine azap korkusu vardır. Ancak mekruh, îtikat bakımından haram gibi değildir. Mekruhu inkar eden kafir olmaz ise de kınama ve azarlanmaya müstehak olur. Azaba uğrama ihtimali de vardır.

Mekruh ikiye ayrılır:

Tahrîmen mekruh: Harama yakın olan mekruhtur. Bu mekruhu işlemek cezayı gerektirir. Uygulama bakımından haram gibidir. Ancak îtikat bakımından haram gibi değildir. Yani haramı inkar eden kafir olur, fakat tahrîmen mekruhu inkar eden kafir olmaz. Ancak fasık ve

günahkar olur. Başkasının evlenme teklif ettiği birine evlenme teklifinde bulunmak, iki kişinin anlaştığı bir alış verişi bozmak için yeni bir fiat teklif etmek, vacipleri terk etmek tahrîmen mekruhtur.

Tenzîhen mekruh: Helale yakın mekruh demektir. Mendub'un zıddıdır. Tenzihen mekruhu işlemek kınamayı ve azarlamayı gerektirmez, fakat üstün ve faziletli bir iş terkedilmiş ve sevabı kaçırılmış olur. Her iki mekruhu da terk eden kimse sevap kazanır.

Mesela namaz için mescide gidecek kimsenin soğan sarımsak yemesi, aşırı terli bir şekilde veya ayak kokusu ile cemaatle namaz kılması, müstehapların, mendupların terk edilmesi gibi.

Müfsid: Bir ibâdeti bozan veya bir muâmeleyi sakatlayan fiil ve eksikliğe denir. Mesela namazda gülmek namazı bozar, oruçlu iken bir şey yemek içmek de orucu bozar. Rükün veya şartlarından birisi eksik olan ibadet fâsit olur.

Azimet Ve Ruhsat

Azimet Yüce Allah'ın mükelleflerden istediği şer'î hükümlerin, her halükarda istenildiği gibi yapılmasına denir. Mesela her şart ve durumda namazı eksiksiz olarak kılmak, oruç tutmak, haram yememek azimettir.

Ruhsat ise mükellefin özel durumlarda ve zaruret zamanlarında, bazı dînî görevlerini hafifletmek veya bütünüyle kaldırmak üzere Allah ve Rasulünün izin vermesidir.

Mesela hasta veya yolcu olan bir kimsenin, orucunu yiyebilmesi, ayakta namaz kılamayan kimsenin oturarak kılması, hasta bir kadının avret yerini tedavi için doktora göstermesi, acından ölmek üzere olan bir kimsenin leş, domuz eti yemesi kendisine verilen bir ruhsat, yani izindir.

HARAMLAR VE HELALLER

Tanım Ve Kapsam

Fıkıh ilmine girişte gördüğümüz gibi haramlar ve mekruhlar, dinimizde terki istenen, yasaklanan söz ve işlerdir. Farz ve vacipler ise yapılması emredilen söz ve işlerdir. Helal ise yasak olmayan, serbest bırakılan alanlardır. Bilindiği gibi mübah "yapana sevap, yapmayana günah olmayan" şeylerdir. Bu "ahkam-ı şer'iyye" dediğimiz ve daha önce tanımladığımız sekiz kavrama tekrar bakılmasını salık veririz.

Hiç şüphesiz haram ve mekruhların yasaklanma sebebi, aslında çirkin, ayıp, zararlı olduklarındandır ve bu işleri yapanlar ayıplanır, suçlanır, kınanır, gerekirse de cezalandırılırlar. İslam, dini, aklı, canı, namusu, malı korumayı temel amaç olarak almıştır ve dikkat edilirse haramlar bir şekilde bu temel ilkeye ters düşerek birey ve toplumlara zarar verirler.

Bazen haram, aslında helaldir ama elde ediliş bakımından haram olmuştur. Mesela çalınmış ekmek, gasbedilmiş toprak gibi. Bu yüzden harama götüren sebepler, vasıtalar, vesileler, yollar da haramdır. Meselâ zinâ haram kılmıştır. Maksat zina suçunun işlenmemesidir. Bunun için de yalnız ceza kâfi değildir; suça iten sebeplere inmek de gerekir. Bunun için İslâm bir yandan evlenmeyi kolaylaştırmış, diğer yandan da açıklık, saçıklık, halvet, müstehcen resim, filim ve müzik yasaklanmış, haram kılınmıştır.

İnsan dünyada emanet bir can taşımaktadır. Bir imtihan geçirmekte olduğu şu dünya hayatında diğer hemcinsleriyle beraber yaşamak mecburiyetinde olan insan, bu hayatta hakikatte kendisinin olmayan canına da, başkalarının canlarına da zarar veremez. Zaten

toplum içinde yaşamak, can, mal, akıl, ırz, nesil ve dinlerin korunmasını sağlayna her türlü tedbirin alınmasını gerektirir.

Bir yerde düzen varsa, bir kısım hürriyetleri sınırlayan bazı emir ve yasakların olması tabii ve zarurîdir. Bu yüzden haramların, yasakların, günahların olmadığı bir dünya ve onun içinde sonsuz özgür bir insan düşünmek, hayaldir.

İnsanlığın dünya ve ahiret saadetini sağlayan yüce İslam dini, kendine has erişilmez ve vazgeçilmez yapısında kullar için bazı sınırlamalar getirmiştir. Haram veya mekruh dediğimiz bu sınırlamalar, İslam'ın her emrinde olduğu gibi, yine bireyin ve toplumun faydası gözetilerek konulmuştur. O yüzden, bir kısım haramlar vardır ki nefislerin yaşaması ve bedenin ıslahı maksadıyla konulmuştur; insan öldürme, alkol ve uyuşturucu kullanma, pis ve zararlı şeyleri yeme gibi. Bir kısım haramlar da insanların arasını bozması ve sosyal düzensizliğe sebep olmasından ötürü yasaklanmıştır; zulüm, tecavüz, aldatma, su-i zan, gıybet, tecessüs gibi. Yine bir kısım fiiller de ırz ve namusların korunması amacıyla haram kılınmıştır; zina, fuhuş, açık saçıklık gibi.

Bu haramların içinde bir bölümü nefse hoş ve cazip gelir. Bu sebepten dolayı o yasaklanırken, bir yandan ahiretteki ceza ile korkutulmuş, diğer yandan da dünyada bir ceza konularak, vazgeçilmesi sağlanmaya, caydırılmaya çalışılmıştır. Ama bir bölümü de var ki, insanlar ondan zaten nefret ettiğinden, dünyada bir cezaya gerek görülmemiş, sadece ahirette o haramı işleyenlerin azap çekeceği bildirilmiştir; pislik yenilmesi, zehir içilmesi gibi.

Haramların, zararları nispetinde dereceleri vardır. Eğer temel insan hakları da diyebileceğimiz dinin, maslahatlarını ve menfaatlarını gözettiği temel ilkelere verdiği zarar büyükse ve insanın isteklerine, şehvetlerine, hırslarına da uygunsa, bu haram büyüktür, (kebire/keba-

ir), cezası da hem dünyada, hem de ahirette o derece büyük olacaktır. Mesela öldürme, yaralama, zina, içki içme, hırsızlık gibi. Burada suç başkalarına zarar verdiği gibi, nefsin de yerine göre arzu ettiği bir şeydir. İşte bu suçtan insanı alıkoymak için, hem bu dünyada, hem de ahirette bir cezası olacaktır. Bu da caydırıcılık oranında büyük olacaktır.

Değilse, yani işlenen günah nefse sevimsizse ve zararı kendinden başkasına gitmiyorsa, o günah da, zararı da, haliyle cezası da küçük (sağire/seğair) olacaktır. Belki de dünyada cezası olmayacak, tamamen ahirete bırakılacaktır. Biraz önce verdiğimiz örneğe bakalım, taş toprak yemek canın çektiği bir şey değildir ve başkalarına da zarar vermez. Öyleyse bu günaha dünyada bir ceza vermeye gerek de yoktur.

Haram Ve Helalde Temel İlkeler

"Eşyada asıl olan ibahadır" hükmü bizde temel bir ilkedir. Allah Teala yerde ve göklerde bulunan her şeyi insanların istifadesine sunmuştur. Bu geniş istifadeden çok az bir kısmı haram kılınarak yasaklanmıştır. Bu yüzden haram gayet azdır, helal ise sayılamayacak kadar fazladır, çoktur.

Buna rağmen bazı düşüncesiz insanlar, "İslam da her şeyi yasaklamış canım. Hayatı yaşanmaz kılmış. Şunu yapma haram, bunu yeme haram, bunu içme haram. Ne bu yahu, diri diri mezara mı gireceğiz?" derler. Bundan büyük yalan ve iftira olmaz.

Bunlara "say bakalım, neyin yenilmesi içilmesi haramdır?" desen apışıp kalırlar. Çünkü leş, domuz, başkasının malı veya pisliklerden başka yiyecekte haram yoktur, alkol ve akmış kandan başka içecekte haram yoktur. İrin ve sidiği de biz saymadık haliyle. Peki, ya başka? Değilse bu ne yalan, bu ne iftira?

Sonra harama muhtaç etmeyecek kadar helal vardır ve bu helal ihtiyaçtan öte keyfe de yeter. İslam dinini öyle hayatı yaşanmaz kılmakla suçlamak, çirkin bir iftiradır.

Helal ve haram kılan Allah Teâlâ'dır. O da insanın fayda ve zararını esas almıştır. Bu bir merhamettir. Bunu ancak nankör kafir görmezlikten gelebilir. Bu konu doğrudan din ile ilgili olunca haliyle haram ve helâl kılma yetkisi yalnızca Allah Teâlâ'ya aittir. Peygamberlerin bile bu konudaki ifadeleri Allah'ın iradesini kullarına bildirmek ve açıklamaktan ibarettir. Bu yüzden insanın bilmediği konularda "şu helal, bu haram" demesi çok çirkin ve tehlikelidir.

İnsanlar bazen iyi niyetle haramları işlemek isterler. Mesela yaşlı ve dindar bir adam, yılbaşında milli piyangonun verdiği ikramiyeyi alıp hayır yollarına dağıtmak için bizden fetva istemişti. Bu bir cehalettir. Allah temizdir; ancak temizi kabul eder. Dinin de böyle pis paralara ihtiyacı yoktur. Buradaki iyi niyet, haramı helal kılmaz.

Fahat "zaruret" bunun dışındadır. Çünkü zaruretler yasakları kaldırır. Zarurette kalan ve başka çare bulamayan müslümana, ölçüyü kaçırmamak üzere haramı yeme veya işleme izni, ruhsatı vermiştir. Mesela leş, akmış kan, domuz gibi haram yiyecekler, aç kalan kimse üzerine mübah olurlar. (el-Bakâra: 2/173; el-Mâide: 5/3; en-En'âm: 6/145; en-Nahl: 16/115)

Şu hadis de bu konuda bir ölçüdür: "Helâl apaçık belli, haram da apaçık bellidir. Bunların arasında, halktan birçoğunun, helâl mi, haram mı olduğunu bilmediği şüpheli şeyler vardır. Dinini ve namusunu korumak için bunları yapmıyan selâmettedir. Bunlardan bazısını yapan kimse ise haram işlemeye çok yaklaşmış olur; nitekim korunun etrafında (hayvanlarını) otlatan kimse de koruya dalma tehlikesi ile burun buruna gelmiş olur. Dikkat ederseniz her hükümdarın bir

korusu vardır; Allah'ın korusu da haram kıldığı şeylerdir." (Buhârî, K. el-Büyû', 2; Müslim, K. el-Müsâkat, 107; Tirmizî, K. el-Büyû', 1)

Takvâ sahibi kişiler, şüpheli durumlarda o şüpheliden uzak durmaya çalışırlar. Bu dinde teşvik edilen bir durumdur.

Bu tanım ve temel ilkelerden sonra gelelim kısaca dinimizin haram kıldıklarına. Ancak bundan önce bir hususu belirteyim; bu eser malum muhtasar bir özet eserdir. Detaylara girmemektedir. Bu yüzden bu konuda yazılmış çok güzel ve faydalı bir eser olan Hayrettin Karaman'ın "Günlük Hayatımızda Helaller Ve Haramlar"ından (İz yayıncılık, İstanbul, 2000, 10. Baskı) faydalı bir özet çıkardık. Kaynağımızı belirtir, hocamıza teşekkür ederiz.

Haramdan Temizlenmek

Haram pislik çukurudur. Düşülmüşse hemen temizlenmeli ve Allah'a pişmanlıklar arzedilerek bir daha yapmama sözü verilmelidir. Buna tövbe diyoruz. Temizlenme demek, haramı sahibine vermektir. Hak, sahibi ölmüşse varislerine, hem de malda meydana gelen artışlarıyla beraber verilmelidir. Eğer bunlar bilinemiyor veya bulunamıyorsa, bu mal sevap beklemeksizin fukaraya tasadduk edilmelidir. Eğer bu malların, mesela kamu malları ve devlet hazinesi gibi belli bir sahibi yoksa, o zaman bütün müslümanların ortaklaşa faydalandıktarı hizmet ve hayır alanlarına harcanmalıdır.

Bilinçli bir müslüman, haramlardan kaçınmakla, hem kendisi, hem yuvası, hem de toplumu mutlu, huzurlu ve müreffeh bir hayat yaşayacak; sıkıntılardan, bunalımlardan, zulüm ve anarşiden uzak kalacaklardır. Bütün bunları düşündüğümüzde görüyoruz ki dünya, İslam'a ne kadar muhtaçtır!

HUKUK

Tanımı

Hukuk, Arapça bir kelime olup "haklar" anlamına gelir. Hak ise sözlükte doğru, gerçek, uygun, yerinde , yakışan gibi manalara gelir. Bir ilim olarak hukuk ise, bireylerin birbirleriyle veya devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünü, bununla ilgili ilimler veya kazanılan haklar diye tanımlanabilir.

İslâm hukukunun asıl adı fıkıhtır. Bu kavramı ibadetlere girişte görmüştük. "Derin anlayış, kavrayış" manasına gelen fıkıh kelimesinin lügat ve ıstılah manaları arasında sıkı bir bağ vardır. Fıkhın meşhur tarifi; kişinin amel yönünden lehinde ve aleyhinde olan dinî hükümleri bilmesidir. Başka bir ifade ile, dinin amelle ilgili hükümlerini delilleriyle birlikte bilmektir.

Fıkıh, hem dünya hem de âhiret hayatıyla ilgili ahkâmı bildiren bir ilimdir. Dünya ile ilgili yapılacak işler; kulun Allah'a saygı ve sevgisinin ifade biçimi olan ibâdet, medenî hükümler dediğimiz muamelât, yapılmaması gereken fiilleri düzenleyen ukûbat konularından oluşmaktadır. Bunun yanında devlet idaresi ile ilgili hükümler de fıkhın alanı içerisinde değerlendirilmektedir.

Fıkıhla meşgul olup müftî veya müctehit payesi almış olanlara fakih adı verilmiştir. Fıkıh kelimesine Kur'an ve hadiste daima ge-

rekli yer ve önem verilmiştir. Bu ilmin en önemli yardımcısı, Fıkıh Usulüdür.

Gereği

Bilindiği gibi insanlar bir toplum içinde yaşamak zorundadırlar. Bu ise bir düzeni gerekli kılmaktadır. Bu düzen, toplumdaki bütün unsurların birbirleriyle çatışmadan, ahenkli bir biçimde örgütlenip hareket etmelerini sağlar.

Resûlüllah (s.a.v.), peygamber olarak gönderildiği andan itibaren bir devlet kurma yoluna girmiştir. Çabaları sonunda Medine'de devletini kurarak o devletin uyacağı hukuku da ortaya koymuştur.

İslâm hukukunda vakıa olarak devlet benimsenmekle birlikte, bu devletin idare şekli belirtilmemiştir. Devlet yönetiminde İslâm hukuku uygulanacağı için, devletin idari yapısı ne olursa olsun, adâlet sağlanmış olacaktır. İslâm hukuk kitaplarında bu günkü anlamda devlet fikri üzerinde durulmamış; devlet daha çok hilâfet veya imâmet adı altında incelenmiştir. Kur'an ve sünnette devletin tüm unsurlarına rastlamak mümkündür. Buna göre İslâm devleti, İslâm hukukunun esaslarına bağlı kalan bir devlettir. Bu yüzden İslâm devletinin kaynağının ilâhi vahiy olduğu söylenebilir.

Çeşitleri

Bu açıdan bakıldığında hukuk sistemleri ikiye ayrılır: İlâhî hukuk, Beşerî hukuk.

"İslam hukuku" kavramı yeni bir kavramdır. Bizim hukuk tarihimizde bu kavramın karşılığı, konuya girişte ifade ettiğimiz gibi, "Fıkıh"tır. Fıkıh, Ebu Hanife'ye göre, kişinin hak ve vazifelerini bil-

mesidir. İmam Şafiî'ye göre ise fıkıh, dinin uygulamalı hükümlerini, belirli delil ve kaynaklardan elde ederek bilmektir.

Nedir bu hak ve vazifelerimizi öğreneceğimiz belirli kaynaklar? Öncelikle Kur'an ve Sünnet. Sonra İcma ve kıyas. Bunlar temel delillerdir. Daha sonra fıkıh usulünde genişçe anlatılan örf ve adetler, istihsan, ıstıslah, evvelkilerin şeriatı gibi bir kısım ayrıntı deliller.

Allah (c.c.) insanı yarattı ve onu bu dünyada ve ahirette mutlu kılacak kanunlarını Peygamberler aracılığı ile "İslam Dini" adı altında onlara bildirdi. Bilindiği gibi bu din, insan ile Allah (c.c.) arasındaki ilişkileri düzenlediği gibi, insan ile aile ve toplum arasındaki ilişkilerini de düzenler. Buna göre fıkıh ilmi, ibadetler ve görgü kuralları yanında, kamu hukuku, medeni hukuk, borçlar hukuku, ceza hukuku, devletler hukukunu da içine alır.

İşte beşeri hukukla İslam hukuku burada birbirinden ayrılırlar. "Laik hukuk" da diyebileceğimiz beşeri hukuk, ibadet ve görgü kurallarıyla hiç ilgilenmez, onlardan bahsetmez. Buna göre fıkıh, hukuktan daha geniş ve kapsamlıdır.

Birçok milletin ve bu arada tarihte yer almış bazı Türk devletlerinin mevzuatı, yani tatbik edilen hukukları olan fıkıh, ilgili devletlerin içtimaî, siyasî, idarî ve iktisadî müesseseleriyle ilgili kıymetli tarihî bilgileri bünyesinde barındırmaktadır. Bu bakımdan da onun bilinmesinde insanlar için çok büyük yararlar vardır.

İslam Hukukunun Özellikleri

Yukarda bu hukukun kaynaklarını ve insanların onunla ilişkilerini anlattığımız için, tekrar etmeyeceğiz.

Şu kadarını söyleyelim ki fıkıh, yani İslam hukuku ilahîdir. Vahye dayanır. Bu yüzden insan kalbini tatmin eder, kanuna bağlılığı ibadet

seviyesine çıkarır. Aynı zamanda doğrudan insan kalbini temizler, ruhunu arındırır, nefsini ve iradesini terbiye eder, suç işleme istek ve şehvetinden arındırır, vicdanları terbiye eder. Çünkü Allah Teâlâ, kanunlarına uymayanları bu dünyada ve ahirette cezalandırmakla tehdit etmiş, uyanlara da mükafat vadetmiştir. Ona inanan, devletin gözetim ve denetimin olmadığı yerlerde bile, Allah Teâlâ'nın denetim ve gözetimine inandığından, kurallara gönüllü olarak uyar. Böylece hukuk ile ahlak arasında doğrudan çok olumlu ilişkiler oluşur.

İslâm hukukunun maddî müeyyideleri yanında bir de manevî, uhrevî müeyyideleri vardır. Allah'a ve ahiret gününe iman eden Müslümanlar için bu müeyyideler çok etkili yaptıcı güce dönüşür, uygulamayı olumlu olarak etkilerler. Suç işlemeyi önleyen bu iman, bazen bir cahillikle işlenmiş gizli suçlar için insanı gönüllü mahkemeye götürür ve ceza almasını sağlar. Bu bazen tövbenin bir şartı olmasa bile bunu yapar ki ahiretteki cezadan kurtulsun. Bunu beşeri hukuklarda göremeyiz. Beşerî ve laik hukuklarda kanundan bir şekilde yakasını kurtarabilen insanlar, ona karşı gelmekten sakınmazlar. Mali suçlar gibi kimi suçlarda vicdan azabı bile çekmezler. Üstelik devletlerin arada bir çıkardığı teşvikleri saymazsak, kanunlara uymanın özel bir ödülü de yoktur.

İslam fıkhı ve hukuku ilahidir. Temel ilkelerini Allah belirler. Allah, bütün insanlara eşit mesafesini korur. Adam kayırmaz. Çünkü kimseye muhtaç değildir. Aksine herkes ona muhtaçtır. Oysa insan hukuk yapacak olursa, kendisinin ve uzak yakın ailesinin, sevenlerinin hukukunu, menfaatlerini öncelikle çözmek ister. Bu ise hukuku hak olmaktan çıkarabilir.

İslam hukukunda ilahi esslar temel ilkeleri belirler. Ayrıntılar ictihatlara bırakılmıştır. Bu da onu zaman ve zemine göre kendini

yenilemesini kolaylaştırırken, ilkelerin değişmemesi açısından sürekliliğini de sağlar. Bu da insanlar ve nesiller arasında bilgi ve terbiye açısından fevkalade önemlidir.

İslam fıkhı aynı zamanda hem evrenseldir, hem de tam ve kamil bir hukuktur. Bu ise bu hukuka bağlı insanlar ve ülkeler için muazzam bir birlik meydana getirir. Kaldı ki Allah (c.c.), onun uygulanmasını ister. Bu konuda insana seçenek vermez. Öyleyse bir başka hukuk, Allah (c.c.)'ın iradesini ret anlamı içerdiği için, müslümanın vicdanını yaralar. Sonuçta bu acı ve azap onu mutlu etmez.

İslam Hukunun Amacı

İslâm hukuku, vahiy kaynaklı ve vahye dayalı bir hukuk sistemidir. Ancak akıl da nasları anlamada ve değerlendirmede önemli bir vasıtadır. Naslarda açıkça belirtilen konularda hüküm koyama yetkisi bulunmayan akıl, ancak dince serbest bırakılan alanlarda hüküm koyabilmektedir.

Diğer taraftan, İslâm hukuku iyi ve kötü denilen iki esas üzerine oturmuştur. Bunun yanında İslâm hukuku, örf ve âdete de geniş yer vermiştir. Bu ise onun insanla sıkı ilişkisini ortaya koyar.

İslam fıkhı ve hukuku, iyiliği almak ve yaymak, kötü ve zararlı olanları da yok etmek suretiyle insanlığın hem dünyada, hem de ahirette mutluluğunu amaçlar. Bunun için, şu beş esası mutlak koruma altına almıştır: Dini, canı, aklı, malı, aile ve nesli. Bunları kısaca açıklayalım isterseniz:

1- Dîni Koruma: Dîni muhafazadan amaç; îtikâdî, amelî ve ahlâkî hükümlerin öğretilmesi, yaşanması ve yaşatılması ile batıl inançların, sapık fikirlerin, fitne ve fesatların, baskı ve zulümlerin ortadan kaldırılmasıdır. Bunun sağlanması başta eğitim ve öğreim

olmak üzere, davet, tebliğ, irşat ve cihat kavramlarının bilinmesi ve uygulanmasını gerektirir.

2- Canı Koruma: İslam insanların özgür, bağımsız, hukuk önünde eşit bir kişilikli olarak yaşaması için kanunlar koymuştur. Adam öldürmek, yaralamak gibi fiiller suçtur, yasaklanmıştır.

Bu aynı zamanda insanların mânevî hayatını da korumaya almıştır. İslamda kan dökmek ne kadar çirkin bir yasaksa, insanların namusuna, şerefine dil uzatmak, alay etmek, aşağılamak, kötü lakap takmak, gıybet etmek, su-I zanda bulunmak da yasaklanmıştır.

3- Aklı Koruma: İyiyi kötüden, güzeli çirkinden, hakkı bâtıldan ayırabilmek için aklın korunması gerekir. İslam aklı öncelikle küfürden, şirkten, koru koruna taklitten, batıl inanç ve hurafelerden arındırılıp, İslam ile sağlama almak ister. Bunun için İslam, küfür ve şirk kadar insanları düşünemez hale getiren alkollü içkilerden, uyuşturucu maddelerden, şehveti kabartan zina ve seks çılgınlıklarını da yasaklar.

4- Nesli Koruma: İslam nesli ve haliyle âileyi korumak için, zinayı ve zinaya götüren yolları haram kılmış, evlenmeyi ve akrabalık hukukuna riâyet etmeyi teşvik etmiş, âile fertlerinin karşılıklı hak ve vazifelerini belirlemiştir.

5- Malı Koruma: İslam malı korumak amacıyla hırsızlığı, gasbı, faizi, karaborsacılığı, her türlü hileyi, aldatmayı, israfı ve kumara haram kılmıştır. Çünkü bunlar haksız kazançtır. Bununla beraber çalışmayı, dünyadan faydalanmayı teşvik etmiştir. İslam, emeğe değer vermiş, haksız kazanç-cı önlemiş, kimsenin malına haksız yere zarar verilmemesini istemiştir.

Bütün bunlar bireysel ve toplumsal huzur ve mutluluğun temel ilkeleridir.

İslam Hukuku'nun Tasnifi

Selefimizin İslam Fıkhı sahasında yaptıkları çalışmalara baktığımızda konuları şu ekilde işlediklerini görürüz:

1- İbadetler.

2- Ahvalüş-Şahsıyye ve Âile hukuku.

3- Muâmelât. İnsanlar ve kurumlar arası karşılıklı ilişkileri düzenler.

4- Ahkâm'üs-Sultaniyye: Devlet ve yönetim esaslarını düzenler.

5- Ukubât. Suçlar ve cezaları düzenler.

6- Siyer ve Cihad: Devletler arası hukuku düzenler.

7- Âdâb ve Muâşerât. Görgü kuralları ve teşrifat esaslarını düzenler.

Ancak günümüz bazı İslam hukukçuları, ilgilenenlere kolaylık olsun diye, yürürlükteki hukuk sistematiğine benzeterek fıkıh konularını yeniden düzenlemişlerdir. Buna göre konular üç kısımda toplanmıştır.

1. Kısımda devlet ve anayasa hukuku, ceza hukuku, usul hukuku, devletler umumi hukuku işlenmiştir.

2. Kısımda şahsın hukuku, aile, miras ve eşya hukuku işlenmiştir.

3. Kısımda ise, borçlar umumi kısmı ile akit çeşitleri incelenmiştir.

Konu çok önemlidir, ama kitabımız özet bilgiler verdiği için bütün bu konular kısaca fakat ortalama bir okuyucuya yetecek bir özet bilgiler olarak sunulacaktır. İhtiyaç halinde okuyucularımıza ilgili kitapları hararetle tavsiye etmeyi bir vazife biliriz.

İBADETLER

Tanım ve Önemi

Yukarıda Yüce Allah'ımızı anlatırken, "İnsanların varoluş amacı, Allah'ı bilmek, sevmek ve O'na itaat ederek yaşamaktır." diye başlamıştık söze. Konuyu orada ve "Kur'an'ın amacı" bölümünde kısmen açmıştık. Rabbimiz: "Ben cinleri ve insanları, ancak bana ibadet etsinler diye yarattım." buyuruyor. (Zariyat, 56) Burada yeri gelmişken tabi bazı bilgileri yeniden dillendirmek gerekecek.

İbadet nedir?

İbadet sözlükte tapmak, boyun eğmek, itaat etmek, kulluk yapmak demektir. Dinde ise ibadet, Allah (c.c.)'ın rızasını kazanmak niyetiyle, kendi irade ve ihtiyarımızla O'nun emirlerini yerine getirmektir. Bu geniş bir kavramdır. Her ne kadar halk arasında ibadet deyince namaz, zekat, oruç, hac gibi belli bir zaman, mekan ve şekilde yapılan ibadetler anlaşılırsa da aslında o, imandan tutun da siyasî, iktisadî, hukukî, askerî ve ahlakî gibi hayatımızın bütün alanlarında Allah (c.c.)'ın iradesine göre yaşamaktan ibarettir.

Ma'bûd'un Tanımı

İbadet, sevgi ve saygının zirvesidir. Zaten son derece sevilen ve itaat edilene "ma'bud" denir. Müslümanlar, en fazla Allah (c.c.)'ı sevip saydıklarından, emirlerine boyun eğdiklerinden, her şeye tercih

ettiklerinden ötürüdür ki O'nu "ma'bud", yani "ibadet edilen" edinmişlerdir. Hakiki ma'bud da O'dur.

Ama kimilerinin son derece sevdikleri ve saydıkları, başka başka şeyler olabilir. Mesela kimine göre kadın-erkek olabilir. Kimine göre para pul, makam, lider, ev, araba olabilir. Kimine göre alkol, kumar, uyuşturucu olabilir. Onları "Allah için" değil, "Allah sever gibi" sevebilirler. Bu iki sevgi şekli arasında dağlar kadar fark vardır. Biri mü'min işi, diğeri müşrik işi... Demek istediğimiz, ibadet saygının, hürmetin, yüceltmenin son sınırıdır.

Son derece sayılmağa, sevilmeğe kim daha layık? Cevabı basit; sana son derece kim iyilik ve ikram etti ise O!. Peki kimdir sana en fazla ikram ve iyilikte bulunan? Sana, mesela ana baba veren, can veren, muhtaç olduğun havayı, suyu, ekmeği veren, eş evlat veren? Dünya ve evreni, hem de bedelsiz emrine veren? Allah (c.c.) değil mi? Öyleyse O'na ibadet edeceğiz. Hem layık olduğu ve hak ettiği için, hem verdiklerine teşekkür için, hem de istediği, emrettiği için!... Üstelik sadece O'na. Asla bir başkasını ortak etmeksizin yalnızca O'na. Ve dahi nasıl istiyorsa öyle. Bozmadan, değiştirmeden, tam istediği gibi. Saygı ve huşû içinde, eksiksiz ve kusursuz olarak, riyadan gösterişten minnetten sakınarak, sadece Allah (c.c.)a ibadet edeceğiz. "Bir fincan kahvenin kırk yıllık hatırı varsa", hesap etmeli, sayısız nimetlerine karşılık Allah (c.c.)'a nasıl ve ne kadar kulluk etmeli, değil mi ya?

Allah (c.c.), kullarından ibadet istiyor: "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize ibadet ediniz. Umulur ki böylece korunmuş (Allah (c.c.)'ın azabından kendinizi kurtarmış) olursunuz." (Bakara, 21)

İbadet Çeşitleri Ve Ödülleri

Malla, bedenle veya her ikisiyle birlikte yapılan ibadetlerin bireysel ve toplumsal bir çok faydaları, hikmetleri vardır. Ancak bu faydalara erişmek, ibadetin amacı değildir. Tabiri caizse bunlar, ibadetlerin olumlu yan etkileridir. İbadet, Allah rızasına ulaşmak için yapılır. Tabi Allah

İbadetleri yapanlara bir çok mükafatlar hazırlamıştır. Dünyada sağlık, huzur, mutluluk, sosyal barış, ahirette ise Cehennemden kurtuluş, Cennete giriş ve cemalini seyrediş bunların başlıcalarıdır.

Bu mükafatlar istenir. Bunda bir ayıp yoktur. Hatta aczin, fakrın ve kulluğun bir göstergesi olması bakımından hoştur da. Ama ibadetin esas amacı bunlar da değildir. Bunlar için ibadet yapanlara "kötü işçi" denmesi boşuna değil. Ama avam böyledir ve avam yadırganmaz.

Fakat "ebrar" ve "mukarrebîn" diye de ifade edilen "havas", yani seçkinler, yani Allah'a dost olmuş "veliler" Allah (c.c.)'a ibadeti, O hak ettiği için yaparlar. Bir sevgi, saygı, şükür ve hayânın gereği olarak yaparlar. Hem de Allah (c.c.)'ı görüyormuşçasına bir tazim, hürmet ve huşu ile yaparlar. Bilirler ki, her ne kadar kendileri Allah (c.c.)'ı görmüyorlarsa da, hiç şüphesiz Allah (c.c.) her an kendilerini görüyordur. Onlar öyle olgun ve erdemli kullardır ki, Allah emretmeseydi dahi, onlar kulluğun zevkiyle gene de seve seve ibadet yaparlardı...

İbadetin Faydaları

İbadet sadece Allah'a olduğu için, ondan başkalarına karşı insanı özgür kılar. İbadetin anlamını anlayan bir insan dünyada iyilik ve erdem duyguları ile yapılanlar haricinde kimseye minnet eykemez. Kimseden korkmaz. Kimsenin önünde küçülmez, zillete katlanmaz.

İman ve ibadet insana yüce bir kişilik kazandırır, ahlak ve maneviyatını geliştirir.

İbadet hayata bir anlam, ölçü ve disiplin getirir. İnsan Allah'a ibadet ve itaat içinde oldukça her türlü kötü işlerden, düşük davranışlardan, zararlı faaliyetlerden kendisini korur. Kimseye zararı olmayan iyi bir insan olur. Bu ise kendisi için huzur ve mutluluk demek olurken, toplum için de barış, emniyet, asayiş, istikrar, birlik ve dirlik demektir. Böyle bir toplum, zenginliğin, kalkınmanın, büyük medeniyetler kurmanın hak ettiği bir toplumdur.

Bu aynı zamanda vicdan azabının olmadığı, ruhî hastalıkların bulunmadığı, intiharı asla düşünmeyen bir fert ve cemiyet demektir. Haramlar ve helallere duyarlı bir bireyin maddi hastalıklara yakalanması zordur. Aynen böyle, suçlar, haksızlıklar ve zulümler bir toplumu hasta eder ve takatten düşürürler. Oysa iman ve ibadetin serin gölgesinde yaşayan bir fert ve toplum, bunlara ne zaman, ne emek, ne para, ne de ruhunu, kalbini, duygularını harcamaz. Tedavi için bunca masrafa, suçları ıslah için de bunca emniyet teşkilatına, mahkemelere, cezaevlerine ihtiyaç duymaz. Bütün bunlar insana sağlık, mutluluk ve servet olarak tekrar döner.

İbadet insanı mutlu eder. Kendisiyle, kalbiyle, ruhuyla barışık kılar. Sıtres ve bunalımları yok eder. Hayata hoş bakar, evrenden güven duyar. Yersiz korkuları, vesveseleri, batıl ve hurafeleri olmaz. Herşey Allah'ın takdiri ile olmakta ve devam etmektedir. "Görelim Mevla neyler / Neylerse güzel eyler" diyen insanın kim moralini bozar da saadetini elinden alabilir?

İnsan ibadet sayesinde ölümden de korkmaz. Çünkü nereye gideceğini ve nasıl mükafatlandırılacağını bilir. Bu da ona çok değerli olduğunu, kainatın göz bebeği bulunduğunu, evrenin istifadesine

sunulduğunu hatırlatır. Yüreği kıvançla dolar. Şükreder, o bile sevinç, kıvanç ve mutluluğunu artırır.

Biz iman ve ibadetin faydalarını "İmanın Kıymeti Ve Korunması" kitabımızda çok geniş olarak anlattık. Oraya bakılabilir.

Bu anlatılanlar, ibadet için ruhî ve kalbî bir arınma sayılır. Bir de maddi arınma gerekir kuşkusuz onun için. Yani bedenin, elbisenin ve ibadet yerinin temizliği. Şimdi onu görebiliriz.

TEMİZLİK

Tanımı ve Çeşitleri

Yukarıda kısaca değinildiği gibi temizlik, maddi ve manevi boyutu olan bir kavramdır. Mesela kalbi küfür ve kötü huylardan, sırrı masivadan, organları günahlardan, bedeni abdestsizlik ve cünüplükten temizlemek, manevi temizliktir. Bedeni, elbiseyi ve mekanı görünen kirlerden arındırmak da maddi temizliktir.

Çevre Bilinci

Manevi temizliğe "Ahlak" kısmında değineceğiz. Ancak elbise, beden, mekan ve geniş çevrede maddi temizlik ise çok önemli olmakla beraber, burada anlatmaya fırsat bulamadığımız bir konudur.

Şu kadarını söyleyelim ki Müslümanlar için evrendeki her varlık canlıdır, Allah'a ibadet ve itaat eden, kendi diliyle O'nu zikreden, bizim için mü'min, güvenilen bir dost ve kardeş varlıktır. Onlardan bize ancak fayda gelir.

Öyleyse buna karşılık vermek, asla ihanet ederek onlara zarar vermemek, faydalanırken yasal yollardan ve incitmeden ve israf etmeden yararlanmak, varlıklarının devamı için üstümüze düşeni seve seve yapmak, bize düşen güzel bir davranıştır, hatta bir ödev, bir görevdir.

Hiç şüphesiz bunun yararını yine biz göreceğizdir. Aksine davranışlarda bulunmak da elimizle kendimize zarar vermekten başka

bir şey değildir. Bizim yaptığımız yanlışlar ve bozguncu davranışlar, onları da fesada verecektir. Bunun zararını sonuçta bizler çekeriz hiç kuşkusuz.

Biz, ibadetlerle sıkı ilişkisinden ötürü sadece abdest ve gusül ile su kullanılamadığı zamanlarda onların yerine geçebilen teyemmümü anlatmakla yetineceğiz.

Su

Temizliğin ana maddesi sudur. Su hayattır, temizliktir, sağlıktır, mutluluktur, zevktir. Onu israf etmeden kullanmak en büyük görevlerimizdendir.

İbadetler için gereken maddi ve manevi temizlik için de ana madde sudur. Abdesti ve guslü onunla alır, necasetten temizliği onunla yaparız.

Su dediğimizde yağmur, nehir, kuyu, kaynak sularını kasdederiz. Meyve suyu veya ağaçlardan sızan sularla hadesten taharet olmaz. Hatta bir suya onun rengini, tadını ve akıcılığını bozacak kadar yabancı madde karışsa, böyle bir su ile de hadesten taharet yapılmaz.

Akar sular, büyük göller ve denizler temiz sayılırlar. Bizim fıkıh dilinde temiz olanla, sağlık bakımından temiz olma farklı olabilir. Ancak biz de dikkatli olmalı, sağlıksız sularla mecbur kalmadıkça manevi temizlik yapmamaya dikkat etmeliyiz.

Hamdolsun evlerimizde musluklardan şakır şakır sularımız akmaktadır. Onun için eski fıkıh kitaplarımızda uzun uzadıya anlatılan suya veya kuyuya şöyle bir pislik düşse, şöyle temiz olur veya olmaz, yok şu hayvan suyu içse artığı temiz olur veya olmaz gibi bahisleri böylesine özet bir kitapta yazmaya gerek duymuyoruz.

Büyük ve küçük abdestten sonra (istinca ve istibra) suyla temizlik yapmak ve ellerimizi sabunla güzelce yıkamak, yemek öncesi ve sonrasında olduğu gibi dinimizin emir ve tavsiyelerindendir.

Abdest

Abdest, vücudun en çok kirlenen el, yüz, kol ve ayak gibi azalarını yıkayıp başı yaş elle ıslatmaktır. (Maide, 6) Bununla beraber sünnet üzere abdest almak için besmele ile başlamak, her azayı sağdan başlayarak sırasıyla üç kere ve dualarını okuyarak yıkamak, ağıza ve buruna su vermek, kulak ve boynu meshetmek, sık sakalı hilallemek gerekir.

Abdest olmadan namaz kılınmaz, Kabe tavaf edilmez, Kur'an'a dokunulmaz.

Şunlar abdesti bozar: önden ve arkadan çıkanlar, yellenme, vücrttan kan ve irin çıkması, ağız dolusu kusmak, yatarak veya yaslanarak uyumak, sarhoş olmak, bayılmak, delirmek, namazda sesli gülmek.

Abdest alırken suyu israf etmek, suyu sert kullanmak, gereksiz konuşmak, pis yerde almak, ihtiyacı yokken başkasından yardım istemek hoş değildir, mekruhtur.

Abdest, çok sevaplı ve faziletli bir ibadettir. Peygamberimizin abdest almadan hiçbir iş yapmadığı nakledilir. İşte iki hadisi: "Kim, emrolunduğu gibi abdest alır ve emrolunduğu şekilde namaz kılarsa, geçmiş günahları mağfiret olunur." (Buhari, Vudu', 28; Tevhid, 24; Ebu Davud, Tahare, 51)

"Her kim abdest alıp yüzünü yıkayınca, yüzündeki azalarla işlediği bütün günahları, el ve ayaklarını yıkadığında, bunlarla işlediği günahları, su damlalarıyla birlikte akıp gider ve kendisi de tertemiz olur."(Müslim, Tahare, 32, 33; Tirmizi, Tahare, 2)

Bizler de Sevgili peygamberimiz gibi mümkün mertebe her an abdestli olmaya gayret etmeliyiz.

Gusül

Gusül, ağız ve burun dahil, tepeden tırnağa bütün vücudu yıkamaktır.

Bu esnada içten niyet ederek ve besmele çekmek, dıştan konuşmamak, önce pis yerleri yıkamak ve abdest almak, başkalarının görmemesine dikkat etmek, peştamal kullanmak sünnettir, güzeldir, sevaptır.

Cünüplük, hayız ve nifas hallerinden sonra gusül farzdır. Çünkü bu hallerde namaz kılınmaz, Kabe tavaf edilmez, Kur'an'a dokunulmaz ve okunmaz, mescidlere girilmez.

Hz. Ali (r. a) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim, yıkamadan tek bir saç kılının dibini kuru bırakırsa, ateşte nice nice azablara düçar olacaktır."

Hz. Ali (r.a.) der ki: "Bunu işitmem sebebiyle başıma düşman oldum. Bu sebeple başıma düşman oldum, Bu sebeple başıma düşman oldum." Nitekim Hz. Ali saçlarını keserdi. (Ebu Dâvud, Taharet 98, (249))

Bazı mübarek gün ve gecelerde, kalabalığa katılma durumlarında gusül almak güzeldir. Mesela Sevgili Peygamberimiz Efendimiz (s.a.v.) şöyle buyururlar: "Cuma günü gusletmek, bir haftalık günahlara kefarettir. Üç gün fazlasıyla." (Taberani)

Teyemmüm

Suyun hakikaten bulunmadığı veya hastalıktan, çok soğuktan, aşırı pahalılıktan dolayı olsa da kullanılamadığı için hükmen yok olduğu yerde abdest ve gusül için teyemmüm yapılır. (Nisa, 43; Maide, 6)

Teyemmümün yapılışı şöyledir: Abdestsiz olan veya gusül yapması gereken bir kimse, iki elini toprak cinsinden temiz bir şeye bir kere vurur ve bununla yüzünü mesheder. Sonra iki elini toprağa bir daha vurur, bununla da dirseklerine kadar iki elini mesheder.

Teyemmümün Farzları teyemmüme niyet etmek ve anlatıldığı gibi ellerini toprağa veya toprak cinsinden bir şeye iki kere vurup, yüzünü ve dirseklerine kadar iki el ve kollarını meshetmektir.

Suyun bulunması başta olmak üzere abdest ve guslü bozan şeyler teyemmümü de bozar.

Mest ve Sargıya Meshetme

Abdestli olarak ayağa giyilen mestler, yeni abdest gerektiğinde ayakları yıkamaktan kişiyi kurtarır. Onu mesheder. Mukimler 24 saat, misafir ve yolcular 72 saat bu mesti çıkarmadan kullanabilirler.

Bir yara yıkandığında zarar görecek veya tedavisi uzayacaksa, abdest ve gusülde yıkanmaz, sargı üstünden meshedilir.

Hayız

Büluğ çağına eren kadında görülen ve her ay 3 ile 10 gün arasında seyreden kanamaya hayız veya adet denir. Üçten az, ondan çok günlerdeki kanamalar hayız değil, istihaze kanıdır. Abdesti bozmaktan başka bir hükmü yoktur.

Her kadının kendi adeti arasında gördüğü bulanıklık, sarılık veya kırmızılık da hayızdan sayılır. Temizliğin en azı 15 gündür. Çoğu için bir müddet yoktur. Hiç kan görmeyen de olabilir.

Adet gören kadın namaz kılamaz, oruç tutamaz, kabeyi tavaf edemez, camiye giremez, Kur'an okuyamaz ve dokunamaz, cinsel ilişkide bulunamazlar.

Nifas

Bayanlarda doğumdan sonra gelen kana nifas denir. Doğum öncesi ve esnasında görülen kan istihaze kanıdır. Kan hiç yoksa, nifas da yoktur. Nifasın azına bir müddet yoktur. En çoğu kırk gündür. Hükmü, hayızlının hükmüdür.

Özürlülük Hali

Sürekli devam eden abdest bozucu hallere özür denir. Meselâ idrarını tutamama, vücudundan kan gelmesi, yarasından devamlı su ve irin akma, gazını tutamama gibi haller, kişiyi özür sahibi yapar.

Bir kişinin özürlü sayılabilmesi için, önce abdest bozucu bir hâlin, tam bir namaz vakti boyunca devam etmesi şarttır. Bundan sonra da, her namaz vaktinde, en az bir kere aynı hâlin ortaya çıkması gerekir. Bu yoksa kişi sağlığına kavuşmuş demektir. özür hali biter.

Özürlüler için dînimiz kolaylık getirmiştir. Bunların abdestleri, abdest bozucu özürleri devam ettiği halde bozulmamış sayılır. Bu halde iken namazlarını kılarlar. Abdest bozucu kan, irin, idrar gibi akıntıların kirlettiği yeri tekrar temizlemekle de mükellef tutulmazlar. Çünkü bu kirler temizlendikten hemen sonra yeniden pis olmaktadır. namazını kılar.

Özürlü kimse, her namaz vakti girince, yeniden abdest alır. O vakit için aldığı bu abdestle o vakit süresince dilediği kadar nafile veya kaza namazı kılabilir. Vitir ve cenaze namazlarını edâ edebilir. O namaz vaktinin çıkıp diğer vaktin girmesiyle abdesti bozulur. Artık bu abdestle hiçbir namaz kılamaz. Giren o yeni namaz vakit için, yeniden abdest alması gerekir.

Özürlü olanlar özürlü olmayanlara imamlık yapamazlar.

EZAN

Tanımı Ve Hükmü

Ezan, sözlükte haber vermek, bildirmek demektir. Dinde ise, yüksek bir sesle beş vakit farz namazların zamanını bildiren özel sözlerdir. Erkekler için vacip derecesinde bir müekked sünnettir.

Tarihi

Hicretin ilk yılında Medinede mescid-i nebi yapılınca, insanları cemaata çağırma gündeme geldi. Şu rivayetler konu hakkında bilgi vermektedir: "Sâlim, babası Abdullah İbnu Ömer (r.a.)'dan anlatıyor: Resûlullah (s.a.v.), namazları duyurup toplanmayı sağlama vasıtası hakkında halkla istişare etti. Bazıları boru öttürmeyi teklif ettiler. Yahudilerin usulü olması sebebiyle bunu hoş karşılamadı. Bir kısım halk da çan çalınabileceğini hatırlattı. O, hıristiyanlara benzeme endişesiyle bunu da hoş karşılamadı. Aynı gece, Ensardan Abdullah İbnu Zeyd denen bir zata ve Ömer İbnu'l-Hattâb'a rüyalarında ezan öğretildi. Abdullah (r.a.), geceleyin Resûlullah (s.a.v.)'in kapısını çaldı. Resülullah (s.a.v.) onu öğrenip okumasını Bilal'e emretti. Bilal de ezan olarak okudu."

Zührî diyor ki: "Bilal (r.a.) hazretleri sabah ezanına şu ibareyi ilave etti: "Essalâtu hayrun mine'n-nevm (namaz uykudan hayırlıdır)." Resülullah bu ilaveyi destekledi."

Hz. Ömer(ra) anh: "Ey Allah'ın Resulü, Abdullah İbnu Zeyd'in gördüğünü rüyamda ben de görmüştüm, ancak o, size duyurmakta benden önce davrandı." dedi."

Ezan okunurken sözleri tekrar edilir: "Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Müezzin ezan okuduğu vakit onun söylediklerini aynen tekrar edin."

Ümmü Habibe (r.a.)nın anlattığına göre, "Resûlullah aleyhissalatu vesselam, yanında iken, ister gece, ister gündüz olsun, her ne zaman müezzinin ezanını işitirse, müezzinin söylediğini aynen tekrar etmiştir."

Fazileti

Müezzinlik, faziletli ve sevaplı bir iştir. Onun için ezanı erkek, akıllı, ergin, alim ve faziletli kimseler okumalıdır. Zaten onun kıymetini de ancak böyleleri bilir. Nitekim İbnu Ömer (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim oniki yıl müezzinlik yaparsa ona cennet vacip olur. Ona, her gün için, ezanı sebebiyle altmış hasene yazılır, her bir ikâmeti için de otuz hasene yazılır."

Ezan oknunca cemaatla namaz kılmadan mescidden çıkılmaz: Hz. Osman (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim mescidde iken ezan okunmaya başladığı halde, bir ihtiyaç olmadan ve tekrar mescide dönme gayesi de bulunmadan mescidi terk ederse, o kimse münafıktır."

Sevgili Peygamberimizin yaptığı gibi ezan okunurken susulur, müezzinin sözleri tekrar edilir, bitince duası yapılır ve cemaatla namaz kılmak için harekete geçilir. Ayrıca doğan çocuğun kulağına, yolcunun arkasına, aşırı öfkelenene veya savaş ve yangın gibi hallerde ezan okumak da güzel görülmüştür.

NAMAZ

Tanımı

Namaz, dilimize Farsçadan geçmedir. Arapçada "dua" anlamına gelen "salat" kelimesinin karşılığıdır. Dinde namaz, günün belli zamanlarında yapılan belli hareketlerdir. Yani, ayakta tekbir ile başlanan, dua ve Kur'an okuma, rüku, secde ve kade (oturma) ile sürdürülen, selamla bitirilen özel bir ibadettir.

Farz Oluşu

Erginlik çağına gelmiş akıllı her müslümana, Allah'a (cc) imandan sonra en büyük ve en önemli farz, ihlas ve huşu ile günde beş vakit namazı kılmaktır. Sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı vakitlerinde kılınan namaz, mü'mini kafirden ayıran en büyük alamettir.

Çağlar içinde bazı hususları değişse de, bütün Peygamberlerin tebliğ ettiği hak dinde namaz vardır ve her zaman önemli bir yere sahiptir. Hz. Muhammed'e (s.a.v.) Peygamberlik geldiğinde, sabah akşam ikişer rekat olarak namaz da hemen öğretilmişti. Daha sonra Mirac gecesinde beş vakit olarak farz kılınmıştır. Namazı emreden çok ayetler vardır. İşte ikisi:

"Şüphesiz namaz, mü'minlere, vakitleri belirlenmiş olarak farz kılınmıştır."(Nisa, 103)

"Namazı kılın, zekat verin ve Allah'a sarılın. O, sizin Mevlanızdır. O, ne güzel Mevla ve ne güzel yardımcıdır." (Hac, 78)

Peygamber efendimiz de namaz üzerinde önemle durmuştur. Konu ile ilgili bazı hadisleri kaydedelim: Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: "Bir adam, Resülullah (s.a.v.)'a:

- Allah, kullarına kaç vakit namazı farz kıldı? diye sordu. O:

- Allah, kullarına beş vakit namazı farz kıldı diye cevap verdi. Adam tekrar sordu:

- Bunlardan önce veya sonra başka bir şey var mı?

- Allah kullarına beş vakti farz kıldı. Bu cevap üzerine adam, bunlar üzerine hiçbir ilavede bulunmayacağına, onlardan herhangi bir eksiltme de yapmayacağına dair yemin etti. Resülullah (s.a.v.):

- Bu adam sözünde durursa mutlaka cennete girecektir! buyurdu." (Müslim, İman, 10, (12); Tirmizî, Zekât 2, (619); Nesâi, Salât 4, (1, 228, 229)

Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.)'e Mi'râc'a çıktığı gece elli vakit namaz farz kılındı. Sonra bu azaltılarak beşe indirildi. Sonra da şöyle hitap edildi:

"Ey Muhammed! Artık, nezdimde hüküm kesinleşmiştir, bu söz değiştirilmez. Bu beş vakit, (Rabbinin bir lüftu olarak on misliyle kabul edilerek) senin için elli vakit sayılacaktır." (Buhârî, Bed'ül-Halk 6, Enbiya 22, 43, Menâkıbu'l-Ensâr 42; Müslim, İman 259, (162); Tirmizî, Salât 159, (213); Nesâî, Salât 1, (1, 217-223))

Önemi Ve Sevabı

Namazın bireysel ve toplumsal bir çok faydaları vardır. Müslümanların bunları araştırmaları, namazdan kalkarak dinlerini güzelce yaşamalarına vesile olur. Biz burada bunlardan ancak bir kaçına değinebileceğiz. Kur'an'ın ifadesiyle "namaz, insanı fuhuş ve kötü şeylerden alıkoyar." (Ankebut, 45) Daha önce işlenen günahların af-

fına sebep olarak Allah (c.c.)'ın rızasını kazandırır. Kouyla ilgili şu rivayetler çok dikkat çekicidir:

Hz. Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle söylediğini işittim: "Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde her gün beş kere yıkansa, ne dersiniz, acaba üzerinde hiç kir kalır mı?"

- Bu hal, onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz!" dediler. O:

-İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onlar sayesinde bütün hataları siler" buyurdu."(Buhâri, Mevâkît 6; Müslim, Mesâcid 282, (666); Tirmizî, Emsâl 5, (2872); Nesâî, Salât 7, (1, 231); Muvatta, Sefer 91, (1, 174))

Ebû Ümâme (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) ile beraber mescidde idik. O esnada bir adam geldi ve:

- Ey Allah'ın Resülü, ben bir suç işledim, cezasını ver!" dedi, Resülullah adama cevap vermedi. Adam talebini tekrar etti. (s.a.v.) yine sustu. Derken namaz vakti girdi ve namaz kılındı. Resülullah (s.a.v.) namazdan çıkınca adam yine peşine düştü, ben de adamı takip ettim. Ona ne cevap vereceğini işitmek istiyordum. Efendimiz adama:

- Evinden çıkınca abdest almış, abdestini de güzel yapmış mıydın? buyurdu. O:

- Evet ey Allah'ın Resülü! dedi. Efendimiz:

- Sonra da bizimle namaz kıldın mı? diye sordu. Adam:

- Evet ey Allah'ın Resülü! deyince, Efendimiz:

- Öyleyse Allah Teâlâ hazretleri günahını affetti, buyurdu." (Buhârî, Hudüd 27; Müslim, Tevbe 44, 45, (2764, 2765); Ebû Davud, Hudüd 9, (4381))

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) "Sabah namazından önce kılınacak iki rek'at nafile namaz dünyanın tamamından daha hayırlıdır" demiştir. (Buharî, Teheccüd 27; Müslim, Salâtu'l-Müsafirin 96, (725); Ebu Dâvud, Salât 291, 292, (1254, 1258); Tirmizî; Salât 307, (416); Nesâî; Kıyâmu'l-Leyl 56, (252))

Mü'min için namaz, dininin direği, gözünün nuru, kendisinin de miracıdır. Kul ile Yaratıcısı arasındaki en kuvvetli ve en yakın bağ, namazdır. Çünkü kulun Allah (c.c.)'a en yakın olduğu an, secde anıdır.

Namaz, irade eğitimidir aynı zamanda. Bu sayede dünyanın zararlı yönlerinden korunacak bir ahlak güzelliğini kazanırken, aynı zamanda ahiret şuuruna ererek sorumluluk bilincini de geliştirir. Bunlar ise her hayrın başıdır.

Aynı zamanda cemaatla kılınan namazlar, bireyi toplumsallaştırır, dayanışma ve yardımlaşmayı teşvik eder, her türlü ayırımcılığı reddeder, birlik ve beraberliği sağlar. Zaten bunlar dinin genel amaçları içindedir.

Namazı Terkin Cezası

Bütün bunlar düşünüldüğünde namaz kılmamak, büyük bir cinayettir. Bilerek ve umursamayarak namazın terki, kişiyi asi, fasık ve büyük günahkar yapar. İnkarı ise, kesinlikle dinden çıkarır. Evet, namaz kılmamak, hem dünyada, hem de ahirette azaba sebep olur. Allah (c.c.) Cehennemliklere, neden orda yandıklarını sordururunca verdikleri cevap şudur: "Namaz kılanlardan değildik." (Müddesir, 40-43) Meryem suresi 59 ve 60. ayetler Peygamber çocukları bile olsalar, namaz kılmayanların nasıl azapla tehdit edildiğini anlatır. Kıldıkları namazdan habersiz olanlara bile Allah (c.c.), "vay o namaz

kılanlara" diye tehdit ederken, acaba hiç kılmayanların hali ne olur? (Mâûn, 4-5)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in namaz kılmayanlara tavrını ise şu sözlerinde açıkça görüyoruz:

Hz. Câbir (r.a.)'in anlattığına göre, Resülullah (s.a.v.)'in şöyle söylediğini işitmiştir "Kişiyle şirk arasında namazın terki vardır." (Müslim, İman 134, (82); Ebû Dâvud, Sünnet 15, (4678); Tirmizî, İman 9, (2622). Metin Müslim'in metnidir) Tirmizi'nin metni ise şöyledir: "Küfürle îman arasında, namazın terki vardır."

Tirmizî ve Ebû Dâvud'un bir diğer rivayetinde: "Kulla küfür arasında namazın terki vardır." (Tirmizî, İman 9, (2622); Ebû Dâvud, Sünnet 15, (4678); İbnu Mâce, Salât 77, (1078))

Hz. Büreyde (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Benimle onlar (münafıklar) arasındaki antlaşma namazdır. Kim onu terkederse küfre düşer." (Tirmizî, İman 9, (2623); Nesâî, Salât 8, (1, 231, 232); İbnu Mâce, Salât 77, (1079))

Abdullah İbnu Şakik anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.)'ın Ashâb'ı ameller içerisinde sadece namazın terkini küfür görürlerdi." (Tirmizî, İman 9, (2624))

Ülkemizde yaygın olan Hanefi Mezhebine göre böyle bir durumda olan kişiye yapılacak işlem, uyarmak ve tevbeye çağırmaktır. Dinler de tevbe ederse, Allah (c.c.) onu bağışlayabilir. Onun rahmetinden bu umulur da. Eğer dinlemezse, kötü örnek olmaması için tutuklanarak toplumdan ayırt edilir ve terbiye amacıyla dövülür. Diğer mezheplerde daha da ağır cezalar uygulanır.

Uyku ve unutma sebebiyle kılınamayan namazlardan ötürü ceza yoktur. Tembellikle kılınmayanlar da dahil, farz ve vacib namazlar kaza edilir. Sünnetler, vakti çıktıktan sonra kaza edilmezler.

Farz Namazların Vakitleri

Vakit, namazın sıhhatinin şartıdır. O yüzden namazın Allah katında geçerli olması için vaktinde kılınması gerekir. Farz namazlar, sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere beş vakittir. Bir de Cuma namazı vardır ki, Cuma günü öğle vaktinde iki rekat farz olarak kılınır. Bir de hutbe okunur. Cuma namazı mukim erkeklere farzdır.

Vakit namazları, vaktin girmesinden çıkmasına kadar kılınabilir. Namazı vaktinde kılmanın büyük sevap ve mükâfatları vardır.

İbn-i Mes'ud Hazretleri, Resûl-i Ekrem'e (s.a.v.) "Allah'ı en çok razı eden amelin hangisi olduğunu" sormuş, Resûlüllah Efendimiz de: "Vakti içinde kılınan namaz" olduğunu ifâde etmiştir.

Vaktinde kılınan namazın da en faziletli ve sevaplı olanı, namaz vakti girer girmez kılınan, vaktin evvelinde cemaatla kılınan namazdır. Hadîs-i şerîfte: "Namaz vakti nerede girerse hemen kıl! Çünkü fazilet, vaktin evvelindedir" buyrulmuştur.

Bugünkü şehir hayatında beş vakit namazı artık kendimizin tespiti çok zordur. Bu yüzden takvim ve minarelerden okunan ezanlardan faydalanırız.

Vaktin böyle beşe ayrılmasının elbette birçok fayda ve hikmetleri vardır. Bunların bir kısmı kitaplarımızda yazılmıştır. İnsan üstünde düşünürse kendisi de bunların bir kısmını bulur. Bu kısa kitabımızda bu konuyu uzatmak istemiyoruz.

Kerahet Vakitleri

Namaz kılınması mekruh olan vakitlere "kerâhet vakitleri" denilir. İki türlü kerahet vakti vardır:

I- Farz olsun, nafile olsun her türlü namazın kılınması mekruh olan vakitler. Bu vakitler üçtür:

1- Güneşin doğuşundan itibaren yaklaşık 40 dakikalık bir zamandır.

2- Öğle vakti öncesinde güneşin göğün tam ortasına dikilmesi ânından Batı tarafına doğru açılmaya başladığı âna kadar geçen yaklaşık yarım saatlik süredir.

3- İkindiden sonra, güneşin sarararak göz kamaştırmaz duruma geldiği andan başlayıp güneş batıncaya kadar süren vakittir.

Buna göre ikindi namazını güneş ışınlarının sararmakta olduğu sıralara kadar geciktirmemeli, kerahet vaktine bırakmamalıdır. Ancak böyle yapılmışsa, namaz kazaya bırakılmaz, sünneti terk edilerek sadece farzı kılınır. Hattâ güneş batmadan evvel iftitah tekbiri alınarak ikindinin farzına durulsa, namazda iken güneş batsa, namaz sahih olur, kazaya kalmış olmaz.

Bu üç vaktin namaz için kerahet vakti olma hikmeti, ateşperestlerin ibâdet zamanı olmasıdır. Çünkü kafirlere benzememek, onları taklit etmemek, onlara muhalefet etmek dinde önemli bir emirdir. Bu üç vakitte namazın dışında başka ibadetler, mesela zikir, salâvat, dua, Kur'an okumak mekruh değildir.

II- Sadece nafile kılmak mekruh olup diğer namazların câiz olduğu vakitler.

Yukarıda saydığımız üç vaktin hâricinde sadece nâfile namazları kılmanın mekruh olduğu dokuz vakit daha vardır:

Sabah namazının vakti girince, ne farzından önce ne de sonra sabah namazının iki rek'at sünnetinden başka nâfile namaz kılınmaz. Hattâ farz kılındıktan sonra sabahın sünneti bile kılınamaz.

Yine ikindinin farzını kıldıktan sonra, akşamın farzından önce, Cuma ve bayram hutbeleri okunurken, Cuma günü namaz için kamet getirilirken de nâfile kılınmaz.

Bayram namazını kılmadan önce, ne evde, ne de camide nâfile namaz kılmak mekruhtur. Bayram namazından sonra da mescidde nâfile namaz kılınamaz. Ancak evde kılınabilir.

Kişinin yanında kılmadığı farz namazına başlanınca ona uymak gerekir. Nâfile kılmak mekruh olur. Ancak cemaati kaçırmak korkusu yoksa, sadece sabahın sünneti kılınabilir.

Namazın Farzları

Namazın farzları on ikidir. Altısı namaza başlamadan önce bulunması gereken farzlardır. Bunlara "namazın şartları" denir. Altısı da namaza başlamakla birlikte bulunması gereken farzlardır. Bunlara da "namazın rükünleri" denir. Şimdi bunları sırasıyla görelim:

Namazın şartları:

1- Hadesten Tahâret: Abdest almak. Gerekiyorsa gusletmek.

2- Necâsetten Tahâret: Namaz kılanın bedeni, elbisesi ve namaz kıldığı yer maddi pisliklerden temiz olmalıdır.

3- Setr-i Avret: Avret yerleri, erkek ve kadın vücudunda örtülmesi farz olup başkalarına gösterilmesi harâm olan yerlerdir. Erkeklerde avret yerleri, göbekten diz kapağının altına kadardır. Kadınlarda namaz için avret yüz, el ve ayaklar dışında bütün vücuttur. Avret sayılan âzanın dörtte birinden az olan açılmalar, namazı bozmaz. Dörtte birin üzerindeki açılmalar namazı bozar.

Örtünecek kadar elbise bulamayan kimse, namazını ayakta veya oturup ayaklarını kıbleye uzatarak îma ile kılar. Oturarak kılması daha faziletlidir.

4- İstikbâl-i Kıble: Kıbleye yönelmektir. Kıple, Kâbe'nin üstünden ta Arş'a, altından ise Ferşe kadar uzanan nuranî bir sütun sayılır.

Bu sebeple kişi seviye olarak ister uçağın içinde Kâbe'nin üstünde olsun, isterse yerin dibinde Kâbe'nin altında bulunsun, bu yöne yönelerek namazını kılar. Kıbleyi bilmeyen kimse, sorup araştırmalıdır. Başkasından öğrenme imkânı yoksa, kendisi araştırma yapar ve kıble ciheti olduğuna kanâat getirdiği yöne doğru namazını kılar. Sonra yanıldığını bilse bile kaza etmez.

5- Vakit: Kılacağı namazın vakitinin girmesi gerekir.

6- Niyyet. Niyet, kalbin bir şey'e karar vermesi, ne yaptığını düşünmeksizin bilmesi demektir. Namazda niyet ise, Allah rızası için hangi namazı kıldığını içinden bilmektir. Niyet kalbin iştir. Bununla beraber dil ile söylenmesi gerekmez ama söylenmesinde bir beis yoktur. Farz namazlarda namazın hangi vaktin namazı olduğunu belirlemek şarttır. Niyetin iftitah tekbirine yakın olması efdaldir. Daha önce de niyet edilebilir. Yeter ki niyet ile tekbir arasında yemek-içmek, konuşmak gibi namaza yabancı bir iş yapılmasın.

Cemaatle namaz halinde imama uyanın, namaza niyetle beraber imama uymaya da niyet etmesi lâzımdır. Meselâ: "Bugünkü öğle namazının farzını kılmaya niyet ettim. Uydum hazır olan imama" denir. Cemaatin imama uyma niyeti, imamın "Allâhu Ekber" diye namaza başlamasından sonra olmalıdır. İmam Fâtihayı bitirmeden tekbir alıp imama uyan kimse, iftitah tekbirinin sevabına kavuşmuş olur.

Namazın rükünleri, yani içindeki farzları şunlardır:

1- İftitah Tekbiri: Namaza tekbir ile, yani "Allâhü Ekber" denilerek başlanır. Bu tekbire "iftitah", yani "namaza başlama tekbiri" denir. Bu tekbire "Tahrime" de denir. Çünkü namaza Allâhü Ekber sözüyle başlandığı ve bundan sonra namazdan çıkana kadar yeme, içme, dünyevî konuşma ve çalışmalar haram kıldığı için, iftitah tekbirine

bu isim verilmiştir. İmama uymak üzere alınan iftitah tekbîrinin ayakta olması ve imamdan sonra alınması şarttır.

2- Kıyam: Namazda ayakta durmak demektir. Farz ve vâcib namazlarda ayakta durmak farzdır. Bir zaruret olmadıkça farz namazlar hayvan üstünde, hareket hâlindeki araba içinde kılınmazlar. Hareket hâlindeki bir gemi içinde, bütün namazlar oturarak kılınabilir. Fakat ayakta kılınması efdaldir. Uçuş hâlindeki bir yolcu uçağı, hareket hâlindeki gemi gibidir.

Ayakta durmaya mâni ciddî bir mazereti olan kimse, namazı oturarak kılabilir. Bir müddet ayakta durmaya gücü yeten kimse, o miktar ayakta durmalı, sonra oturmalıdır. Hattâ sadece iftitah tekbîrini ayakta almaya iktidarı olan, tekbîri ayakta alır ve sonra oturur.

Sünnet ve müstehab namazlar, bir özür olsun olmasın oturarak kılmak câizdir. Efdal olan ise ayakta kılmaktır. Bundan sadece sabahın sünneti ve teravih namazı müstesnadır.

3- Kırâat: Namazda ayakta iken Kur'an-ı Kerîm'den bir miktar âyet okumaktır. Okunan Kur'an, namaz kılanın kendisi işitecek derecede hafif/gizli bir sesle harfler yerinden çıkarılarak okunmalıdır. Buna "hafî/gizli kırâet" denir. Tamamen kalbden geçirilerek dil dudak deprenmeden yapılan bir okuma kırâet sayılmaz. Böyle bir okuyuşla kılınan namaz sahih olmaz.

Namazda en az bir âyet miktarı Kur'an okumak farzdır. Ancak âyet iki veya daha çok kelimeli olmalıdır. Tek kelimeli âyetle namaz sahih olmaz. Fâtiha sûresini ve arkasından en az 3 âyet okumak ise, vâcibdir. Âyete'l-Kürsî gibi uzun bir âyetin bir kısmını bir rek'atta, diğer kısmını da diğer rek'atta okumak, câizdir. Kur'an'dan namaz câiz olacak kadarını ezberlemek, her müslümana farz-ı ayndır. Fâtiha ve bir sûre hıfzı vâcib, tüm Kur'an'ın ezberlenmesi ise, farz-ı kifâyedir.

Farz namazların sadece ilk iki rek'atında kırâet farzdır. Üç ve dördüncü rek'atlarda kırâet farz değildir. Nâfileler ve vitrin her rek'atında kırâet yapılır.

İmama uyan kimseye kırâet gerekmez; Kur'an okumadan imamı dinler, imam gizli okuyorsa, sükût edip bekler.

4- Rükû: Avuç içlerini diz kapaklarına yapıştırarak iki büklüm olmaktır. Sünnete uygun rükû, vücudun yukarı kısmını, baş dik olarak yere paralel şekilde öne doğru eğmektir. Ayaklar kırılmaksızın dik tutulur. Eller dizlere konur ve kavranır. Bu arada baş ile arka düz halde bulunmalıdır. Hanımların tam rükû'a varmaları gerekmez. Rükû'a yakın bir şekilde eğilmeleri kâfidir. Bu tesettüre daha uygundur.

Oturarak namaz kılan kimse ise, rükû'ederken, alnı dizlere paralel olacak kadar sırtını eğer. Kanbur kimselerin sadece başlarını eğmeleri kâfidir.

İmama rükû'da iken yetişip tekbir alarak rükû'a varan kimse, o rek'atı imam ile kılmış sayılır. İmama rükû'da yetişen kimse, iki tekbir getirmek zorunda değildir. Allâhü Ekber diyerek namaza girer ve hemen rükû'a eğilir. Bu tekbir ile hem iftitah, hem de rükû'tekbirini almış olur. Rükûda en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-Azîm" denilir. Ortası üç, efdali 5, ekmeli 7 kere tesbih okumaktır.

5- Sücûd: Burnu, alnı, elleri, dizleri ve ayak parmaklarını yere koymak suretiyle secde etmek demektir. Her rek'atte iki kere secde etmek farzdır. Secdede en az bir kere "Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ" denilir. Ortası üç, efdali 5, ekmeli 7 kere tesbih okumaktır. İmam olan zat, usandırıp bıktırmamak için cemaatın rızası olmadan üçten fazla tesbihte bulunmamalıdır. Secde çok faziletli bir kulluk gösterisidir. Hadîs-i şerîf'te: "Kulun Allah'a en yakın olduğu an, secdedeki hâlidir" buyrulmuştur.

6- Ka'de-i Âhire: Namazın son rek'atında, secdelerden sonra oturmak demektir. Namaz kılarken ikinci ve dördüncü rek'attan sonra oturmaya ka'de denir. Üç rek'atlı olan akşam ve vitir namazlarında ise, ikinci ve üçüncü rek'atlardan sonra oturulur. İkinci rek'attan sonraki oturuşa ka'de-i ûlâ (ilk oturuş), üçüncü veya dördüncü rek'attan sonraki oturuşa da ka'de-i âhire (son oturuş) denir.

İlk oturuş vâcib, son oturuş farzdır. İki rek'atlı namazlarda ise, ikinci rek'atın sonundaki oturma, haliyle son oturuş olur. Oturuşun farz olan miktarı, teşehhüd, yani "ettehıyyâtü" okuyacak kadarki müddettir.

Oturuşlarda, sol ayak yan yatırılıp üstüne oturulur. Sağ ayak ise, parmakları kıbleye doğru yöneltilerek dikilir. Ellerin parmakları tabiî şekilde uyluklar üzerine konur. Dizler tutulmaz. Vücud dik tutularak kucağa doğru bakılır. Kadınlar ise, her iki ayağını da sağa doğru yatırarak otururlar.

Namazda Ta'dîl-i Erkân

Namazda ta'dîl-i erkân demek, namazın kıyâm, rükû', sücûd gibi her bir rüknünün hakkı verilerek sükûnet, vekar, huzur ve itmi'nân içinde yerine getirilmesi, yersiz acelecilik gösterilmemesi demektir. Meselâ rükû'dan kalktığında vücud dimdik hâle gelmeli, en az bir kere "sübhânellah" diyecek kadar ayakta durup ondan sonra secdeye varmalıdır. Her iki secde arasında da böyle bir tesbih miktarı durmalıdır. Yoksa rükû'dan tam doğrulmadan secdeye varmak, birinci secdeden sonra tam doğrulmadan ikinci secdeye gitmek ta'dîl-i erkâna zıddır.

Namazda ta'dîl-i erkâna dikkat etmek, Ebû Yûsuf'a göre, namazın bir rüknüdür, farzdır. Riayet edilmemesi hâlinde namaz fâsid olur, yeniden kılınması gerekir.

İmam-ı A'zam ve İmam-ı Muhammed'e göre ta'dîl-i erkân vâcibdir. Buna riayet edilmemesi hâlinde sehiv secdesi gerekir. Fakat böyle bir namazı yeniden kılmak daha evlâdır, iyidir. Böylece ihtilâftan kurtulunmuş olur.

Bazı hadîs-i şerîflerde şöyle buyrulur: "İnsan namazını güzelce kılar, rükû' ve secdelerini tam ve itidâl üzere yaparsa, namaz ona şöyle der: "Sen beni nasıl koruduysan, Allah da seni korusun." Şâyet namazı kötü kılar, rükû' ve secdelerini eksik ve noksan yaparsa, bu sefer şöyle der: "Sen beni nasıl zâyi ettin ise Allah da sana öyle yapsın." "Sizden biriniz namaz kıldığı zaman dünyaya vedâ eder gibi kılsın."

"Size namaz hırsızından haber vereyim mi?"

"Ver, yâ Resûlâllah!"

"Namaz hırsızı, namazın rükû'unu, sücûdunu noksan yapan, hakkıyle yerine getirmeyen kimsedir."

Namazın Vâcibleri

Namazın farzları olduğu gibi bâzı vâcibleri de vardır. Bu vâcibleri yerine getirmekle namazın farzları tamamlanmış, noksanları ikmâl edilmiş olur.

Vâcibleren biri veya birkaçı unutularak terkedilirse, namaz sahihtir, fakat sevabı noksandır. Bu noksanı tamamlamak için namazın sonunda sehiv secdesi yapılır. Böylece namaz tamamlanmış ve sevabından bir eksilme olmamış olur. Eğer vâcibler kasden terkedilirse, böyle bir namazın iadesi gerekir, sehiv secdesi namazın tamam olmasına kâfi gelmez.

Namazın belli başlı vâcibleri şunlardır:

1- Namazlarda Fâtiha-i şerîfe'yi okumak. Diğer üç mezhebde Fâtiha okumak farzdır.

2- Farz olan iftitah tekbîrini Allâhü Ekber şeklinde tam olarak söylemek yalnız Allah demekle yetinmemek.

3- Fâtiha'ya ilâveten kısa bir sûre veya buna denk üç kısa âyet yahut uzun bir âyet okumak. Buna zamm-ı sûre denir. Zamm-ı sûre, farz namazların sadece ilk iki rek'atinde olur. Nâfile namazlarda ise, bütün rek'atlarda Fâtiha'ya ilâveten sûre okunur.

4- Fâtiha'yı zamm-ı sûreden önce okumak.

5- Namaz içindeki rükünlerden herhangi birini, meşrû miktarından fazla yapmamak. Meselâ 2 yerine 3 secde yapmamak. Yapılırsa vâcib terkedilmiş olur.

6- Secdede alınla beraber burnu da yere koymak.

7- Üç veya dört rek'atlı namazlarda ikinci rek'attan sonra ilk oturuşu yapmak.

8- Üç veya dört rek'atlı namazlar ile vitir ve öğle namazının sünnetlerinde ikinci rek'attan sonra Tehıyyat'ı okur okumaz vakit geçirmeden üçüncü rek'ata kalkmak. Tehıyyattan sonra kalkılmayıp salâvat ve dualar da okunursa, vâcib terkedilmiş olur, dolayısıyla sehiv secdesi gerekir.

9- Namazların ilk ve son oturuşlarında teşehhüdde bulunmak, yani Tehıyyât'ı okumak.

10- Namazın vâciblerinden herbirini yerinde yapıp terk ve te'hire (gecikmeye) uğratmamak. Farzları da te'hir etmemek. Meselâ, kırâet bittikten sonra ayakta gecikmeden hemen rükû'a gitmek gibi..

Farzın te'hiri, yani, geciktirilmesi; vâcibin ise terk ve te'hîri, sehiv secdesini gerektirir. Farzın terkedilmesi ise, namazı bozar.

11- Tek başına namaz kılan kimsenin öğle ve ikindi namazlarında hafî (kendi işitecek kadar) okuması vâcibdir. Gündüz kılınacak nâfile

namazlarda da bu şekilde okunmalıdır. Sabah, akşam, yatsı namazları ile gece kılınan nâfile namazlarda hafî de, cehrî (sesli) de okunabilir.

12- İmamın, cemaatla kılınan namazlardan sabah, bayram, cuma, teravih ve vitir namazlarının her rek'atında cehren; öğle ile ikindinin bütün rek'atlarıyla akşamın 3. ve yatsının 3 ve 4. rek'atlarında ise, hafî kırâette bulunması vâcibdir. Akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rek'atında ise, cehren okur.

13- Vitir namazlarında kunut duası okumak ve kunut tekbiri almak. Cemaatla kılınırken hem imam, hem de cemaat kunut duasını içinden okur.

14- İmamın iftitah tekbîrini sesli alması. Tek başına kılanlar veya imama uyanlar gizli alabilir.

15- İmama uyan kimsenin Fâtiha ve sûre okumadan susması, imamı dinlemesi. İmama uyan kimse, sadece rükün aralarındaki tesbih ve duaları kendi duyacak şekilde içinden okur.

16- Namazın sonunda selâm vermek. Yani önce sağ tarafa, sonra da sol tarafa yüz çevirerek Esselâmü demek. Böylece namaz bitmiş olur. Namazdan çıkmak için sadece bir tarafa selâm vermiş olmak kâfidir. Binâenaleyh, bir tarafına selâm vermiş imama artık uyulmaz.

17- Namazda ta'dîl-i erkâna riâyet, İmam-ı A'zam ile İmam-ı Muhammed'e göre vâcibdir.

18- Bayram namazlarının 3'er ziyade tekbirleri de vâcibdir.

Namazın Sünnetleri

Namazın sünnetleri de vardır. Bunlar vâcibleri tamamlar, sevabın artmasına vesile olurlar. Sünnetlere riayet, Resûlüllah'a muhabbet ve sevginin nişânesidir. Bununla beraber sünnetleri terketmek, namazın bozulmasını ve iâdesini icabettirmez. Ancak tenbellik ve

lâkaydlıkla sünnetleri terk etmeyi âdet hâline getirmek, Resûlüllah'ın şefâatinden mahrum kalmayı netice verebilir.

Namazın belli başlı sünnetleri şunlardır:

1- Beş vakit namaz ile Cuma namazı için ezan ve kamet getirilmesi.

Cemaatle kılınacak kaza namazları için de, ezan ve kamet okunması sünnettir.

Kendi evlerinde yalnız namaz kılan erkekler için, ezan ve kamet müstehabdır. Kadınların ise, ezan ve kamet getirmeleri gerekmez.

2- İftitah tekbîrini alırken elleri yukarıya kaldırmak.

Erkekler, ellerini, başparmakları kulak yumuşaklarına değecek kadar, kadınlarsa ellerini parmak uçları omuzlarına kavuşacak şekilde göğüslerinin hizasına kadar kaldırıp o vaziyette Allâhü Ekber derler. Bu esnada parmakların normal şekilde açık bulunması ve avuç içlerinin de Kâ'be'ye dönük bulunması gerekir.

3- İftitah tekbirini alır almaz el bağlamak.

Erkekler göbek altına, kadınlarsa göğüs üstüne el bağlarlar.

4- Eller bağlandıktan sonra birinci rek'atta Sübhâneke'yi okumak, sonra da Fâtiha'ya başlamadan evvel Eûzü-Besmele çekmek. Diğer rek'atların başında da Besmele çekmek sünnettir.

5- Sübhâneke ve Eûzü-Besmele'yi sessizce okumak.

6- Fâtiha'nın sonunda okuyan ve işiten içinden Âmin demek.

7- Rükû'a eğilirken Allâhü Ekber demek.

8- Rükû'da, üç kere Sübhâneke rabbîye'l-azîm demek. Beş veya yedi kere de denebilir. Tesbihi tamamen terk veya eksik söylemek tenzihen mekruhtur.

9- Rükû'dan kalkarken Semiallahü limen hamideh demek.

10- Bunun ardından Rabbena leke'l-hamd demek.

11- Kıyamda iken bir özür bulunmadıkça ayakların arasını 4 parmak kadar açık tutmak. Şişmanlık, fıtık gibi bir özür hâli varsa, ayakların arası daha fazla açılabilir.

12- Rükû'da parmaklar açık olarak dizleri eller ile tutmak. Kadınlar dizlerini elle tutmazlar, sadece ellerini dizler üzerine koyarlar.

13- Rükû'da dizleri dik tutup bükmemek.

14- Rükû'da arkayı dümdüz tutmak. Başla sırtı aynı hizada bulundurmak. Kadınlar rükû'da dizleri bükük ve arkaları biraz yukarıya meyilli dururlar.

15- Secdeye varırken, yere önce dizleri, sonra elleri, sonra yüzü koymak.

16- Secdeden kalkarken evvelâ yüzü, sonra elleri, sonra dizleri yerden kaldırmak.

17- Secdelere varırken secdelerden kalkarken Allâhü Ekber demek. Rükû'a giderken ve rükû'dan kalkarken, secdeye varırken ve secdeden doğrulurken alınan tekbirlere intikal tekbirleri denir. Bu tekbirlerin yerinde olmasına çok dikkat edilmelidir.

18- Secdelerde yüzünü iki elin arasına almak ve eller yüzden geri ve uzakta bulunmak. El ayası yere ve parmaklar da birbirine bitişik olmalıdır.

19- Secdelerde üç kere Sübhâne rabbiye'l-a'lâ demek.

20- Secdede iken karnını uyluklarından, dirsekleri böğründen ve kollarını yerden uzak tutmak. Yani kolunu yere ve böğrüne yapıştırmamak. Kadınlar ise, secdede kol ve dirseklerini yere koydukları gibi böğürlerine de yanaştırırlar. Karınlarını da uyluklarına yapıştırırlar.

21- İlk ve son oturuşlarda ve secde aralarındaki oturmalarda, elleri kıbleye karşı bir halde, uyluklar üzerine koyarak oturmak.

22- Otururken sol ayağını yere yayıp üstüne oturmak, sağ ayağını ise, parmakları Kâ'be'ye dönük şekilde içe kıvırarak dikmek. Kadınlar ise, ayaklarını sağa doğru yatırarak otururlar.

23- Tehıyyât'ı sessizce içinden okumak.

24- Son oturuşta Tehıyyât'dan sonra Salâvat ve diğer namaz duâlarını okumak.

25- Gayr-i müekkede sünnetlerin (ikindi ile yatsının ilk sünnetleri) ilk oturuşunda Tehıyyât'dan sonra Salâvatları okumak. Terâvihin de her oturuşunda Tehıyyât ile beraber Salâvatlar okunur.

26- Selâm verirken yüzünü önce sağa, sonra da sola çevirerek selâm vermek.

Yalnız kılan selâm verirken Kirâmen Kâtibîn meleklerini düşünür, cemaatle kılan ise melekleri, cemaati ve imamı düşünür, böylece onlara selâm vermiş olur.

27- Cemaatle namaz kılarken bir veya daha fazla rek'ata yetişememiş kimsenin yetişemediği rek'atları tamamlamak için, imamın sola da selâm vermesini beklemesi.

28- Önü açık bir yerde namaz kılındığında sütre edinilmesi de sünnettir.

29- İlk ve son oturuşlarda Tehıyyât okunurken lâ ilâhe denince sağ elin şehâdet parmağını kaldırıp, illâllah derken de indirilmesi sünnettir. Bunu yaparken de başparmak ile orta parmak halka edilmeli; diğer iki parmak da içe bükülmelidir. Bir çok kimseler bu sünneti yapamazlar. Bu yüzden terki daha uygun bulunmuştur.

30- Son oturuşta salâvatlardan sonra ve selâmdan önce dua edilmesi de sünnettir. Bu dua, Kur'an'daki duâ âyetlerinden biriyle yapılmalı veya bunlara benzer bir dua olmalıdır. Kullardan istenebilecek şeyler hakkında namazda dua edilmesi (meselâ, "Ya rabbi! Bana şu kadar para ver" denilmesi) câiz görülmemektedir. Namazların sonunda mu'tâd olan "Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbe'n-nâr. Rabbenağfirlî ve li-vâlideyye ve li'l-mü'minîne yevme yekûmü'l-hısâb" ayetlerinin okunmasıdır.

31- Namazın sonunda sağa ve sola Esselâmü aleyküm ve rahmetullah diye selâm vermek. İmam selâmında, tüm cemaati ve hafaza meleklerini niyet etmelidir. Muktedî, selâmında, cemaatle beraber imamı da niyete almalıdır. Kendi başına namaz kılan ise, selâmında melekleri niyet etmelidir.

Namazın Âdâbı

Sünnetlerin dışında, namazın edeblerine de riâyet etmek gerekir. Zira âdâbını yerine getirmemek namazı bozmasa da, sevab ve fazîletini azaltır. Namazın belli başlı edebleri şunlardır:

1- Namazda, bedenen ve rûhen huzur, sükûnet ve haşyet içinde bulunmak.

2- Normal olarak insanlar arasına çıkılamayacak elbiselerle namaza durmamalıdır. Namazda giyilen elbiselerin kirli olmamasına dikkat etmelidir. İşçi kimseler iş elbisesiyle namaz kılabilirler.

3- Namaz kılarken kıyamda, secde yerine; rükû'da ayakların üzerine; secdede burnun ucuna; oturuşlarda kucağa ve selâmda da sağ ve sol omuz başlarına bakılmalıdır.

4- Namazda iken öksürük ve geğirme gibi davranışları mümkün mertebe gidermeye çalışmalıdır.

5- Namazda esnerken ağzını tutmak da âdâbdandır. Ağzını tutmak, dişleri dudakları arasında sıkmakla olur. Bu şekilde esnemeyi engellemek mümkün değilse kıyamda sağ elin tersini, sair rükünlerde de sol elini ağzına kor. Esnemeyi gizlemeğe çalışır.

6- Rükû' ve secdede okunan tesbihleri, tek başına namaz kılan kimsenin 3'ten fazla söylemesi.

7- Kâmet getirilirken hayye ale'l-felâh denilince imam ile birlikte ayağa kalkmak.

8- İmamın, kad kâmeti's-salâh denirken namaza başlaması. İmam bu hareketiyle müezzini tasdik etmiş olur. Bununla beraber kâmet bittikten sonra namaza durmakta da, bir beis yoktur.

Namazın Mekruhları

Namazın vâciblerinden herhangi birini bilerek yapmamak, tahrîmen (harama yakın) bir mekruhtur. Sünnet veyahut âdâbından birini yapmamak mekruh ise de, harama yakın değildir.

Bu genel kaideden sonra, namazın belli başlı mekruhlarını görelim:

1- Namazda bedeni ve elbisesiyle oynamak. Serinlemek maksadıyla eliyle yelpazelenmek.

Namazın kemâli, ruhen ve bedenen huşû' ve sükûnet bulmak ve dünyevî işlerden kalben alâkayı kesmek ile olduğundan bu gibi işler mekruh görülmüştür.

2- Abdesti sıkışık bir vaziyette veya iştah çekici bir yemek sofraya konmuş iken namaza durmak. Bunlar da, namazda kalbpve zihni meşgul ederek huzura engel olduklarından mekruh sayılmışlardır.

3- Namazda parmak çıtlatmak veya parmakları birbirine geçirmek.

4- Namazda iken esnemek, gerinmek, eli böğrüne koymak.

5- Göğsünü kıbleden çevirmeden boynunu döndürüp bir yere bakmak. Göğsü kıbleden döndürmek ise namazı bozar.

6- Kollarını yere sermek. Kadınların sermesi mekruh değildir.

7- Ceket ve paltosunu giymeyip omuzuna veya başına alarak namaz kılmak. Bu, kibir ve namaza önem vermemek gibi duygularla olursa, mekruhtur. Bir özürden dolayı olursa mekruh sayılmaz.

8- Kılıksız bir halde, kirli iş elbisesi içinde veya başkasının yanına çıkamayacağı bir kıyafetle namaza durmak. Kolları dirseklere kadar sıvalı, lâubali bir vaziyette namaza durmak da mekruhtur.

9- Kırâeti tam bitirmeden rükû'a eğilmek.

10- Her namazın ikinci rek'ati birinciden, dördüncü rek'ati de üçüncüden uzun olmamalıdır.

11- İki rek'atta da aynı sûreyi okumak. Eğer ezberinde başka sûre yoksa mekruh olmaz. Nafile namazlarda tekrarda bir kerahet yoktur.

12- Namazda gözlerini yummak veya göğe dikmek. Namazda secde yerine bakmak âdâbdandır. Gözleri yummak, bu edebi terk etmektir. Ancak huşûu giderici ve dikkati dağıtıcı bir şey'i görmemek için göz yumulması bakmaktan evlâdır.

13- Vücudundan kıl koparmak gibi namaza uygun düşmeyen bir amel-i kalîlde bulunmak.

14- Namazda kaşınmak, terini silmek. Kaşınmadığı ve terini silmediği takdirde aşırı rahatsızlıktan zihni meşgul olacaksa, câiz olur.

15- Camide ön safta açık yer varken ilerlemeyip arkada namaza durmak.

16- Tembellik eseri yanında takke taşımayı bir külfet sayarak veya başını örtmeyi ehemmiyetsiz görerek başı açık namaz kılmak. Halbuki

namazda başın örtülü olması sünnettir. Hattâ, secde esnasında baştan düşen takkeyi amel-i kesîr işlemeden (meselâ tek el ile) yerden alıp başa örtmeyi bâzıları efdal görmüşlerdir. Bir özürden dolayı başın açık bulunmasında ise kerahet yoktur. Bir de, tezellül ve huşû' maksadıyla başı açık bırakmakta bir beis yoktur, diyenler de vardır.

Namazda takkenin üzerine sarık sarmak sünnettir. Allah Resûlü: "Sarıklı kılınan namaz, sarıksız kılınan namazdan 70 defa daha hayırlıdır." (Tâc tercümesi) buyurmuştur.

17- Farz namazlarda özürsüz bir şey'e dayanmak ve sağa-sola sallanmak da mekruhtur.

Namazı Bozan Şeyler

Namazı bozan belli başlı hususlar şunlardır:

1- Namazda konuşmak. İster yanılarak olsun, ister unutarak, isterse uyuklayarak, az veya çok her türlü konuşma namazı bozar.

2- Namazda bir şey yeyip içmek.

3- Kendi işiteceği kadar gülmek. Yanındakiler işitecek kadar gülmek, namazla birlikte abdesti de bozar. Tebessümün ise, ne namaza, ne de abdeste bir zararı yoktur.

4- Kıbleden göğsünü çevirmek.

5- Namazda iken selâm vermek ve selâm almak. İsterse yanılarak yapılmış olsun..

6- Namazda iken, dıştan bakana kesinlikle namazda olmadığı intibaını verecek şekilde bir işle meşgul olmak. Meselâ, tarakla saçını taramak gibi. Buna fıkıhta amel-i kesîr denir ki, mânası çok iş, namaza mâni olan iş demektir. Dıştan bakınca namaz kılıp kılmadığında şüphe uyandıran, insana kesin bir kanaat vermiyen hareketler ise,

namazı bozmaz. Bu hareketlere de amel-i kalîl, yani az iş, namaza mâni olmayan iş denir.

7- Teyemmüm almış kimsenin namazda iken suyu görmesi. Sabah namazını kılarken güneşin doğması. Mest üzerine yapılan meshin müddeti, namazda iken bitmesi.

8- Erkekle kadının yanyana bir hizada namaza durmaları. Bunun namazı bozması için, erkekle kadının kıldıkları namazın müşterek olması şarttır. Bu müştereklik de, ya ikisinin de aynı imama uyması veya kadının, hizasında durduğu erkeğe uyması şeklinde olur.

Bu sebeble, camilerde erkekle kadın namaz kılarken kadınlar arkadaki saflara dururlar, erkeklerin önünde veya hizasında bulunmazlar. Namazda kadın erkeğin önüne veya yanına durursa, sadece erkeğin namazı bozulur. Kadın, hizasına durduğu erkeğe uymuşsa o takdirde ikisinin de namazları bozulur.

Kadın ve erkek ayrı ayrı kendi başlarına namaz kılıyorlarsa, aynı hizada olmalarının veya kadının önde olmasının namaza hiçbir mâniliği yoktur.

9- Ümmî ve özürlü kimseleri imam yapmak.

10- Namazda abdesti bozulmak. Namazda iken bayılmak.

Sehiv Secdesi

Sehiv secdesi, bir namazın kusurlu kılınması hâlinde, bu kusuru düzeltmek maksadı ile namazın sonunda yapılan secdedir. Kusur genellikle namazda farzın te'hiri, vâciblerden birinin unutularak yapılmaması (terki), yahut sonraya bırakılması (te'hiri), yahut da vaktinden önce yapılması (takdimi) suretiyle ortaya çıkar.

Namaz içinde bu yanlışlıklar hatırlanırsa namaz sonunda sehiv secdesi yapılır. Sehiv secdeleri vâcibdir. Son oturuşta Tehıyyât okun-

duktan sonra, imam olan ve yalnız kılan kimse sadece sağ tarafına, selâm verir ve hemen ardından Allahü Ekber diyerek 2 defa secdeye varır. İkinci secdeden sonra doğrulup oturur ve yeniden Tehıyyâtı, salâvat ve duaları okuyarak selâm verir. Böylece sehiv secdesi yerine getirilmiş olur.

Namaz kılan kimse şayet selâm verdikten sonra yanıldığını hatırlarsa, yönünü kıbleden çevirmemiş ve henüz konuşmamış ise, sehiv secdesini yapabilir. Fakat yerinden kalkmış, yönünü kıbleden çevirmiş veya konuşmuş ise, artık sehiv secdesi yapamaz. Namaz sahihtir, ancak sehiv secdesi yapılmadığı için sevabı noksandır.

Vâciblerden biri, kasden terkedilirse namazı iade etmek gerekir. Sehiv secdesi yapmak kâfi gelmez.

Tilâvet Secdesi

Kur'ân-ı Kerîm'de bâzı secde âyetleri vardır ki, bunlardan birini okuyan veya dinleyen kimseye secde etmek vâcib olur. Kur'ân-ı Kerîm'de secde âyetleri 14 yerdedir.

Tilâvet secdesi niyetiyle eller kaldırılmaksızın Allahü Ekber denilerek secdeye varılır. Secdede üç kere Sübhâne rabbiye'l-a'lâ denir. Sonra Allahü Ekber denerek secdeden kalkılır.

Tilâvet secdesinin tek rüknü vardır o da Allah Teâlâ'yı ta'zim, O'na karşı tevazu' ve secdeden kaçınanlara muhalefet etmek için alnını yere koymaktır.

Tilâvet secdesine ayaktan inilmesi, secdeden kalkarken ayağa kadar kalkılması ve ayağa kalkarken "Gufrâneke rabbenâ ve ileykelmasîr" denilmesi müstehabdır. Secdeye inerken ve kalkarken alınan tekbirler de müstehabdır. Vâcib olan, sadece alnı yere koyup secde etmektir.

Okuyan kimse mânasını anlamasa, duyan kimse dinlemek kasdı ile duymasa bile, yine secde vâcib olur.

Hayız-nifas hâlindeki kadına tilâvet secdesi lâzım gelmez.

Teyp ve plâktan dinlenen âyetler, aks-i seda (yankı) hükmünde olduğu için sehiv secdesi vâcib olmaz. Amma secde yapılsa daha güzeldir. Radyo-televizyondan naklen yanında secde âyeti okunsa, dinleyene secde vâcib olur. Zira bu, aks-i seda değil, nakl-i sedadır.

Namazda okunan secde âyetinden sonra, hemen secdeye varılır, sonra kalkılarak kırâete devam edilir. Fakat secde âyetinden sonra üç âyet geçmeden rükû'a gidilirse ve bu rükû'a gidişte tilâvet secdesi de niyet edilirse, rükû', tilâvet secdesi yerine de geçer. Rek'atın sonunda yapılan secde ise, tilâvet secdesine ister niyet edilsin isterse edilmesin tilâvet secdesi yerine kâim olur. Bu bakımdan imamın bir karışıklığa meydan vermemek için kırâetin ortasında secdeye gitmek yerine, secde âyetinden hemen sonra veya en fazla iki âyet daha okuyarak rükû'a ve secdeye gitmesi daha uygundur. Secde âyetinin ardından üç veya daha fazla âyet okuyacağı takdirde, tilâvet secdesi, secde âyeti okunur okunmaz derhal yapılıp tekrar kıyâma kalkılması, kırâete bundan sonra devam edilmesi vâcib olur. Bu durumda namazın rükû' ve secdesiyle tilâvet secdesi sâkıt olmaz.

Secde âyeti hecelenerek okunacak olursa veya sadece yazılsa veyahut telâffuz edilmeden sadece yazısına bakılsa, secde lâzım gelmez. Bir secde âyetinin ekserisi okunmadan da secde yapılması gerekmez.

Bir mecliste bir secde âyeti birkaç defa okunup tekrar edilse, bunun için tek tilâvet secdesi kâfidir. Fakat ayrı ayrı secde âyetleri okunsa veya aynı secde âyeti başka başka meclislerde okunsa, herbiri için ayrı ayrı secde etmek vâcib olur.

Secde âyeti okunur okunmaz hemen tilâvet secdesi yapılması gerekmez. Bu secde daha sonra da yapılabilir. Yine edâ olur kaza olmaz. Fakat zaruret olmadıkça te'hiri, tenzîhen mekruhtur. Secde âyeti okununca hemen secde etmek mümkün olmadığı takdirde, okuyan ve dinleyenlerin: "Semi'nâ ve eta'nâ ğufrâneke rabbenâ ve ileyke'l-masîr"demeleri müstehabdır.

Şükür Secdesi

Bir nimete kavuşmaktan dolayı veya bir musibet ve sıkıntının zâil olmasından ötürü, dileyen tıpkı tilâvet secdesinde olduğu gibi secdeye gidebilir. Buna şükür secdesi denir. Şükür secdesi müstehabdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz ve ashâbı, zaman zaman yapmışlardır.

Farz Namazlar

Yukarıda anlattığımız beş vakitte kılınan farzları görmüştük. Farz namazlar sabah iki, öğle, ikindi ve yatsı dört, akşam ise üç rekattır. Bunlardan başka, vaktinde kılınamayan bu namazların kazası, Cuma ve cenaze namazları da farzdır. Şimdi kısaca onları görelin.

Kaza Namazları

Vakti içinde kılınmayan farz namazlar kaza edilir. Ebu Hanife'ye göre vitir de kaza edilir. Kaza namazı kişiden namaz borcunu kaldırsa da vebali tam kaldırmaz. Çünkü vakit emrini yerine getirmemiştir. Bu yüzden ciddî bir mazeret olmadan namazın vaktinde kılınmayıp sonraya terk edilmesi, sahibini sorumlu yapar. Sonradan kazâ edilse bile o günahtan tövbe ve istiğfar gerekir.

Cuma Namazı

Beş vakit namazın yanında Cuma günü öğle namazı vaktinde Cuma namazı kılmak da Müslüman, mukim, hür, sağlıklı erkeklere

farzdır. Elbette düşman korkusu, şiddetli yağmur, çamur gibi namaza gitmeyi engelleyen bir mazeretin de olmaması gerekir.

Cuma namazı ancak şehir veya şehir hükmünde bir yerde öğle namazı vaktinde iki rekat olarak en az üç kişilik bir cemaatle kılınır. İmam namazdan önce bir hutbe okur.

Cumanın farzından önce ve sonra dört rekat sünnetleri de vardır. Bundan sonra iki rekat "vaktin sünneti" niyetiyle namaz kılınır. "Zuhr-u ahir" diye kılınan namaza aslında gerek yoktur. Kılmak isteyenleri de engellememek gerekir.

CENAZE VE NAMAZI

Cenaze konusu namaz dahil bazı meseleleri içerir. Bunları kısaca görelim.

Hastaları Ziyareti

Hastaları ziyaret dinimizin teşvik ettiği salih bir amel ve güzel bir ahlaktır. Aynı zamanda vicdanî ve ictimaî bir vazifedir. Sevabı ve hayır bereketi bol bir haslettir.

Ölüm Anı

Vefat etmek üzere olan müslüman sağ tarafı üzerine yatırılarak yüzü kıbleye çevrilir. Yanında duyacağı bir sesle Kelime-i Şehâdet getirilmesi ve Yâsîn sûresi okunması tavsiye edilir. Vefat edince, bir bez ile çenesi başı üzerinden bağlanır.

Gözleri kapatılıp elleri iki tarafına uzatılır. Şişmemesi için karnı üzerine bir demir parçası konulur. Yıkanıncaya kadar yanında Kur'ân okunmaz.

Yıkanılacağı zaman, ayakları kıbleye gelecek şekilde teneşir üzerine yatırılır. Avret yeri açılmadan elbisesi çıkarılır ve ısıtılmış su ile yıkanır.

Yıkanması

Ölen, namaz kılmakla mükellefse, yıkayıcı eline bir bez sararak örtüyü açmadan taharet yaptırır. Ağzına, burnuna su vermeden abdest aldırır. Cünüp olduğu biliniyorsa ağzına ve burnuna da su verir. Cünüp değilse; dudaklarının içini, dişlerini, burun deliklerini ve göbeğinin çukurunu meshetmek kâfidir. Başı ve sakalı sabunlu su ile yıkanır. Fakat saçları taranmaz. Yıkayıcı daha sonra cenâzeyi sol tarafı üzerine yatırıp sağ tarafını, sağ tarafı üzerine yatırıp sol tarafını yıkar. Sonra, belden yukarısını doğrultup kendisine dayayarak karnını mesheder. Necâset çıkarsa suyla temizler, yeniden abdest vermesi gerekmez.

Kefenlenmesi

Böylece cenazenin yıkanması bitince temiz bir bezle kurulayıp sünnet üzere erkeklerde üç, kadınlarda beş parça kefen ile kefenlenir. Bu kadar kefen bulunamazsa, bir beze sarılıp gömülür. Kefenin beyaz ve pamuk kumaştan olması efdaldir. Cep ve yaka yapılmaz ve kenarları dikilmez.

Cenaze Namazı

Cenâze namazı için imam, ölünün göğsü hizasında durur. Cemâat de arkasında saf tutar. Cemâate ölünün erkek veya kadın olduğu duyurulur, ona göre: "Allâh için namaza, meyyit için duâya, er kişi veya hâtun kişi niyetiyle uydum hâzır olan imâma" diye niyet edilir. Bu namaz ayakta secdesiz ve rükûsuz olarak dört tekbirle kılınır. Birinci tekbirden sonra "Sübhaneke" duası, ikincide "Salli" ve Barik" duaları, üçüncüde cenaze duası okunur. Bunu bilmeyenler "Fatiha Suresini" dua niyetiyle veya "Rabbena atina" duasını okurlar. Son tekbirden sonra eller bırakılarak namazdan çıkılır ve sünnet üzere defnedilir.

Defin

Cenaze öldüğü yere gömülmelidir. Onu bir şehirden diğer bir şehire götürmek faydasız ve mekruhtur. Bu konuda yapılan vasiyet de geçersizdir.

Mezarlar, cenazenin sağ yanına yatırıldığında kıbleye gelecek şekilde kazılır. İnsan öldükten sonra kabre konulunca ona Münker ve Nekir adlı iki melek gelip; rabbinden, dininden, peygamberinden, kitabından sorular sorarlar. Cenâb-ı Hakk orada ölüye bir kudret verir. İman ve iyi amel sahipleri meleklerin suâllerini güzelce cevaplandırmaya muktedir olurlar. Bu yüzden müjdeye mazhar olur ve rahat ederler. Fakat kâfirler ve asiler ise sorgu meleklerini görünce, tavır ve heybetlerinden korkarak tutulup kalırlar, cevap veremezler. Bu yüzden kabirde sıkıntı ve azap çekerler.

Yas

İnsanlar yakın akrabası ölürse üç gün yas tutarlar. Bu süre kocası ölen kadın için iddet müddeti olan dört ay on gündür. Yas demek, güzel ve yeni elbiseler giymemek, koku sürünmemek, makyaj yapmamak, süs eşyası takınmamak, eğlence ve şenliklere katılmamak, nikah, nişan ve eğlencelerden uzak durmak, taziyeleri kabul etmek şeklinde olur. Yas günlerinin uzatılması mekruhtur. Üç gün geçince herkes normal hayatına döner.

Dikkat edelim; iddet müddeti içindeki kadınla kıyılan nikah batıldır, yani yok hükmündedir.

Taziye

Ölen kimsenin yakınlarına sabır ve başsağlığı dileme gibi duaları içeren "tâziye" de üç gündür. Üç günden sonra yas gibi tâziye de mek-

ruhtur, yapmamak gerekir. Ancak bir mazeret sebebiyle üç gün içinde taziyede bulunamayan tanıdıklar, daha sonra da bunu yapabilirler.

Ölenin Ardından Amel

Ölenin amel defteri tamamen kapanmaz. Sebep oldukları iyilik ve kötülüklerin sorumlulukları devam eder. Aynen onları işleyenler gibi kendilerine de sevap veya vebal vardır. Yaşarken bu konuya çok dikkat etmek gerekir.

Sevabını ölen kimsenin ruhuna göndermek için zikir yapmak, Kur'ân-ı Kerîm okumak, sadaka vermek, nafile ibadetler yapmak iyidir. Bunların ölü için sevap ve faydası vardır. Bunu inkar yersiz, engellemek de faydasız bir iştir.

Ölümü Tefekkür

Bu fani dünyada ölüm üstüne düşünmek, ölümü çok sık hatırlamak, ölenlerden dersler ve ibretler almak, nefis terbiyesindeki zorlukları aşmada, haramlara karşı şehvetleri kırarak günahlardan korunmada insana büyük faydalar sağlar. Bu yüzden her gün sık sık, özellikle de gece seher vakitlerinde namaz ve zikir esnasında uyanık bir kalple ciddi olarak ölümü düşünmek çok çok önemlidir. İnsan bu tefekkürle bir yandan çok sevap kazanırken, bir yandan da hayatının muhasebesini yaparak yaşantısında dünya ile ahiret dengesini sağlamayı başarır. Bu tefekkür ölüm korkusunu yenerek ruh sağlığı kazandırdığı gibi, aynı zamanda ahiret hayatını sevdirerek, orada mutluluğu kazandıracak iyi işlere yönelmekte de insana yardımcı olur.

Kabir Ziyareti

Ölümü tefekkür bu kadar faydalı olunca, onu hatırlatan kabir ziyaretleri de müslümanlar için çok faydalıdır, iyi bir salih ameldir. Selam

verilerek sağ ayakla girilen kabristan ziyaretinde bir Fâtiha ile üç veya on bir İhlâs okunup ölen Müslümanlara hediye edilmesi tavsiye edilir. Bununla birlikte "Yâsîn" ve "Tekâsür" sûrelerini okumak da müstehapdır. Okumak için kabirlerin kenarına oturmakta kerahet yoktur.

Mezarlıklar temiz tutulmalı, ölülere de diriler gibi saygı duylmalı, gerekmedikçe mezarlara basılmamalı, üstünden geçilmemelidir. Oranın mehabetine münasip derin bir tefekkür ile durulmalı, hal ve tavırlarımıza, kılık ve kıyafetimize dikkat edilmeli, dinimizin ölçüleri asla çiğnenmemelidir. Mezarlığa hiç yakışmayan, ancak bayram günlerinde, mesire alanlarında, şenlik yerlerinde sergilenebilecek şen şakrak tavırlardan ve eğlenceli hareketlerinden kaçınılmalıdır.

Kabir üzerindeki yaş otları yolmak ve ağaçları kesmek mekruhtur. Çünkü ağaç ve otlar yaş olarak devam ettiği müddetçe, kendi dilleriyle, altında yatanların günahlarının affına medar olacak dua ve istiğfardadırlar. Temizlik ve korumak amacıyla kurumuş olan ağaçları kesmek ve otları yolmakta bir beis yoktur.

Yolculuk ve Namaz

Sefer de dediğimiz yolculuk, karada, havada ve denizde yaya yürüyüşle on sekiz saatlik, bugünkü ölçü ile doksan kilometrelik bir mesafeye gitmektir. Denizde altmış millik mesafe ölçüsü de vardır. Bu kadar mesafesi bulunan bir yere yolculuk yapana şer'an "misâfir" denir. Hangi vasıta ile ve ne kadar kısa zamanda giderse gitsin, niyet edip yola çıkan kimse sefer/yolculuk hükümlerine tâbidir.

Müsâfir, küçük yerlerde köyün veya şehrin evleri hududunu çıkınca, çok büyük kentlerde kendi mahallesini çıkınca seferîdir. Müsâfir dört rek'atli farzları iki kılar. Akşam namazının farzını vitir namazını ve dört rek'atli bütün sünnetleri kısaltmadan, tam olarak kılar. Ancak seferî iken gittiği yerlerde, mukîm imama uyarsa imam-

la beraber tam kılar. Şâyet kendisi imam olursa iki rek'at kılar ve selâm verir. Kendisine uyan cemaat seferî ise imamla beraber selâm verir. Eğer cemaat seferî değilse, imam selâm verdikten sonra cemaat kalkar ve namazını tamamlar. Kıyâmda, isterse Fâtiha okur, isterse okumaz. Okumadığı takdirde okuyacak kadar bekledikten sonra rükûya gider. Cuma namazı da farz olmaktan çıkar.

Ramazan ayı içinde bulunuyorsa oruç tutmayabilir. Tutamadığı günleri daha sonra sayısınca kazâ eder. Bununla beraber sıhhatine zarar vermeyecekse, orucu tutması daha hayırlıdır.

Bir yolcu/misâfir kimse, gittiği yerde onbeş gün kalmaya niyet ederse, misâfirlikten çıkmış olur ve namazları tam kılar. Onbeş gün ikâmete niyet etmediği halde işinin tamamlanmaması gibi bir sebeple bugün çıkarım, yarın çıkarım diyerek aylarca, hattâ senelerce kalsa yine de sefer hükümlerine tâbidir.

Müsâfir kimse, asıl vatanına geldiğinde müsâfirlikten çıkmış olur. Asıl vatanında ne kadar az kalsa, yine de mukim olup, tam kılar.

Kazaya kalmış namazlar nasıl kazaya kalmışsa öyle kılınır. Yani müsâfir bir kimse, seferde kazâya kalmış olan dört rekatli farzları seferde veya memleketine döndüğünde iki rekat olarak kazâ eder. Mukim iken kazâya bırakmış olduğu dört rekatli namazları ise, seferde iken bile dört rek'at olarak kazâ eder.

Vatan üç kısımdır

Vatan-ı aslî: İnsanın doğup büyüdüğü ve yaşadığı yerdir. Orada doğmamış ve evlenmemiş olsa bile yaşamaya niyet edip, ayrılmak istemediği yere de vatan-ı aslî, denir. Vatan-ı aslî, ancak diğer bir vatan-ı aslî ile bozulur. Meselâ, insanın doğup büyüdüğü yer asıl vatanı iken, başka bir şehire yerleşse, orada devamlı kalmaya niyet etse,

kendi doğduğu yer asıl vatan olmaktan çıkar. Eski asıl vatanında, 15 günden daha az bir müddet için gelip kalacak olsa, misafir olur. Dört rek'atli farzları kısaltır ve iki rek'at kılar. Nitekim Peygamber Efendimiz, Medine'den Mekkeye geldiğinde namazlarını kısaltarak kılmıştır. Vatan-ı aslî, Vatan-ı ikâmet ile bozulmaz.

Vatan-ı ikâmet: Misâfirin 15 gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği ve asıl vatanına en az 90 km uzakta bulunan yerdir. Burada namazlar kısaltılmadan dört rekat kılınır. Vatan-ı ikâmet, diğer bir vatan-ı ikâmet ile ve vatan-ı asliye dönmekle bozulur. Vatan-ı ikâmet, vatan-ı süknâ ile bozulmaz.

Vatan-ı süknâ: Misâfirin 15 günden daha az bir müddet için oturmaya niyet ettiği ve asıl vatanına 90 km veyâ daha fazla bir mesâfede bulunan yerdir. Burada dört rek'atli farz namazlar iki rek'at kılınır.

Vacip Namazlar

Vitir namazı, İmam-ı A'zam'a göre vâcib, İmameyn'e göre ise, yatsının farzına tâbi bir sünnettir. Her iki görüş de vitr'in yatsıdan sonra kılınmasını gerektirir.

İki bayram namazı da vaciptir. Bunların vaktine gelince, güneşin doğuşundan itibaren 45- 50 dakika geçip de kerahet vakti çıktıktan sonra başlar ve güneşin istiva vaktine, yani öğle vaktinden yaklaşık yarım saat öncesine kadar sürer.

Başlanmış bir nafile namaz bir sebeple bozulursa onu yeniden kılmak vacip olur. Adak olarak adanmış namazları kılmak da vaciptir.

Sünnet Ve Nafile Namazlar

Farz namazların bir günde beş vakit olduğunu az önce görmüştük. Ayrıca bu farzların önünde ve arkasında kılınan sünnet namazlar vardır. Bunları kılanlar cennet ile müjdelenmiştir.

Kılındığında manen kulu Allah'a yaklaştıran başka nafile namazlar da vardır. Mesela kuşluk vaktinde ortalık kızınca başlayan ve öyle ezanından yarım saat öncesine kadar kılınan "duha", akşamın sünnetinin arkasından kılınan "evvabin", gece seher vaktinde uykudan uyanarak kılınan "teheccüd" gibi belli zamanlarda kılınan namazlar gibi.

Bir de belli sebeplerle kılınanlar nafileler vardır. Mesela vakit kerahet vakti değilse, abdest alınınca "şükrül vudu/abdeste şükür", camiye girince mescidi selamlama manasında "tahiyyatül mescid" adıyla kılınan nafile namazlar böyledir. Bu namazlar genellikle iki rekatla başlar. Gücü yeten daha fazla da kılabilir.

Bu sünnet ve nafile namazlara ihlas ve samimiyetle devam edenler, Allah'a (cc) manen çok yaklaşır ve çok sevilirler. Zaten bir müslümanın amacı da, Allah'ın sevgisini kazanmaktır. Ahirette ilk sorgu namazdan olacaktır. Eğer farz namazlarda bir eksiklik çıkarsa, bu nafilelerle o eksiklik tamamlanır.

Güneş ve ay tutulması, kıtlık ve kuraklık zamanında kılınanlar gibi daha başka namazlar ve bu namazlarla ilgili bir çok hükümler de vardır ama, ayrıntıları burada zikre gerek görmüyoruz.

Ramazanda kılınan teravih namazının vakti yatsı namazından sonra, fecir doğuncaya kadar devam eder. Vitir namazından önce kılındığı gibi sonra da kılınabilir. Yatsı namazından önce kılınmaz. Bu yüzden Ramazanda camiye teravih namazı kılınırken yetişen kimse önce yatsının farzını kılıp ondan sonra teravih için imama uymalıdır. Vaktinde kılınmayan teravih ve bayram namazlarının kazası yoktur.

Cami Ve Cemaat

İslam dini, birlik ve beraberliğe çok önem vermiş ve inananları kardeş kabul etmiştir. Onların aynı dinin ilkeleri etrafında bir binanın

tuğlaları gibi birbirlerini kavramalarını, iyi ve kötü hallerde birbirlerini desteklemelerini, zalimlere karşı birbirlerini korumalarını istemiştir.

Bu kardeşliği güçlendirmek ve hep gündemde tutmak için ibadetleri cemaatla yerine getirmeyi yerine göre emir, yerine göre tavsiye etmiştir: "Hem namazı tam kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber siz de namaz kılın." (Bakara, 43. Bkz. Meryem, 43)

"Bir araya getiren, birleştiren" anlamında "Cami", "secde edilen mabed" anlamında "mescid", bu birlik ve kardeşliğin yaşatıldığı en önemli yerlerdir. Camiler, İslam toplumunda sadece ibadet için değil, birer okul, mahkeme, danışma meclisi, siyaset, diplomasi, değişik gösteri alanı, nikah salonu, hatta zaman zaman hastane ve genelkurmay merkezi olarak işlev görmüş bir kurum olarak bireysel ve toplumsal hayatın merkezi ve mihveridirler.

Ama camiler, mescitler, mabetler özellikle cemaatla namaz kılanlar içindir. Çünkü dinimizde ilke olarak namazlar tek başına değil, cemaate kılınmalıdır. Zira bu, cacip derecesinde çok kuvvetli bir sünnettir. Hatta Cuma ve bayram namazlarında olduğu gibi, bazen cemaat farz kılınmıştır. O yüzden Resulullah (s.a.v.) Efendimiz fırsat bulduğu her yere hemen bir cami yaptırmıştır.

Kur'an'da Cemaat

Kur'an Müslümanların kareş olduğunu ilan etmiş, bu kardeşliği koruyucu söz ve davranışları emir ve tavsiye ederken, bozucu olanları da yasaklamıştır. Bunu anlamak için sadece "Hucurat" Suresini okumak bile kafidir. Biz ancak ondan birkaç ayeti alalım:

İşte kardeşlik emri: "Müminler sadece kardeştirler. O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nail olasınız." (Hucurat, 10)

İşte bu kardeşliği koruyucu tedbirler: "Ey iman edenler: Söz ve hareketlerinizde ileri gidip de Allah'ın ve Resulünün önüne geçmeyin. Allaha karşı gelmekten sakının. Allah her şeyi hakkıyla işitir ve bilir." (Hucurat, 1)

"Ey iman edenler, herhangi bir fâsık size bir haber getirecek olursa, onu iyice tahkik edin, doğruluğunu araştırın. Yoksa, gerçeği bilmeyerek, birtakım kimselere karşı fenalık edip sonra yaptığınıza pişman olursunuz." (Hucurat, 6)

Bu âyet, dünyanın neresinde olursa olsun müminleri kardeş olarak ilan etmektedir.

Bu ayetin inişine sebep olan olayı hatırlayalım; Peygamberimiz Velid İbn Ukbe adlı sahabîyi Beni Mustalık kabilesine zekât toplamak için gönderdi. Kabile de bunu duyunca karşılamaya çıktı. Velid'in onlarla İslam öncesi bir düşmanlığı olduğundan, onların kendi aleyhinde oldukları zannına kapılıp korkarak geri döndü ve "zekât vermek istemediklerini" söyledi. Bazı sahabiler Peygamberimizden evvel davranarak onlarla savaşma gereğinden bahsettiler. Hz. Peygamber ordu toplayıp üzerlerine hücum edeceği sırada tesbitin asılsız olduğu kendisine bildirildi. Bu âyet bunun üzerine nazil oldu. Fakihler her haberin değil, ama nebe'tarzında önemli haberlerin tahkik edilmesini şart görürler.

Fâsık kelimesi burada, "çizgi dışına çıkmış, itaatsiz, emirleri yerine getirmeyen" anlamındadır. Kelimenin "nekire -belirsiz" oluşundan, bilinmeyen kişilerin getirdiği haberin de tahkiki gerekir denmiştir. Biz devam edelim:

"İyi düşünün ki Allah'ın Resulü sizin aranızda bulunmaktadır. Şayet o birçok işte size uysaydı, haliniz yaman olurdu. Ama Allah size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde güzelleştirdi; inkârdan,

fâsıklıktan ve isyandan ise sizi iğrendirdi. İşte Allah'tan bir lütuf ve nimet olarak doğru yolda yürüyenler onlardır. Allah her şeyî hakkıyla bilir, tam hüküm ve hikmet sahibidir." (Hucurat, 7-8)

Bu ifadeden anlaşıldığına göre müminlerin tümü bu Peygamberden evvel savaşma fikrini beyanla hataya düşmemiş, sadece azınlıkta olan bazı kimseler bunu ileri sürmüşlerdir. "Şayet o size uysaydı (.)" hitabı, bütün sahâbeye değil, Beni Mustalık üzerine asker göndermeyi öneren sahabileredir.

"Ama Allah size imanı sevdirdi" hitabı geneldir. Bu âyet, görüşlerinde ısrar eden sahabîlerin imandan çıktıklarını değil, hata yaptıklarını gösterir. Allah Teâla hata yapanları şöyle uyarmaktadır: "İmanın gereği, diğer sahâbe gibi Peygambere güvenip onun görüşüne tâbi olmaktır."

"Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa, onların aralarını bulun. Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar siz de vuruşun. Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun, çünkü Allah âdil davrananları sever."(Hucurat, 9)Aynı Sureden şu ayetler de kardeşliği bozucu alay, aşağılama, ayıplama, kötü lakap takma, su-i zan, dedikodu, tecessüs, ırkçılık vb. kötü huy ve haramları yasaklamıştır:"Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin. Ne mâlum? Belki alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki de alay edilenler edenlerden daha hayırlıdır. Birbirinizi, (daha doğrusu kendilerinizi) karalamayın. Birbirinize kötü lakaplar takmayın. İman ettikten sonra insanın adının kötüye çıkması, fâsık damgası yemesi ne fena bir şeydir! Kim tövbe etmezse işte onlar tam zalim kimselerdir. Ey iman edenler! zandan çok sakının. Çünkü zanların

bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminiz kiminizi gıybet etmesin. Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? İşte bundan hemen tiksindiniz! Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun. Allah tevvabdır, rahîmdir (tövbeleri kabul eder, merhamet ve ihsanı boldur). Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olandır. Muhakkak ki Allah herşeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır." (Hucurat, 611-13) Kur'an, düşman saldırısının kuvvetle muhtemel olduğu savaş halinde bile, "korku namazı"nı tarif ederek, cemaatla namaz kılmayı anlatmıştır. (Nisa, 102) "Savaşta bile cemaatla namaz istenirse, nerde kaldı rahat hallerde cemaatın terk edilmesini hoş görme" diyebiliriz herhalde. Kur'an bize aynı zamanda büyük bir cemaat terbiyesi de vermektedir. Birlikte iken konuşma ve oturma adabı (Hucurat, 2), ayrılırken izin isteme, (Nur, 62-64), işleri istişare ederek ve danışarak yürütme ve ikram etme (Şura, 389), müminlere kol kanat germe (Şuara, 215), gelene yer açma (Mücadele, 11), konuşurken sesini ayarlama ve bağırarak konuşmama (Lokman 19) gibi emir ve tavsiyelerde bulunmuştur.

Sünnette Cemaat

Yukarıda ayetlerde gördüğümüz gibi Müslümanlar birbirinin kardeşleri ve dostlarıdır. Aralarında velayet bağı vardır. Bu sebeple birbirlerinden sorumlu tutulmuşlardır. Bu âyetler, dünyanın neresinde olursa olsun müminleri kardeş olarak ilan etmektedir. Ashabdan Cerir b. Abdullah, Hz. Peygamberin, kendisinden şu üç şeyi yapmak üzere biat istediğini bildirir: "Namaz, zekât ve bütün

müslümanların hayrını isteme (nasihat)." Hadis-i şeriflerin ifadesine göre "Müslümana kötü söz söylemek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür." "Müslüman müslümanın kardeşidir; ona zulmetmez, onu desteğinden mahrum bırakmaz. Bir kimse için müslüman kardeşini hakir görmek kadar büyük bir kötülük yoktur." (hadis-i şerif)Bu hadislerin genel ifadeleri yanında özel olarak hadislere baktığımızda cemaatla namaz istenmiş ve teşvik edilmiştir: "Cemaatla namaz, yalnız kılınandan yirmi yedi kat daha sevaptır. Cemaata gitmek için adım atmak bile ibadettir. Mescidde kalındığı sürece sevap artmakta, melekler ona dua etmektedirler." İşte bazı hadisler: Hz. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kişinin cemaatle kıldığı namazın sevabı evinde ve çarşıda, iş yerinde kıldığı namazından yirmibeş kat fazladır. Şöyle ki, âbdest aldığında güzel bir abdest alır, sonra mescide gider. Evinden çıkarken sadece mescid gâyesiyle çıkmıştır. Bu sırada attığı her adım sebebiyle bir derece yükseltilir, bir günahı affedilir. Namaz bitince, namazgâhında olduğu müddetçe melekler ona rahmet okumaya devam ederler ve şöyle derler: "Ey Rabbimiz buna rahmet et, merhamet buyur. " Sizden herkes, namazı beklediği müddetçe namaz kılıyor gibidir."(Buharî, Ezan 30, Cum'a 2; Müslim, Salât 272 (649); Ebu Dâvud, Salât 49, (559); Tirmizî, Salât 245, (330); İbnu Mâce, Mesacid 16, (788))İbnu Ömer (r.a.) şöyle denmiştir: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Cemâatle kılınan namaz, ayrı kılınan namazdan yirmiyedi derece üstündür."(Buharî, Ezân 30, Müslim, Salât 272)Ebû Musâ (r.a.) anlatıyor: " Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Namazda en çok sevap alan kimse, en uzaktan olanlardır. Uzaktan yerlerden yürüyerek gelenler, imamla kılıncaya kadar namazı bekleyen kimseler, hemen kılıp sonra da uyuyanlardan daha çok sevaba mazhardırlar." (Buharî, Ezan 31).

Hz. Osman (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.)'dan işittim şöyle diyordu: "Kim yatsıyı bir cemaat içinde kılarsa sanki gecenin yarısını ihya etmiş gibi olur, kim de sabah namazını bir cemaat içinde kılarsa sanki gecenin tamamını namazla geçirmiş gibi olur."(Müslim, Mesâcid 260, (656); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 7, (1, 132); Ebu Dvud, Salât 48, (555); Tirmizî, Salât 165, (221))

Ubey İbnu Ka'b (r.a.) anlatıyor: "Bir adam vardı. Mescide ondan daha uzakta oturan birini bilmiyordum. Namazları da hiç kaçırmıyordu. Kendisine: "Bir eşek alsan da karanlık veya sıcak zamanlar'da binsen! " denilmişti, şu cevabı verdi: "Evimin mescide yakın olması beni memnun etmez. Ben mescide kadar yürümelerimin, sonra da aileme dönüşlerimin sevab olarak yazılmasını diliyorum. "

Resulullah (s.a.v.), adamın bu sözünü işitince: "Allah Teâla hazretleri bu isteklerinin hepsini yerine getirdi." buyurdu." (Müslim, Mesâcid 278, (663) ; Ebu Dâvud, Salât 49, (586))

Hz. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.)'a âmâ bir zât gelerek: "Ey Allah'ın Resulü! Beni mescide kadar getirecek bir rehberim yok!" diyerek Aleyhissalatu vesselam'dan namazı evinde kılmak için ruhsat istedi. O da izin verdi. Adam geri dönünce, Resulullah (s.a.v.) onu çağırtarak: " Ezanı işitiyor musun? " diye sordu. Adam: "Evet! " deyince: "Öyleyse icabet et" dedi, evde kılmaya izin vermedi." (Müslim, Mesâcid 255, (653); Nesâî, İmâmet 50, (2, 109) ; Ebu Dâvud, Salât 47, (552))

İbnu Abbas (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim, müezzini işitir de kendini engelleyen bir özrü olmadığı halde cemaate katılmazsa, kıldığı namaz (kâmil bir sevapla) kabul edilmez." "Ey Allah 'ın Resulü! meşru özür nedir?" denildi. " Korku veya hastalıktır! " buyurdu." (Ebu Dâvud, Salât 47 (551))

Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Münafıklara en ağır gelen namaz, yatsı namazıyla sabah namazıdır. Eğer bu iki namazdaki hayrın ne olduğunu bilselerdi, emekleyerek de olsa onları kılmaya gelirlerdi. Nefsimi kudret eliyle tutan Zât'a kasem olsun! Ezan okutup namaza başlamayı, sonra halkın namazını kıldıması için yerime birini bırakmayı, sonra da beraberlerinde odun desteleri olan bir grup erkekle namaza gelmeyenlere gitmeyi ve evlerini üzerlerine yıkmayı düşündüm." (Buharî, Ezân 29, Husûmât 5, Ahkâm 52 ; Müslim, Mesâcid 252, (651); Muvatta, Salâtu'l-Cemâ'a 3, (1, 129-130) ; Ebu Dâvud, Salât 47, (548, 549); Tirmizî, Salât 162, (217); Nesâî, İmâmet 49, (2, 107))

İbnu Mes 'ud (r.a.) anlatıyor: "Ben cemaatimizi araştırınca gördüm ki, namazı beraber kılmaktan, sadece herkesçe malum münafıklarla hastalar geri kalmaktaydı. Öyle ki iki kişinin arasında yürüyebilecek durumda olan hastalar bile namaz için mescide geliyordu." İbnu Mes 'ud devamla dedi ki: "Resulullah (s.a.v.) bize sünen-i hüdâ'yı göstermişti. Sünen-i Hüdâ'dan biri de içerisinde ezan okunan mescidde namaz kılmaktı."

Ebu Dvud 'daki rivayette şu ziyade var: "...Sizden her birinizin evinde mutlaka bir mescid var. Eğer namazı evlerinizde kılıp mescidlerinizi terkederseniz Peygamberiniz (s.a.v.)'ın sünnetini terketmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terkedince de küfran-ı nimete düşmüş olursunuz." (Müslim, Mesâcid 256, (654); Ebu Dâvud, 47, (550); Nesâî, İmâmet 50, (2, 108, 109))

İbnu Abbâs (r.a.)'a gündüz oruç tutan, gece de namaz kılan, fakat cemaate ve cumaya gelmeyen bir kimse hakkında sorulmuştu : "Bu ateş ehlindendir!" diye cevap verdi." (Tirmizî, Salât 162, (218))

ORUÇ

Tanımı ve Hükmü

Arapçası "Savm" olan oruç sözlükte, bir şeye karşı kendini tutmak, alıkoymak demektir. Dinde ise oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batışına kadar sorumlu müslümanın kendisini yemekten, içmekten ve cinsel ilişkiden ibadet niyetiyle alıkoymasıdır. Hikmeti, takvayı kazandırmasıdır. Nitekim ayette buyurulur:

"Ey iman edenler! Sizden önce geçmiş ümmetlere farz kılındığı gibi oruç, korunasınız diye size de farz kılındı." (Bakara, 183. Orucu anlatması açısından ayetlerin devamına bakılabilir)

Oruç, diğer ibadetlerde olduğu gibi, akıllı, ergin ve gücü yeten Müslümanlara Ramazan ayında farzdır. Ramazan ayının dışında tutulan oruçlar, nafile oruçlardır.

Sevabı Ve Fazileti

Kadim ibadetlerimizden biri olan Orucun çeşitli yönlerden faydaları ve sevapları çoktur. Nitekim Resulullah (s.a.v.) Efendimiz şöyle buyurmuşlardır:

"Ademoğlunun her ameli katlanır. Zira Cenab-ı Hakk'ın bu hustaki sünneti şudur: Hayır ameller en az on misliyle yazılır, bu yediyüz misline kadar çıkar. Allah Teâla Hazretleri şöyle buyurmuştur: "Oruç bu kaideden hariçtir. Çünkü o sırf benim içindir, ben de onu

dilediğim gibi mükâfaatlandıracağım. Kulum benim için şehvetini, yiyeceğini terketti."

"Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri, orucu açtığı andaki sevincidir; diğeri de Rabbine kavuştuğu zamanki sevincidir. Oruçlunun ağzından çıkan koku, Allah indinde misk kokusundan daha hoştur."

"Oruç perdedir. Biriniz bir gün oruç tutacak olursa kötü söz sarfetmesin, bağırıp çağırmasın. Birisi kendisine yakışıksız laf edecek veya kavga çıkaracak olursa "ben oruçluyum!" desin (ona bulaşmasın)." (Buhari, Savm 2, 9, Libas 78; Müslim, Sıyâm 164 (1151); Muvatta, Sıyâm 58, (1, 310); Ebu Dâvud, Savm 25 (2363); Tirmizi, Savm 55, (764); Nesâi, Sıyâm 41, (2, 160-161); İbnu Mâce, Sıyam 1, (1638), Edeb 58, (3823))

"Kim Allah Teala yolunda bir gün oruç tutsa, Allah onunla ateş arasına, genişliği sema ile arz arasını tutan bir hendek koyar." (Tirmizi, Cihâd 3, (1624))

Ebu Ümâme (r.a.) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resülü, bana öyle bir amel emret ki yaptığım takdirde Allah beni mükâfaatlandırsın." dedim, "Sana orucu tavsiye ederim, zira onun bir eşi yoktur." dedi. (Nesâi, Sıyam 43, (4, 165))

"Cennette Reyyân denilen bir kapı vardır. Oradan sadece oruçlular girer. Oruçlular girdiler mi artık kapanır, artık kimse oradan giremez." (Buhari, Savm 4, Bed'ü'l- Halk 9; Müslim, Sıyâm 166, (1152); Nesâi, Sıyam 43, (4, 168); Tirmizi, Savm 55, (765))Tirmizi'nin rivayetinde şu ziyâde var: "Oraya kim girerse ebediyyen susamaz.")

"Kim bir oruçluya iftar ettirirse, kendisine onun sevabı kadar sevap yazılır. Üstelik bu sebeple oruçlunun seyabından hiçbir eksilme olmaz." (Tirmizi, Savm 82, (807); İbnu Mâce, Sıyâm 45, (1746))
"Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennemin

kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur." (Buhari, Savm 5, Bed'ü'I-Halk 11, Müslim, Sıyâm 2, (1079); Nesâi, Sıyâm 5, (4, 129))

Nafile oruçlar

Peygamberimiz (sav:) her aydan üç gün oruç tutmayı tavsiye ederler, bunu da kameri ayların 13, 14 ve 15. günlerinde (eyyam-ı biyz - beyaz geceler) olmasını tavsiye ederlerdi. Bilindiği gibi Allah (c.c.) her iyiliği on ile çarparak mükafatlandırır. Böylece yılın tamamı oruçlu geçirilmiş gibi olur. Konu ile ilgili hadisler:

Abdullah İbnu Katâde İbni Milhân el-Kaysi, babasından (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.), bize eyyam-ı bi'z'de yani ayın onüç, ondört ve onbeşinci günlerinde oruç tutmamızı emrederdi ve "Bunlar yıl orucu vaziyetindedir" derdi." (Ebu Dâvud, Savm 68, (2449); Nesâi, Savm 83, (4, 220, 221))

İbnu Abbâs (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) eyyâmu'l-bi'z'de oruç tutmayı hazerde de seferde de bırakmazdı." (Nesâi, Savm 70, (4, 198))

Hz. Ebu Zerr (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim ber ayda üç gün oruç tutarsa işte bu, yıl orucu olur. Allah Teâlâ hazretleri bu hususu te'yiden kitabında şu ayeti indirdi: "Kim bir hayır işlerse o kendisinden on misliyle kabul edilir" (En'am 160).

Resulullah (s.a.v.) Efendimiz pazartesi ve Perşembe günlerini de oruç için tavsiye etmişlerdir: Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: "Resulullah aleyhissalatu vesselam pazartesi ve perşembe günlerinde oruç(la sevap) arardı." (Tirmizi, Savm 44, (745); Nesai, Savm 70, (4, 202, 203); İbnu Mace, Sıyam 42, (1739))

Hz. Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Ameller Allah Teala hazretlerine pazartesi ve perşembe günleri

arzedilir. Ben, amelimin oruçlu olduğum halde arzedilmesini severim." (Tirmizi, Savm 44, (747))

Sevgili Peygamberimiz(s.a.v.) bunlardan başka gün aşırı tutmak veya şevval, muharrem, zilhicce, recep ve şaban aylarının bazı günlerinde oruç tutmayı da tavsiye etmiştir.

Başlanmış bir nafile orucun kaza edilmesi vaciptir. Adak oruçları da vaciptir. Ramazan bayramının ilk, kurban bayramının üç gününde oruç tutulmaz, haramdır. Senenin her günü, sadece Cuma günü, hacılar için zor olacaksa Arafat günü de oruç tutmak, mekruhtur, kaçınılması gerekir. Yine bir işte çalışanın oruç işini aksatıyor veya verimini düşürüyorsa, işverenin hakkı geçtiği için onların da izinsiz nafile oruç tutmaları mekruh olur. Kocasının izni olmadan karının nafile oruç tutması da böyledir.

Bu bilgileri özetleyecek olursak:

Ramazan orucunun edâsı, kazâsı ve keffâreti farzdır.

Bozulan nâfile orucun kazâsı ve adak orucu vaciptir.

Muharrem ayının 9'uncu günüyle beraber Âşûre günü yâni 10'ncu günü tutulan oruçlar sünnettir.

Her aydan tutulan üç "eyyâm-ı biyz" günleri, yani Arabî ayın 13, 14, 15 inci günleri oruç tutulması mendûptur.

Şu zikrettiğimiz oruçlardan başka mekruh olmayan oruçlar tutmak nâfiledir.

Yalnız âşûre gününde, yanimuharrem onuncu günü tutulan oruç mekruhtur.

Ramazan bayramının birinci, kurban bayramının 1, 2, 3 ve 4'üncü günleri oruç tutmak tahrîmen mekruhtur.

Şimdi kısaca oruç fıkhını görelim.

Orucu Bozup Sadece Kazâ Gerektirenler

Oruç hatırında iken boğazına birşey kaçmak, Ağzına aldığı veya burnuna çektiği su boğazına kaçmak, Niyetin vaktini geçirip öğleden sonra niyet etmek, Fecr-i sâdık doğmadığı zannı ile sahur yemek, Güneş battığı zannı ile iftar etmek, Dişi kanayıp kanı, tükrüğünden fazla veya tükrüğü ile müsâvi olduğu halde yutmak,

Orucu Bozup Kazâ ve Keffâret Gerektirenler

Bilerek yemek-içmek. Bilerek cinsî münâsebette bulunmak, Bilerek sigara içmek, Ermeni kili denilen toprağı veya çamurunu yahut yemeyi adet edindiği bir çamuru yemek, Gıybet ettikten sonra orucu bozuldu diye bilerek orucu bozmak, Hanımının veya sevdiği bir kimsenin tükrüğünü yutmak, Yukarıda sayılanlardan birini yapan kimse bozduğu orucu kazâ eder ve keffâret olarak da ara vermeden iki ay oruç tutar.

Oruçluya Mekruh Olanlar

Zaruretsiz bir şey tatmak, çiğnemek, Önceden çiğnenmiş ve tadı kalmamış bir sakızı çiğnemek, Öpmek, Kişinin eşiyle çıplak sarılması ve kucaklaşması, Tükrüğünü ağzında biriktirip yutmak, Kan aldırmak.

Orucu Bozmayanlar

Unutarak yemek, içmek ve cinsî münasebette bulunmak, Dokunmak ve oynaşmak veya öpmek ile değil de sırf bakmak veya düşünmekle meni gelmesi, Uyurken ihtilam olmak, Meni gelmeksizin öpmek, Delirmiş olarak sabahlamak, Ağza gelen balgamı yutmak, Burnuna inen akıntıyı yutmak, Kulağına su kaçmak, Dişleri arasında

kalan nohuttan küçük bir şeyi yemek, Çok dahi olsa elinde olmayarak kusmak. Sürme çekmek, Gıybet etmek, Göze ilaç damlatmak.

Oruç Fidyesi

Tâkatsizliği ve güçsüzlüğü her geçen gün artarak devam eden ve artık düzelmesi ihtimali olmayan düşkün ihtiyarlar ve iyileşmesi beklenmeyen şifâsız hastalar, haliyle oruç tutamazlar. İşte bu tür kişiler farz ve vacib olan oruç borçlarından kurtulmak için, tutamadıkları her oruca karşılık bir fidye verirler. Bir fidye bir fakiri bir gün doyurmaktır. Bir günde ise iki öğün vardır.

Fidyeler, yalnız bir fakire verilebileceği gibi, birden fazla fakirlere de verilebilir. Ramazan içinde verilebileceği gibi, evvelinde veya sonunda da verilebilir. Fakirleri sabah-akşam günde iki öğün doyurmak suretiyle olabileceği gibi, öğünlerin parasını vermek suretiyle de olabilir. Para toptan da verilebilir, her gün ayrı ayrı da.

Oruç tutma gücünde olmayan kimse, fidye verebilecek kadar zengin de değilse, fidye borcu o fakirden kalkar. Yapacağı iş, Allah'tan afiyet ve mağfiret dilemektir.

Fıtır Sadakası

Fıtır sadakası, Ramazan ayında verilmesi vâcip olan bir sadakadır. Ramazan ayında oruç tutan akıllı, bülüğa erişmiş hür bir Müslümanın, eğer şer'an nisaba ulaşmış bir zenginse, oruc tutmanın şükrü olarak, bayram sabahına çıktığında, kendisi ve bakmakla yükümlü oldukları insanlar için ayrı ayrı bu sadakayı ana baba ve çocuklarının dışındaki fakirlere vermesi vaciptir.

Bu sadaka-i fıtrın miktarı, her fert için, kendisinin bir günlük yediğinin ortalama değeridir. Bu aynı zamanda orucunun kabul olmasının da alametidir.

Fıtır sadakasında zekâtta olduğu gibi elindeki malın nâmi (üreyici) olması ve üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir. Zekâtın verildiği yerlere sadaka-i fıtır da verilebilir. Vâcip olmasının vakti, ramazan bayramı günü tan yerinin ağarmasıyla, bayram namazından çıkma zamanına kadardır. Vaktinden evvel verilmesi de câizdir.

Terâvih Namazı

Yukarıda kısaca bilgi verdiğimiz gibi terâvih namazı ramazan ayının sünnetidir. Kadın ve erkeğe sünnet-i müekkede olup yirmi rek'attir. Cemaatle kılmak sünnettir. Tek başına da kılınabilir. Yatsı namazından sonra, vitir namazından evvel kılınır. İki veya dört rek'atte bir selâm verilir. Her selâmdan sonra biraz oturmak sünnettir. Bu esnada âyet, zikir, teşbih, salevât veya duâlar okunabilir.

İmam, terâvih kıldırırken arkasındaki cemaatin durumunu gözetmelidir. Çok hızlı namaz kıldırmak marifet değil, aksine mekruhtur.

İtikaf

İtikaf, sözlükte durma anlamınadır. Dinde ise, bir mescidde ibadet niyetiyle bir an da olsa bir müddet durmak demektir. İtikaf adanılırsa vacib, Ramazanın son on gününde sünnet, başka zamanlarda ise müstehab olur.

Sevgili Peygamberimiz her sene itikafa girerdi. Bir sene yolculuk sebebiyle giremeyince ertesi sene yirmi gün girerek onu kaza etmiştir. Konuyla ilgili rivayetlerden bir kısmını aktaralım: Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar Ramazan'ın son

on gününde itikafa girer ve derdi ki: "Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde arayın." Resûlullah (s.a.v.)'dan sonra, zevceleri de itikafa girdiler." (Buhârî, Fadlu Leyletü'l-Kadr 3, İtikâf 1, 14; Müslim, İtikaf 5, (1172); Muvatta, İtikaf 7, (1, 316); Tirmizî, Savm 71, (790); Nesâi, Mesâcid 18, (2, 44); Ebu Dâvud, Sıyâm 77, (2462, 2464); İbnu Mâce, Sıyâm 59; (1771))

Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Hz. Peygamber (s.a.v.) her Ramazanda on gün i'tikafa girerdi. Vefat ettiği yılda ise yirmi gün i'tikafa girdi." (Buhârî, İ'tikaf 17; Ebu Dâvud, Savm 78, (2466). İbnu Mâce, Sıyâm 58, (1769))

İtikaf, mescidlerde yapıldığı için, mu'tekif'in akıllı, ergin ve temiz bir Müslüman olması gerekir. Devamlı mescidde kaldığı için, orada yer, içer, uyur. Sürekli ibadetlerle vaktini değerlendirmeğe çalışır. İhtiyaçlarını karşılama dışında dışarı çıkmaz. Özürsüz camiden ayrılmak veya cinsel ilişkide bulunmak, birkaç gün bayılmak veya delirmek itikafı bozar. Kadınlar, kendi evlerinde mescid edindikleri odalarında itikafa girerler. Vacib itikaflarda oruç şarttır.

ZEKAT

Tanımı

Sözlük anlamı artmak, temizlemek, övmek olan zekat, "Allah için bir malın belli bir mikdarını, belirli bir zamandan sonra, belirlenen kişilere vermektir." Şimdi bu tarifi dikkatle inceleyelim:

Bu "zekat verme" işi, nisap miktarı mala sahip olan akıllı ve büluğa ermiş hür Müslümanlara farzdır.

"Belli bir malın" demek, altın, gümüş, para, ticaret eşyası gibi gelir getiren, üreyen, çoğalan (nâmî) mal cinsinden olup borç, harç, yani bir yıllık nafaka çıktıktan sonra nisap miktarına ulaşan mal demektir. Nisap, zekâtın vâcip olması için dinin koyduğu bir ölçüdür. Bu da kişinin borcundan ve bir yıllık nafakasından hariç 20 miskâl (yaklaşık 80. 18 gram) altın veya bunun değerinde para ve ticaret malıdır. Altın ve gümüşün nisablarında kendilerinden zekât verilmesi icab edip etmediğini tayin için, piyasadaki kıymetlerine değil, ağırlıklarına bakılır. Yani işçilik kıymetine ve sanat değerine bakılmaz. Bunda ittifak vardır. Üzerindeki işçilik ve san'at sebebiyle piyasa kıymeti itibariyle nisab miktarını geçse bile ağırlığı nisab miktarını bulmuyorsa o altın ve gümüşe zekât düşmez

"Belli bir miktarını" demek, Bu paranın her 40 liradan bir lirası, yani yüzde ikibuçuğu zekât olarak verilecektir demektir.

"Belirli bir zamandan sonra" demek, nisaba ulaştıktan sonra üzerinden bir hicri yıl geçmesi demektir.

"Belirlenen kişilere vermek" demek, fakirlere vermek demektir. Fakir ise nisap miktarı malı olmayan kimse demektir. Zekâtın verileceği yerler, sekiz sınıf olup şu âyet-i kerîmede açıklanmaktadır:

"Zekâtlar, Allah tarafından farz kılınmış olarak yalnız fakirler, miskinler, zekât toplama işinde çalışanlar, kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenenler, köleler, borçlular, Allah yolunda bulunanlarla, yolcuların (hakkı) dır. Allah Alîmdir, hikmet sâhibidir." (Tevbe, 60)

Bu âyette ifade edilen zekât almaya hak kazanan sınıfları incelersek, "zekât toplama işinde çalışanlar, kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenenler" hariç geriya kalan hepsinin de fakirler olduğu anlaşılır.

Fakirler, nisâba mâlik olmayan kimseler demiştik. Bunların da usul (ana babalar ve dede nineler) ve furû (çocuklar ve torunlar) dışında kalan fakirler olması gerekir. Çünkü bunlara verilen zekâtın menfaati, kısmen zekât verenin kendisine ait bulunmuş olur. Bir cebinden çıkarıp öbür cebine koymak gibi bir durum ortaya çıkar. Halbuki zekâtın menfaatı, zekât verenin kendisinden tamamen kesilmiş olması ve başkalarını faydalandırması şarttır.

Bunların dışında kalan yakın akrabaya, mesela kardeşlere, amcalara, dayılara, hala ve teyzelere fakir iseler zekat düşer. Bir kimse zekâtını zengin bir şahsın fakir olan babasına veya fakir olan büyük oğluna veya kızına veya o şahsın fakir olan hanımına verebilir. Zira bunlar birbirlerinin servetiyle zengin sayılmazlar. Damad kayınbabasına, kayınbaba damadına zekât verebilir. İmam-ı Ebû Yûsuf ve İmam-ı Muhammed'e göre, bir kadın zekâtını fakir olan kocasına verebilirse de, İmam-ı A'zam'a göre veremez.

Bir kimse nin evi olsa bile nisab miktarında bir para ve mala sâhib değilse, o kimse fakir sayılır. Çünkü ev, aslî ihtiyaçlardandır. Ev sâhibi olmak, nisaba mâlik olmadıkça onu fakirlikten çıkarmaz.

Nisâba mâlik olmakla beraber, sâhip olduğu mal ihtiyacını karşılamayan kimse de fakir sayılır.

Canlı hayvanların zekâtı cinsine göre değişir. Koyun keçide kırkta birdir. Sığırda otuzda bir danadır. Devede; beş devede bir koyundur. Madenler de zekâta tâbidir.

Öşür

"Öşür Arâzisi"nin mahsüllerinin zekâtına "öşür" denir. Öşür çıkan mahsûlden onda birini vermektir. Şâyet arâzi para vs. bir masraf ile sulanıyorsa yirmide biri verilir.

Türkiyede araziler tapulu ve sahipli olduğu için Türkiye arazisi öşür arazisidir. Ziraatle uğraşan müslümanların bu öşür zekâtını mutlaka vermeleri lâzımdır. Öşürde mahsulât üzerinden 1 yıl geçmesi gerekmez. Bir senede müteaddit defa vücuda gelen mahsulâtın hepsinden aynı nisbette zekât alınır.

Arazi mahsulâtında, İmam-ı A'zam'a göre nisab câri değildir. Az da olsa, çok da olsa çıkan her mahsulden onda bir nisbetinde zekâtı alınır. Ebu Yusuf ve İmam Muhammed ise kalıcı mahsüller bir ton nisaba ulaşırsa işte o zaman öşür gerekir derler.

Öşürde itibar araziyedir. Mal sahibine değildir. Binaenaleyh çocuklara ve delilere ait arazilerden öşür alınır. Arazi kiralanırsa, öşür kiralayana düşer.

Farz Oluşu

Zekatın farz oluşu Kur'an ve sünnetle sabittir. Kur'an'ın bir çok yerinde "Namazı kılın, zekatı verin." emri geçmektedir. (Bakara, 43, 83, 110; Nisa, 77; Nur, 52) İşte iki ayet:

"Onların mallarından zekat al ki, bununla kendilerini temizlemiş, bereketlendirmiş olasın." (Tevbe, 103)

"Onların malında isteyenin ve yoksulun bir hakkı vardır." (Zariyat, 19)

Hadislere gelince, İbnu Abbâs (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) Hz. Muâz (r.a.)'ı Yemen'e gönderdi. Giderken ona dedi ki:

"Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun. Onları davet edeceğin ilk şey Allah'a ibâdet olsun. Allah'ı tanıdılar mı, kendilerine Allah'ın zekâtı farz kılmış olduğunu, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacağını onlara haber ver. Onlar buna da ittaat ederlerse kendilerinden zekatı al. Zekat alırken halkın nazarlarında kıymetli olan mallarından sakın. Mazlumun bedduasını almaktan kork. Zira Allah'la bu beddua arasında perde mevcut değildir." (Buhâri, Zekât 1, 41, Sadaka 1, 63, Mezâlim 9, Megazi 60, Tevhid 1; Müslim, İmân 31, (19); Tirmizi, Zekât 6, (625); Ebû Dâvud, Zekât 4, (1584); Nesai, Zekât 46, (5, 55))

Hz. Muâz (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim malının zekâtını sevab umarak verirse, ona sevap verilir. Kim de zekâtını vermezse biz zekâtı ve malın yarısını cezâlı olarak, zorla alırız. Bu, Rabbimizin kesin kararlarından biridir. Al-i Muhammed'e ondan bir hak yoktur." (Ebû Dâvud, Zekât 4, (1575); Nesâi, Zekât 4, (5, 15, 16))

Zekat Vermemenin Cezası

Hz. Ebû Hüreyre ve Hz. Câbir (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Deve, sığır veya davar sâhibi olup da, bunlardaki Allah'ın hakkını eda etmeyen herkese Kıyamet günü, bu mallar, olduğundan daha çok ve mümkün olduğunca iri ve şişman olarak geleceklerdir. Adam, onlar için, düz ve geniş bir yere oturtulacak,

hayvanlar bacakları ve tabanlarıyla onun üzerinden geçecekler. Geçiş sırasında boynuzlarıyla tosluyacaklar ve ayaklarıyla ezecekler. İçlerinde boynuzsuz veya boynuzu kırık biri bulunmayacak. Bu şekilde sonuncusu da onun üzerinden geçince, birincisi aynı geçişe tekrar başlayacak. Mahlükatın hesabı tamamlanıp hüküm verilinceye kadar bu hâl devam edecek.

Keza "kenz', (hazine) sâhip olup da ondaki (Allah'ın) hakkını ödemeyen herkese, Kıyamet günü hazinesi, dazlak başlı bir yılan olarak gelecek, ağzını açıp peşine düşecektir. Yılan yaklaştıkça adam ondan kaçacak. Sonunda yılan ona: "Gizlediğin hazineni al! Ben ondan müstağniyim!" diye bağırır. Adam, neticede yılandan kaçma çaresinin olmadığını anlayınca, elini ağzına sokar. Yılan da onu, aygırın alafı kemirmesi gibi kemiriverecek." (Buhâri, Zekât 3, Tefsir, Âl-i İmrân 14, Berâet 6, Hiyel 3; Müslim, Zekât 26, (987); Muvatta, Cihâd 3, (2, 444); Ebû Dâvud, Zekât 32(1658, 1659, 1660); Nesâi, Zekât 2, 6, (5, 12-14))

Hz. Ebû Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) vefat edince, ondan sonra Hz. Ebû Bekir (r.a.) halife seçildi. Bunun üzerine bedevilerden bir kısmı "irtidât" etti. Hz. Ebû Bekir halife olarak onlarla savaşmaya karar verince Hz. Ömer, "Resülullah (s.a.v.): "İnsanlar lâ ilahe illallah deyinceye kadar onlarla savaşmaya emrolundum. Bunu söylediler mi, benden mallarını ve nefislerini korurlar. (İslâm'ın) hakkı hâriç artık hesapları da Allah'a kalmıştır!" demişken, sen nasıl insanlarla savaşırsın?" dedi.

Hz. Ebû Bekir: "Allah'a yemin olsun, namazla zekâtın arasını ayıranlarla savaşacağım. Zira zekât, malın hakkıdır. Vallahi, Resülullah (s.a.v.)'a vermekte oldukları bir oğlağı vermekten vazgeçseler, onu almak için onlarla savaşacağım" dedi.

Hz. Ömer sonradan demiştir ki: "Allah'a yemin ederim, anladım ki, Hz. Ebû Bekir'in bu görüşü, Allah'ın savaş meselesinde ona ilhamından başka bir şey değildi. İyice anladım ki, bu karar hakmış." (Buhâri, İ'tisâm 2, Zekâtı, İstitâbe 3; Müslim, İmân 32, (20); Muvatta, Zekât 30, (1, 269); Tirmizi, İmân 1, (2610); Ebû Dâvud, Zekât 1, (1556); Nesâi, Zekât 3, (5, 14))

Yukarıdaki hadislerden de anlaşıldığı gibi zekatı vermemek hem dünyada, hem de ahirette cezayı gerektiren büyük bir günahtır. Dünyadaki cezası, o zekatın İslam Devleti tarafından zorla alınması, gerekirse tazir cezası uygulanması, direnenlere karşı savaş açılmasıdır.

Ahiretteki cezalarını ise Kur'an'dan okuyalım: "Bir de altın ve gümüşü hazineye doldurup, onları Allah yolunda sarfetmeyenleri bu yüzden acıklı bir azap ile müjdele! O gün o altın ve gümüşlerin üstü cehennem ateşinde kızdırılacak da bunlarla alınları, yanları ve sırtları dağlanacak. Onlara: "İşte bu kendi canınız için saklayıp biriktirdiğiniz şeydir. Haydi şimdi tadın bakalım şu biriktirdiğiniz şeyin tadını!" denilecek." (Bkz. Tevbe, 34-35) İnkar ederek vermeyenler ise, zaten dinden çıkarak kafir olurlar ve Cehennemden hiç çıkamazlar.

Zekatın Önemi

Zekat, veren açısından çok önemlidir. Çünkü onu mala tapmaktan kurtarır, ihtiyaç köleliğinden özgürlüğe kavuşturur, cimriliği giderip cömertliğe alıştırır, ihtirası azaltır, kanaat ve gönül zenginliğine ulaştırır, huzur verir, ruh sağlığına erdirir, kişiliğini geliştirir, şefkat ve merhameti öğretir, dost kazandırır, düşmanlıkları önler, yabancıların fitnelerini söndürür, mala hayır bereket getirir, güven altına alır ve ebedileştirir, malî disiplin sağlar, malla gelecek fitnelerden, günahlardan korur, Alan açısından da önemlidir; ihtiyacını gir-

dir, kıskançlığı önler, çalışmaya sevk eder, dindar ve ahlaklı olmaya teşvik eder. Zekat toplum açısından da önemlidir. Gerçekten zekat toplumsal denge ve sosyal barış açısından fevkalade önemlidir. Aynı zamanda en geniş bir sosyal güvenlik kurumudur. Toplumun ruhi değerlerini takviye eder, insanları birleştirir, kenetler. Paranın stok edilmesini önleyerek yatırımı teşvik eder. Böylece iş, işçi ve üretimi teşvik ile kalkınma ve refahın itici gücü olur.

Zekat Verme Ve Alma Adabı

Zengin, zekat verirken vazifesini yapmaktadır; onun için asla başa kakmayacak, gönülsüz davranmayacak, karşılık beklemeyecek, angarya yüklemeyecek, malın adisini değil, en iyisini vermeye çalışacaktır Çünkü malı fakire değil, aslında Allah (c.c.)'a vermektedir. Verdiğini küçümseyerek kibir ve kendini beğenmişlikten kurtulmaya çalışacak, fakiri horlamayacak, bilakis ibadetini yapmaya sebep olduğu için ona minnettar olacak, başkasının malı olduğu için de bekletmeden verecek, iyi ve ihtiyaç sahibi insanları araştırarak layık olanlara vermeye çalışacaktır.

Fakir de zekat alırken asla ezilmeyecek, utanmayacaktır. Çünkü, mal gerçekte Allah'ındır ve nihayet zekatla hakkını almaktadır. Ancak, bir aracı olan zengine teşekkür edecek, dua edecek, varsa kusurlarını örtecektir. O malla ihtiyaçlarını karşılayacak ve daha fazlasını, başka muhtaçlar faydalansın diye almayacaktır. Bir de, haram kazancın zekatını almayacak, helalinden aldıklarını da asla haram yollarda heder etmeyecektir.

Zekat fıkıhından da kısaca bahsedelim. kitaplarındadır. Bu kitaba bu kadarı yeterlidir.

SADAKA

Tanımı

Sadaka, Allah (c.c.)'ın rızasını kazanmak için fakirlere yapılan karşılıksız yardım ve her türlü iyiliklerin genel adıdır. Genellikle zekatın dışında kalan yardım ve bağışlara sadaka denir.

Önemi

Allah (c.c.)'ın hikmeti gereği toplum içinde insanların gelir durumları çok farklıdır. Hepsine eşit mal verilse bile bir müddet sonra insanlar arsında yine maddi farklılıkların oluştuğu görülecektir. Bunda farklı ihtiyaçlar kadar, farklı huy ve karakterler de etkilidir. Bazı insanların külfeti çoktur, çok harcama yaparlar. Bazıları müsrif olup para tutamazken, cimri olup ihtiyaçlarına dahi harcama yapmayanlar da olur. Kimileri de iktisatlı ve kanaatlıdır, azla yetinip ihtiyaçlarını karşılayabilir, kimseye muhtaç olmayabilirler.

Şu ya da bu sebeple toplum içinde zenginler olduğu gibi, her zaman fakirler, zayıflar ve muhtaçlar da olabilir. Bu durumda kendilerine yetmeyen ihtiyaç sahiplerini imkanı olanların arayıp bulmaları ve dertlerine derman olmaları gerekir. Cemiyetin saadeti buna bağlıdır.

Din, yaratana saygı, yaratılana şefkatten ibarettir. Şefkat ve merhamet, şüphesiz iman ve ahlaktan kaynaklanır. Onun için din, infak ve sadakayı teşvik etmiş, cömertliği yüceltmiş, hatta îsarı, yani

kendisi muhtaçken bile, kardeşini kendi nefsine tercih etmeyi tavsiye etmiştir. (Haşr, 9)

Kur'an ve sünnete bakanlar görürler ki gerçek mal, Allah (c.c.) yolunda verilen maldır. Zekat konusunda görüldüğü gibi fakirlerin zenginlerin mallarında hakları vardır. Allah'ın rızasını kazanmak için malın en iyisi ve en sevgilisinden, hem de üzerindeki borçtan çok daha fazlasıyla verilmelidir. Sağ elinin verdiğini solu bilmeyecek kadar gizli verilmeli, teşvik amacıyla bazen açıktan da verilmeli, hem böylece su-i zanlar da önlenmelidir.

Sadakalar, malı eksiltmez, artırır, azabı ve belaları defeder, günahı affettirir, dertlere şifadır. Onun için sadaka verilmeli, nefsin cimriliği ile cihad edilmeli, en sevgili mallardan, başta yakınlar olmak üzere muhtaçlara verilmeli, aile ve arkadaşlara ikramlar edilmeli, sadece bollukta değil, darlıkta da verilmeli, hiç verecek bulunmazsa bile, tatlı dille, güler yüzle, dualar ve ibadetlerle sadaka sevabına erilmeli, aziz ömrün kıymeti bilinmeli, en büyük sermaye olan vakitler boşa geçirilmemelidir. Ancak, baştan sona hayır olan ve daima aşırılıklardan uzak olarak orta yolu bulan dinimizin emrine uyarak, malın tamamını değil, bir kısmını infak etmelidir. Böylece kendisini ve ailesini dilenmekten koruyacak, kınanmaktan da kurtulacaktır.

Yukarıda yazılanların, Kur'an ayetlerinin ifadelerinden başka bir şey olmadığını O'nunla aşina olanlar bilirler. Örnek okuma olarak sadece Bakara 261-281. ayetleri salık versek yeter kanaatindeyiz.

Sevabı

Hayatıyla bu konuda insanlara örnek olan en üstün insanın (s.a.v.) şu hali ne kadar düşünüp ibret almaya değer: "Onun sadaka verdiği andaki sevinci, alan muhtacın sevincinden daha fazlaydı."

O'nun sadaka ve infak ile ilgili söz ve işlerini araştıranlar, O'na inanmasalar bile, insanlık adına manevî huzurunda saygı ile eğileceklerdir. İşte O'na ait bir demet:

"Temiz şeylerinden kim ne tasadduk ederse -ki Allah sadece temizi kabul eder- Rahman onu sağ eliyle alır -ki O'nun her iki eli de sağdır- bu sadaka bir tek hurma bile olsa O, Rahman'ın avucunda dağdan daha iri oluncaya kadar büyür, tıpkı sizin bir tayı veya bir boduğu büyütmeniz gibi O da sadakanızı büyütür." (Buhari, Zekat 8; Müslim, Zekat 63, (1014); Muvatta, Sadakat 1, (2, 995); Tirmizi, Zekat 28, (661); Nesai, Zekat 48, (5, 57); İbnu Mace, 28, (1842))

"Sadaka Rabbin öfkesini söndürür ve kötü ölümü giderir." (Tirmizi, Zekat 28, (664))

"Kulların sabaha erdiği her günde iki melek semadan iner ve bunlardan biri şöyle dua eder: "Ey İlahımız! İnfak edene halef ver." Diğeri de şöyle dua eder: "Ey İlahımız! Cimrilik edene telef ver." (Buhari, Zekat 28; Müslim, Zekat 57, (1010))

"Sizden kim, bir yarım hurma ile de olsa ateşten korunabilirse, bunu yapsın." (Buhari, Zekât 10, 9, Menâkıb 25, Edeb 34, Rikâk 49, 51, Tevhid 24, 36; Müslim, Zekât 66-67, (1016); Nesâi, 63, (5, 74-75))

"Sadaka vermede acele edin. Çünkü belâ sadakanın önüne geçemez." (Cami'u's-Sagir şerh-i Feyzu'l-Kadir 3, 195))

Verme Adabı

İnsanlar incitilmemeli, başa kakma ve minnet etme ile eziyet edip iyilikler iptal edilmemeli, iyiliklere karşılık beklenmemeli, sadece Allah (c.c.) rızası gözetilmelidir. Çünkü sadakayı alan, aslında fakirin eli değil, Allah (c.c.)'ın elidir. Öyleyse inanan acele etmeli, ölüm gelmeden sadaka vermeli, malı, orada kat kat fazlasıyla almak

için sahibine teslim etmeli, ama verirken olabildiğince nazik ve kibar olmalıdır.

Sadakayı Kurumsallaştırmak

Müslümanlar, tarih içinde sadaka müesseselerini geliştirerek kurumsallaştırmışlar, faydası sadece insanlara değil, hayvanlara ve eşyaya kadar sirayet eden sadaka-i cariyeler ve vakıflar kurmuşlardır. Bu çok önemlidir. Böylece hem fakirler ihtiyaçtan isteme zilletini düşmeden ve kimseye minnet etmeden, yüz suyu dökmekten kurtulur, hem de fakirleri bilmeyen veya verdiğinin bilinmesini istemeyen ihlaslı zenginler istedikleri zaman sadaka verme imkan ve fırsatı yakalamış bulunurlar.

HAC VE UMRE

Tanımı

Hac sözlükte kasıt, yöneliş, yürüyüş...demektir. İslam dininde hac, mükellefin Zilhicce ayının 9. günü Arafatta olup, 10 ila13. günlerinde Ka'be'yi tavaf etmesidir.

Umre ise, bu zamanların dışında, ihramlı olarak kabeyi tavaf ile safa- merve arasında sa'yetmektir.

Hac, aslında kolay bir ibadaettir. Onu zorlaştıran biraz kalabalığın verdiği izdiham, biraz da Müslümanların oraya yeterli eğitim almadan gidişleridir.

İnsan, üç çeşit hac ibadetinden birine niyet eder, "Mîkat" denilen yerde ihrama girer, Kabeyi tavaf eder, 9. Zilhicce günü öğleden akşama kadar az da olsa Arafat'ta durur, gece Müzdelife'ye iner ve fecirde vakfesini yapar, bayram sabahında Büyük Şeytanı taşlar, gerekiyorsa kurban keser, tıraş olup ihramdan çıkar, Ka'be'yi tavaf ile Safa-Merve arası sa'y yapar, diğer iki günde de Şeytanları taşlar, günü gelince veda tavafı yaparak Mekkeden ayrılır. Hac kısaca budur.

Farz Oluşu

Hac akıllı, ergin, hür, masrafına gücü yeten ve vakti müsait olan Müslümanlara farzdır. Tabi, bu vazifeyi yaparken sağlık ve yol em-

niyetinin varlığı yanında kadınlar için mahremlerinin beraberliği ve varsa iddetlerinin de bitmiş olması gerekir.

İslam alimlerinin çoğunluğu, kendisine hac farz olan kişinin hemen o yıl içinde hacca gitmesi gerektiğini, yoksa günahkar olacağını söylemişlerdir. Doğrusu sünnete, akla ve ihtiyata uygun olan da budur. İyi işlerini erteleyenler, hep zarar görmüş ve pişman olmuşlardır.

Hac İslamın beş şartından biridir. Hicretin 9. yılında farz kılınmıştır. Peygamber Efendimiz 10. yılda hac etmiştir. Bu O'nun ilk ve son haccıdır.

Gücü yetene haccın farz oluşu Kur'an ve sünnetle sabit olduğu için, yapanlar çok büyük sevaplar alır, terk edenler büyük günah işlemiş olurlar. İnkar eden, alaya alan veya küçük görüp beğenmeyenler, kesinlikle dinden çıkar, kafir olsurlar. İşte delilleri:

Allah (c.c.) Kur'an'da buyurur ki: "Şüphesiz insanlar için kurulan ilk mabed, Mekke'deki çok mübarek ve bütün âlemlere hidayet kaynağı olan Beyt (Kabe)dir. Onda apaçık deliller, İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren güvene erer. Ona bir yol bulabilenlerin Beyt'i haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse, şüphesiz Allah bütün âlemlerden müstağni (kimseye muhtaç değil, her şey ona muhtaç)dir. (Al-i İmran, 96-97)

Sevgili Peygamberimizden de, haccın farziyyeti ile ilgili şu hadis-i Şerifini alalım: Ebu Hüreyre hazretleri anlatıyor: "Bir gün Resûlullah (s.a.v.) bize şöyle hitab etti:

- Ey insanlar, size hacc farz kılınmıştır. Şu halde haccı edâ edin!

Cemaatten bir adam:

- Her sene mi Ey Allah'ın Resûlü? diye sordu. Resûlullah (s.a.v.) cevap vermedi. Adam sorusunu üç kere tekrar etti. Bunun üzerine:

- Ben sizi bıraktıkça siz de beni bırakın. (Madem ki sükût ettim, niye sormada ısrar ediyorsunuz?) Şayet "Evet!" deseydim, her yıl haccetmek vacib olurdu ve buna güç yetiremezdiniz. Şunu bilin ki, sizden öncekileri helak eden şey, çok soru sormaları ve peygamberleri hakkında ihtilaflarıdır. Size bir iş emrettiğim zaman, bunu gücünüz yettiğince Îfa edin, bir yasaklamada bulunduğum vakit de ondan kaçının." (Buhârî, İtisam 4; Müslim, Hacc 412, (1337), Fedâil 130, (1337); Nesâî, Hacc 1, (5, 110-111))

Terkinin Cezası

Haccı terk etme hakkında Sevgili Peygamberimiz buyururlar ki: "Kim kendisini Beytullahi'l-haram'a ulaştıracak kadar azık ve bineğe sahip olduğu halde haccetmezse, ister Yahudi olarak ölsün, ister Hıristiyan. Zîra, Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur: "Oraya yol bulabilen insana, Allah için Kâbe'yi haccetmesi gerekir." (Âl-i İmrân 97). (Tirmizî, Hacc 3, (812))

Önemi Ve Hikmetleri

Haccın bireysel ve toplumsal bir çok yararları vardır. Hikmetleri saymakla bitmez. Bunları tam anlamak için yaşamak da gerekir. Biz bir kaçını sayalım:

Bir kere hac, fevkalade sevaplı bir ibadettir. Konu ile ilgili hadislere baktığımızda hayretler içinde kalıyoruz. İşte bir örnek:

Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Bir umre, diğer umreye kadar arada işlenenler için keffarettir. Hacc-ı Mebrûr'un karşılığı cennetten başka bir şey olamaz!" (Buharî, Umre 1; Müslim, Hacc 437, (1349); Tirmizî, Hacc 90, (933); Nesâî, Menâsik 3, (5, 112), 5, (5, 115); İbnu Mâce, Menâsik 3, (2887); Muvatta, Hacc 65, (2, 346))

Sizlere Ali el-Muttakî'nin derlediği "Kenz'ül Ummal" adlı hadis kitabından okuyup da not aldıklarımın bir kısmını yazayım:

"Günahsız yapılan hac, insanı anadan doğma tertemiz yapar. Şeytanı hor, hakir ve rezil eder. Yolda ölürse kıyamete kadar her sene hac sevabı alır. Mekke ve Medinede ölene hesap yoktur. Hacılar, Allah (c.c.)'ın elçileridir; isterlerse verir, af isteyeni affeder. Hem şefaata uğrar, hem de şefaat ederler. Kim için istiğfar ederlerse, Allah kabul eder. Her gün tavaf edene 60, namaz kılana 40, Kabe'ye bakana 20 sevap vardır. Akabinde ölen şehittir. Kabe ve hacer-i esved, kıyamette şefaatçıdırlar ve hacıyı elinden tutup cennete girdirirler. Orada her amel yüz bin olarak hesaplanır. Allah (c.c.) her gece evvela Kabe'ye nazar eder ve önce orada olanları bağışlar, vs. vs. vs."

İnsan orada tarihle iç içe yaşar. İslam'ın doğuşunda binbir maceraya şahitlik yapmış o kutsal toprakları görünce insanın imanı artar. Ömrünün muhasebesini yapar. Daha iyi Müslüman olmaya söz verir. Mahşerî kalabalıkda ölümden sonra diriliş ve mahşeri yaşar. Güzel huyları gelişir. Ümmet bilincini kavrar. Bilgisi, görgüsü artar. Müslümanların gücünü görür. Siyasi, ekonomik, bilgi ve teknolojide kongreler ve fuarlara katılır veya bu imkanları görür, ümmetin sorunlarını tartışır, çözümler arar. İnsanlığı bu güzelliklerle tanıştırma şuuru, yani tebliğ bilinci gelişir.

Hacca Hazırlık

Tabiî bütün bu güzelliklere erişmenin temel şartı, hacca maddî manevî hazırlıklı olarak gitmektir. Bunun başında da imandan sonra bilgi ve ihlas gelir.

Yani hacdan amaç, sadece Allah rızası olacak. Bir de parası helal olacak. Yol boyunca günah işlemekten, arkadaşları ile tartışmaktan,

haksızlıktan, zulme yardım veya aracı olmaktan kaçınacak. Herkese güler yüzlü, tatlı dilli, hizmetli, hürmetli, sabırlı, hoşgörülü olacak.

Bunu için gerekli olan bilgi, erdem, azim, irade ve sabır gibi hazırlık ve donanımını iyi yapacak. Vasiyetini yazacak ve ölümü her adımda hazır bilecek. Kabe'ye değil, Kabe'nin sahibine gittiğinin farkında olacak. Hacerü'l Esved'i sanki Allah (c.c.)'ın eliymiş gibi tutacak ve sağlam söz verecek ve bu sözden asla dönmeyecek.

Sevgili Peygamberimizin huzuruna varınca gözünü yumacak ve gönlünü O'na teslim edecek, manen ellerini tutup biat edecek ve "canım sana ve yoluna kurban ya Resulullah!" diyecek…

Ülkesine bambaşka bir insan olarak dönecek...

Herkesin sevdiği, güvendiği, elleri öpülesi bir Müslüman olarak dönecek ve öyle yaşamaya devam edecek.

Hey hac, sen ne güzel bir ibadetsin!.. Sen ne güzel bir milat, sen ne güzel bir fırsat, sen ne güzel bir bahtsın.

KURBAN

Tanımı

Kurban, kelime olarak yaklaşmak, yakın olmak manalarına gelir. Dinde kurban, Allah'a yaklaşmak amacıyla Kurban Bayramının üç günü içinde kesilen hayvandır. Bu hayvanın davar, sığır veya deve cinsinden olması şarttır. Sığır ve deve yedi kişi için kurban olabilir.

Hükmü

Kurban kesmek akıllı, ergin, hür, mukim ve zengin müslümanlara vaciptir. Malum, vacibi yapan sorumluluktan kurtulur ve sevap kazanır.

Bu vacib oluşun delilleri Kur'an ve sünnettir.

Rabbımız: "Öyleyse Rabbin için namaz kıl ve kurban kes." (Kevser, 2) buyurur.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.): "Ey insanlar, her aile sâhibine her sene bir kurbanlık, bir de atîre borç olmuştur. Atîre'nin ne olduğunu biliyor musunuz ? O, recebiye dediğiniz şeydir." (Tirmizî, Edâhi 18, (1518); Ebu Dâvud, Dahâya 1, (2788); Nesâî, Akîka 6, (7, 167-168); İbn Mace, Menâsik 2, (3125)).

Hz. Câbir (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) yevm-i nahr'de alacalı, boynuzlu ve iğdiş edilmiş iki koç kesti. Koçları kesmek üzere yatırıp kıbleye yöneltince: "Şüphesiz ki ben, bir muvahhid (Allah'ı

bir bilen) olarak yüzümü o gökleri ve yeri yaratmış olan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim" ve "Şüphesiz benim namazım, haccım, hayatım ve ölümüm, hiçbir ortağı olmayan, âlemlerin Rabbi Allah'ındır. Ben böylece emrolundum. Ben (bu ümmette) Müslüman olanların ilkiyim" (En'âm 162) âyetlerini okudu ve: "Ey Rabbim, bu kurban bize sendendir, senin rızan için kesiyoruz ve sana ulaşacaktır. Ey Rabbim, Muhammed ve ümmetinden bunu kabul buyur. Bismillahi vallahu ekber!" deyip koçu kesti." (Ebu Dâvud, Dahâya 4, (2795); Tirmizî, Edâhî 21, (1520); İbnu Mâce, Edâhî 1, (3121))

Kurbandan kesen de yiyebilir. Güzel olan üçe bölmesidir; birisini ailesiyle yer, diğerini misafirlerine ikram eder, öbürünü de fakirlere tasadduk eder.

Çeşitleri

Bu kurbana Arapçada "udhiyye" denir. Bundan başka kurbanlar da vardır. Hac ile umreyi aynı mevsimde beraber yapanın şükür için kestiği kurbana "hedy", yeni doğan bir çocuk sebebiyle Allah (c.c.)'a şükür niyetiyle kesilene "akika", sırf Allah rızası için arada bir kesilene "nafile", bir adaktan dolayı kesilene "nezir" veya "adak" kurbanı denir.

Kurban Kesme Adabı

Kurban bir ibadettir. Onun nezaketi korunmalıdır. Kesilecek hayvana da saygılı davranmak gerekir: bakımı iyi yapılır. Kesim yerine kibarca getirilir. Keskin bir bıçakla ehli tarafından eziyet etmeden kesilir. Sahibinin, eğer becerebiliyorsa, bizzat kesmesi daha iyidir. Yapamıyorsa, vekalet verir ve baş ucunda bekler, besmele çekerek dualar eder, kesene de besmele çekdirir. İş bitince iki rekat namaz ve dua iyi olur.

Önemi

Kurban kesmek bir ibadettir. İnananlar bu fedakarlığı, Allah (c.c.)'ın kendilerine lütfettiği sayısız nimetlere bir şükür olarak yaparlar.

Şüphesiz her ibadette olduğu gibi, bunda da kişiye ve topluma bir çok yararlar vardır. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurur: "Kurbanlık deve ve sığırları Allah'ın size olan nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Ön ayaklarının biri bağlı halde keserken üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları yere yaslandığı vakit de onlardan yiyin, kanaat edip istemeyene de, isteyene de yedirin. Böylece onları sizin buyruğunuza verdik ki, şükredesiniz. Elbette onların etleri ve kanları Allah'a ulaşmayacaktır. Ancak O'na sizin takvanız erecektir. Onları bu şekilde sizin buyruğunuza verdi ki, size yolunu gösterdiğinden dolayı, Allah'ı tekbir ile yüceltesiniz. (Ey Muhammed!) Vazifelerini güzelce yapan iyilik sevenleri müjdele" (Hac, 36-37)

Kurbanın toplumsal yararlarını bilmem ki saymağa gerek var mıdır? Buna rağmen, hem fakirlerin yanında olduğunu söyleyen, hem de sofralarında et eksik olmayan bazı kimselerin, her kurban bayramında çıkıp da, bu mübarek ibadeti "hayvan katliamı" olarak suçlamaları, aklın alacağı bir iş midir?

Hele bunu söyleyenlerin bir de söze "biz de müslümanız" diye başlamaları anlaşılır bir aymazlık ve bağnazlık mıdır?

ADAK

Tanımı

İslâmî ıstılahta "nezir", Türkçemizde "adak" demektir. Adak, bir şarta binaen Allah için, ibâdet cinsinden bâzı şeyleri adamaktır. Yani üstüne düşmediği halde o ibadeti kendine vâcib kılmaktır, yapmaya Allah için söz vermektir. Mesela, "hastam iyileşirse, Allah rızası için fakire on lira vereceğim" derse, nezri, yani adağı sahih olur.

Adak yapan kişi akıllı ve buluğ çağına girmiş olmalı ve kendi arzu ve iradesiyle nezir etmelidir. Bu adağın gereğinin yerine getirilmesi vaciptir. Yoksa günahkar olur. Zira yaptığı nezirle, Allah ile bir nevi sözleşme yapmış olmaktadır. Şu halde nezrini îfa etmesi, yani, adak olarak nefsine vâcib kıldığı şeyi yerine getirmesi onun için bir borçtur.

Kur'ân-ı Kerîm'de, mü'minler adaklarını yerine getirmeye dâvet edilmektedirler. (Hac, 29) Hadîs-i şerîf'te ise şöyle buyrulmaktadır: "Kim tâat olan bir şey'i nezrederse, onu yapsın. Günah olan bir şey'i nezrederse yapmasın."

Şartları

Bir adağın sahih olabilmesi için şartlar vardır:

1- Adanılan şey'in cinsinden bir farz veya vâcib bulunmalıdır. Namaz, oruç, sadaka gibi.

Buna göre "hastayı ziyaret etmek, Kur'an okumak; mescid, kabir veya türbe ziyareti yapmak" gibi şeyleri adamakla nezir sahih olmaz. Çünkü bunların hiçbiri ne farz, ne de vâcib olan ibâdetlerdir.

2- Adanılan şey'in cinsinden bulunan farz veya vâcib, bizzat maksûd olmalıdır. Başka bir farz veya vâcibe vesile olmamalıdır. Buna binaen, abdest almaya nezredilmez. Çünkü abdest bizzat maksûd değil, belki bâzı ibâdetlerin îfası için bir vesiledir.

3- Adanılan şey, zaten yapılması farz veya vâcib olan bir şey olmamalıdır. Meselâ: "Yarınki sabah namazını kılmaya nezrettim" gibisinden bir adak sahih olmaz. Zira sabah namazının kılınması zaten farzdır.

4- Nezredilen şey, mübah olmalı, günah bir iş olmamalıdır. Buna binaen, intihar nev'inden bir nezir, meselâ: "oğlumu Hakk'a kurban edeyim" şeklinde bir adak sahih değildir.

5- Adanılan şey, adayanın mülkünden fazla veya başkasına ait olmamalıdır.

Meselâ: 1000 lirası olan bir kişi 10. 000 lira tasadduk etmeyi nezr edemez. Kendisine ancak en fazla 1000 lira tasadduk etmek vâcibdir. Veya başkasının malını fakirlere dağıtmayı nezreden kimsenin de, bu nezri sahih değildir.

Adak, durup dururken sorumluluk altına girmektir. Gerçi sonuçta sevap kazanılır, ama yerine getirilmezse de vebali olur. Üstelik iş adağa bakmaz, kaderde yazılan gibi olur. Bu yüzden borçlanmak hoş karşılanmamıştır. Buna rağmen adak, sırf Allah için yapılmalıdır. Nitekim Resulullah (s.a.v.) demiştir ki: "Nezir, olacak bir şeyi ne öne alır ne de geriye bıraktırır. Ancak onanla cimriden mal çıkarılmış olur." (Kütübü Sitte, Hadis No: 5727)

Adak ile amel etmemenin keffareti yemin keffareti gibidir. Bu da ya on fakiri on gün doyurmak, ya da giydirmektir. Buna gücü yetmezse üç gün üst üste oruç tutmaktır.

Ama Allah'ın ismini zikretmeden yalnızca, "nezir ettim" der veya Allah'ın evliyalarının birisinin ismini zikrederse, nezri sahih değildir.

Bir önemli huşu da şudur: Nezir kurban ise adak sâhiplerinin kendileri yiyemeyecekleri gibi; hanımları, usul ve füru'ları, yani, ana-baba, çoluk-çocuk gibi aile efradları da yiyemezler. Şayet yerlerse yenilen miktarın kıymeti, sadaka olarak fakirlere dağıtılmalıdır.

AV

İnsanlardan kaçan vahşi hayvanları değişik usüllerle elde etmeye av diyoruz. Avlanmak, caizdir, mubahtır. (Bkz. Maide, 2 ve 96)

Eti yenenlerin etinden ve derisinden, yenmeyenlerin de derisinden, kılında, yününden... faydalanmak için avlanılır.

Avlanan hayvan canlı ele geçerse boğazlanır. Değilse, yaralayarak öldürmek, boğazlamak hükmündedir. Av için öğretilmiş köpek, şahin, atmaca gibi hayvanların yakalayıp getirdiği av yenir. Yalnız silahı sıkarken veya hayvanı ava salarken besmele çkilmelidir. Bilerek çekmeyenlerin avından yenilmez. Av bir yerde kesme işlemi olunca, Müslüman, Yahudi ve Hıristiyanların dışındakilerin avı yenmez. Bunlardan başka dinden veya dinsiz birisi av hayvanına ortak olsa, onun getirdiği av hayvanı da yenmez.

Hac için ihrama giren ve Mekke'de "Harem" bölgesinde bulunana av haramdır, avlanamaz.

ZİKİR

Tanımı Ve Çeşitleri

Zikir sözlükte anmak, akılda tutmak, hatırlamak, unutmamak gibi manalara gelir. Buna göre zikir, Allah (c.c.)'ı devamlı anmak, unutmamaktır.

İnsan Allah (c.c.)'ı üç şekilde zikreder: Kalbiyle, diliyle, bedeniyle. Bir başka tasnifle de ayakta, oturarak veya yatarak. Yani her halde ve her şekilde zikir mümkündür. Zikir gizli de olabilir, açık da. Ferdî de olabilir, cemaatle de. Hepsinin kendine göre bir fazileti, bir güzelliği vardır.

Kalble zikir, yaratılmışlar üzerinde tefekkür ederek, onlardaki ilahi isimlerin, sıfatların ve fiillerin tecellilerini düşünmektir. Ayrıca Allah (c.c.)'ın dini, emir ve yasakları üstünde düşünerek onlardaki bireysel ve toplumsal hikmet ve maslahatları, menfaatları anlamaya çalışmaktır. Kur'an üzerinde tefekkür ve tedebbür de kalbî bir zikirdir.

Dil ile zikir, O'nun güzel isimleri başta olmak üzere bazı kelimeleri tekrar etmek, Kur'an okumak, dua etmek, her işi yaparken o işle alakalı sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'den gelen dua ve zikirleri dile getirmektir.

Bedenle yapılan zikir ise, vücuttaki her bir organı Allah (c.c.)'ın iradesi doğrultusunda kullanarak kullukta bulunmaktır. Hangi iş

yapılırsa yapılsın, Allah (c.c.)'ın o işteki emir ve yasaklarını hatırlamak ve öylece yapmak, Allah (c.c.)'ı en büyük zikirdir. Çünkü insan, başıboş ve rastgele hareket edemez. Neden? Çünkü hayatının her anından Allah (c.c.)'a hesap verecektir. İşte yaşarken sürekli Allah'ın kanunlarını gözeterek helal ve harama dikkat etmek demek, Allah (c.c.)'ı hiç unutmamak, yani sürekli zikretmek demektir.

Önemi Ve Faydaları

İnsan Allah (c.c.)'ı zikrettikçe, kalbinde O'nu daha bir derinden duyar, idrak ve kavrayış artar. Bunlardan da marifet artar. Marifet, yani bilgi arttıkça sevgi ve muhabbet de artar. Kısacası marifetullah muhabbetullahı doğurur. Sonuçta bütün bunlardan kalpte Allah (c.c.)'a karşı heybet, saygı ve sevgi oluşur. Kul kendisini daima Allah (c.c.)'ın huzurunda bulur, daima O'nun murakabesinde, gözetiminde, denetiminde olduğunu bilir.

Bu bilinçten de "ihsan" meydana gelir. Yani, "Allah (c.c.)'ı görüyormuş gibi O'na ibadet etme. Her ne kadar kişi Allah (c.c.)'ı gormüyorsa da, hiç şüphesiz Allah (c.c.) onu daima görüyor" inancı. İşte kul, bu inancı önce hâl, sonra da makama dönüştürebilirse, Allah (c.c.)ın dostluğunu böyle kazanır. "Velayet" de budur zaten.

Kur'an'da Zikir

Kur'an, zikirden çok bahseder. İşte birkaç örnek: "O halde beni anın, ben de sizi anayım. Bana şükredin de nankörlük etmeyin." (Bakara, 152) "Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler. Ve "Rabbimiz! Sen bunu boş yere yaratmadın, Sen yücesin, bizi ateşin azabından koru." derler." (Al-i İmran, 191)

"Sabah akşam demeden, kendi içinden, korkarak ve yalvararak, alçak sesle Rabbini zikret ve gafillerden olma." (A'raf, 205)

"Onlar, iman etmiş ve kalbleri Allah zikriyle yatışmış olanlardır. Evet, iyi bilin ki, kalbler Allah'ın zikri ile yatışır." (Ra'd, 28)

"Ey iman edenler! Allah'ı çok çok zikredin. Ve O'nu sabah akşam tesbih edin." (Ahzab, 41-42)

"Rabbinin adını an ve bütün gönlünle ona yönel." (Müzzemmil, 8)

Yalnız veya birlikte, gizli veya açık olsun zikir her çeşidiyle güzeldir, önemlidir, sevaptır. Hepsinin kendine göre bir fazileti, bir güzelliği ve bir özelliği vardır. Ancak asıl olan, zikreden zakirin, "mezkur-zikredilen Allah" ile olmasıdır. Yani zikrettiği Allah (c.c.) ile kalbî beraberlik. İşte zor olan budur.

İşte Kur'an' da zikredenlerin mükafatı: "Allah'ı çok zikreden erkeklerle Allah'ı çok zikreden kadınlar var ya, işte onlar için Allah bir mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır." (Ahzab, 35)

Zikirle bakınız ölü kalbler nasıl canlanıyor: "İnananlar için, Allah'ın zikri ve inen hak Kur'an'a saygı duyarak kalblerinin ürperme vakti hâlâ gelmedi mi? Onlar, daha önce kendilerine kitap verilmiş, sonra üzerlerinden uzun zaman geçmekle kalbleri katılaşmış, çoğu da yoldan çıkmış kimseler gibi olmasınlar? Biliniz ki Allah yer yüzünü ölümünden sonra diriltir. Belki aklınızı kullanırsınız diye size âyetleri açıkladık." (Hadid, 16-17)

Zikirden gaflet edene tehdide bakın: "Allah, kimin bağrını İslâm'a açmış ise işte o, Rabbinden bir nur üzerinde değil midir? Artık Allah'ın zikri hususunda kalpleri katılaşmış olanların vay haline! İşte bunlar, apaçık bir sapıklık içindedirler." (Zümer, 22)

"Her kim Rahman olan Allah'ın zikrinden yüz çevirirse biz ona bir şeytan musallat ederiz. Artık o şeytan onun yakın dostudur. Şüp-

hesiz ki bu şeytanlar onları yoldan çıkarırlar. Onlar da kendilerinin doğru yolda olduklarını sanırlar. Nihayet kıyamet günü bize gelince, arkadaşına: "Keşke seninle benim aramda doğu ile batı arasındaki kadar bir uzaklık olsaydı. Sen ne kötü arkadaşmışsın!" der. Onlara: "Bugün pişmanlık duymanız size hiçbir fayda sağlamayacaktır. Çünkü siz zulmettiniz. Şimdi de hepiniz azapta ortaksınız." denir." (Zuhruf, 36-39)

Sünnet'te Zikir

Zikirle ilgili hadisler o kadar çoktur ki, hangisini alacağımızı şaşırıyoruz. İşte bazı örnekler:

Ebû'd-Derdâ (r.a.) anlatıyor: "Resûl-i Ekrem (s.a.v.), bir gün sordu: "En hayırlı olan ve derecenizi en fazla artıran, melîkinizin yanında en temiz, sizin için gümüş ve altın paralar bağışlamaktan daha sevaplı, düşmanla karşılaşıp boyunlarını vurmanız veya boyunlarınızı vurmalarından sizin için daha hayırlı olan amelinizin hangisi olduğunu haber vereyim mi ?" "Evet! Ey Allah'ın Resûlü!" dediler. "Allah'ın zikridir!" buyurdu. (Tirmizî, Daavat 6, (3374); Muvatta, Kur'ân 24)

"Allah size, Allah'ı zikretmenizi de emretti. Bunun da misali, peşinden hızla düşmanın geldiği bir adamdır. Bu adam muhkem bir kaleye gelip, düşmandan kendini korur. Kul da böyledir. Şeytana karşı kendisini sadece zikrullahla koruyabilir." (Tirmizi, Emsal 3, (2867))

"Allah Teâla hazretleri diyor ki: "Ben, kulumun hakkımdaki zannı gibiyim. O, beni andıkça ben onunla beraberim. O, beni içinden anarsa ben de onu içimden anarım. O, beni bir cemaat içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir cemaat içinde anarım. O, şayet bana bir karış yaklaşacak olursa, ben ona bir zira yaklaşırım. Eğer o, bana bir zira yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım. Kim bana yürüyerek

gelirse ben ona koşarak giderim. Kim bana şirk koşmaksızın yeryüzü dolusu günahla gelse, ben de onu bir o kadar mağfiretle karşılarım." (Buhari, Tevhid 15, 35; Müslim, Zikr 2, (2675), Tevbe 1, (2675))

"Abdest imanın yarısıdır. "Elhamdülillah" mizanı doldurur; "sübhanallahi ve'l hamdu lillah" yer ile gök arasını doldurur; namaz nurdur; sadaka bürhandır; sabır ziyadır; Kur'ân ise lehine veya aleyhine bir kanıttır. Herkes sabahleyin kalkar, nefsini satar; kimisi kurtarır, kimisi de helâk eder." (Müslim, Taharet 1, (223); Tirmizi, Da'avat 91, (3512); Nesai, Zekat 1, (5, 5-6))

Hz. Ebu Zerr (r.a.) anlatıyor: Ashabtan bazıları: "Ey Allah'ın Resûlü! Zenginler sevapları götürdüler. Onlar da bizim gibi namaz kıldılar, bizim gibi oruç tuttular, mallarının artanından da sadaka verdiler!" dediler. Aleyhissalatu vesselam: "Allah size de tasadduk edeceğiniz şeyler verdi: Her bir "tesbih" sadakadır, her bir "tekbir" sadakadır, her bir "tahmid" sadakadır, her bir "tehlil" sadakadır, "emr-i bi'l-ma'ruf" sadakadır, "nehy-i ani'l-münker" sadakadır, herbirinizin hanımıyla yakınlığı sadakadır!" buyurdu. Cemaatten : "Ey Allah'ın Resûlü! Yani birimizin şehvetini gidermesine ücret mi var?" diye soranlar oldu. O, "İhtiyacını haramla görmüş olsaydı bundan ona bir vebal var mıydı, yok muydu ne dersiniz?" diye sual ettiler. "Evet vardı!" demeleri üzerine: "Öyleyse, ihtiyacını helal yolla gördü mü bunda onun için ücret vardır!" buyurdular." (Müslim, Zekat 53, (1006))

Allah (c.c.), kainatta var olan her nesnenin lisan-ı haliyla O'nu zikrettiğini söylüyor: "Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar, Allah'ı tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir varlık yoktur. Fakat siz, onların tesbihlerini iyi anlamazsınız. Şüphesiz O, halimdir çok bağışlayandır" (İsra, 44. Bkz. Nur. 41; Hadid, 1; Haşr, 1;

Saf, 1; Cuma, 1; Teğabun, 1)) Herkes O'nu zikrederken insan unutsa, insanlığına yakışır mı?..

Zikrin Âdâbı

Zikrin başında, esnasında ve sonunda olmak üzere bazı âdabı vardır. Kısaca belirtirsek; zikre başlarken önce tevbe ile başlamak, gusül veya abdestli olmak, sakin ve sessizlik ile huzuru korumak, hayatını, ölümü ve ahiret hallerini kısa da olsa şöyle bir tefekkür etmek.

Zikir esnasında temiz, sakin, karanlık veya loş bir yer seçmek, mümkünse diz üstü oturmak, misvak ve güzel koku kullanmak, gözlerini yummak, ihlaslı olmak, zikirde geçen kelimelerin manalarını anlamaya çalışmak.

Zikirden sonra mümkünse bir müddet daha huzurla oturmak ve soğuk içeceklerden kaçınmak iyi olur. Varsın zikirle hasıl olan kalbin yangını ve yumuşaması, aşk, şevk ve heyecanı soğumadan biraz daha devam etsin.

Zira kalbe "kalb" denmesinin sebebi, bir kararda, bir fikirde durmaması, durmadan kalbolması, alaborası ve değişmesinden ötürüdür. Onu Allah (c.c.) zikri üzerinde durdurmak, yiğit işidir.

Dil "Allah"(cc) der ama, acaba kalb nerdedir? Eğer kalbimiz dilimizle beraber Allah (c.c.)'ı murakabe ediyor, gözetiyor, huzurda bulunuyorsa, gerçekten zikrediyor demektir.

O yüzden bazı kardeşlerimiz var, "ben televizyon seyrederken on bin, yirmi bin tevhid getiriyorum." diyor.

"Kalb nerede?" diyorum, gülüyor.

Eğer o, uyanık kalble bin tevhid çekse, nefsinin dumanını attırır. Ama öyle elli bin de çekse, çok bir faydasını göremez.

Onlara bir cevap vermekten korkuyorum. Çünkü "hiç yoktan iyidir, bari dilini meşgul eder, az çok bir sevap alırsın" düşüncesi aklıma geldiği kadar, şöyle demek de aklıma geliyor: "Allah'tan korkmaz, hiç haya edip sıkılmaz mısın ki, dilinle O'nu zikrederken gözünle ve kulağınla günah işlersin. Allah Teala "Ey edepsiz, huzurda böyle mi durulur? Ağzından çıkanı kulağın duyuyor mu senin? Zikrin başında parçalansın" derse halin nice olur?"

Evet, ne demeli bilemiyorum. En iyisi peygamberimizin dediği: "Susan Kurtulur." (Tirmizî, kıyame, 50; Darimî, rikak, 5;Ahmed, 5/159, 177)

DUA

Tanımı

Dua, Allah (c.c.)'a yalvarma, yakarma, maddi manevi dilekte bulunma, niyaz etme anlamınadır. Kelimenin kökünde çağırma, isteme vardır ama âcizden mutlaka kadire, yani her şeye güç yetirene boyun bükerek, tezellül ile olan bir istemedir bu. Kulluk ile Rab'lık ilişkisinin en güzel ortaya çıkışı yani. Bu yüzdendir ki dua, ibadetin özü ve iliği kabul edilmiştir.

Kur'an'da Dua

Kur'an ve sünnet, inananları dua etmeye davet etmiş ve bu konuda bol bol örnekler sergilemiştir. İşte birkaçı:

"Şayet kullarım, sana benden sordularsa, gerçekten ben çok yakınımdır. Bana dua edince, duacının duasını kabul ederim. O halde onlar da benim davetime koşsunlar ve bana hakkıyla iman etsinler ki, doğru yola gidebilsinler." (Bakara, 86)

"Rabbinize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez. Düzeltildikten sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. O'na, korkarak ve rahmetini umarak dua edin. Muhakkak ki Allah'ın rahmeti, iyilik edenlere yakındır." (A'raf, 55-56)

"Onların yanları yataklardan uzaklaşır, korku ve ümid içinde Rablerine dua ederler ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan hayırlara sarfederler." (Secde, 16)

"Oysa en güzel isimler Allah'ındır. Bundan dolayı Allah'a onlarla dua edin." (A'raf, 180)

Sünnette Dua

İşte hadislerde duadan birkaç örnek:

Nu'man İbnu Beşîr (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.): "Dua ibadetin kendisidir" buyurdular ve sonra şu âyeti okudular: "Rabbiniz: ''Bana dua edin ki size icâbet edeyim. Bana ibadet etmeyi kibirlerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir" buyurdu." (Gâfır 60). (Tirmizî, Tefsir, Gâfir, (2973); Ebû Dâvud, Salât 358, (1479))

"Kime dua kapısı açılmış ise ona rahmet kapıları açılmış demektir. İstenilen dünyevî şeylerden Allah'ın en çok sevdiği afiyettir. Dua, inen ve henüz inmeyen her çeşit bela ve musibet için faydalıdır. Kazayı sadece dua geri çevirir. Öyle ise sizlere dua etmek gerekir." (Tirmizî, Daavât 112, (3542))

Ebû Ümâme (r.a.) derdi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! En ziyade dinlenmeye ve kabule mazhar olan dua hangisidir?" "Gecenin sonunda yapılan dua ile farz namazların ardından yapılan dualardır!" diye cevap verdi." (Tirmizî, Daavât 80) "Hz. Âişe (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) özlü duaları tercih eder, diğerlerini bırakırdı." (Ebû Dâvud, Salât 358, (1482))

Dua Adabı

Dua etmenin bir çok adabı vardır. Başlıcalarını kısaca yazalım. Aslında yazılanların her birinin Kur'an veya hadislerden dayanakları var ama, yer darlığından onları kaydedemiyoruz.

Evet, zikirde olduğu gibi duada da kalb ile dil beraber olmalıdır. İhlasla ve ısrarla ve kabul edilir ümidiyle yapılan dualar kabul görür. Tabi alınan gıdalar da helal olmalı. Allah (c.c.), haramla beslenen vücudun ne duasını, ne de diğer ibadetlerini kabul etmez.

Duaya, hamd-u sena ile, Allah (c.c.)'ın güzel isimleri ve salavat-ı şerifelerle başlamalı, onlarla ortalamalı ve bitirmeli, sonunda da "duamı kabul buyur" anlamında "âmîn" demelidir. Eller dua esnasında semaya çevrilmelidir. Gıyabında mü'minlere dua da, kendi dualarının kabulüne vesile olduğu için ihmal edilmemelidir.

Dua içten gelerek, bağırıp çağırmadan, kafiyeler dizmeye kalkışmadan, hatta artistik pozlara girmeden, yani Allah (c.c.)'a derdini duyurma yerine insanlara kendini beğendirme riyakarlığına düşmeden dua etmelidir.

"Me'sûr" dediğimiz Kur'an ve sünnetten alınan dualar kabule daha yakındır. Onları manasıyla bilmiyorsa, ana diliyle, kendi ihtiyacını Allah (c.c.)'a arz etmesi daha güzeldir. Ancak haram ve günah şeyler asla duada istenmemelidir, bu çok büyük edepsizlik olur.

Hayırlı insanlardan dua istemek de sünnettir, yapmalıyız. İlle de sıkıştığı, başı dara düştüğü zaman değil, her zaman dua etmelidir. Dua için hayırlı zaman ve mekanlar vardır. Bunları öğrenip gereğince dua etmek faydalıdır. Hiç şüphesiz Allah (c.c.) her duaya cevap verir. Ama biz bu icabeti anlamamış olabiliriz. Eğer bizim isteğimiz olmamışsa bunun sebepleri vardır. Mesela, o istek, hakkımızda hayırlı olmayabilir, eksik olabilir. Belki Allah (c.c.) daha da güzelini ihsan edecektir. Hakkımızda hayırlı da olmayabilir. Allah (c.c.) bilir, biz bilemeyiz. En son şu da denebilir; bu dünyada kabul olmasa bile, duadan ötürü ahirette sevap muhakkak verilecektir. Bu da bir icabettir.

Dua ve Zikir Kitapları

Dualar ve zikirler hakkında sevgili Peygamberimiz'den gelen rivayetleri toplayan eski ve yeni pek çok güzel kitaplarımız vardır. Eskilerden İmam Nesei'nin "Gece ve Gündüz Amelleri" ile İmam Nevevi'nin "el-Ezkar" kitapları Türkçeye çevrilmiştir. Yenilerden ise A. Ziyaeddin Gümüşhanevi'nin "mecmuatü'l Ahzab I-III" ile Mahmut Sami Ramazanoğlu'nun "Dualar ve Zikirler" kitapları çok meşhur ve yaygındır. Onları okumak, bizim için en güzel örnek olan Resulullah (s.a.v.) Efendimiz'i tanımak ve takip etmek açısından fevkalade önemli olduğu için alimler hep tavsiye etmişlerdir.

AİLE HAYATI

Aile

Aile bir kadınla bir erkeğin karşılıklı rıza ile kurdukları sosyal bir kurumdur. İnsan mutlu olmak ve üremek amacıyla evlenir. Tabi bu evlilikler bir hukuk dahilinde olduğu gibi, icabında ayrılıklar da bir hukuka bağlı olacaktır. Çocukların doğumu, yetişmesi, nafakası, ölümlerde mirası gibi hususlar hep aile hukuk içinde işlenen konulardır.

İnsanların "büluğ" denilen belli bir yaşa gelmeleriyle bedenlerinde oluşan çok cazip şehvet duyguları, aile hayatı içinde giderilmesi için nikah ile evlilik meşru görülmüş ve teşvik edilmiştir. Çünkü aile hayatı, bir yandan şehveti tatmin vesilesiyle üremeyi sağlarken, aynı zamanda insanlara mutluluk ve huzur da sağlar.

İslam, cinsel arzuların böyle meşru tatminini gösterirken zinayı ve zinaya götüren bütün fiilleri, mesela avret yerlerini açma, karşı cinse şehvetle bakma, dokunma, uygunsuz olarak karşı cinslerle beraber bulunma ve yalnız baş başa kalmayı yasaklamıştır. Hayvanlarla ilişki, el ile tatmin, homoseksüellik, sevicilik gibi cinsel sapıklıklar da haram kılmıştır.

İslam, evliliklere bir amaç ve terbiye getirmiştir. İnsanı eğitmede evliliklerin etkisi çok büyüktür. Burada şehvet ve cinsel tatmin ana amaç değildir. Bu kutsal müessese şenliklerle ilan edilir ve topluma duyurulur.

Hiç şüphesiz evlilikten amaçlananın olabilmesi için karı ve koca karşılıklı olarak hak ve vazifelerine dikkat etmelidirler. "Dindarlık" evlilikte geçerli olan sihirli bir kelimedir. İlke olarak tek eşli evlilikler tavsiye edilir. Fakat ihtiyaç varsa, maddi ve manevi şartları da yerine getirilebiliyorsa İslam bir erkeğe dörde kadar evlenme izni vermiştir. Şartlar yerine getirilemiyorsa, tek evlilik tek seçenektir.

Evlilik ömür boyu süren bir beraberlik olarak yapılır. Geçici ve belli bir zaman için yapılan evlilikler yasaktır. Boşanma da yürütülemeyen evliliklerde son çaredir. İslam insanlara sabrı, tahammülü, iyi geçinmeyi, nimetin kadrini bilmeyi, sevilmeyen kadar beğenilen yerlerinde değerlendirilmeye alınmasını emreder.

Hiç şüphesiz evliliği yıkan en çirkin iş, zinadır. Bu yüzden evlilik dışı ilişki evliye de bekara da kesinlikle yasaklanmış ve çok büyük bir günah olarak dünyada da ahirette de büyük bir ceza verilmiştir.

Evlilik, hayat dönemeçlerinin en keskin olanıdır. Böylesine sorumlu bir iş asla aceleye getirilmemelidir. Taraflar birbirini görmeli ve tanımaya çalışmalıdır. Ancak dinimizin getirdiği bu güzel izni kötüye kullanmamalı, flört adı altında evlenmeden önce cinsel eylemlerin hepsinden de kaçınılmalıdır.

Bu bölümün sonuna aileyi ilgilendiren dört konu ekledik. Bunlar "Hünsa, Mefkud/Kaybolan Kişi, Lakit Buluntu Çocuk, Lukata Buluntu Mal" konularıdır.

Şimdi bir sıra ve terip ile aile hayatıyla ilgili konuları görelim.

Nişanlanma

Bizde "nişanlanma", tanışmadan başlayıp evliliğe kadar giden giden yola denir. Bundan maksat, karşılıktı tanışma ve konu üzerin-

de düşünüp taşınmadır. Bu yüzden nişanlı birisine talip olmak çok çirkindir. Bu arada taraflar birbirine hediyeler verebilir.

Müslümanlar mümkün mertebe verdikleri sözde durur, ahde riayet ederler. Bu onların genel ve güzel bir ahlakıdır. Ancak yine de nişan nikah değildir ve taraflardan birisi isterse vazgeçme hakkı vardır. Bu yüzden tazminat davası açmak yersizdir. Ancak nişan bozulmuşsa, hediyeler karşılıklı olarak olduğu gibi geri verilmelidir. Değişikliğe uğrayanlar da çaresiz öylece verilmelidir.

Evlilik

Evlenme ehliyetine sahip insanların karşılıklı rıza ile yaptığı akit ve şahitlerin şehadetiyle evlilik gerçekleşir. İslam, zifafın buluğdan sonra olması şartıyla, küçüklerin evlendirilmesine velisinin izni ile imkan verir. Cinsel ilişki ancak büyüdüğünde olacağı için buna itiraz yersizdir. Hele de modern hukuka ters düşüyor diye buna karşı çıkmak, şuursuzluktur. Çünkü "modern" denilen Batılı laik Hukukun Müslümanların kalbinde hiçbir yeri yoktur.

"Buna ne gerek var?" sorusuna şöyle cevap verilebilir: Bunun hayırlı bir adayı kaçırmamak gibi faydalı bir yanı vardır. Ancak velinin su-i istimali gibi zararlı yanları da olabilir. Fakat biz İslam terbiyesi almış bir Müslüman velinin böyle küçük bir yavrusu için su-i istimalini pek yakıştıramayız. Hiçbir baba evladının kötülüğünü istemez. İstisanlar elbette kaideyi bozmaz.

Ama elbette en iyisi akıl baliğ olmuş tarafların karşılıklı istek ve rızası ile gerçekleşen evliliktir. Bu yaş Osmanlının son düzenlemesi olan Aile Kararnamesinde erkeklerde 18, kızlarda ise 17 olarak tespit edilmiştir. Bu yaşta olan birisini babası, veya velisi istemediği birisiy-

le zorla evlendiremez. Bundan öncesi mesela erkeklerde 12, kızlarda 9 yaş sonrası, hakimin biyolojik yaş tesbitine bırakılmıştır.

Akıl hastalarının kendi irade beyanları ile evlilik yapmaları muteber değildir. Evlenmede tarafların denkliği, aile huzuru için aranan şartlardandır.

Kimlerle Evlenilmez

Kur'an bize evlenme manilerini açıklar. Buna göre şu ayetlerde geçenlerle evlenilmez:

"Müşrik kadınlar iman etmedikçe onlarla evlenmeyin. Mümin bir cariye, çok hoşunuza giden müşrik bir kadından daha hayırlıdır. Mümin kadınları da, onlar iman etmedikçe, müşriklere nikâhlamayınız; Mümin bir köle hoşunuza giden bir müşrikten daha hayırlıdır. Müşrikler sizi cehenneme dâvet ederler. Allah ise sizi kendi izniyle, cennete ve mağfirete dâvet eder ve üzerinde düşünüp gerekli dersi alsınlar diye âyetlerini insanlara açıklar." (Bakara, 221)

"Daha önce geçen durum bir tarafa, bundan böyle babalarınızın nikâhladığı kadınları artık nikâhlamayın. Hiç şüphe yok ki bu, Allah'ın gazabına sebep olan bir hayasızlıktır. Ne iğrenç bir yoldur o! Ey mümin erkekler! Şunlarla nikâhlanmanız haram kılınmıştır: Analarınız, kızlarınız, kızkardeşleriniz, Halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kızkardeş kızları, Sizi emziren süt anneleriniz, süt kızkardeşleriniz, Kayınvalideleriniz, kendileriyle zifafa girdiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız. Fakat zifafa girmediğiniz eşlerinizin kızlarını nikâhlamanızda beis yoktur. Keza öz oğullarınızın eşleri ile evlenmeniz ve iki kızkardeşi nikâhınız altında birleştirmeniz de haram kılındı. Ancak daha önce geçen geçmiştir. Çünkü Allah gafur ve rahîmdir (çok affedicidir, merhamet ve ihsanı boldur). Kocası olan ka-

dınlarla da evlenmeniz haramdır, ancak harp esiri olarak eliniz altında bulunan cariyeler bundan müstesnadır. İşte bütün bunlar Allah'ın kesin hükümleridir. Bu sayılanlardan başkalarını, iffetli yaşamak, zina etmemek şartıyla, mal harcayıp mehirlerini vererek nikâhlamanız helâldır. Dikkat edin: Evlenerek beraberliklerinden yararlandığınız kadınlara, belirlenmiş olan mehirlerini verin, bu bir haktır. Ama belirledikten sonra, aranızda anlaşarak miktarını arttırıp eksiltmenizde size bir vebal yoktur. Allah alîm ve hakîmdir (her şeyi hakkıyla bilir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir)." (Nisa, 22-23)

Mehir

Bazı milletlerde evlenirken kadın erkeğe hatırı sayılır mal veya para (drahoma) verirdi. Bu, kendisine rağbet edilme sebeplerinden olurdu. İslâm'da ise kadının malına değil, kendisine önem verilir. Hatta, verilen değerin bir alâmeti olarak kocası ona nikah kıyılırken peşin veya daha sonra verilmek üzere "mehir" verir. Mehir kocanın karısına karşı tıpkı nafakası gibi nikahtan doğan bir borcudur.

Mehir, nikâh akdinin rükün veya şartlarından değildir ama nikâh akdi yapılırken mehirin belirlenmesi iyi olur. Ancak bilerek veya unutularak mehir belirlenmeden nikâh kıyılırsa, geçerli olur. Bu takdirde kadın "emsal mehiri", yani karının akraba kızlarının aldığı mehiri hak eder. Buna "mehr-i misil" denir.

Mehiri belirledikten sonra, eşlerin karşılıklı rızası ile yaptıkları indirimde veya borçtan kurtarmada bir mahzur yoktur. Mehir nihayet kadını sevindirme ve yuvaya ısındırma sebeplerinden birisidir. Bunu abartmamak, evliliği zorlaştıracak bir vaziyete getirmemek gerekir. Ebû Hanîfe'ye göre, mehrin en az miktarı on dirhem gümüş veya bunun karşılığıdır. Hz. Peygamber devrinde bu kadar para yak-

laşık iki kurbanlık koyun bedelidir. İmam Malik'e göre mehrin en az miktarı üç dirhemdir. İmam Şafiî ve Ahmed b. Hanbel, en az miktar için bir sınır koymamışlardır. Delilleri; mehir ayetinde malın azına bir sınır konulmamasıdır.

Karı-Koca Hakları

Aile yuvasında herkesin hakları ve vazifeleri vardır. Erkek genellikle evin dışındaki işlerle uğraşır ve gerektiğinde ağır işlerde çalışarak geçim için kazanç sağlar. Kadın da evin iç yönetimi, yemeğin hazırlanması, çocukların bakım ve terbiyesiyle uğraşır. Bu yüzden bütün malî yükümlülükler erkeğin görevidir. Mehir gibi evin geçimi dediğimiz nafaka da erkeğe aittir. Bu yüzden evin idaresi kocaya aittir. Eşiyle istişare etse de meşru olmak kaydıyla son söz sorumluluk sahibi olduğu için erkekte olacaktır.

Kadın da erkeğinin idaresine razı olacaktır. Geçiminden dolayı onu kınayıp üzmeyecek, sunabildiği hayat şartlarına gönüllü razı olacaktır. Eşler hayat boyu birbirlerine nazik ve kibar davranacak, önemli işlerde istişare edecek, birbirlerinin maddî manevî ihtiyaçlarını karşılayacak, zor zamanlarında ellerinden gelen yardımı yaparak birbirlerine daima destek olacaklardır. Birbirlerini sevdiklerini bazen söz, bazen iş ile bildirecek, zaman zaman gönül alıcı hediyeler sunacaktır. Koca karısının eş, dost ve akraba ziyaretlerine normal olarak izin verecek, aşırı baskı veya kıskançlıkla onu bunaltmayacaktır.

Erkeğin genellikle dış işlerle, kadının da ev içi işlerle uğraşması taksimi, erkekle kadının yaratılışına uygundur. Erkek daha güçlü olduğu için çalışıp kazanmaya daha yatkındır. Kur'an'da şöyle buyurulur: "Erkekler, kadınlardan daha güçlü kuvvetlidirler. Yani ailenin reisidirler. Bunun sebebi şudur: Allah onlardan kimini kiminden

üstün kılmıştır. Bir de erkek, mallarından evin geçimini sağlamaktadır." (en-Nisâ, 4/34)

Evlilikte karı kocanın hak ve vazifeleri kısaca böyledir. Ancak mutlu bir yuva için daha bir çok görgü ve terbiye kuralları varsa da, onlar daha çok fıkıh ilminin değil, ahlak ve terbiye ilminin mevzusudur. Biz buna işaret ederek konuyu bitirelim.

Evlilik süresinde doğacak çocuklar artık karı kocanın kendi nesepleri sayılır. Hayatta kalan eş, ölene mirasçı olur.

Boşanma

Evlilik bir şekilde sona erebilir. Bu şekillierin başında boşanma gelir. Bundan başka ölüm de bilinen evliliğin sona erdirilmesidir. Bir de hanımın kocasına mal vererek kendini boşatması vardır ki buna "muhala'a" denir. Son bir şekil de "hakimin ayırması"dır. Mesela kocası kayıp olan karının mahkemeye baş vurması halinde aradan geçen zaman uygunsa, hakim ayırabilir.

Boşanmanın Arapçası "talak"tır. Kısaca tanımlarsak boşanma, erkeğin sözlü beyanıyla evliliği bitirmesidir. Boşama yetkisi kocadadır. Ama bazı hallerde kadın da mahkeme aracılığıyla evliliği bitirebilirler.

Geçimsizlik

Bütün iyi niyet ve gayretlere rağmen huzur bulunamaz, geçim kurulamazsa ve suç kadında ise önce kocanın te'dib hakkı vardır: "Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itâat ediyorlarsa aleyhlerine yol aramayın..." (en-Nisâ, 34)

Koca tedib hakkını sırayla öğüt, küsme ve dövme şeklinde kullanacaktır. Dövme son çaredir ve bazı kadınlar için başka çare bulunmadığı gözönüne alınarak izin verilmiş; fakat sınırlama yapılmıştır. Bilinmelidir ki Peygamberimiz hayatı boyunca hiçbir zaman kadına el kaldırmamıştır. Şuhadisler de önemlidir:

"Dövenleriniz hayırlınız değildir." (Ahmed, Ebû-Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce, K. en-Nikâh, 51)

"Akşam belki de birleşeceği karısını insan nasıl döver?" (Ahmed, Müsned, 4/17; Aynı mânada, Buharî K. en-Nikâh, 93)

İslam bu terbiri alırken yüze, tehlikeli yerlere vurmayı ve iz bırakacak kadar vurmayı menetmiştir.

Şu halde buna ancak mecazen ve psikolojik tesiri bakımından "dövme" denebilir. Bu tıpkı acı bir ilaçtır.

Bu tedbirler de problemi çözmezse hakemlere başvurulur: "Karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin âilesinden bir hakem ve kadının âilesinden bir hakem gönderin; bunlar düzeltmek isterlerse, Allah onların aralarını buldurur..." (en-Nisâ, 35)

Kusur erkekte olduğu takdirde kadının da hakeme ve hâkime başvurma hakkı vardır. Hakemlerin doğrudan veya hâkim vâsıtasıyle ayırma selâhiyetleri de vardır. Ayrıca kadın bir bedel üzerinde anlaşarak ayrılmayı taleb edebilir (muhâlâ'a)

İnsanlar boşama kararından önce bu aşamaları iyi değerlendirebilirlerse, bir çok boşanmanın önü alınabilir, yuvalar kurtulabilir. Bu yüzden sünnet üzere boşama önemlidir ve az sonra anlatılacaktır.

Boşamanın Hükmü

Haksız hukuksuz gerçekleşen boşamalar vebal ve günahtır. Allah mübah kılsa da boşanmayı sevmez. Ama boşama yerine göre rahmet

de olabilir. Yürümeyen ve birbirine zulmeden eşlerin boşanmaları gerekir. Buna göre:

Erkeğin "bid'î talak" ile boşaması haramdır.

Sünnet üzere de olsa, kusuru bulunmayan eşi boşamak, mekruhtur.

Dilliksiz ve iffetsiz eşi boşamak menduptur, iyidir.

Taraflar hakemlere baş vurmuş ve onlar da boşamayı gerekli görmüşlerse, boşamak farzdır, dinin kesin bir emridir.

Sevilmeyen eşlere sabır tavsiyesi iyi ise de boşamak caizdir.

Boşama Yetkisi

Boşama yetkisi kocaya aittir. Ama akit yapılırken kadın isterse evlenme şartı olarak kendisinin için de boşama yetkisi isteyebilir. Veya daha sonra kocasından gönüllü olarak bu şartı alabilir. Bu takdirde yaptığı boşama geçerlidir. Ancak kadınlar boşama konusunda erkeklere nazaran daha tez canlı ve duygusaldır. Bu da onların ve yuvalarının aleyhine olmaktadır. Elbette yaratan Allah kulunu daha iyi bilir ve emrini hikmetle verir.

Hanefiler ikrah ve tehditle yapılan boşama gibi, şakayla yapılan ile sarhoşun boşamasının da geçerli olduğunu söylemişlerdir. Ancak sinir krizi halinde çok öfkeli birisinin boşaması geçersiz sayılmıştır. Bir adam ölüm hastalığında eşini mirastan mahrum etmek için boşarsa, iddet müddeti içinde öldüğünde hanımı ona mirasçı olur. İddetten sonra olamaz.

Boşama Çeşitleri

Boşama doğru ve yanlış oluşu bakımından ikiye ayrılır:

Sünnî Boşama, boşamaya karar veren kocanın, hanımının hayız görmesini ve bitince temizlemesini bekleyip ondan sonra cinsel ilişkiye girmeden bir kere boşamasıdır. Bu peygamberimizin öğrettiklerine uygun olduğu için bu ismi almıştır.

Bid'î Boşama ise peygamberimizin taliamatına uymayan boşamadır. Yani kadını hayızlı iken, yahut temizlik içinde cinsel ilişkiden sonra, yahut bir temizlik içinde birden fazla boşamak bid'attır, sünnete terstir, günahtır. Bir koca bir yerde üç kere hanımını başasa bu da bid'î talaktır ve artık o kadın bir başkası ile evlenip boşanmadıkça veya kocası ölmedikçe bu boşayan eşiyle bir daha evlenemz. Fakat bu talak her ne kadar günahsa da hukuken muteberdir, geçerlidir.

Boşama şekil bakımından da ikiye ayrılır:

Ric'î Talak: Boşama usülüne uygun talaklarla yapılırsa kocası için iddet müddeti içinde eşine tekrar dönmek mümkündür. Bu ric'î talakta yeniden nikah ve mehir de gerekmez. Erkeğin söz veya fiille istemesi yeterlidir.

Bain Talak, karıyı kocadan ayıran evlilik hayatını bitiren, yeni bir akit yapmadan ve mihir vermeden tekrar evlilik hayatına dönüşe izin vermeyen boşamadır. Boşamalarda kinayeli ve üstü kapalı sözler, tekitli ve şiddetli sözler de boşanmayı bain yapar. Üç talak hakkını bir anda kullanmak da, kaının kendisini bir para veya menfaat karşılığı boşattırması da (muhala'a) bain talak içine girer.

Bundan başka eşi kaybolan ve kendisinden haber alınamayan kadın, veya kocası cindel iktidarsız oan veya tiksinti verici bir hastalığa yakalanan kadınlar, mahkemeye baş vurarak boşanma talep edebilirler. Hakim durumu inceler, gerekli bazı zaman ve işlemlerden sonra evliliği bitirebilir.

İddet Bekleme

Boşanan kadınlar üç hayız atlatmadıkça, kocası ölenler ise dört ay on gün geçmedikçe başkalarıyla evlenemezler. Hayız görmeyenlerde bu bekleme üç aydır. İddet müddeti içinde nikah kıyılsa bile geçersizdir. Bu bekleyişin sebebi, psikolojik ve ahlakilik olduğu kadar, gebe kalınması halinde hem çocuğun nesebinin, hem de her ikisinin miras haklarının belirlenmesi içindir. Bu bekleyiş normalde kocanın evinde olur. (Talak, 1)

Yas

İnsanlar yakın akrabası ölürse üç gün yas tutarlar. Bu kocası ölen kadın için iddet müddeti olan dört ay on gündür. Yas demek, güzel ve yeni elbiseler giymemek, koku sürünmemek, makyaj yapmamak, süs eşyası takınmamak, eğlence ve şenliklere katılmamak şeklinde olur.

Hünsa

Erkeklik ve dişiliği tam olarak belli olmayan çifte cinsiyetli insana "hünsa" denir. Bir çocukta, hem erkeklik hem dişilik alâmeti bulunduğu zaman çocuk hünsadır. Bunların, inceleme sonucunda erkek veya dişi oldukları ortaya çıkarsa problem kalmaz. İslam ibadet ve muâmelelerinde sonuca göre işlem görürler. Ancak erkek veya kadın oldukları belirlenemezse hunsa-ı müşkil adıyla haklarında aşağıdaki hükümler cereyan eder.

Bir insanın hünsa olması halinde; o kişide ya iki uzvun bir arada bulunması veya her iki uzvun da bulunmaması haline bakarak iki durum düşünülür. Eğer bir hünsada iki uzuv da bulunmazsa, kendisinde sakal veya memenin varlığıyla şüphe ortadan kalkar. İki uzuv da mev-

cutsa, idrar yeri hakem kılınır. Eğer erkeklik uzvuyla idrar yapıyorsa erkek sayılır. Kadınlık uzvuyla bevlediyorsa kadın olduğuna hükmedilir; diğer uzuv zaid sayılır. Eğer iki uzuvdan da idrar yapıyorsa, idrarın ilk çıktığı uzva itibar olunur: diğerine itibar olunmaz. İki uzuvla bir anda idrarını yapıyorsa, kendisinden daha çok idrar çıkan uzva göre hüküm verilir. Bu Ebû Yusuf'la, İmam Muhammed'e göredir. Ebu Hanife bu son durum hakkında susmayı tercih etmiştir.

İki uzuvdan eşit miktarda bevl çıktığı taktirde ise Ebû Hanife'ye göre diğer belirtilerin ortaya çıkması beklenir. Şöyle ki, Erginlik çağında erkekler gibi ihtilâm olur veya erkek gibi cinsel ilişkide bulunursa, yahut sakalı çıkarsa erkek olduğuna hükmedilir. Bunun aksine kadın gibi ay hali görür, memesi kabarır ortaya çıkar, memesinden sut iner veya gebe kalırsa, yahut da kadınlar gibi cinsel ilişkide bulunursa kadın olduğuna hükmedilir. Bu son meselede Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed susmayı tercih etmişlerdir. Bugün gelişen tıp belki bu meselede doğru tespiti kolaylaştırmıştır.

Hunsanın, erkeğe veya kadına meyletmesi ve ihtilam olması, hayız görmesi gibi gizli konularda kendi sözüne itibar edilir. Bununla da durum ortaya çıkar. Ancak erkek olduğunu iddia ettiği halde çocuk doğurması gibi sonradan ortaya çıkan bir durum onu yalanlarsa, bu sözleri geçerliliğini kaybeder.

Ölen baba, bir erkek ile bir hünsa evlât vâris olarak bırakırsa Ebû Hanife (r.a.)'ye göre, mal üç kısma ayrılır. Erkeğe iki kısım, Hünsaya bir kısım verilecektir. Hünsa irs meselesinde Ebû Hanife'ye göre, kadındır. Ancak erkeklik alâmetleri kendisinde bulunursa hüküm değişir. Ebû Yusuf ve İmam Muharnmed'e göre, mal ikiye bölünür. Yarısı erkeğin diğer yansı hünsanındır.

Mefkud / Kaybolan Kişi

Mefkud, kaybolduğu halde sağ veya ölü olduğu konusunda bilgi alınamayan veya düşmana esir olup hakkında bilgi bulunmayan kişidir.

Mefkûd kendi hakkında sağ, başkaları hakkında ölü hükmündedir. Ölümüne hükmedilmedikçe malları mirasçılara intikal etmez. Daha önce yapmış olduğu icare (kira) akdi fesholunamaz. Vefatı hakikaten veya hakimin hükmüyle sabit olmadıkça karısı başkasıyla evlenemez. Mefkûd başkasına vâris olamaz. Ancak onun hissesi sağ olabileceği gözönüne alınarak ihtiyaten bekletilir. Geldiğinde hissesi kendisine intikal eder. Aksi halde vârisler bu hisseye sahip olur. Kendisine yapılan vasiyete de sahip olabilmesi için sağ olarak dönmesi gerekir. Aksi halde vasiyet edilen şey mûsî (vasiyyet eden)nin vârislerine iade olunur.

Hâkimin mefkûd hakkında velâyeti caridir: Bu velâyet mefkûdun, mallarını korumaya yöneliktir. Bundan dolayı onun gayrımenkul veya menkul mallarının bozulma ihtimali bulunmadıkça hâkim satamaz. Eğer satarsa mefkûd döndüğünde bu malları müşteriden alabilir. Eğer mefkûdun borcu varsa borcu ödemek için akarını satabilir ve yine akarını tamir ettirebilir. Fakat hâkimin izni olmadan mefkûdun akarını meselâ hanesini mefkûdun vekili daha önce mefkud yetki vermiş bile olsa tamir edemez.

Hâkim, mefkûdun mallarını muhafaza, başkalarının zimmetinde bulunan alacakları tahsil ve onun mallarında usulü dairesinde tasarrufta bulunması için güvenilir bir kişi tayin eder ki bu kişiye kayyim denir. Kayyim mefkûdun yakınlarından olabileceği gibi hariciden de olabilir. Kayyim mefkûdun mallarını hıfzeder, ekinlerini,

harmanlarını korur, borçlarından ikrar ettiklerini alır, kaybolabilecek durumdaki mallarını hâkimin emriyle satar.

İmam Azam, İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre, hâkim mefkudun nafakasıyla yükümlü olduğu kişilere nafaka takdir edebilir.

Mefkûdun sağ olarak dönmemesi halinde ne kadar zaman geçtikten sonra ölümüne hükmedileceği konusunda ihtilâf vardır. Hanefi mezhebinde yaygın olan görüşe göre mefkûdun ölümüne hükmedilecek süre, yaşıtlarının hayattan gitmesidir. İmam Malik'e göre bu süre 4 yıldır. Hz. Ömer (r. a.)'dan da böyle bir görüş nakledilmiştir.

Yaşıtları öldüğü halde dönmemiş olan mefkûdun ölümüne hükmedilir. Mefkûd, savaş sırasında kaybolmuşsa mücahit ve esirlerin dönüşünden itibaren bir yıl geçtikten sonra hâkim karı ile kocanın nikâhını feshedebilir.

Artık mefkûdun vefatına hükmedildikten sonra malları vârislere intikal eder ve karısı da vefat iddeti bekler. İddeti bittikten sonra bir başkasıyla evlenebilir. Ölümüne hükmedilen mefkûd, malları taksim edildikten ve karısı evlendikten sonra sağ olarak gelirse vârislerdeki mallarını alabilir. Fakat harcanmış olanları tazmin ettiremez ve karısını ikinci kocasından ayıramaz. Fakat kadın, hâkimden, ayrılma kararı almadan evlenip de sonradan eski kocası da ortaya çıkarsa, ikinci nikâh münfesih olur (Hukuk-ı Aile Kararnâmesi, mad. 128, 129; Kadri Paşa kodu, mad. 471, 481)

Lakit / Buluntu Çocuk

Lakît lügatta yerden kaldırıp alınan şeydir. Fıkıhta ise ailesi tarafından fakirlik korkusu, zina töhmetinden kurtulmak vb. se-

beplerle sokağa atılmış veya kaybolmuş mümeyyiz olmayan çocuğa verilen isimdir.

Herhangi bir sebepten dolayı sokağa terkedilmiş çocuk ölüm tehlikesi içindedir. Böyle bir çocuğu alıp helâkini önlemek, bir insanlık vazifesi olduğu gibi, dinen de emredilen bir husustur. Çünkü canı muhafaza, İslâmın emrettiği hususlardandır. Ayrıca bir nefsi helâkten kurtaran ve ihyâ eden kişi Kurân-ı Kerim'de övülmüş ve onun bu hareketi bütün insanlığın ihyâsı olarak kabul edilmiştir.

Terkedilmiş vaziyette bulunan çocuğun alınması Hanefîlere göre mendûb ve müstehabtır. Kaldırılmadığı takdirde helâk olacağından korkulan çocuğun alınması farz-ı kifaye; görenden başkası bu çocuğu bilmiyorsa almak farz-ı ayndır. Diğer üç mezhebe göre bulunmuş çocuğu almak farz-ı kifaye, helâkinden korkuluyorsa farz-ı ayn'dır.

Ancak lakît'i bulup alan kişi akıllı, bulûğa ermiş, hıfza muktedir ve ahlâkı düzgün olmalıdır. Hâkim, ahlâkı düzgün olmayan kişilerin kaldırdığı lakitleri onlardan alarak emîn birisine verir. Çünkü böyle bir kişi bulup aldığı lakîti maddeten helâkten kurtarsa bile onu manen helâk etmektedir. Lakîti yerden alıp kaldıranlar birden fazla olduğu takdirde kendisine hangisi daha faydalı ise ona teslim edilir. Bu konuda eşit iseler tercih hakkı hâkimindir. Lakît'in İslâm hukukunda kendine özgü özel durumları vardır:

1. Hürriyeti: Lakît zahiri hale göre hür sayılır Çünkü insanda aslolan hürriyettir. Kölelik durumu ise arızîdir.

2. Dini: Hanefîlere göre bulunan çocuğun dini bulunduğu yere tabidir. İslâm ülkesinde bulunan çocuk müslüman, müslümanların bulunmadığı beldede bulunan çocuk ise gayr-ı müslim sayılır. Şafiî ve Hanbelîlere göre ise darul-İslâm'da bulunan her çocuk müslüman sayılır.

3. Nesebi: Nesebi meçhuldür. Kim çocuğu olduğunu iddia ederse delil istenmeksizin istihsânen neseb ondan sabit olur. Çocuk ölü ise delil getirmek şarttır.

4. Nafakası: Yiyecek, içecek, giyecek vb. ihtiyaçları kendisine ait özel malından veya umumî olarak lakîtlere tahsis edilmiş mallar bulunduğunda ihtiyaçlarının bu mallardan karşılanacağına dair fukaha arasında ittifak vardır. Özel malları, üzerinde bulunan paralar, elbiseler, kendisine hibe edilmiş mallar vb. dir. Umumî mallar ise lakîtlere tahsis edilmiş vakıflar, kendilerine vasiyette bulunulan mallardır. Böyle bir mal yoksa nafaka Beytü'l-mâl'dan karşılanır.

5. Malı: Üzerinde veya altında bulunan elbiseler, cebinde bulunan paralar, giyeceklerine bağlı olanlar veya elinde bulunanlar, üzerinde bulunduğu binek, yanına bırakılmış serîr, vb. bütün bunlar lakîte aittir ve onun malıdır.

6. Mirası: Nesebi meçhul olduğu için mirası Beytü'l-mâl'a kalır. Çünkü Beytü'l-mâl vârisi olmayanın vârisidir.

7. Başka Bir Yere Nakli: Bulunan çocuğun günlük hayat bakımından daha düşük seviyedeki bir yere nakli uygun değildir. Meselâ şehirden köye nakline engel olunur. Çünkü şehirlerde eğitim, öğretim, hayatın çeşitli nimetlerinden faydalanma daha fazladır. Ayrıca çocuğun bulunduğu yerde bırakılması, nesebinin, ailesinin ortaya çıkmasına vesile olabilir.

8. Lakîte Velâyet: Nefsi ve malı üzerindeki Velâyet sultana aittir. Onun hıfzedilmesi, terbiyesi, malındaki tasarrufları, evliliği, eğitim-öğretimi yönetici tarafından idare edilir. Bu konuda Hz. Peygamber (s.a.v.): "İslâm devletinin yöneticisi, velisi olmayanın velisidir" buyurmuştur. Multakitin hakimin izni olmaksızın lakît üzerinde velâyet hakkı yoktur.

9. **İşlediği Suçlar:** Tazmini gerektiren bir fiil işlediğinde bunu devlet öder. Devlet diyeti ödemekle âkıle'nin, mevlânın yerine geçer ve lakît başka birisini seçemez.

10. **Kendisine Karşı İşlenen Suçlar:** Lakîte karşı diyeti gerektirecek bir suç işlendiğinde diyeti Beytü'l-mâl alır. Cinayet kısası gerektiren kasttan ibaret ise imam kısasla af arasında muhayyerdir. Görüldüğü gibi lakît ile ilgili konularda onun lehine hükümler getirilmiştir.

Lukata / Buluntu Mal

Sözlükte "buluntu mal" anlamına gelen lukata, İslâm hukukunda "mâliki bilinmeyen, fakat mubah mal grubunda da yer almayan buluntu mal" demektir. Bir başka tarifle luketa, "üzerindeki hakkını terketme niyeti olmaksızın mâlikinin iradesi dışında kaybolmuş ve bir başkası tarafından bulunmuş sahibi bilinmeyen maldır."

Kur'an'da yitirilen bir malın bulunmasının tâbi olduğu ahkâma dair özel bir açıklama yer almaz. Hadislerde, gerek sahibi bilinmeyen başıboş hayvanlar, gerekse buluntu mallarla ilgili olarak malı bulan şahsa sorumluluk yükleyerek hak sahibinin hakkını korumaya öncelik veren, malın sahibini bulmayı ve malı belli bir süre koruma altına almayı, bu mümkün olmadığı takdirde malın israfını önlemeyi hedefleyen bazı pratik tedbirler zikredilir.

"Birisi Rasûlullah'a gelerek bulunmuş eşyayı sordu; şöyle buyurdular:

- Onun kabını, bağını belleyip aklına yerleştir, sonra bir sene onu etrafa duyur, sahibi çıkar gelirse (verirsin), aksi halde o sana kalır.

- Kayıp koyun hakkında ne dersiniz?

- O ya senin, ya kardeşinin yahut da kurdundur.

- Kayıp deve?

- Senin onunla ne işin var? Onun su kabı da var, sağlam pabuçları da var; sâhibi onu buluncaya kadar suya gelir (içer) ağaçlardan yer (karnını doyurur).

Hz. Câbir şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) değnek, kamçı, ip gibi şeyleri bulan kimsenin onlardan bizzat faydalanmasına izin vermiştir."

Bu ve benzeri hadislerden ve İslâm hukukunun umûmî prensiplerinden bulunmuş eşya hakkındaki hükümler şöylece tesbit edilmiştir:

1- Buluntu malı almak:

Yolda bulunan, görülen sahipsiz yitik bir malı almak mübah, mendup, vâcip ve haram hükümlerine tâbi tutulmuştur:

Olduğu gibi bırakıldığı takdirde zâyi olmayacağı, meselâ bir başka güvenilir kimsenin alacağı bilinen bir yitik malı alıp almamak mübah, yani serbesttir.

Olduğu yerde bırakıldığı takdirde zâyi olması ihtimâli bulunan şeyi, sahibini bulup teslim etmek niyetiyle almak mendûptur; dinde teşvik edilmiştir.

Zâyi olması ihtimali kuvvetli veya kesin ise onu, iyi niyetle almakvâcip, yani gereklidir.

Kendine maletmek üzere yitik malı alıp götürmek haramdır.

Sahibini bulunca vermek üzere alınıp götürülen yitik mal, bulanın bir ihmal ve kusuru olmaksızın zâyi olsa bunu sahibine ödemesi gerekmez; çünkü mal emânet hükmündedir.

Ancak kendine mal etmek üzere alıp götürmüş de o da zâyi olmuş ise, sahibine ödemek (tazmin) mecbûriyetindedir.

Bulan kimse dilerse yitik malı alıp muhâfaza eder ve sâhibini bulmak için gerekeni yapar; dilerse -emin olduğu takdirde- resmî makamlara teslim eder.

2- Şahit tutmak ve etrafa duyurmak:

Bir kimse bir şeyi bulunca önce bulduğuna dair birkaç kişiyi şahit tutacaktır. Eğer şahit tuttuğu takdirde kötü niyetli bir kişinin malı elinden alması ihtimali varsa bundan vazgeçebilir. Şahit tutmak birkaç kişiye "bende bulunmuş bir mal var, arayan olursa bildirin" demekle yerine getirilmiş olur.

Etrafa duyurmaya gelince: Tercihan eşyanın bulunduğu yer civarında, çarşı pazar, câmi gibi yerlerde, önce sık sık, sonra haftalık, aylık ve altı aylık aralarla "bir şeyin bulunduğunu ilan" suretiyle yapılır. İlan müddeti en çok bir senedir. Eşyanın önem derecesine, sahibinin arama ihtimaline göre bu müddet ayarlanır.

3- Sahibinin çıkması ve çıkmaması:

Yitik malın sahibi çıkar ve gerçekten malın sahibi olduğu kanaatini verirse malı kendisine teslim edilir. İlan müddeti dolduğu halde sahibi çıkmazsa bulan kimse muhayyerdir: Saklamaya devam edebilir; Zenginlere değil, fukarâya sadaka olarak verebilir; Kendisi fakir ise bizzat faydalanabilir. Zengin ise, ondan istifade etmesi haramdır. Ancak fakir olan babasına, oğluna ve zevcesine verebilir; Resmî makamlara teslim edebilir. Yitik malın sahibi ne zaman çıkarsa çıksın malını veya (malı tüketilmiş ise) bedelini alma hakkına sahiptir.

Ehlî hayvanlar ile alıştırılmış güvercin, keklik vb. yitik mal kabul edilir. Sahipsiz koyun, sığır ve devenin ahnması caiz olur. Eğer alan adam, hâkimin hükmü olmaksızın bunlara nafaka verirse, kendili-

ğinden vermiş olur. Eğer hâkimin emriyle yedirirse sahiplerinin borcu olur. Hayvanın sahibi geldiği zaman besleyen, nafakayı alıncaya kadar vermeyebilir.

Mekke arazisinden bulunan eşya ile sair beldelerde bulunan eşittir; aynı hükümlere tabidir.

Tarla, bağ, bahçe gibi yerlerden mahsul toplandıktan sonra geride kalan tek tük mühsulü başaklamak/toplamak caizdir. Ancak bunlar toplandıktan sonra malın sahibi gelip isterse vermek gerekir. Irmak ve derelerde akıp gelen meyva, sebze ve kereste olmayan odun vesaireyi alıp faydalanmak caizdir.

Ayakkabısı, başörtüsü değiştirilen kimse bunun yanlışlıkla yapıldığı kanaatinde ise, kendisine bırakılan, yitik eşya gibidir. Hırsızlık maksadıyla yapıldığını anlarsa bırakılandan istifâde edebilir.

EV HAYATI

Az önce aile hayatını anlatmıştık. Şunları hatırlayalım: Aile bir kadınla bir erkeğin karşılıklı rıza ile kurdukları sosyal bir kurumdur. İnsan mutlu olmak ve üremek, çoğalmak amacıyla evlenir. Tabiî bu evlilikler bir hukukla olduğu gibi, icabında ayrılıklar da bir hukuka bağlı olarak olacaktır. Çocukların doğumu, yetişmesi, nafakası, ölümlerde mirası gibi hususlar hep aile hukuku içinde işlenen konulardır.

İslam, evliliklere bir amaç getirdiği gibi, ona çok yüce bir manevî terbiye rolü de vermiş, insanı eğitiminde evliliği teori ve pratikten oluşan bir mektep gibi kullanmıştır. Yüce bir toplum ve iyi bir devlet ve medeniyet inşasında sağlam evliliklerin etkisi çok büyüktür.

Malumdur ki bu aile kurumu her şeyden evvel bir ev çatısı altında yaşar. O ev aslında toplumun küçük bir örneğidir. Aynı zamanda küçük bir cennet olmaya da adaydır. Başarabilenlere ne mutlu!

Bu yüzden ev hayatında yaşanılan olağan işleri İslam açısından bir değerlendirelim. Orada cereyan eden helal ve haram sınırlarına bağlı disiplinli ve ilkeli bir hayat, bizim ideal cemiyetimizin en büyük göstergesi olacaktır. Mutlu bir aile, mutlu bir toplum demektir. mutlu bir toplum ise büyük bir devlet ve üstün bir medeniyet demektir.

Şimdi genellikle ev içinde yaşanması olağan işlere helal haram açısından bir göz atalım.

Yiyecekler

Kur'ân-ı Kerîm haram olan yiyecekleri bazı âyetlerinde ifade etmiştir. İşte onlardan birisi: "Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler, -canları çıkmadan önce kesememişseniz- boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından süsülmüş, yırtıcı hayvanlar tarafından yenmiş olanlar, dikili taşlar üzerine boğazlananlar ve fal okları ile kısmet aramanız size haram kılındı; bunlar fâsıklıktır." (Mâide, 3)

Allah Rasûlü de bazı yiyecek ve içecek şeyleri, bir kısım iş ve davranışları haram kılmış, yasaklamışlardır. Bunların bir kısmının hikmetini açıklamışlar, bir kısmının da açıklamamışlardır. Ancak temel ilkelere baktığımızda bu sebep ve hikmetleri bizler de anlayabiliriz. Kısacası insan tabiatının tiksindiği, zararlı ve pis şeylerin yenilmesi yasaklanmıştır. İt, eşek... etlerinin, köpek dişli yırtıcılar ile yırtıcı pençesi olan kuşları haram oluşu gibi. Haksız yollarla elde edilen yiyecekler de dolaylı olarak haram kılınmıştır.

Hanefîlere göre deniz hayvanlarından yalnızca balık helâldir. Bu hayvanın boğazlanması gerekmez. Kendiliğinden ölen yenmez. Dalga, taş, havasızlık, avlanma gibi sebeplerle öleni yenir. Diğer deniz hayvanları ya iğrençtir, yahut da -boğazlanmadığı için- meyte- leş hükmündedir.

Murdar hayvanın etini yemek haram olmakla beraber deri, boynuz, kemik, kıl gibi kısımlarından faydalanmak mübahtır.

İçecekler

İslâm dini bütün sarhoşluk veren içkileri haram kılmış, içmeyi yasaklamıştır:

"Ey iman edenler! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi, pisliklerdir. Bunlardan kaçının ki saâdete eresiniz. Şeytan şüphesiz içki ve kumar yüzünden aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi, Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister. Artık bunlardan vazgeçersiniz değil mi?" (Mâide, 90-91)

Âyet içki yasağının hikmetini özlü olarak ifâde etmektedir. Bugün tıb dünyası içkinin insan sağlığına zarar verdiğinde ittifak hâlindedir. İçkiler hakkında kural bellidir: Her sarhoş eden içki hamrdır ve hamr haramdır. Dolayısıyla çoğu sarhoş edenin azı da haramdır.

İslâm içki ticaretini menetmiş, müslümanın gayr-ı müslim ile de olsa içki alışverişi yasaklanmıştır. Şu lânet, ticareti de içine almaktadır: "Peygamber (s. a.v.) içki yapanı, yaptıranı, içeni, taşıyanı, kendisine taşınanı, dağıtanı (sâkî, garson), satanı, parasını yiyeni, satın alanı ve kendisi için satın alınanı lânetlemiştir." (Tirmizî, K. el-Büyû, 58; İbn Mâce, K. el-Eşribe, 6)

Bu konuda Resulullah'ın şu hadisi de önemlidir: "Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimse, üzerinde içki dolaştırılan sofraya aslâ oturmasın!" (Tirmizi, K. el-Edeb, 43; Ebû-Dâvûd, K. el-Et'ime, 18)

İçkilerin tedâvide kullanılması da caiz görülmemiştir.

Uyuşturucular

Esrar, afyon, eroin, kokain, morfin gibi uyuşturucu maddeler, alkollü içkiler gibi sarhoş edici, aklı alıcı ve zarar vericidir, dolayısıyla haramdır.

Sigara

Sigara hem içenin sıhhatine, hem de yanında bulunanların sıhhat ve rahatına zarar vermektedir. Aynı zamanda malı isrâf etmektedir.

Bilindiği gibi malı isrâf faydasız yere harcamaktır haram kılınmıştır. Bu sebeplerden ötürü sigara içmek haramdır denmiştir. Nargile ve enfiye gibi alışkanlıkların hükmü de sigara alışkanlığı gibidir.

Giyecekler

Giyinmekten maksat, hem örtünmek, hem soğuk ve sıcaktan korunmak, hem de güzel görünmek içindir. Bu arada temizlik ve insanların ayıplamayacağı bir kalite de elbisede aranan özelliklerdendir.

Halis ipek veya malzemesinin çoğu ipek olan giyecekler erkeklere haramdır. Altın ve gümüşün de süs ve ev eşyası olarak kullanması erkeklere haramdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) ipeği sağ eline ve altını sol eline alarak "bu ikisi ümmetimin erkeklerine haramdır." buyurmuşlardır. (Ebû-Dâvûd, K. el-Libâs, 4, 9, 11; Nesâî, K. ez-Zineh, 40, 43, 45; Ahmed, Müsned, 1/96, 4/392) Altın ve gümüşün süs olarak kullanılması kadınlara helal, ev eşyası olarak kullanması ise haramdır.

Bir miskali (4,25 gr) geçmeyen gümüş yüzük ile alem, nişan olarak kullanılan ipeğe ruhsat verilmiştir.

Tesettür Ve Bakmak

Giyinmekten maksat öncelikle "örtünmek içindir" demiştik. Burada "kime karşı" sorusu gündeme gelir. Bizde açılması, gösterilmesi ve bakılması yabancılara veya herkese haram olan yerlere (organlara) avret denir. Bu da kadın ve erkeğe göre değişir.

1- Erkeğin erkeğe ve karısından başka kadınlara karşı avret yerleri göbeği ile diz kapağı arasında kalan bölgelerdir. Hanefîlere göre göbek avrete dahil olmayıp diz kapakları dahildir. Şafiîler ise aksi görüştedir. Dizkapakların yukarısı cumhûra göre avrettir.

2- Kadının müslüman kadınlar ile mahrem, yani kendileriyle evlenmesi devamlı yasak (haram) olan akraba ve yakınlarına karşı avret yeri, hanefîlere ve şafiîlere göre -erkeğin erkeğe karşı olan- avret yeri ölçüsündedir.

3- Kadının yabancı erkekler ile müslüman olmayan kadınlar karşısında avret yeri, yüzü, elleri (cumhûra göre içi) ve hanefîlerde bir rivâyete göre ayakları müstesnâ olmak üzere bütün bedenidir.

4- Câriyenin yabancı erkekler karşısında avret yeri cumhûra göre göbeği ile dizkapağı arasıdır. (Erkeğin erkeğe karşı avreti gibidir) Bu görüşün Peygamberimiz (s.a.v.)'e dayanan (merfu hadis şeklinde) bir delili yoktur. Hz. Ömer'in kavli ile ihtiyâca dayandırılmıştır.

Zâhirîlere göre bu bakımdan cariye ile hür kadın arasında fark yoktur, cariyenin de (el, yüz, ayak müstesnâ) bütün vücudu avrettir. Çünkü bu ikisini ayırmak için naklî ve sağlam delil gerekir; bu ise yoktur.

5- Karı-kocanın birbirine karşı avreti yoktur.

Avrete bakmayı meneden hadise göre yukarıda açıklanan yerlere şehvetli veya şehvetsiz bakmak ve bunları açmak haramdır. Avret yerleri ancak kimsenin görmediği yerde (tuvalet ve banyo) ve cimâ esnasında açılabilir. Bazı durumlarda zarûret miktarını aşmamak üzere doktor, ebe, sünnetçi, şahid ve hâkim karşısında da açılabilir.

Evlenecek kimse kızın yüzüne -şehvetle de olsa- bakabilir. Bazı müctehidler bu durumda sınırı biraz daha genişletmişlerdir.

Cumhûra göre elbise ve mücevherât kapanması gereken zînete dahil değildir. Buradaki zînetten maksad; el, boyun, baş, kol, ayak gibi zînet takılan yerlerdir.

Örtü ve Elbise

Allah Teala buyurur: "Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına, dışarı çıkarken üstlerine örtü almalarını (cilbâblarını bürünmelerini) söyle; bu onların tanınmalarını ve bundan dolayı incitilmemelerini sağlar. Allah bağışlar ve merhamet eder." (Ahzab, 59)

Zikredilen âyet ve hadisler kadın ve erkeğin avret yerlerini örtmelerini emrediyor ve açmalarını haram kılıyor; fakat örtmek için yeni bir elbise modeli getirmiyor; "hımâr; baş örtüsü", "cilbâb: dış giysi" gibi eskiden beri giydikleri elbise ile Şârî tarafından istenildiği gibi örtünmelerini emrediyor.

Nûr sûresindeki âyette başörtüsünden (hımâr) söz edilmektedir: "Mümin kadınlara da bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini günahtan korumalarını söyle. Yine söyle ki mecburen görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerini kapatacak şekilde örtsünler. Zinet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, mümin kadınlar, ellerinin altında bulunanlar (köleler), erkeklikten kesilip kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçiler veya henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocukları dışında kimseye göstermesinler. Saklı zinetlerine dikkat çekmek için, ayaklarını da vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz toptan Allah'a tövbe ediniz ki felaha eresiniz." (Nur, 31)

Hımâr başı ve yakayı örten başörtüsüdür, çarşaf değildir; aynı âyette geçen "cüyûb" ise gömlek ve entârinin yakasıdır. Şu halde kadınlar geniş entâri ve başörtüsü ile örtünebileceklerdir. Âyet, o zaman kadınların böyle giyindiklerine delâlet etmektedir.

Netice olarak diyebiliriz ki: önemli olan usûlünce örtünmedir; elbisenin adı ve modeli muayyen değildir. Her kadın ve erkek, şart ve imkânlarına göre elbisesini seçer ve örtmesi gereken yerlerini örter. Avret yerlerini gösterecek kadar ince veya şehvet çeken yerlerini belirtecek kadar dar elbise giymekten sakınır.

Dokunmak Ve Cinsel Sapıklık

Mahrem (nikahı haram) olan akrabanın avret olmayan yerlerine bakmak caiz olduğu gibi, şehvetsiz dokunmak da caizdir. Yaşlı, şehvetten kesilmiş yabancı kadın ve erkeklerin mahrem olmayan yerlerine dokunmak meselâ ellerini öpmek de caizdir. Çocuklar da bu hükümde yaşlılar gibidir. Genç ve birbirine yabancı erkek ve kadınların -her ne kadar birbirinin avret olmayan yerlerine bakmaları caiz ise de- şehvetten emin olmaları halinde bile aynı yerlere dokunmalarını fukahâ ekseriyeti caiz görmemiş, bunun daha ziyâde tahrik edici olduğunu gözönüne almışlardır.

Yeri gelmişken şunu da ifade edelim ki, erkek veya kadının kendi cinsinden birisi ile cinsî ilişki kurması (homoseksüellik, lezbiyenlik/sevicilik) bir sapıklıktır, yaratılış gayesine, fıtrata ve insan tabiatına aykırıdır. Ahlâkî çöküntünün ve çürümüşlüğün bir tezâhürü olan bu çirkin fiilin çok eskilere dayandığını, bazı peygamberlerin bununla mücadele ettiklerini bazı kavimlerin bu yüzden mahvolduğunu Kur'ân-ı Kerîm'den öğreniyoruz. (Hûd: 165-166; eş-Şuarâ: 77-81)

İslâm alimleri bu fiilin haram olduğunda birleşmiş, ancak dünyevî cezasının zinadan ağır olup olmadığı hususunda ihtilâf etmişlerdir.

Eli ile dokunarak boşalma (masturbasyon) Hanefîlere göre tahrimen mekruhtur; ancak "yapmadığı takdirde zinâya düşeceğinden kor-

kan bir gencin affedileceği umulur." denilmiştir. Alışkanlık yaptığı ve sıhhati bozduğu takdirde yasak fiiller arasında gireceği şüphesizdir.

Son olarak şunu da belirtelim ki hayvan ile cinsi münasebet, cinsî sapıklık çeşitlerinden birisidir ve bu çirkin fiil hem kadın, hem de erkek için haramdır. Cumhûra göre zinâ sayılmadığı için yapana had gerekmez, tazir cezası verilir. Bu sebepten hayvanın etini yemek haram olmaz.

Kadının Elbisesi

İslâm kadının, nâmahrem olanlara karşı örtünmesini emretmiştir. Bunun için kadının elbisesi vücudunu göstermeyecek kadar kalın, göğüs, bel, kalçalar gibi şehvet çekici uzuvları teşhir edecek kadar sıkı ve dar olmayacaktır.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Cehennemliklerden iki sınıf vardır ki ben onları (dünyada) görmedim: Birincisi yanlarında bulunan öküz kuyruğu gibi kırbaçlarla halkı kırbaçlayan kimseler. İkincisi giyinmiş çıplak, (kalçasını) oynatan, salınarak yürüyen, başları, salınan deve hörgücü gibi kadınlardır; bunlar cennete giremezler, onun kokusunu da alamazlar; halbuki onun kokusu mesâfelerin ötesinden alınır." (Müslim, K. el-Libâs, 125)

Süslenme

İslâm insanların yaratılıştan mevcut özellik ve güzelliklerini ortaya çıkaran süsü, boyamayı, takınma ve giyinmeyi -bazı kayıtlarla- mübah kılmıştır. Ancak fıtratı, yaratılıştan verilmiş özellik ve şekilleri değiştirme mânasında süs, makyaj ve değiştirmeleri yasaklamış, bunları şeytanî saymıştır; çünkü şeytan şöyle demişti: "Şüphesiz onlara emredeceğim de Allah'ın yaratışını değiştirecekler." (en-Nisâ, 4/119)

Buna göre dövme yaptırmak ve dişlerin şeklini değiştirmek haramdır. Hz. Peygamber (s.a.v.) vücuduna dövme yaptıran ve yapana, (normal) dişleri yontarak şeklini değiştiren ve bunu yaptırana lânet etmiştir. (Müslim, K. el-Libâs, 119; Buhârî, K. el-Libâs, 82-87)

Tıbbî ve estetik bakımlardan normal olan dişleri, moda olan şekle uydurmak için söktürüp yaptırmak caiz değildir.

Büyük paralar sarfederek burun, çene, göğüsler gibi uzuvların şeklini değiştirmekten ibaret olan estetik ameliyâtın da yukarıda geçen âyet ve hadislerin şümûlüne girdiği anlaşılmaktadır.

Ancak insanı aşağılık kompleksine iten, toplum içinde mânen işkence çekmesine sebep olan bir anormallik veya fazlalık olursa bunun izâlesi tedâvi mahiyetindedir, caizdir.

Kaş aldırmak, kaşın kıllarını yolarak iyice inceltmek ve kaşı yukarıya almak sûretiyle yapılmaktadır ki caiz değildir. Ancak kadının yüzünde biten kılları aldırması ve kocasının izniyle normal makyaj yapması bir kısım İslâm ulemasınca caiz görülmüştür.

Rasûlullah'ın menettiği ve lânetlediği şeylerden birisi de saçı dökülen veya dökülmeyen kimselerin başlarına başkalarının saçlarını koymaları veya bunları eklemeleridir. Peruk takmak dediğimiz bu saç takma ve eklemede hem tabiî şekli değiştirmek, hem de karşısındakini yanıltmak, ona genç görünmek vardır ki, İslâm bunları hoş görmemiştir. Ancak ipek veya yün iplikleri örgü yapıp eklemek aynı mânada olmadığı için caiz görülmüştür.

Peygamberimizin (s.a.v.) çağında Yahûdi ve Hıristiyan ihtiyarları ağaran saç ve sakallarını boyamazlardı; onlara benzemesinler diye yaşlı sahâbiler boyamaya teşvik edilmişlerdir. (Buhârî, K. el-Enbiyâ, 50; el-Libâs, 67; Müslim, el-Libâs, 80)

Boyanın rengi üzerinde durulmuş, siyaha boyamanın cevazı tartışılmıştır. Kına kırmızısı ve kırmızı-siyah karışımı nebâti boyalarla boyamak ittifakla caizdir. Kadınların siyaha boyamaları umumiyetle caiz görülmüştür.

Rasûlullah (s.a.v.), "Müşriklere muhâlefet edin (benzemeyin); sakalları bırakın, bıyıkları kırpın" buyurmuştur. (Buhârî, K. Libâs, 63-34)

Bu ve benzeri hadisler ile tatbikata bakan cumhûr sakalı tıraş etmenin haram olduğu neticesine varmışlardır.

Kadı İyâd bunun mekrûh olduğunu söylemiştir. Aynı mahiyette olan boyama emrini yerine getirmenin farz ve terkinin haram sayılmaması bu görüşü destekler. Kardavî de mekruh oluşunu tercih eden muâsır bir âlimdir. (el-Helâl ve'l-Haram, s. 81-82)

Altın ve gümüş kaplar, ipek sergiler

Sahâbeden Huzeyfe şöyle diyor: Resulûllah (s.a.v.) bizim, altın ve gümüş kaptan yiyip içmemizi, ipek giymemizi ve ipek sergi üzerine oturmamızı menetti.

Ve şöyle buyurdu: "Bunlar dünyada onlar (kâfirler), ahirette ise bizim içindir." (Buharî, K. el-Eşribe, 28; el-Et'ime, 29; Müslim, K. el-Libas, 4, 5)

Bu hadîs, altın ve gümüşün kap-kacak ve ev eşyâsı, ipeğin de sergi vb. olarak kullanılmasını erkek ve kadın bütün müslümanlara haram kılmaktadır.

Heykel

Peygamberimiz "İçinde heykeller bulunan eve melekler girmez" demiştir. (Buhari K. Bed'i'l-halk, 7; el-Meğazi, 12; Müslim, K. el-Libas, 87)

Yine "Kıyamet günü azâbı en şiddetli olacaklardan biri de bu sûretleri yapanlardır." buyurmuştur. (Buharî, K. el-Edeb, 75; Müslim, K. el-Libâs, 96)

Bu hadisler müslümanın evinde heykel bulundurmasına ve heykel yapmasına engeldir. Bunların haram kılınmalarının birçok hikmet ve sebepleri vardır. Bunların başında tevhidi korumak, heykeltıraşın yaratma vehmi gibi kula yakışmayan duygu ve düşüncelere kapılarak günaha girmesini önlemek, heykel yapımının bir sınırı bulunmadığından çıplak kadınlar, sahte tanrılar, dinî semboller gibi İslâma zıt şeylerin heykelleştirilmelerine engel olmak, faydasız ve gereksiz sarfı, isrâfı, lüksü men etmek gelebilir.

Ancak çocukların oynadığı bebek, hayvan vb. oyuncaklar, heykel mânâ ve mahiyetinde olmadığı için caiz görülmüştür. Nitekim Hz. Âişe'nin ilk evlilik yıllarında çocukluk arkadaşlarıyle bu neviden oyuncaklar oynadığını Rasûl-i Ekrem görmüş ve tasvib etmiştir. (Buhârî, K. el-Edeb, 81; Müslim, K. el-Edeb, 54)

Resim

Heykel şeklinde olmayan, kâğıt, sergi, örtü, duvar gibi yerlere yapılan resimler hakkındaki hadisler bunun mutlak olarak haram veya helâl olduğunu göstermiyor; resmin konusuna, ressam veya resmi kullananın maksadına ve kullanıldığı yere göre çeşitli hükümler getiriyor. Buna göre:

a) Mukaddes sayılan, tapınılan, ulûhiyyet izafe edilen şeylerin resimlerini yapmak ve kullanmak haramdır.

b) İslâmî ahkâm ve ahlâka aykırı olan çıplak insan vb. resimlerini yapmak ve kullanmak da haramdır.

c) Bunların dışında kalan resimlerden canlılara ait olmayanları mübahtır, yapmak ve kullanmak serbesttir. Nitekim İbn Abbas bir ressama, resim yasağını naklettikten sonra şöyle demiştir: "İlle de yapacaksan ağaçların ve ruh olmayan şeylerin resimlerini yapman gerekir." (Tahâvî, Şerhü-Ma'âni'l-âsâr, kahire, 1968, 4/282-288)

d) Canlılara gelince hadislerden bir kısmı Peygamberimiz (s.a.v.)'in bunları tasvib etmediğini, diğer kısmı ise bilhassa çiğnenen sergide, yaslanılan yastıkta, oturulan minderde... olduğu zaman caiz gördüğünü ifade etmektedir. Bunlardan çıkan netice, böyle resimlerin, dinî bir takdis ve ta'zime götürmedikçe câiz olduğudur. Titizlik gösterilen nokta tevhidin korunmasıdır.

Resim hakkındaki hadislerden anlaşıldığına göre Resûlullah (s.a.v.) önceleri, tevhid inancı ruhlara yerleşinceye kadar resim hakkında titiz davranmış, sonraları mahzuru olmayan noktalarda ruhsatlar vermiştir.

Bâzı âlimler, canlı-cansız ayırımını gözönüne alarak mücessem (üç boyutlu) olmayan veya hayatî bir uzvu eksik bulunan resimleri de cansızlara katmış, caiz görmüşlerdir. Çünkü bunların, mezkûr şekil ve eksikler içinde canlı olmaları mümkün değildir. (Kardâvî, a.g.e., 4/96)

Fotoğraf

Mücessem olmayan resimleri yasaklar içine sokmayan âlimlere göre fotoğraf çekmek ve kullanmak caizdir; yarım olanların cevazı daha da kuvvetlidir. Ancak fotoğrafın konusu ve maksadı yine önemini muhafaza etmektedir. Çıplak veya açık kadın ve erkek fotoğrafları ile hıristiyan azizlerine ve benzerlerine ait fotoğraflar harama dahildir.

Kimlik, pasaport, tapu vb. yerlerde kullanılmak üzere fotoğraf çektirmek bir ihtiyaç (zaruret) olduğuna göre caizdir.

İslâmda ressamlık ve fotoğrafçılık mesleğinin hükmü de yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacaktır. Caiz olanı yapmak da caizdir. Konusu veya maksadı itibarıyla caiz olmayanı yapmak ve çekmek de caiz değildir.

Başkasının Evini Gözetlemek

Başkasının mahrem hayatını pencereden, kapı deliğinden ve aralığından seyretmek, yani röntgencilik, İslâm ahlâkına uymayan kötü bir harekettir. Biri Hz. Peygamber'in kapısındaki bir delikten içeriye bakar. O sırada Hz. Peygamber elinde midra denilen demir tarakla başını tarıyormuş. Hz. Peygamber onun bu durumunu görünce "Şayet senin beni gözetlediğini bilseydim şunu gözüne saplardım. Çünkü izin ancak gözden dolayı koyulmuştur." der. (Müslim)

Bu mahiyetteki diğer hadislerde bu suçu işleyene karşı ev sahibinin şiddet hareketine baş vurmasında haklı olduğunu ve bunun suç teşkil etmiyeceğîni belirtmiştir.

ÇALIŞMA HAYATI

Sosyal Hayat

Sosyal hayatta fal, sihir, nazarlık, nal, kurşun dökme gibi hurafeler haram kılınmış, Allah'tan başka kimsenin gaybı bilemeyeceği bildirilmiştir. Ama Allah bazılarına, mesela peygamberlere vahiy, âlim, salih, velî kullarına ilham ve keşif yolu ile bildirirse, bu mümkündür. Ancak burada unutulmaması gereken, bunun bizatihi kişilerden kaynaklı değil, yine Allah'tan oluşunu bilmektir. Uğursuzluk inancı İslam'da yoktur. Gelenekler, örf ve adetler İslam'a ters düşemez, aksi halde reddedilir. Dinin aslında olmayan inanç, ibadet ve davranışlar, bid'at kabul edilmiş ve reddedilmiştir. Bunlar, dini bozma ve değiştirme anlamında sapıklıktır. Meşru oyun ve eğlence fıtrat gereği kabul edilmiş, yer yer teşvik de edilmiştir. Tek taraflı haksız bir kazanç olan kumar ve faiz her çeşidiyle yasaklanmıştır.

Sosyal hayatın temeli kardeşliktir. Bunu bozan her türlü davranış yasaklanmıştır. Irkçılık, küsme, alay, ayıplama, aşağılama, kötü lakap takma, su-i zan, kusur araştırma, gıybet, koğuculuk, cana, mala, ırza ve şerefe dokunma bunlara örnek olarak verilebilir.

İş Ve Meslekler

İslamda çalışmak esas, dilencilik zaruret dışında haramdır. Müslümanın vazifesi bir iş ve meslek edinerek çalışıp kazanmaktır. Meşru iş ve mesleğin kötüsü yoktur. Yasak edilenlere gelince, dinintemelde

haram kıldığı işlerde çalışmak da haramdır. Mesala yasak seks. İslâm zinâyı bütün şekilleriyle haram kılmıştır. Bir kadın veya erkek, cinsî tahrik için çekilen resimlere modellik etmek, zinâ yaptıran açık veya gizli yerlerde çalışmak gibi bir meslek icrâ edemez.

Mesela dans, oyun vb. işler. Bilindiği gibi İslâmda kadın-erkek ilişkileri sınırlanmış, haram ve helâl tasnifine tâbî tutulmuştur. Bunları çiğnemeyi gerektiren veya şehevî duyguları tahrik eden iş, meslek ve sanatlar haram çerçevesi içinde yer alır: Dans, bale, bazı temsil ve oyunlar, bazı gösteriler ve modellik burada örnek olarak anılabilir. Bunların san'at çerçevesine girmesi helâl olmalarını gerektirmez.

Mesela ressamlık, heykeltraşlık, fotoğrafçılık açıklanırken haramlar belirtilmişti. Bunları iş ve meslek edinmek de haramdır.

Ticâret de kazanç yollarından biridir. Ancak ticaret teşvik edilmiş, ama başıboş bırakılmamış; ahlâkî, ictimâî sâhalarda zararlı olmaması için tedbirler alınmış, sınırlar getirilmiştir. Mesela: İçki, uyuşturucu madde, domuz, put, müstehcen eşya ve resimler gibi İslâm'ın kullanılmasını yasakladığı şeylerin ticâreti de haramdır. Mübah olan şeylerin ticaretinin helâl olabilmesi için de yalan, aldatma, faiz hîle, ihtikâr, fâhiş kazanç gibi davranışlardan sakınmak şarttır.

İslâm, kazanç temini için iş, ticaret, memuriyet gibi yolları meşrû kılmış, ama kapitalist, pragmatist, maddeci görüşlerden farklı olarak üç ana tedbir ve prensib üzerinde duruyor: Karşılıklı rızâ, iyi niyet ve dürüstlük, Menfaat temin ederken başkalarını zarara sokmamak.

Muâmeleler Ve Akitler

Burada muamelelerden ve akitlerden maksadımız mal, menfaat ve hizmet mübâdelesinin çeşitli şekilleridir. Toplu halde yaşayan insanlar muâmeleleden ve akitlerden uzak kalamazlar. Bu sebeple

İslâm hukûku (fıkıh) muâmelâta geniş bir yer vermiş, caiz olan ve olmayan çeşitlerini en ince noktalarına kadar açıklamıştır. Bu bahiste belli başlı akit ve muâmele şekilleri işlenecektir.

Burada en dikkat çekici nokta, haram olan şeyleri satmanın haram oluşu ile bir yanı mechûl satışın caiz olmamasıdır. Fıkıh ve hadis kitaplarının "cehâlet ve ğarar" diye ifade ettikleri şey, akdin unsurlarından birisinin mechûl kaldığı veya gerçekleşmesi şüpheli bulunan satıştır. Eğer bu bilinmezlik, arada anlaşmazlık çıktığı takdirde çözüm ve icrâyı imkânsız kılacak ölçüde ise satım akdi fâsiddir. "Sürüden bir koyunu, başakları olgunlaşmadan buğday veya arpayı, denizdeki balığı" satmak buna örnektir. Peygamberimiz (s.av.) anlaşmazlık çıkmasın, bir taraf zarara uğramasın diye bu nevi satışları yasaklamıştır.

Bu hatırlatmadan sonra genel olarak akitler başlığında bilgiler verilebilir. Yani yapılan her akitte akit yapan en az iki kişi veya kurum vardır. İrade beyanları, rızaları, akit için ehil olup olmamaları ve bütün bunların bilinmesi önemlidir. Üzerinde akit yapılan mal ve fiatı, teslimi, akit meclisi hep üzerinde uzun uzun konuşulacak konulardır.

Bu meseleler kavrandıktan sonra bu akdin çeşitleri de önemlidir. Mesela bir satım akdi ve bu çeçevede işlenen sarf, mukayada (trampa), selem, ıstısna' gibi. Sonra diğer akit çeşitleri olarak kira, hibe, emanet, ariyet, vedia, havale, kefalet, vekalet, rehin, bey' bilvefa, şirket, kısmet, sulh, tahkim, karz ve ikale, günlük hayatımızda sık karşılaştığımız akit çeşitleridir. Her meslek erbabı kendisini ilgilendiren konularda İslam hukuknu bilme ve işlerini bu kanunlara uygun yapma vazifesindedir. Bunun ilmini öğrenmek ve uygulamak da bir nevi ibadet ve cihattır.

Şimdi biz İslam'ı öğrenmede yeterli bir özet olarak düşündüğümüz bu kitabımızda muamelâtın bu konularında yeterli bilgiler

sunacağız inşaallah. Daha fazlası, konular için özel yazılmış fıkıh ve hukuk kitaplarımızda aranmalıdır.

İslâm'a göre bir müslümanın kendisinin ve ailesinin nafakasını sağlamaya ve varsa borçlarını ödemeye yetecek kadar para kazanması farzdır. Bunun dışında, fakîr müminlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve akrabalarına ikram etmek için kazanmak da müstehaptır. Güzel ve müreffeh bir hayat sürmek için bundan fazlası için çalışmak mübahtır. Başkalarına karşı kibirlenmek, dünyevî hırsa kapılarak başkasının servetiyle yarışmaya kalkışmak ve bu mal ile azgınlık ve taşkınlık yapmak için kazanmak, bu kazanç helâl yolla dahi olsa haramdır. Buna karşılık, küfre karşı verilen mücadelede maddî katkıda bulunmak ve malını Allah yolunda infak için samimî bir niyetle çok çalışıp para kazanmak da güzel bir ibadettir. Bu gaye için çalışıp para kazanan kişi sürekli ibadet hâlinde sayılır.

Rabbimiz, "Ey iman edenler, birbirinizin mallarını batıl/haram yollarla yemeyin. Ancak o mallar, sizden karşılıklı bir rızadan doğan bir ticaret malı olursa o zaman yiyin.. Kendi nefsinizi de öldürmeyin. Şüphe yok ki Allah sizi çok esirgeyicidir. Kim helal hududlarını aşarak ve zulüm yaparak bu amelleri işlerse, biz onu ateşe sokacağız. Bu da Allahû Teâla için çok kolaydır." buyurmuştur. Bir malın batıl yolla yenilmesinden maksat; kumar, faiz, hırsızlık, gasb, hile ve bunun gibi İslâm dininin kat'i olarak haram kıldığı yollarla yenilmesidir. Bu yollara tevessül eden kimseler kim olursa olsun; geçici olan dünya hayatı için, ebedi hayatlarını tehlikeye atmışlardır. Bu ise aynı zamanda dünya saadetini de kaybetmeye sebeptir.

İslâm, az önce de gördüğümüz gibi çalışıp kazanabilme gücüne sahip olan bir kimsenin dilenmesini yasaklamıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Allah'a yemin ederim ki sizden biri-

nizin, ipini alıp da, dağdan bir bağ odunu taşıyıp getirmesi ve bu odunu satıp onunla ailesinin ve kendisinin geçimini sağlaması, başka birinden istemesinden çok hayırlıdır. Kim bilir yardım istediğiniz kimse ya verir minnetine girersin, yahut vermez zilletini çekersin."

Buna göre, çalışmaya gücü yeten kimsenin dilenmesi meşrû değildir.

İslâm'da rızık temin etmenin en faziletli yolu cihad'tan (ganimetten) sonra ticarettir. Sonra ziraat ve sonra da zanaattır. Bütün bu rızık temin etme yollarında alış-veriş işlemi sözkonusu olmaktadır.

Bu kısa bilgilerden sonra şimdi İslam fıkıh ve hukukunda muamele ve akitleri görebiliriz.

Alış Veriş

İslâm alışveriş de dediğimiz ticareti meşru ve makbûl saymıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurur: "Allah, ticareti helâl, ribâyı da haram kıldı."

Bir hadîs-i şerîf de dürüst ticaretin sahibine ne kadar sevap kazandıracağını belirtmektedir: "Güvenilir, doğru ve müslüman tacir, kıyamet günü şehidlerle beraberdir."

"Bey'i" Arapçada "alış veriş" demektir ve bu bir akittir. Kısaca tarifi, "değeri olan bir malı yine değeri olan başka bir mal veya para karşılığında değiştirmektir." Alış-veriş tarafların karşılıklı onayı ile yani icab ve kabûl ile gerçekleşir. İki taraftan biri malı, diğeri karşılığı olan para veya kıymet taşıyan başka bir malı ele geçirmeleri netîcesinde satışın gerçekleşir. Bütün akitlerde şu dört unsur belli olmalıdır: alan, satan, mal, fiat. Bu arada mal da fiatı da belli olmalıdır ki nizah ortadan kalksın, insanlar ihtiyaçlarını rahatça karşılasınlar.

Alış-verişlerde satış akdinin yazı ile tesbiti iyidir. Anlaşmazlık anında elde belge olur. Ancak emir veya şart değildir. İcab ve kabul olunca alış-veriş kesinleşir, tek taraflı cayma hakkı yoktur. Ancak alıcı veya satıcı pazarlık devam ederken alış-verişten cayabilirler. Alış-veriş, kabz, yani malı teslim alma ile tamam olur. Böylece alıcı, mala; satıcı da paraya sahip olur.

Alış veriş yapanlardan birisi malı almak isterse, diğeri muhayyerdir, yani serbesttir; isterse o mecliste kabul, isterse aynı mecliste reddeder. Kabulden evvel hangisi meclisten kalkarsa icap bozulur. İcap/satın almayı isteme ve kabul/malı satmaya razı olma tamamlandıktan sonra alış veriş kesinleşir, satıcı ve alıcıdan hiç birisi kusur veya görmezlik muhayyerliği hariç, artık cayamaz.

Peşin ve veresiye alış veriş caizdir. Veresiye ile caiz olunması, müddetin malûm olunmasına bağlıdır, eğer müddet muayyen olursa caizdir. Bey'ide fiat/semen mesela "on lira" gibi mutlak olarak zikredilirse, o beldenin parası kabul olunur. Eğer paralar çok çeşitli olur da birisini tâyin etmezlerse, alış veriş fasit olur.

Genel olarak İslâm, ticarette belirli bir kâr haddi koymamıştır. Bu yüzden alışverişte belli bir kâr sınırı yoktur. Yalnız bu kârın ğabn-i fâhiş/aşırı aldatma olmaması gerekir. Kâr oranı satılan malların cinsine, özelliklerine ve şartlara göre değişir; Bazı mallarda düşük kâr haddi yeterlidir. Toptan satış ve değeri yüksek olan mallarda olduğu gibi. Bazı mallarda ise bu oran normal tutulur. Bozulma ihtimâli olmayan mallar, perakende satışlar vs. gibi. Bazı mallarda da kâr oranı yüksek olur. Bozulma oranı fazla çeşitli riskleri mevcut olan mallar gibi. Fakat her şeyden evvel bu bir vicdan işidir. Pazarlık yapmak caizdir, helâldir.

Bir mü'mine düşen, haram kılınan mallar ile alış veriş yapmamaktır. Allahû Teâla bir şeyi haram kılınca, onun bedelini de haram kılar.

Nitekim Resûl-i Ekrem şarabla ilgili olarak "mü'minlere içilmesini haram kılan Allahû Teâla satılmasını da (alışverişini) haram kılmıştır" buyurmuştur. Örnekleri çoğaltabiliriz. Mesela mü'min bir kasap; şer'i şerife göre kesilmeyen herhangi bir hayvanın etini satmamalıdır. Mesela şarap, domuz eti, kan, put ve bunun gibi maddelerin satışı batıl/haramdır. Yine çalınan veya gasb edilmek suretiyle elde edilen bir malı piyasaya sokmak da caiz değildir. Kim bildiği halde hırsızlık eşyayı satın alırsa; onun günahına ve alçaklığına ortak olmuştur.

Muhayyerlik Ve Çeşitleri

Alıcı veya satıcı, satışın gerçekleşmesini bazı şartlara bağlayabilirler, bu caizdir. Böyle alışverişlere muhayyer satış denir. Muhayyerliği şart koşan, şartlar gerçekleşmeyince alış-verişi bozabilir. Peygamberimiz böyle alış-verişler hakkında şöyle buyurur: "Alıcı ve satıcı alış-veriş yaptıklarında, birbirlerinden ayrılıncaya kadar pazarlıktan dönmekte muhayyerdir, veya alış-verişleri muhayyerdir. Eğer alış-verişlerinde muhayyerlik varsa alış-veriş (muhayyerlik şartları ile) gerçekleşmiş olur."

Muhayyerlikte üç gün ve daha az zaman şart edilebilir. Ebû Hanife'ye göre üç günden fazla muhayyerlik caiz değildir. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre ise "belli bir müddet" söylendiği zaman caizdir.

Satıcının muhayyerliği, satılan malın onun mülkünden çıkmasına mâni olur, o halde eğer o malı müşteri götürürse ve müşterinin elinde helak olursa müşteri ancak onun kararlaştırmış oldukları fiyatıyle değil, kıymetiyle sorumlu olur.

İki imama göre, müşteri, o malı mülk edinir, eğer müşterinin elinde helak olursa, aralarında kararlaştırılmış fiyatı verecektir. Eğer o mal kusurlu olursa hüküm yine böyledir.

Taraflardan kim caymayı şart kılarsa müddetinde cayabildiği gibi satışı da kesinleştirebilir. Diğerinin olmadığı bir yerde satışı kesinlikle kabullendiğini söylerse, caizdir. Bozmak ise ancak diğerinin bulunduğu bir yerde bozabilir. Cayma hakkı olan kişi ölürse, hakkı iptal olur, varislerine intikal etmez.

Görmek Suretiyle Muhayyerlik

Görmediği bir şeyi satın almak câizdir, fakat gördüğü zaman cayabilir; isterse kabullenir, dilerse reddeder. Kişi, görmediği malını satarsa, bilâhare gördüğü zaman cayamaz.

Satın aldığı evin odalarını görmeyip de ancak salonunu görür de alırsa caymak yoktur. Körün, alış verişi caizdir. Satın aldığı zaman aldanmış ise cayabilir. Eğer satılan mal ellenmekle bilinir cinsten ise, kör de onu elleyerek alırsa veya koklanmakla bilinen bir malı koklayarak alırsa veya tatmakla bilinen malı tadarak alırsa, artık cayamaz. Arazide, kendisine vasıfları söylenmedikçe caymak hakkı düşmez.

Başkasının mülkünü satarsa, mülk sahibi muhayyerdir, dilerse satışı onaylayarak caiz kılar, dilerse fesheder. Bu şekil satışın caiz kılınması ancak satılan malın varlığına ve satış yapan iki tarafın caymamalarına bağlıdır.

Bir şeyi görüp aradan bir müddet geçtikten sonra onu satın alırsa, eğer gördüğü keyfiyet üzere ise cayma hakkı yoktur, şayet bozulmuş olduğunu görürse cayabilir.

Kusur Suretiyle Muhayyerlik

Alıcı, satın aldığı malda, bir kusur görürse muhayyerdir, dilerse konuşulmuş olan fiyatla kabul eder, dilerse geri verir. O malı kabul etmek, ancak kusur için verilen paranın bir kısmını geri istemek yoktur.

Tüccarların nazarında fiyatın düşüklüğünü icap ettiren her şey, kusur sayılır.

Fâsîd / Bozuk Alış Veriş

Satılan veya fiyat olarak verilen eşyanın birisi veya her ikisi haram olursa alışveriş bozuktur. Murdar olmuş et, kan, şarap veya domuzla yapılan alış veriş gibi...

Sudaki balık, havadaki kuş gibi ele geçmemiş malın satılması caiz değildir.

İkâle / Satışı Kaldırmak

İkâle yapılan alış verişi kaldırmaktır. Alış veriş yapanlar isterlerse bu alış verişi yok sayarak kaldırabilirler. Fiyatın yok olması ikâlenin sahih olmasını engellemez. Satılan mal helak olmuşsa, artık ikale olmaz. Satılan malın bir kısmı helak olursa geri kalan diğer kısmında yine ikâle caizdir.

Satıcının, alıcıya sattığı maldan daha fazlasını ikram olarak vermesi caiz olduğu gibi, alıcının da, verdiği fiyattan daha fazlasını satıcıya vermesi caizdir. Sermayeden eksiltmek de caiz olur.

Narh Koyma

Aslında doğru değildir. İslâm prensip olarak piyasaya müdâhale etmez; arz ve taleb gibi tabiî ve iktisâdî kaideler içinde pazarı serbest bırakır. Nitekim Peygamberimizin zamân-ı saâdetlerinde fiyatlar yükselmiş, narh koyarak fiyatları sınırlaması için kendisine başvurmuşlardı; şöyle buyurdu: "Fiyatı ayarlayan, bolluk, darlık ve rızık veren Allah'tır. Şüphesiz ben, -hiçbir kimsenin, benden talebedeceği mal ve can hususundaki bir haksızlığım olmadan- Allah'a kavuşmak emelindeyim." (Tirmizi, K. el-Büyû, 73; Ebû-Dâvûd, Büyû, 49)

Ancak fertler bu hürriyeti toplumun zararına olacak şekilde kötüye kullanırlar, ihtikâr, stokçuluk, lüks tüketimi körüklemek gibi yollara saparlarsa müdahale ve sınırlama zarûrî olarak caiz görülmüştür.

Fiyatlarla Oynama

İslâmda mukavele ve piyasa hürriyeti esas olmakla beraber hürriyetin mutlak olmadığına, toplumun menfaati ile sınırlı bulunduğuna işaret etmiştik. Fiyatların sun'î olarak artmasına sebep olanlar hakkında Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Pahalılığı arttırmak için müslümanların fiyatlarına müdâhale eden kimseyi, kıyamet gününde büyük bir ateşe oturtmayı Allah üzerine almıştır." (Ahmed, Müsned, 5/27, 50)

Üretimin az, tüketimin fazla olması gibi tabiî âmiller dışında fiyatların artması bazı müdâhalelerle olmaktadır; bunlardan birkaçını örnek olarak zikredelim:

İhtikâr

İhtikâr bir malı, fiyatı artınca satmak üzere piyasadan çekmek, stok etmek veya piyasaya sürmemektir.

Müctehidler haram olan ihtikârın hangi şartlarda gerçekleşeceği üzerinde ihtilaf etmişlerdir.

Ebû-Hanife'ye göre kişinin kendi ürettiği veya başka bir şehirden getirdiği şeyi bekletmesi ihtikâr değildir.

Ebû Yûsüf, başka yerden getirileni istisna etmemiş, İmam Muhammed "oradan mal almak mutâd ise ihtikâr olur" demiştir.

İlk müctehidler ihtikâr bahsinde daha cok insan ve hayvan gıdası üzerinde durmuş, bunların ihtikârının tahrimen mekrûh veya haram

olduğunu ifâde etmişlerdir. Bunun sebebi ihtikârı meneden hadislerin bir kısmında "taâm/yiyecek" kelimesinin geçmesidir. Ancak yukarıdaki hadis ile aşağıda gelecek hadis, bu yasağın yalnızca yiyeceğe değil, müslümanların bütün ihtiyaçlarına şâmil olduğunu göstermektedir.

"Pazara mal getiren merzuk (rızık verilmiş), ihtikâr yapan mel'ûndur (lânetlenmiştir)."

Kabz-ı mallık ve komisyonculuk

Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) sehirdeki satıcının, köylü malını, pazara gelmeden teslim alarak azar azar pahalı satmasını yasaklamıştır.

Bu mânâdaki birçok hadisin müşterek hedefi şudur: "Üretici malı doğrudan doğruya pazara arzedecek, araya başkaları girerek fiyatın sun'i bir şekilde artmasına sebep olmayacaktır. Maksat bu olduğuna göre fiyat artışına sebep olmayan hizmetler, yardımlar, aracılıklar, pazarlama ve dağıtım işleri mennû' değildir. Üreticinin malını tüketiciye arzeden, satıcıya müşteri bulan ve bunun için de muayyen bir ücret veya yüzde alan hizmetler meşrû'dur.

Buhârî'nin zikrettiğine göre İbn Abbâs, İbn Sîrin, Atâ, İbrâhim en-Nehâî ve Hasen el-Basrî gibi selef müctehidleri simsar ücretinin zararsız (caiz) olduğunu, "şunu sat, şu kadardan fazlası senin veya kârı ortak" demekte bir mahzûr bulunmadığını ifâde etmişlerdir.

Hileli arttırma

Peygamberimizin menettiği "neceş," (Buhârî, K. el-Büyû, 60; Müslim K. el-Büyû, 13) şöyle açıklanmıştır: Malı almak niyeti olmadığı halde üçüncü şahısları aldatmak için değerinden fazla fiyat vermek.

Açık ve kapalı arttırma veya eksiltmelerde yapılan hile ve muvâzaalar da bu hadisin hükmüne dahildir.

Aldatma

Fahr-i kâinât bir gün pazarı dolaşırken tahıl satan birisinin yanına gelmiş, elini daldırmış, altının ıslak olduğunu görerek sormuş:

- Ey bu tahılın sahibi, bu nedir?

- Yağmur ıslatmıştı!

- Halkın görebilmesi için ıslak olanı üste getirseydin ya? Bizi aldatan bizden değildir! (Müslim, K. el-İman, 164; Ebû-dâvûd, K. el-Büyû, 50)

Reklâm, malı tanıtma sınırını geçer, işe yalan ve abartma karışırsa hile ve aldatma gerçekleşmiş olur.

Yemin

Yemin, bir haberi yâhut bir işi yapma veya yapmama husûsundaki bir sözü, "vallahi, billahi, tallahi" şeklinde, Allahü teâlânın ism-i şerîfini anarak veya dînin izin verdiği sözlerle kuvvetlendirmektir.

Kur'ân-ı Kerîm'de "Yeminlerinizi koruyun" emri vardır (Mâide, 89) Günah olmadıkça yemin korunmalıdır. Haram ve günah için yemin eden, derhal bozmalı ve keffaretini vermelidir.

Doğru olsa bile çok yemîn etmek hoş değildir. Zira doğru olsa bile çok yemîn etmek Allahü teâlânın ism-i şerîfine ve yemîne kıymet vermemek olur. Bu ise çok çirkindir. Bu yüzden yemin etmektem kaçınmak gerekir.

Konuyu burada almamızın sebebi, Peygamberimizin tüccârı, umûmi olarak çok yeminden ve özel olarak da yalan yere yeminden men etmiş olmasıdır:

"Yemin, malı sattırsa da, bereketi mahveder" (Buhârî, K. el-Büyû', 26; Müslim, K. el-İmân, 117; Müsâkat, 131).

Yemin üç çeşittir:

Yemîn-i Gâmûs: Geçmişteki bir şey için, bile bile yalan söyleyerek yemin etmektir. Bu, sahibini günâha ve Cehennem'e sokan bir yemindir. O kadar korkunçtur ki, keffareti yoktur. Sahibi derhal tövbe etmeli ve bir daha yapmamalıdır. Belki Allah af eder.

Yemîn-i Lağv: Geçmiş bir şey için boş yere yemîn etmektir. Hoş değildir ama günahı ve keffâreti yoktur.

Yemîn-i Mün'akıde: Gelecekte bir iş hakkında "yapacağım veya yapmayacağım" diye yemin etmektir. Şarta bağlı yemin de böyledir. Zaman söylenmedi ise, hemen yapmak, zaman söylendi ise, zamanın sonuna kadar yapmak lâzımdır. Kalkıp gelmezsen vallahi seni döğerim demek bu çeşit bir yemindir. Bu tür yeminler bozulursa, ceza olarak keffaret gerekir.

Yemîn Keffâreti, yapılan yemini bozma cezasıdır. Yemini bozmadan keffâret verilmez. Yemîni bozduktan sonra keffâreti geciktirmek günahtır. Yemîn keffâreti için erkek veya kadın on fakîre bütün bedenini örtecek kadar bir kat çamaşır verilir. Veya on fakîr bir gün iki defâ sabah-akşam doyurulur. Bunu yapamayan fakir, üç gün peş peşe oruç tutar. Bu oruçlara geceden niyet edilir. Üç günü tamamlamadan bir sebeple ara veren yeniden üç gün tutar.

Eksik ölçmek ve tartmak

Ölçme ve tartma konusunda elden geldiği kadar dürüst davranmak, hile yapmamak, eksik ölçü ve tartı ile satış yapmamak Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetine konu teşkil etmiştir. (el-En'âm: 6/152; el-İsrâ: 17/35; el-Mutaffifin: 33/1 vd; eş-Şuarâ: 26/181-183).

İstatistik, anket ve sayım hileleri de eksik ölçme ve tartma kavramına dahildir.

Çalınan Ve Gasbedilen Şeyi Almak

Çalınan veya haksızlıkla sahibinden alınan birşeyi bilerek satın almak bu haksız fi'ile yardımdır. Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kim bildiği halde hırsızlık eşyayı satın alırsa onun günâhına ve şerefsizliğine katılmış olur." (Beyhakî, es-Sünenu'l-Kubrâ, 5/336)

Borç

İslâm her sâhada olduğu gibi harcamalarda da itidâli tavsiye etmiş, isrâfı menetmiştir. (el-A'râf:: 7/31) Peygamberimiz (s.a.v.) borçtan Allah'a sığınırdı: "Allah'ım, borç yükünün ve insanların baskısının altında ezilmekten Sana sığınırım." (Ebû Dâvud, K. el-Vitr, 32)

"Allah'ım, günahtan ve borçtan sana sığınırım" deyince kendisine: "Sık sık borçtan Allah'a sığınıyorsun!?" dediler; şöyle buyurdu: "İnsan borçlandığında, söyleyince yalan söyler, söz verince yerine getirmez." (Buhârî, K. el-Ezân, 149; Müslim, K. el-Mesâcid, 129)

Faiz

Bu talimata göre müslüman ancak daralıp bunalınca ve son çare olarak borca başvurur; bu durumda ondan faiz istemek ahâki ve içtimâî bakımlardan tutarsız ve adâletsiz olur.

Ticârî kredilere gelince burada alanın başı darda değildir; ancak faizli kredi verenin daima kazançlı, alanın ise mesâisine rağmen zarar ihtimali içinde bulunması adalete aykırıdır. İyi olan kârda ve zararda ortaklıktır.

İslâm bütün çeşitleri ve miktarlarıyla faizi yasaklamış, haram kılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in son inen âyetlerinden birisi şöyledir:

"Ey imân edenler! Allah'tan sakının, inanmışsanız, faizden arta kalmış hesaptan vazgeçin. Böyle yapmazsanız bunun Allah'a ve

Peygamberi'ne açılmış bir savaş olduğunu bilin. Eğer tevbe ederseniz sermayeniz sizindir. Böylece haksızlık etmemiş ve haksızlığa uğramamış olursunuz. Borçlu darda ise eli genişleyinceye kadar beklemelidir." (el-Bakara, 2/278-280)

İçkinin günahı nasıl yalnızca içenin üzerinde kalmıyorsa faizin vebâli de sadece onu yiyene ait değildir; faizi ödeyen, mukaveleyi yazan ve şahidlik edenler de günaha girmektedirler. Hadiste "Allah Teâlâ'nın faiz yiyeni, yedireni, şahidlerini ve yazanı lânetlediği" (Buhârî, K. el-Büyû, 24, 113; Ebû-Dâvûd, K. el-Büyû, 4; Tirmizi, K. el-Büyû, 2) ifâde edilmiştir.

Faiz ödeyenin darda kalmış olması onu gühantan kurtarabilir; ancak bunun için bazı şartlar vardır:

a) Faizli borç almanın sebebi zarûret veya haklı bir ihtiyaç olacaktır; lüks harcamalar ruhsat kapısını açmaz.

b) Daha önce bütün kapılar çalınacak, faiz vermeden ihtiyacı giderme yolları aranacaktır. (Zengin müslümanların da yardımcı olmaları gerekir)

c) Alınan borç zaruret ve ihtiyaç miktarını aşmayacaktır.

İslâm, borcun, zamanı gelince hoşnutlukla ödenmesini, alacaklının memnun edilmesini istemiştir. Enflasyon dönemlerinde borç ile beraber enflasyon farkının da ödenmesi gerekir.

Vadeli satış

Ticarette vadeli satış mümkün, vâde farkı caizdir. Önemli olan, alıcı ve satıcının peşin veya vadeli satıştan birisine karar vermeleridir. Vadeli satışta fiat, vade ve varsa taksidin miktarının belli olması gerekir.

Selem

Para peşin, mal veresiye satışlara selem/selef denir. Sıfatı mazbut ve miktarı bilinen her şeyde selem caizdir. Sıfatı mazbut olmayan ve miktarı bilinmeyenlerde selef caiz değildir. Çünkü nizaha sebep olur.

Selem bilhassa çiftçi ve sanayicilerin başvurduğu bir satış şeklidir. Paraya muhtaç olan kimse, malını-elde etmeden önce satmak ister. İslâm dini, satıcının darlığından istifade ederek alıcının, malı ucuza kapatmasını önlemek, üreticinin malını değerlendirmesine fırsat vermek için bazı şartlarla bu tip satışları caiz görmüştür. Peygamberimiz şöyle der: "Kim hurmasını önceden satacaksa; belirli ölçüde, belirli tartıda ve belirli bir vakte kadar olmak şartıyla satsın."

Selem, var olmayan (mâdûm) bir malın satışı olduğundan, caiz olmaması gerekirken, ihtiyaç ve zarûret sebebiyle caiz görülmüştür. Bunda her iki tarafın da kârı vardır; müşteri biraz daha ucuza mal alır, satıcı da peşin para ile ihtiyacını giderir. Meselâ bir sanayici nakit sıkıntısına düşerse, belirli bir süre sonra teslim edilmek şartıyla, üreteceği -vasıfları belli olan malları satar; alacağı para ile üretimini yapar. Böylece sanayicinin tezgâhı çalışır, üretim devam eder, alıcı da normal zamana nisbetle biraz daha ucuz mal almış olur. Bu imkân üreticiyi, tefecilerin eline düşmekten de korur. Çünkü üretimin devamı için paraya kaçınılmaz bir ihtiyaç vardır.

Ölçülen tartılan, büyüklük bakımından aralarında pek fark olmayan ve tane ile satılan -ceviz ve yumurta gibi- ve metre ile satılan nesnelerde selem/selef caizdir. Sayı ile hayvanlarda, azalarında ve derilerde, yük ile odunlarda ve bağ ile yoncada selem caiz değildir.

Kendisi için selem parası verilen nesne, selem edilen andan teslim zamanına kadar dayananlardan olmadıkça selem caiz olmaz. Selem gelecek muayyen bir zamana kadar olursa caiz olur.

Ebu Hanîfe nezdinde selem yapılırken söylenen şu yedi şartla sahih olabilir: Akdi yapanlar, malın cinsi, çeşidi, sıfatı, miktarı, zamanı/müddeti, sermaye miktarı belli, ilgili ölçülen, tartılan ve sayılanların bilinmesi, eğer malın teslimi için ücret lazımsa malın teslim edileceği yerin belli olmasıdır.

Selem parasını alacak olan şahıs, parayı almazdan evvel ayrılırsa selem sahih olmaz. Ne sermayede ve ne de selem edilmiş malda alınmazdan evvel tasarruf etmek caiz olamaz. Selef/selem edilmiş malda, başkasını ortak yapmak veya devretmek caiz değildir.

Zımmiler, alış verişlerinde Müslümanlar gibidirler. Ancak içki ve domuzda ayrılırlar. Zira onların içki ve domuz satışı, Müslümanların şıra ve koyun satışı gibidir.

Sarf / Sarraflık

Sarf, altın, gümüş, döviz bürosu gibi iki tarafın da para alıp verişidir. Buna göre eğer gümüşü gümüşle veya altını altınla satarlarsa, ayarı ve el emeği bakımından fiyatı farklı olsalar bile, ancak tartı bakımından eşit olursa işlem caiz olur. Üstelik daha meclisten ayrılmazdan evvel iki sarf edilenin de aynı mecliste verilip alınması gerekir. Altın altınla, gümüş gümüşle bozulacak olsa, tartı eşit, fiyat peşin olacaktır. Aksi halde nesîe faizi meydana gelir.

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Âltın altınla, gümüş gümüşle misli misline ve peşin olarak mübadele edilir."; "Âltın ve gümüşten her birini, hazır olmayanı peşin olan karşılığında satmayınız."

Eğer cins değişirse, yani altını gümüşle satarsa, tartıda fazla vermek caiz olur, fakat aynı mecliste iki paranın da hemen peşin verilip alınması gerekir. Eğer bu sarf/bozdurma muamelesinde daha iki para veya birisi parayı almazdan evvel taraflar ayrılırlarsa, akit bozulur.

Rehin

Rehin, borca karşılık mal vermektir. Yani bir malı onunla karşılanması mümkün olan bir hak karşılığında hapsetmek ve alıkoymaktır. Karşılıklı kabullenmekle akit oluşur, teslim almakla da tamam olur. Mürtehin, yani alacaklı, rehini borçlunun mülkünden çıkmış ve ayırdedilmiş bir şekilde elde ederse, rehin akdi tamam olur. Alacaklı, rehini almadıkça, borçlu muhayyerdir; dilerse teslim eder, dilerse rehin vermekten cayar. Borçlu, rehini alacaklıya teslim edip o da kabullenirse, o mal alacaklının zimmetindedir.

Rehin ancak verilmesi kesin olan borç için verilir. Rehinin veya borcun kıymetinden hangisi daha azsa, rehin onunla alıcının elinde durur. Eğer rehin telef olursa, o kıymetle alıcıdan gider. Alıcının elinde iken rehin helak olursa, kıymeti de borçla eşit ise alıcı hakkını hükmen almış sayılır. Eğer rehinin kıymeti alacaktan daha fazla ise, fazla olan kısım alıcının elinde emanettir. Eğer alacaktan daha azsa onun miktarı alacaktan düşer, geri kalanını alıcı, borçludan alır.

Emanetleri, mudarebe paraları ve şirket mallarını rehin vermek doğru olamaz.

Borçlu alacaklıyı veya âdil bir kimseyi veya bunlardan başkasını borç zamanı geldiğinde rehininin satılmasına vekil kılarsa, bu çeşit vekâlet caizdir. Eğer rehinin akdi zamanında vekâlet işi şart koşulmuşa, borçlu vekili düşüremez, azlederse dahi düşmüş sayılmaz. Eğer borçlu ve alacaklı ölse bile vekil azlolunmaz. Alacaklı, borçludan hakkını ister ve alacağından ötürü borçluyu hapsettirebilir. Eğer rehin alacaklının elinde ise, alacağını onun fiyatından almadıkça borçluyu onda tasarruf etmekten men edebilir.

Ne zaman borçlu kişi alacaklının alacağını verirse, o vakit alacaklıya "Rehini sahibine teslim et" denir. Alacaklının izni olmaksızın

borçlu rehini satarsa, satış muamelesi durdurulmuştur; alacaklı caiz kılarsa veya borçlu alacaklının hakkını verirse satış caiz olur.

Rehinin muhafaza olunduğu evin kirası, alacaklıya aittir. Çobanın ücreti ve rehinin nafakası verecekliye (borçluya) aittir. Rehinin ziyadeleşmesi vereceklinin olmakla beraber asliyle birlikte rehin olarak kalır. Eğer ziyade olan miktar helak olursa karşılıksız olarak helak olur.

Verecekli ölürse, vâsisi rehini satar vereceğini ondan öder. Eğer vâsisi yoksa mahkeme kendisine bir vâsi tâyin eder ve tâyin olunan vâsi'ye "malını sat, borcunu öde" der.

Hâcr

Hacr, insanı malında tasarruf etmekten engellemek demektir. Hacri gerektiren sebepler, üçtür:

1- Küçüklük, **2**- Kölelik, **3**- Delilik.

Küçüğün tasarrufu ancak velisinin izniyle caiz olur. Köle ancak efendisinin izniyle tasarruf eder. Daima deli olanın tasarrufu hiç bir halde caiz değildir. Bu kişilerden birisi, alışverişi bildiği ve kasdettiği halde satar veya satın alırsa velisinin isteğine bağlıdır. Alışverişte maslahat/yarar varsa, caiz kılabildiği gibi, fesih de edebilir.

Bu üç sebep, sözlerde hacri icap ettirir, fiillerde ise icap ettirmez. Çocuk ve delinin alışverişleri, ikrârları, boşanmaları sahih olmaz. Ama bir şeyi telef ederlerse mesuliyeti onlara aittir.

İmam-ı Ebû Hanife der ki, sefih (aklı hafif olan) bir kimse, baliğ, âkil ve hür olduğu zaman üzerine hacr konulmaz, malında tasarrufu caizdir; ne kadar mübezzir/saçıp savuran, faydasına olmayan menfaatsiz yerlerde malını harcarsa bile.

Ancak Ebû Hanife "Erkek çocuk reşit/olgun olmadan baliğ olursa, yirmi beş yaşına varıncaya kadar malları kendisine teslim

olunmaz" demiştir. Fakat yirmi beşten evvel tasarruf ederse, tasarrufu nafizdir. Çünkü hacr yoktur. Yirmi beş seneye varınca kendisinde reşitlik görülmese bile malı kendisine teslim olunur.

Ebû Yusuf ve Muhammed (r.a.) dediler ki: Gayri reşit olarak baliğ olan bir kimsede reşitlik görülmezse malı ebediyyen kendisine teslim edilmez ve o malda tasarruf etmesi caiz olmaz. O halde eğer mahcur (hâcîrli) olan sefih, malını satarsa satışı nafiz olamaz. Eğer satışında bir maslahat varsa ancak hâkim onu caiz kılabilir.

Sefih kişinin malından zekâtı çıkarılır, ayni maldan çocuklarına, ailesine ve nafakası kendisine düşen yakınlarına nafaka verilir. Eğer Farz haccı yapmak isterse men edilemez. Hac yoluna çıkınca, kadı, yol nafakasını kendisine değil, belki hacılardan emin ve güvenilir birisine verir o adam da yolda ona harcar.

Eğer hastalanır da hayır kapılarına vasiyetler yaparsa ölümünden sonra malının üçte birisinden vasiyetleri çıkarılır.

Serveti için faydalı işler yapıyorsa, fâsık bir kimseye hacr konulmaz.

İkrar

Âkil ve baliğ olan hür bir insan bir hakkın kendisinde olduğunu ikrar ettiği zaman, ikrar edilenin verilmesi kendisine lâzım gelir. Bu ikrar ettiği hakkın miktarının belirli veya belirsiz olması eşittir.

Daha evvelce borçlu olan bir kimse, ölüm döşeğinde iken bir takım borçlarını ikrar ederse, hasta iken de belli sebeplerden bir takım borçlar altına girerse, bütün bu durumlarda, sağlık zamanında ve belli sebeplerle hastalık zamanında edindiği borçlar, diğer borçlardan daha evvel verilir. Bunlar verildikten sonra fazla mal kalırsa ölüm hastalığı halinde ikrar ettiği borcuna verilir. Sağ iken, hiç

bir borcu yok ise, hastalık halinde yaptığı ikrarı caiz olur ve kendisi için ikrar yapılan şâhıs, vârislerden daha evlâdır, evvelâ ona, sonra vârislere verilir. Hastanın vârisi için yaptığı ikrarı bâtıldır, ancak diğer vârisler hastayı doğrularlar ise, bu ikrarı sahih ulur.

İcar

İcar, para veya bir bedel karşılığında bazı menkul veya gayri menkullerden belirli menfaatleri elde etmek için yapılan bir âkittir. Mesela bir evi, iş yerini veya tarlayı kiraya vermek, menfaatin satımıdır.

Kira/icar; kullanılması şer'an mübah olan bir şeyden, bir bedel karşılığında belli bir süre yararlanmak üzere yapılan akit olunca, konu bakımından ikiye ayrılır.

1- Herhangi bir menkul veya gayr-i menkulden yararlanmak üzere yapılan kira sözleşmesi. Bina, elbise ve hayvan kiralama gibi.

2- İnsanın, başkası için çalışması üzerine yapılan kira sözleşmesi ki, buna "iş akdi" veya "hizmet sözleşmesi" denir. Ücret veya maaş karşılığı işçi yahut memur çalıştırmak, sanatkâra ücretle iş yaptırmak gibi.

Kira/icarda menfaatler belli ve ücret malûm olmalıdır. Yoksa, icar akdi caiz olamaz. Alışverişte semen/fiat olan nesnelerin icarda ücret olunması caizdir.

Menfaatler, oturmak için evlerin, ziraat için arazilerin kiralanması gibi bazen müddetle belli olur. Bu kiralamada belli bir müddet ne kadar uzun olursa olsun, anlaşma sahih olur. Bazen de menfaatler çalışmak ve belirtmekle malûm olur. Elbiseyi boyamak veya dikmek için, bir hayvanı belli bir yük yüklemek veya belirttiği bir mesafede binmek için kiralamak gibi. Bazen de menfaatler işaret etmekle

malûm olur; bir kişiyi kendisi için bir yiyeceği belli bir yere götürmek için kiralamak gibi.

İçinde neler yapacağını belirtmese dahi evler ve dükkânların icar edilmesi caizdir ve orada her şeyi yapabilir. Ancak demircilik, boyacılık ve değirmencilik gibi binaya veya çevreye zarar verici işler yapmak için kiralarsa, bunu önceden belirtmesi gerekir.

Arazileri ziraat için icar etmek caizdir, ancak o arazilere neyi ekeceğini belirtmedikçe veya "sana istediğin şeyi ekebilirsin diye veriyorum" demedikçe icar doğru olamaz.

Arsayı bina yapmak veya hurma ağaçlarını veya diğer ağaçtan dikmek için kiralarsa caiz olur. İcar müddeti tamam olunca binasını ve ağaçlarını kaldırmalı, arsayı boş olarak sahibine teslim etmelidir. Ancak arsa sahibi evi ve ağaçları oldukları haldeki kıymetleriyle satın almak ister, ev ve ağaç sahipleri de razı olursa, parasını verir, kendisine baktırabilir.

Hayvanların, binmek ve yüklemek için icar edilmeleri caizdir. O halde eğer binecek kimseyi belirtmeden binmek için kiralanmışsa, istediğini bindirebilir. Elbise de böyledir. Eğer filân adam binsin veya elbiseyi giysin diye kiralarsa, bilâhare başkasını bindirir veya başkasına giydirir ise ve bundan dolayı bir noksanlık olursa öder.

Eğer bir kişinin oturması için evi kiralarsa, başkasını da oturtabilir. Bir evi kira edenden ev sahibi her günün ücretini isteyebilir. Ancak akit yapılırken para verme vakti beyan edilirse, o vakit gelmezden evvel istenilmez. Bir evi her ay bir lirayla icar ederse tek bir ay için akit doğrudur. Ancak bütün ayların adedini söylerse, meselâ "on ay için" derse, zaman geçerli olur.

Kiracı ikinci aydan tek bir saat kadar evde durursa ikinci ay hakkındaki akitte caiz olur, ev sahibi, o ay tamam almadıkça onu çıkara-

maz. Her ayın başlangıcında bir saat filân durursa hükmü budur. Bir senelik bir evi "on bin liraya" icar ettiği zaman "her ayın ücretten karşılığı şu kadardır" diye belirtmese bile caizdir.

Ustanın çalışılması şart kılındığı zaman, usta, başkasını o işte çalıştıramaz. Eğer "Bana su işi yap" dese, usta birisini icar edip çalıştırabilir.

Kiralanan ev harap olursa veya arazinin veya değirmenin suyu kesilirse icar muamelesi kendiliğinden bozulur.

Kendi nefsine icar akdettiği halde, iki taraftan birisi ölürse icar muamelesi bozulur. Eğer başkası için akdetmişse bozulmaz. Hıyar/cayma şartı icar muamelesinde de sahihtir.

İcar muamelesi özürlerle, eksikliklerle bozulur. Mesela çarşıda ticaret yapmak için bir dükkânı icar edip iflâs etmek gibi. Mesela evini dükkânını kiraya verdikten sonra iflâs etmiş, ancak ev ve dükkânın satılmasıyla ödeyebilecek borçlar kendisine terettüp eden kimse gibi. Bu surette mahkeme icar akdini bozar, onun evini ve dükkânını, borcunu ödemek için satar.

Şuf'a

Şuf'a, satılan bir malda öncelikli alma hakkıdır. Yani şuf'a; satılan veya bir bedel karşılığında bağışlanan bir gayrımenkulü alıcıya veya bağışlanan kimseye mal olduğu bedelle alıcıdan veya bağışlanandan, bazı durumlarda ise satıcıdan zorla alıp mülk edinmektir.

Satılan bir malda evvelâ ortak olana, ondan sonra satılan malın hakkında su ve yol gibi konularda ortak olana, daha sonra da komşuya şuf'a hakkının tanınması vaciptir. Satılan malda ortak olan olduğu halde yolda ve suda ortak olana ve komşuya şuf'a hakkı yoktur. Eğer satılan malda ortak olan zat şuf'adan vazgeçerse, yolda ortak

olana şüf'a hakkı intikal eder. Eğer o da vazgeçerse şüf'ayı komşu alır. Müsülman ile zımmîler şuı'ada eşittirler.

Şuf'a, satışın akdiyle vacip olur, "şuf'a hrtkkımı kullanırım" diye şâhid edinmekle kesinleşir. Müşteri şuf'ayı teslim veya hâkim şufa ile hükmettiği zaman şuf'adar teslim alırsa mülk edinir.

Şuf'adar, ortak malın satıldığını bildiği zaman hemen o mecliste şuf'a hakkını talep edeceğine dair şâhid edinmeli ve ondan sonra oradan kalkmalıdır. Mal daha satıcının elinde ise, satıcının yanında şuf'a hakkını talep edeceğine dair şâhid edinir veya satın alana giderek veya gayrimenkulun yanında şâhid edinir. Bunu yaptığı zaman şuf'a hakkı sabit olur.

İmam-ı Ebû Hanife'ye göre, şuf'adarm şuf'a hakkını biraz geçirmesi bilâhare isteme hakkını düşürmez. İmam-ı Muhammed der ki; "Eğer şâhid edindikten sonra özürsüz olarak bir ay şufa hakkını terkederse şuf'ası bozulur."

Taksimi mümkün olmadığı halde yine de gayri menkulde şuf'a vaciptir. Ticaret mallarında ve gemilerde şuf'a yoktur.

Mal olan bir paha ile mülk edindiğinde gayri menkulde şuf'a vacip olur. Şufadar, hakime gelip ortak malın satıldığını iddia ile dava açar. Birkaç şufadar bir araya gelirse, paylarına düşen mülklerinin azlık ve çokluğuna bakılmaksızın şuf 'a, aralarında eşit bir şekilde taksim olunur.

Müşteri aldığı yerde ev yapar veya ağaç diktikten sonra şufadara şufa hakkı verilirse, şufadar muhayyerdir; dilerse verilen paraya ev ve ağaçların sökülmüş halindeki fiyatlarını da katarak alır, isterse müşteriyi, evini ve ağaçlarım sökmeye zorlar. Şufadar araziyi alıp ev yapar veya ağaç dikerse, sonra başkasının malı olduğu meydana çıkarsa, ancak arsa için verdiği parasını geri alabilir.

Müşteri, borçla satın aldığında şuf'adar muhayyerdir; isterse hazır para verir alır, isterse borç zamanına kadar bekler, o zaman parayı verir ve alır.

Ortaklar gayri menkulü aralarında taksim ettikleri zaman taksimden ötürü komşularına şuf'a hakkı yoktur.

Vekâlet

İnsanın bizzat yapabileceği her işte, başkasını vekalet yoluyla o işi yaptırması da câizdir. Haklarının alınmasında veya bunların ispatlanmasında vekil edinmek de caizdir. Ancak hadler, yani cezalar ve kısaslarda kendisi olmadığı halde vekil edinemez.

Vekil edinmenin bazı şartları vardır; müvekkil (vekil edinen) akıl, buluğ ve hürriyet sahibi gibi, tasarruf edebilen ve kendisine kanun uygulanabilenlerden olmalıdır. Vekil de akdin ne olduğunu bilen sorumluluk sahibi olmalıdır.

Vekillerin yaptığı muameleler, iki kısma ayrılır.

1-Vekilin kendisi için yaptığı satış, alış ve icar gibi muameledir ki bu akitlerin hakları vekile aittir, müvekkille hiç bir ilgisi yoktur. Vekil satılan malı müşteriye teslim eder, parasını alır, satın aldığı zaman para kendisinden istenir, satın aldığı malı kabullenir kusuru varsa geri vermek için mücadele eder vs.

2- Müvekkili için yaptığı işler; müvekkili için nikâh kabullenmek, hul' yani para ile karısını boşanmak, sulh yapmak gibi muamelelerde haklar müvekkile taallûk eder, vekil ile hiç bir ilgisi yoktur. O halde hanım kocasının vekilinden mihrini istemez.

Bir kişiyi bir şeyi almaya vekil yaparsa, o şeyin, cinsini, sıfatını, ne kadar para edeceğini belirtmelidir. Ancak umumî bir vekâlet verdiği takdirde, "gördüğünü bana al" diyecektir.

Vekil, satın aldığı malı teslim aldıktan sonra kusurlu olduğu görürse ve mal da daha elindeyse kusurdan dolayı geri çevirebilir.

Sarrafta para bozdurmak ve parayı seleme vermek gibi akitlerde de vekil edinmek caiz olur.

Satın almak hususunda vekil edilmiş zat, parayı cebinden verip satın alınan malı alırsa o malı müvekkile vererek parasını ondan alabilir. Eğer satın alman mal yanında tutmadan helak olursa müvekkilden gider. Vekilin parası düşmez. Vekil, parasını müvekkilden alıncaya kadar, satın aldığı malı hapsetmeye yetkisi vardır.

Müvekkil, vekili vekâletten azledebilir. Eğer vekile, azil haberi ulaşmamışsa, haberi alıncaya kadar vekilliğine devam eder ve tasarrufu caizdir.

Müvekkilin ölümü, devamlı deliliği ve darülharbe mürted olarak iltihakı ile vekâlet akdi bozulur.

Herhangi bir şeyde çalıştırmak için vekil tuttuktan sonra, bizzat kendisi o şeyde tasarruf ederse vekâlet akdi bozulur.

Kefalet

Kefalet, bir hakkın güvenceye bağlanması amacıyla bir kimsenin asıl borçlunun alacaklı karşısındaki sorumluluğuna katılması veya birinin teslimini üstlenmesidir. Kendi zimmetini başkasının zimmetine ekleyerek onun yüklendiği şeyi kendisi de yüklenen kimseye kefîl, adına kefil olunan asıl borçluya mekfûlün anh, lehine kefil olunan alacaklıya mekfûlün leh, kefilin teslim veya eda etmeyi üstlendiği şeye de mekfûlün bih denilir. Mekfûlün bih akdin konusu olan nefis, deyn, ayndır. Nefse kefalette mekfûlün bih ile mekfûlün anh birdir.

İnsanların ihtiyacı ve borçlunun sıkıntısının giderilmesi için kefâletin caiz olduğu konusunda görüş birliği vardır.

Sadece bazı ayrıntılarda görüş ayrılığı vardır.

İyi niyetle kefil olma, kefile sevap kazandıran taat kabilinden bir ameldir. Kefil olan kimse Allâhu Teâlâ'nın yardımını üzerine çeker. Hz. Peygamber şöır. yle buyurmuştur: "Bir kimse mü'min kardeşinin yardımında bulunduğu sürece, Allahu Teâlâ da o kimsenin yardımındadır." (Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/274) Diğer yandan, insanlar arasında iyilik iyiliği çeker. Karşılıklı yardımlaşmaya sebep olur. Kur'ân'da şöyle buyrulur: "iyiliğin karşılığı ancak iyilikten başka bir şey değildir." (er-Rahmân, 55/60) Kefalet iki türlüdür.

1- Nefsiyle kefil olmak.

2- Malıyla kefil olmak.

1 -Nefsiyle kefalet caizdir. Bu kefaletle mesuliyet derecesi, kefili olduğu zatı, bulundurmaktır. Bu biçim kefalet, "Falana kefil oldum" dediği zaman akit oluşur. Yine "ben ondan mesulüm, o benim üzerime olsun, ben onun kefiliyim" dediği zaman, kefalet akdolunur.

Kefil, kefili bulduğu zatı, muayyen bir vakitte teslim edeceğini şart koşarsa ve alacaklı da, o zamanda kefilden teslim edilmesini isterse, hazır edilmesi kefile vacip olur; Eğer kefil onu hazır ederse ne âlâ, hazır etmezse, hazır edilinceye kadar, hakim kefili hapseder. Ne zamanki kefil, kefili olduğu zatı hazır edip de alacaklının mahkeme etmesine gücü yettiği bir yerde teslim ederse, o zaman kefillikten kurtulur.

Kefili olduğu zat öldüğü zaman, nefsiyle kefil olan şahıs kefaletten kurtulur.

Nefsiyle kefil olup "borçlu falan vakitte borcunu edâ etmezse, bin lira borcunu öderim" dese, o zaman da borçlu borcunu getirmese, kefile malî mesuliyet lâzım olur, nefsiyle kefil olması onu kurtaramaz.

Ebû Hanife'ye göre hadler (cezalar) ve kısaslarda nefisle kefil olmak caiz değildir.

2 - Alınacak mal, sahih bir borç olduğu zaman, miktarı ister belli ister belirsiz olsun, malla kefil olmak caizdir. Meselâ: "Filânın üzerinde olan bin liraya veya onda olan alacağına veya bu satışta sana düşen payına kefil oldum" demesi gibi.

Alacaklı muhayyerdir; dilerse alacağını borçludan, dilerse kefilden ister. Kefaleti şarta bağlamak caiz olur, meselâ: "Eğer falan adama satarsan benim üzerime olsun veya onun üzerinde sabit olan hakkın benim üzerime olsun veya senden gasbettîği benim üzerime olsun" demesi gibi...

Borçlunun isteğiyle kendisine kefil olunduğu gibi, isteği olmaksızın da kendisine kefil olunmak caiz olur. Eğer kişinin isteğiyle kefil olmuşsa onun yerine verdiği parayı bilâhare ondan alır. Eğer teklifi olmaksızın kefili olmuşsa verdiği parayı bilâhare ondan alamaz, çünkü teberrudur.

Kefil, daha borcunu vermezden evvel borçludan para istemeye yetkili değildir. Eğer borcun alınması için, kefil alacaklının takibine maruz kalırsa, kefili olduğu zatı, kendisini takip edilmekten kurtarıncaya kadar sıkıştırabilir. Alacaklı, borçluyu borçtan affettiği veya oradan borcunu tamamen aldığı zaman kefil de kurtulur. Alacaklı kefili affederse, borçlu da affedilmiş olmaz.

Kefalet ancak akit yapılan mecliste alacaklının, kabullenmesiyle doğru olabilir.

Havale

Havale, borçlunun borcunu doğrudan doğruya değil de üçüncü bir şahıs veya kurum aracılığıyla ödemesi demektir. Fıkıhta; "borcu

bir kişiden başka bir kişiye nakletmektir" diye tanımlanmıştır. Borçları havale etmek caizdir. Havale ancak verecekli, alacaklı ve kendisine borcun verilmesi havale edilen zatların rızasıyla geçerli olur.

Havale muamelesi tamam olduğu zaman, havaleyi yapan borçlu borçtan kurtulur, alacaklı olan kişi hakkı zayi olmadıkça, havale yapan borçludan bir şey istemez. Fakat bir kimse bir şahsı, "üzerinde alacağı olan bir adama" havale ederse, bu durumda alacaklı muhayyerdir. İsterse havale olunana gider ondan alır; isterse asıl borçludan alır.

Borcun kendisine havale edilmesini kabullenen zat, borcu havale ettirenden o kadar mal istediğinde, havale yaptıran da "sende alacağım vardır, ona karşılık sana bu borcu havale ettim" dese, sözü kabul olunmaz. Belki o borç kadar para vermesi lâzım gelir.

Sulh

Sulh, barış ve anlaşma demektir. Hukukta ise; anlaşmazlığı gidermek için iki kişi veya iki taraf arasında yapılan bir akittir. Sulh genel olarak, anlaşmazlık konusu olan şeyden daha azı üzerinde yapılır ve taraflar arasındaki anlaşmazlığı sona erdirir.

Sulh akti insanlar arası muâmelelerde söz konusu olur. Müslümanla kâfir, İslâm devlet başkanı ile devlete başkaldıran bâğî veya şiddetli geçimsizlik halinde eşler arasında yapılacak sulh anlaşması bu akdin kapsamını genişletmektedir.

İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların sulh yoluyla giderilmesi mendup, yani iyi, güzel ve sevaptır. Hâkim, tarafları sulha zorlayamazsa da onları buna teşvik eder. Ancak taraflardan birisinin haklı olduğu ortaya çıkarsa, hâkimin hükmü uygulaması gerekir.

Sulh akdi âyet, hadis veya icmâ' delillerine dayanır. Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulur: "Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasın-

dan veya yüz çevirmesinden endişe ederse, o kadınla erkeğin aralarını sulh yoluyla islah etmelerinde bir sakınca yoktur. Sulh daha hayırlıdır. İnsanın özünde kıskançlık duygusu vardır. Eğer iyi geçinir ve kötülükten sakınırsanız bu daha hayırlıdır."

Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Müslümanlar arasında haramı Melal ve helalı haram, kılmayan sulh akdi caizdir."

Haramı helal, helalı haram kılma niteliğinde olan sulh akitleri geçersizdir. Şarabı helal sayma veya nikâhlı eşi ile cinsel temasta bulunmama konusunda yapılacak sulh anlaşmaları gibi.

Sulhun meşrûluğu üzerinde İslâm bilginlerinin görüş birliği vardır. Bu akit, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları kaldırdığı için yararlı bir akit türüdür. Sulh üç kısımdır ve hepsi de caizdir: **1**- İkrarla sulh. **2** -Sükûtla sulh. **3** -İnkârla sulh.

Borçlanma yoluyla başkasının hakkı olan şey üzerinde gerçekleşen sulh, bedel verme ve almaya hamlolunmaz. Belki "hakkının bir kısmını aldı, diğerini affetti" mânasına gelir.

Hibe

Hibe, bir malı başkasına bedelsiz vermektir. Bu bir teberrudur. Rüşvet olarak verilen şeyler hibe veya hediye sayılmaz, bunların aynen geri verilmesi gerekir, eğer tüketilmişse kıymeti ödettirilir.

Hibenin meşrûluğu kitap, sünnet ve icmâ delillerine dayanır. Kur'ân-ı Kerîm'de açık olarak hukukî anlamda hibeden söz eden âyet yoktur. Kur'an'da sık sık geçen sadaka ve infak terimleri teberru ve hibeyi de içine alacak geniş kapsamlı sözcüklerdir. Verme, ihsan ve ikram anlamlarında kullanılan hibe yerine, daha çok bu kökten türetilmiş olan fiil ve sıfatlar kullanılır: "Mallarını Allah yolunda harcayanların hali, yedi başak bitiren, her başakta yüz tane bulunan bir

tek tohumun hali gibidir."; "Eğer sadakaları açık olarak verirseniz o ne güzeldir. Eğer onları gizler ve bu şekilde yoksullara verirseniz, işte bu, sizin için daha hayırlıdır."

Hz. Peygamber'den (s.a.v.) hibe konusunda çeşitli hadisler nakledilmiştir. Rasulullah (s.a.v.) kendisi hediye kabul eder ve karşılığında da hediye verirlerdi. O şöyle buyurur: "Karşılıklı hediyeleşiniz. Böylece dostluğunuz artar ve aranızdaki düşmanlık yok olur."

Rivayet olunur ki, Nu'man b. Beşir, (ö. 44/664) oğlu Muhammed'e bir şey bağışlamış; fakat karısı Amre binti Revâha ona; "Hz. Peygamber'i buna şahit yapmazsan razı olmam," demiştir. Bunun üzerine Numan b. Beşir, Hz. Peygamber'e gelip "Amre binti Revâha'dan doğmuş olan bu oğluma bir şey bağışladım; o da seni bu işe şahit yapmamı istedi," demiş; Hz. Peygamber ise "öteki çocuklarına da bunun benzerini bağışladın mı?" diye sormuş; "hayır," cevabını alınca; "çocuklarınız orasında adâletli davranın" buyurmuştur."

Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, İmam Şâfiî ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre, bir kimse çocuklarından bazılarına mal bağışlayıp, diğerlerine bir şey vermese, bu tasarruf geçerli olur. Onlara göre hadisteki "geri al" emri, vücûb için değil, fazîlet ve ihsan kabilindendir. Nitekim, Enes (r.a.)'ten rivayete göre, erkek çocuğunu öperek dizine, daha sonra gelen kız çocuğunu önüne oturtan bir adama Hz. Peygamber, "Bunların ikisini de eşit tutsana" buyurmuştur. Bu emir, vücub için değil insaf ve ihsan niteliğindedir.

Hibe bir akit olup, icap (hibe ettim) ve kabul ile (kabul ettim) demekle caiz ve hibe edilen nesneyi almakla tamam olur. Kendisine hibe yapılan zat, aynı mecliste hibe yapanın emri olmaksızın hibe olunan malı alırsa, caiz olur. Eğer ayrıldıktan sonra ise, ancak hibe edenin emriyle olması caiz olur.

Baba, küçük oğluna hibe ettiği zaman, oğlan, hibe akdiyle o malı mülk edinmiş olur. Küçük çocuğa, yabancı bir kimse bir şey hibe ederse, babasının o malı kabullenmesiyle hibe muamelesi tamam olur. Yetime hibe yapıldığında, velisi kabul ederse caiz olur. Eğer o yetim annesinin koynunda ise, annesi kabullenirse caizdir.

Bir kimse, bir yabancıya bir şey hibe ederse, cayabilir. Şunlar caymaya manidir: hibeyi alan, hibeciye karşılık bir şey vermişse, hibeye ayrılmaz bir şey eklemişse, veren ve alandan birisi ölürse, hibe edilen mal hibe olanın mülkünden çıkarsa. Yine eğer çok yakınına hibe yaparsa, caymak yoktur. Eşlerden biri diğerine hibe ettiği zaman da caymak yoktur.

Hibe edilen malın yarısı başkasının hakkı olarak çıkarsa, hibe alan da bir bedel vermiş ise, verdiği bedelin yarısını geri alır. Eğer tamamı başkasının hakkı olarak ortaya çıkarsa, hibe eden, bütün bedeli geri vermedikçe hibe edilen malı geri alamaz.

Hibeden caymak, ancak iki tarafın rızası veya hâkimin hükmüyle olur. Hibe edilen şey yok olduktan sonra, başkasının hakkı olduğu bilinir, hak sahibi, hibeyi alana ödetirse, hibeciden hiç bir şey geri almaz. Ayıp ve beğenmemezlikten ötürü hibe edilen mal geri çevrilir ve kendisinde şuf'a vacip olur.

"Ümra", yani ömür müddetînce birisine bir şey hibe etmek caizdir. Hayatta oldukça, kendisine hibe yapılanındır, öldükten sonra hibe edenin vârislerine intikal eder.

Sadaka

Konuyu ibadetler bölümünde görmüştük. Orada daha çok fazilet ve önem açısından yaklaşmıştık. Burada konu fıkıh ve hukuk açısından işlenmektedir. Bu yüzden gereksiz tekrar sayılmaz.

Sadaka, insanın malından sırf Allah rızası için muhtaç olanlara temlik edilmek üzere verilendir. Daha geniş anlamıyla sadaka, nafile olarak yapılan hayır ve hasenâtı, insan ve hayvanlara yapılan iyilik, lütuf ve ihsanları, hatta insanların gönlünü hoş eden güzel söz ve davranışları kapsamına alır. Sadaka-i câriye, vakfedilmiş sadaka ile diğer hayır ve hasenât bu niteliktedir.

Sadaka, hibe gibidir, almakla sahih olur. Taksim edilebilen ortak maldan sadaka caiz olmaz. İki fakire bir şeyi sadaka verirse caiz olur. Alındıktan sonra sadakadan caymak yoktur. Kim ki malını sadaka vermek için adarsa, elinde bulunup kendisinde zekât vacip olan malın cinsinden verir. Mülkünü sadaka vermeye adayan bir kimseye, bütün mülkünü vermek düşer. O zaman kendisine "kendini geçindirecek bir mal edininceye kadar sana ve aile efradına yetecek miktarı elinde bulundur, sonra yeni mal edindiğin zaman elinde bulundurduğun mal kadarını da ver" denilir.

Anne babaya müşrik bile olsalar yardımda bulunmak gerekir. Sadaka, yardım ve infaka en yakınından başlamak daha faziletlidir.

Bazı ibadet ve taatların ölen bir kimse adına yapılması mümkün ve caizdir. Bunların sevabı ölüye ulaşır. Ölü nâmına verilen sadakalar başta gelir. Hz. Peygamber'e bir adam gelerek şöyle demiştir: "Ey Allah'ın elçisi! Annem ansızın öldü, vasiyet de etmedi. Öyle sanıyorum ki, konuşmuş olsa sadaka verilmesini vasiyet ederdi. Acaba onun adına ben sadaka versem, anneme sevap olur mu?" demiş. Hz. Peygamber; "Evet" cevabını vermiştir."

Hz. Enes (r. a), Rasûlullah (s.a.v.)'e; "Biz ölülerimize dua ediyor, onlar adına sadaka veriyor ve haccediyoruz. Acaba bunların sevabı onlara ulaşıyor mu?" diye sormuş, Allah elçisi şöyle cevap vermiştir:

"Şüphesiz, onlara ulaşır ve onlar sizden birinizin hediyeye sevindiği gibi ona sevinirler."

Hanefilere göre, bağışlanan her çeşit ibadetin sevabı ölülere ulaşır. Ancak ölen kimse namına zekât, adak, hac gibi mali yönü olan ibadetleri ifa etmek mümkün ise de; namaz, oruç gibi ibadetleri onun namına ifa yeterli değildir. Bunların bizzat hayatta iken ifası gerekir. Çünkü bu ibadetler, ferdi, beden ve ruh bakımından olgunlaştırır, olumlu etkileri bizzat bunları yapanların kendilerinde görülür. Başkalarının bunları yapmasıyla asıl yükümlü üzerindeki fayda sağlanmış olmaz.

Vakıf

Vakf veya vakıf Arapça bir mastar olup; sözlükte; hapsetmek ve alıkoymak demektir. Vakıf'ın çoğulu "evkâf" ve "vukuf" olur.

Buna göre vakfetmek, "malı sahibinin mülkü olmak üzere bırakmak ve o malın menfaatlerini sadaka olarak vermek" demektir. Bir başka tarifle vakıf, bir malı, mülkiyetin nakli sonucunu doğuran tasarruflardan menedip, gelirini sürekli olarak yoksullara tahsis etmektir.

Daha kapsamlı bir tarif olarak şöyle söylenebilir: Vakıf; kendisinden yararlanmak mümkün ve caiz olan bir malı, devamlı olarak Allah'ın mülkü olmak üzere temlik ve temellükten menetmek ve menfaatini/gelirini, Allah rızası için bir hayır cihetine tasudduk etmektir. Burada mal, vakfedenin mülkiyetinden çıkar ve Allah'ın, yani onun adına kullanan toplumun mülkü haline gelir. Böyle bir malın yönetimi artık vakıfnamedeki şartlara ve genel esaslara göre olur. Vakıf olan mal artık satılamaz veya bir kimseye mülk olarak verilemez.

İslâm'da vakıf Kur'ân, Sünnet ve İcmâ' delillerine dayanır. Kur'ân'da doğrudan vakıfla ilgili görülen âyet şudur: "Sevdiğiniz şeylerden Allah için harcamadıkça tam hayra erişemezsiniz."

Ashab-ı Kiram'dan Ebu Talha (ö. 34/654) bu âyet inince; "Rabbimiz bizden mallarımızı kendi yolunda harcamamızı istiyor. Ey Allah'ın elçisi, en sevdiğim "Beyruhâ" arazimi Allah için tasadduk etmek istiyorum" dedi. Hz. Peygamber'in, araziyi en yakın hısımlarına vermesini tavsiye etmesi üzerine de, onu amcasının oğulları ve diğer bazı hısımları arasında taksim etti. Tefsir bilginlerinin çoğu ve hadisçiler bu âyeti vakıfla açıklamışlardır.

Hz. Peygamber'in şöyle dediği nakledilmiştir: "Ademoğlu öldüğü zaman, amel defteri kapanır. Üç kimse bundan müstesnadır. Devamlı sadaka (sadaka-i câriye) verenler, topluma yararlı bir ilim (eser) bırakanlar ve kendisine hayır dua eden hayırlı çocuk bırakanlar."

Hadiste geçen "sadaka-i câriye" nin vakfı da kapsamına aldığında şüphe yoktur. Hz. Âişe'den (ö. 57/676) nakledildiğine göre, Allah'ın elçisi Medine'deki yedi parça mülkünü vakfetmiştir. Nadiroğuları'ndan Muhayrîk isimli bir şahıs şöyle bir vasiyette bulunmuştu: "Ben ölünce, tüm mallarım Allah elçisine ait olsun, O dilediği yere sarfetsin." Muhayrîk'in Hicret'in 2. nci yılında ölmesi üzerine tüm malları, Hz. Muhammed'e kalmış, o da bu malları, bir görüşe göre Abdulmuttalib ve Hâşimoğulları'na, bir rivayete göre İslâm'ın ve Müslümanların acil ihtiyaçlarına vakfetmiştir. İslâm'da ilk vakfın bu olduğu kabul edilir.

Ashâb-ı kiramın pek çoğu mallarım vakfetmişlerdir. Hatta Câbir bin Abdillah'tan şöyle dediği nakledilmiştir: "Ben Mekkeli ve Medineli Müslümanlardan mal ve mülk sahibi olup da, vakıf yapmamış bir kimse bilmiyorum."

Hâkimin kararı ile tescil edilmeyen yahut "öldüğüm zaman malım vakıftır" şeklinde mal sahibinin vasiyetine bağlı bulunmayan vakıf geçerli olmaz.

Bir kimsenin, başkası ile ortak bir yerini hâkimin kararı olmadan vakfetmesi caiz olmaz. Vakfın caiz olabilmesi için, sonucunun hiç kesintiye uğramayan ebedî bir yöne çevirmek şarttır.

Akarların vakfedilmesi caiz olur. Menkul (taşınabilir) malların vakfedilmesi ise caiz değildir. İmam Muhammed; kitaplar, mushaf, balta, keser, testere, kazan ve tabut gibi halk arasında örfen vakfedilen menkul malların vakfolunabileceğine hüküm yermiştir. Fakat örfen vakfedilmesi adet haline gelmeyen elbise ve emtia gibi menkul mallar vakfedilemezler. Fetva da İmam Muhammed'in görüşüne göre verilmiştir. Harp vâsıtası olarak kullanılan hayvan ve silâhların vakfedilmesi de caizdir.

Vakfeden tarafından şart koşulmasa dahi vakfın ayakta durması için her şeyden önce geliri ile vakfın tamiratı yapılır. Zengin bir adama yapılan vakfın tamiratını zengin adam kendi parası ile yapar. Fakirlere vakfedilen bir malın fakirler tarafından tamir ettirilmesine hüküm verilemez. Vakfı kullanan, tamir etmek istemezse veya fakirse hâkim onu başkasına kiraya verir ve getirdiği para ile tamiratını yaptırır. Sonra da oturmak hakkına sahip olan kimseye geri verir.

Vakıf olan bir kervansaraya ihtiyaç kalmazsa onun vakfı, kendisine en yakın olan diğer kervansaraya nakledilir. Vakfedilen bir binanın yıkılan enkazı ve vakıf bir malın sökülmüş aletleri yine o vakfın tamirine harcanır. Eğer bunlara ihtiyaç yoksa ihtiyaç zamanına kadar saklanır. Bu enkaz ve aletleri aynen tamir işinde kullanmak mahzurlu ise satılır ve parası yine tamirine harcanır. Vakıftan faydalananlar arasında taksim edilmez.

Vakıf yapan kimsenin hayatta kaldığı müddetçe vakfın gelirinin tamamını veya bir kısmını kendisine ayırması caiz olur. Mütevelli olmak hakkı da vardır.

Mütevelli, güvenilir bir kimse değilse hâkim, vakfı bunun elinden alır ve başka bir mütevelli tayin eder.

Bir mescid yapan kimse onun yolunu kendi yerinden ayırıp içinde insanların namaz kılmalarına izin vermediği müddetçe bu bina kendi mülkiyetinden çıkmaz. Cami dar gelse ve yanında umuma ait yol bulunsa cami yol tarafından genişletilir; yol dar gelince o da cami tarafından genişletilir.

Bir kimse, müslümanlar için bir çeşme, yolcular için han, kervansaray veya havuz yapsa, kuyu kazsa, kendi yerini insanlar için mezarlık yahut yol yapsa, hâkim karar altına almadıkça veya yapanın ölümünün ardından vakıf olacaklarına dair vasiyeti bulunmadıkça geçerli olmaz.

Hastalık halinde yapılan vakıf vasiyet olur.

Gasp

Bir malı, sahibinin izni olmaksızın, zorla ve zulüm yoluyla elinden almaya "gasp" denir. Gasp edene "gâsıp", gasbedilen mala "mağsûb", malı elinden alınana "mağsubun minh" denir. Bir malı hile veya hırsızlık yoluyla almak, gasptan başka bir şeydir. Mal, mâlikten alınmış olabileceği gibi, kiracı, rehin veya emanet (vedîa) alandan da gasbedilmiş olabilir.

İslâm'da başkasının malını gasbetmek kitap, sünnet ve icmâ'ile yasaklanmıştır. Bir kimse, benzeri bulunan bir şeyi gasbedip, elinde helak olursa benzeri ile tazmin ettirilir. Eğer benzeri olmayan bir şey ise, kıymetini vermekle mükellef kılınır. Gasbedene, gasp ettiği şeyin aynısının geri vermesi lâzım gelir. Eğer helak olduğunu iddia ederse, hâkim onu, hakikati bilinceye kadar hapseder. Bilâhare bedelini vermekle hükmeder.

Ebû Hanife ve Ebû Yusuf'a göre gasp ancak menkul şeylerde olabilir. İmam Muhammed, Züfer ve diğer üç mezhep imamına göre, gasp hükümleri gayr-i menkulleri de kapsamına alır. Çünkü haksız olarak yararlanma menkullerde olduğu gibi gayr-i menkullerde de olabilir. Bunun delili: "Kim bir karış toprağı zulüm yoluyla gasbederse, Allah onun boynuna yedi kat toprağı tasma gibi takar."

Gerek kendisinin fiiliyle, gerekse başkasının fiiliyle olsun, gâsıbın elinde helak olan malın cezasını vermek gasıba düşer. Gasbolunan nesne, elinde noksanlaşırsa, yine o noksanlık kadar ceza vermelidir.

Başkasının koyununu kesenin hakkında, koyun sahibi muhayyerdir; dilerse onu kıymetiyle cezalandırır ve koyunun gövdesini kendisine teslim eder, isterse hâsıl olan eksikliğin bedelini alır.

Başkasının elbisesini az yırtarsa, noksanlığına zâmin olur. Eğer bütün değerini iptal edecek büyük bir şekilde yırtarsa, elbise sahibi, ona elbisenin bütün kıymetini ödetebilir.

Gasibin fiiliyle, ismi ve büyük değerleri silinecek derecede gasbolunan malının kendisi bozulduğunda, eski sahibinin mülkiyetinden çıkar, gasıbın mülkü olur ve gasıp onu öder. Bedelini vermedikçe, ondan menfaatlenmesi de helâl olamaz. Sunun misali: Bir koyunu gasbedip keserek kebap yapması ve pişirmesi, buğdayı gasb edip öğütmesi, yahut da demiri gasbedip kılıç yapması veya bakırı gasbedip kap yapması gibi.

Gasbolunan malın yavrusu ve ziyadesi bostanın meyveleri gasbedenin elinde emanettir. Eğer kusuru olmaksızın veya sahibinin isteğine rağmen vermemeye kalkışmaksızın gasıbın elinde helâk otursa, ödemez. Eğer kusuru var da helak olursa, öder. Gasıp, gasbolunan malı kullanarak eksiltmezse, kıymetinden sorumlu değildir.

Müslüman, gayrımüslim zımminin şarabını veya domuzunu helak ederse, kıymetlerini vermelidir; müslümanın şarap ve domuzunu yok ederse, zâmin olamaz. Çünkü şer'an "mal" sayılmaz.

Vedia/Emanet

Vedia, bir kimsenin bir veya daha fazla kişinin yanına korumaları için bırakmış olduğu mal veya bu akdin adıdır. Kısacası, korumak için bir kimseye verilen maldır. Vedia' Müdâ'in/emanetçi elinde emanettir. Helak olunduğunda, emanet hükümlerine göre mesul değildir.

Emanetçinin kendisi de, emrinin altında bulunanlar da o emaneti koruyabilir. Başkaları ile korur veya başkasına emanet ederse, öder. Ancak evi yandığı zaman komşusuna teslim ederse, veya batmak üzere olan bir gemiden diğer bir gemiye atarsa mesul olmaz.

Eğer emanetçi, emaneti ayırdedilemeyecek şekilde malına katarsa, öder. Emanet sahibi, emanetini istediğinde, emanetçi verebildiği halde vermezse, yine öder. Emanetçinin haberi olmadığı halde, emanet mal onun malına karışırsa, sahibiyle ortak olur.

İki kişi birisine emanet bıraktığında birisi tek başına gelip payını isterse, İmam-ı Azam'a göre, diğeri gelmeden önce emanetçi gelene payını vermez. Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre payını verir.

Ariyet

Ariyet, bir şeyi faydalanması için bir başkasına geçici, vadesiz, ödünç olarak vermek veya almaktır. Böylesi alınan yahut verilen şeylere de ariyet denilir.

Ariyet caizdir. Kişi istediği anda ariyet'ten cayabilir. Ariyet emanettir, bu yüzden eğer kendiliğinden helak olursa, hiç bir mesuliyet yoktur.

Ariyeti kabullenen ariyet olarak aldığı şeyi icara veremez. Fakat çalıştıranın değişmesiyle zarar görmeyen bir malı, diğerine ariyet olarak verebilir.

Paranın, ölçülen ve tartılan malların ariyete verilmesi, alanın boynunda borç olur.

Ev yaptırmak ve ağaç dikmek için, bir araziyi ariyet suretiyle alırsa caizdir. Ariyete malını veren zat, ariyeti alandan ev ve ağaçlarının sökmesini isteyebilir. Eğer ariyetin belli bir vakti yoksa zâmin de olamaz. Varsa ve veren kişi vakit gelmezden evvel cayarsa, ev ile ağaçların sökülmesiyle eksilen kıymetlerini öder.

Ariyete verilen malın sahibine geri getirme ücreti ariyeti alana aittir. Ücrete verilen şeyin geri getirme ücreti ise icara verene aittir. Gasp edilen malın geri getirme ücreti gasbedene aittir.

İhya-i Mevat

"Canlandırmak, diriltmek" mânasına gelen ihyâ, İslâm hukukunda sahipsiz ve işlenmemiş (mevât) bir arazinin, mâlik olma iradesiyle işlenmesi ve imarını ifade eden bir terimdir. Bu imar işlemi için bazen yalın olarak ihyâ, çoğunlukla ihyâü'l-mevât tabiri kullanılır.

Mevât arazi tabiriyle genelde ziraat, yerleşim, üretim gibi bir amaçla hâlihazırda kullanılmayan, şahıs veya kamu malı da olmayan, sahipsiz ve verimsiz, fakat belli bir emek harcanması sonucu yararlanılabilir nitelikteki topraklar kastedilir. Mevât araziyi belirlemede toprağın hâlihazırda âtıl vaziyette bulunması, kullanılmıyor ve yararlanılmıyor olması birinci, sahipsiz olması ikinci hareket noktasıdır.

Bu arazinin önce öteden beri âtıl olanlar ve sonradan bu hale gelenler şeklinde ikiye ayrılıp ikinci grubun da fetihle ele geçirilen ve sahibi bilinmeyen âtıl topraklar, İslâm döneminde bir zamanlar

işletilmiş ve mülkiyete konu olmuşken sonradan âtıl kalmış, sahibi de bilinmeyen topraklar şeklinde iki kategoriye ayrılması bu anlayışın ürünüdür.

Mevât arazinin mülkiyet altında bulunmaması, üzerinden mülkiyet geçmemiş olması gerektiği ve mülkiyet altındaki toprakların işlenmemekle mevât hale gelmeyeceği ifade edilirken de mevât arazi üzerinde devletin mülkiyet ve tasarruf hakkının bulunmayışı değil özel veya tüzel kişilerin mülkiyet ve kullanımı altında olmaması, ona bu türden bir aynî hakkın taalluk etmemesi ya da böyle bir hak sahibinin bilinmemesi gerektiği anlatılmak istenir.

İslâm döneminde bir zamanlar sahipli ve mâmur iken sonradan terkedilip âtıl kalan topraklar fakihlerin çoğunluğuna göre mevât arazi sayılmaz ve ihyâya konu olmaz. Geçmişte mülkiyete konu olduğu bilinmekle birlikte hâlihazırda müslüman olsun gayri müslim olsun sahibi bilinmeyen âtıl toprakları Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Ca'ferîler ve bazı Hanbelîler mevât sayarken Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî müslümanların ortak malı kabul eder.

Osmanlılar'ın son dönem kanunlaştırmalarına yansıyan tanım gerek doktrini gerekse uygulamayı kuşatıcı niteliktedir. Buna göre mevât arazi bir kimsenin mülkiyet ve tasarrufu altında olmayan, mera, baltalık ve harman yeri gibi bir bölge halkının ortak yararına tahsis edilmiş yerlerin ve yerleşim bölgelerinin dışında kalan topraklardır. İlk dönemlerde mevât arazinin yerleşim bölgelerine, mâmur araziye (âmir) ve onların harimine belli uzaklıkta olması şartı pek gündeme gelmemiş, sadece Mâlikîler, bunlara yakın topraklarda ihyâ için devlet başkanından izin alınmasını şart koşmuşlardır. Ancak muhtemelen zamanla uygulamada ortaya çıkan bazı olumsuzlukları önleme düşüncesiyle ileri dönemde mevât arazinin âmirden

ve harimden belli uzaklıkta olması gerekli görülmeye başlanmış ve anılan uzaklık için de sesin ulaşmaması, yarım saatlik yürüyüş mesafesi, 1,5 mil gibi bazı ölçüler belirlenmiştir.

Muzaraa / Ziraat Ortaklığı

Ziraat yapmak, toprağı ekip biçme ve çiftçiliğin gerektirdiği diğer işlemleri yapma anlamına gelir. Ziraat ortakçılığı ise, iki ve daha çok kişinin, tarım alanında ortaklaşa iş yapması demektir. Bir terim olarak şöyle tarif edilebilir: Bir taraftan arazi, diğer taraftan çalışma, emek konulmak suretiyle çıkacak ürünün belirli nisbet dahilinde paylaşılması şartı ile yapılan bir ortaklık anlaşmasıdır. Bu ortaklığa "müzârea veya muhabere" denir. Meyve ağaçları üzerinde yapılan ortakçılığa ise "müsâkât" adı verilir.

İslâm hukukçularının çoğunluğu ziraat ortakçılığını meşru sayarlar. Hz. Peygamber (s.a.v.), Hayber fethedildiği zaman, o yörede oturan Yahudileri topraklarında bırakmış ve onlarla, çıkacak ürünün yarısı karşılığında müzâraa ve müsakat akdi yapmıştır. Abdullah b. Ömer (r.a.)dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Hz. Peygamber (s.a.v.), "Hayber topraklarından elde edilecek meyve veya ekin ürünlerinin yarısı Hayber halkına ait olmak üzere anlaşma yaptı. Rasûlüllah (s.a.v.) bu ürünlerden seksen ölçeği (1 ölçek 200 kg) hurma, yirmi ölçeği arpa olmak üzere toplam yüz ölçeği hanımlarına veriyordu."

Ebû Hanife, üçte bir veya dörtte bir almak şeklinde müzaraa muamelesi yapmak batıldır der. Ona göre Hayber Yahudilerinden alınan bu ürünlerin, gayri müslimlerden alınan bir haraç vergisi niteliğinde olduğunu söyler. Diğer yandan sahabenin en önde gelenleri

topraklarını ziraat ortakçılığı yoluyla işletmiş ve onlara karşı çıkan bulunmadığı için bu konuda icma meydana gelmiştir.

Kays b. Müslim, Ebû Cafer'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Ehl-i beytten Medine'ye hicret eden hiç bir kimse yoktur ki, ürünün üçte biri veya dörtte biri toprak sahibine ait olmak üzere ziraat ortakçılığı yapmış olmasın."

Ashâb-ı kirâmdan Hz. Ömer, Osman, İbn Mes'ud ve Sa'd b. Ebî Vakkas gibi zatlar, topraklarının üçte bir veya dörtte bir nisbetinde ürün karşılığında ortaklığa vermişlerdir.

Ebû Yusuf ve Muhammed muzaraa için caizdir dediler. İmam Ebû Yusuf ziraat ortakçılığını "müdârebe" ortaklığına kıyas eder. Müdârebe, bir kimsenin ticâret yapabilecek birisine sermaye olarak nakit para veya ticaret eşyası vererek kâra ikide bir veya üçte bir nisbetinde ortak olmasıdır. Bu çeşit ortaklıklar Kitap ve Sünnetle câiz görülmüştür. Bu duruma göre bir arazi hakkında yapılacak ziraat ortakçılığı da müdârebe akdine benzemektedir. Bu konuda ekin arazisi ile ağaçlı ve bahçeli topraklar arasında bir fark yoktur.

Toprağın nakit para karşılığında kiralanması da câizdir. Ancak bu çeşit kiralama Hz. Peygamber devrinde nakit para darlığı nedeniyle yaygın değildi. Hatta Allâh'ın Elçisi, ihtiyaç fazlası toprağı mü'min kardeşine, ekip biçmek üzere meccânen vermesini tavsiye etmiştir.

Ziraat ortakçılığının rüknü, icab ve kabul olup aşağıdaki hususları kapsaması gerekir: Ortakçının işini bizzat yapması veya adamlarına yaptırması, üzerinde ortakçılık sözleşmesi yapılan toprak, ziraat işinde kullanılacak tarım âletleri, toprağa ekilecek tohum.

Müzaraa sahih olduğu zaman, şarta göre çıkan'mahsul, ikisinin arasında taksim olunur. Eğer hiç bir şey bitmezse, çalışana bir şey yoktur. Müzaraa akdi fasit olduğu zaman, çıkan mahsul tohum sa-

hibinin olur Tohum arazi sahibinin ise, çalışana ücret-i misil, yâni benzerinin aldığı ücret verilir. Ancak bu ücret te mahsulden payına düşeceği miktardan daha fazla olmamalıdır. İmam Muhammed'e göre, ücreti ne kadara baliğ olursa olsun verilecektir.

Müzaraa muamelesi akdolunduktan sonra, tohum sahibi çalışmaktan vazgeçerse icbar olunamaz. Eğer diğeri çalışmak istemiyorsa, hakim, onu çalışmaya icbar eder. Akd yapanlardan birisi öldüğü zaman, müzaraa bozulur. Müzaraa müddeti, mahsulün yetişmesinden evvel biterse, mahsulün olgunlaşmasına kadar olan müddet için, muzarî' (ziraat akdini yapan) payına düşen ecrilmisli arazi sahibine verir. Ziraata yapılan masraf, haklarına göre, her ikisine de düşer.

Ekini biçenin, taşıtanın, döğenin ve savuranın ücretleri hisselerine göre, her ikisine düşer.

Eğer iki taraf akd yaparken bu masrafı âmile (çalışana) yükletmişseler akd bozulur.

Musakat / Sulama Ortaklığı

Musakat, sulama ortaklığı demektir. Yani bahçeyi, bostanı, meyvenin bir kısmının karşılığında ortağa vermek aktidir.

Toprağı kullanma hususunda Ebû Hanife'nin görüşünü yukarıda gördük; batıldır diyordu. Sulam ortaklığındaki görüşü de aynıdır. Ona göre "meyvenin bir kısmı karşılığında yapılan müsakat/sulama muamelesi" de bâtıldır.

Ebû Yusuf ve Muhammed (r.a.) "Eğer belli bir müddet ve meyvenin de belirsiz bir cüz'ünü zikrederse caizdir" dediler. Hurmada, ağaçlarda, bağlarda, yonca vs. gibi otlarda ve patlıcan köklerinde musakat caizdir.

Eğer, meyvesi olan bir hurmalığı musakata verirse ve çalışmaktan dolayı da meyveleri fazlalaşıyorsa caizdir. Eğer gelişme sona ermişse caiz olamaz.

Musakat akdi bozulduğu takdirde, çalışana "ecr-i misil/benzer ücret verilir. Musakat muamelesi, ölümle bozulur. İcar özürlerle bozulduğu gibi musakat da bozulur.

Şirket / Ortaklık

Şirket, iki maldan birisini diğeriyle ayrılmayacak şekilde karıştırmak, iki ve daha çok kimsenin ortak iş veya ticaret yaparak elde edecekleri kârı paylaşmaları ve ortaya çıkacak zararı da göze almaları şartıyla kurdukları ortaklıktır. İslâm'da, toplumun ihtiyacı olan ortaklık şekillerine gerekli yer ve değer verilmiştir.

İktisâdî ve ticârî hayat bugünkü geniş ve karmaşık sınırlarına ulaşmadan önce şirketler de basit idi; birkaç kişi arasında sermâye, iş, kredi, arazi gibi imkan ve unsurları birleştirmek suretiyle vücut buluyordu. İslâm şirket muâmelesini bazı kayıtlar koyarak yalnızca caiz görmemiş, teşvik de etmiştir: Peygamberimiz, Rabbinden nakłediyor: "Biri diğerine hıyânet etmedikçe iki ortağın üçüncüsüyüm; biri arkadaşına hıyânet edince ben aralarından çıkarım." (Ebû-Dâvûd, Büyû, 26)

Bugün daha büyük işler, daha çok sermaye, bilgi ve gücün bir araya gelmesini gerekli kılıyor; bu da daha büyük şirketlere ihtiyaç gösteriyor. Bir müslümanın bu nevi şirketlere de katılması caizdir; yeter ki faiz, aldatma, hile, haksızlık, hıyânet, harama hizmet bulunmasın.

İslâm'da şirketler mal, iş ve kredi şirketi olmak üzere genel olarak üç kısma ayrılır:

1- Ortaklar birer miktar sermaye koyup, bununla yapacakları ticaretten meydana gelecek kârı paylaşmak üzere şirket akdi yaparlarsa, bu **"mal şirketi"** olur.

2- Ortaklar, mal yerine iş, sanat ve çalışmalarını ortaya koyarak **"iş ortaklığı"** kurabilirler.

3- Sermayesiz, yalnız kredileriyle, yani ödünç para kullanarak ya da veresiye mal alıp-satmak suretiyle kâr etmek ve bunu paylaşmak üzere **"kredi ve itibar şirketi"** kurabilirler.

Bütün bu şirket çeşitleri **mufavaza, inan ve mudarebe** gibi üç tarzda olabilir.

I- Mufâvaza şirketi (Eşitlik esasına dayanan ortaklık):

Bu ortaklıkta hem sermaye miktarlarının, hem de kâr ve zarar paylarının eşit olması gerekir. Ortaklar birbirinin hem vekili ve hem de kefilidir. Ortakların şirket sermayesi olabilecek özel mülkleri bulunmaz. Özellikle, tamamen şirket hesabına çalışan, bunun dışında hiçbir özel mülkü olmayan, tüm harcamalarını şirketten yapan aile şirketleri, kardeşler veya baba ile çocukları arasındaki bazı ortaklıklar bu gruba girebilir. Bir bakıma, ortakların sorumluluğuna tüm mal varlıkları girdiği için dışa karşı güçlü bir ortaklık söz konusudur.

Ortaklar arasında sermaye eşitliği bozulursa, bu ortaklık "inan şirketi" ne dönüşür. Mufâvaza ortaklığını Hanefi ve Mâlikler câiz görürken, Şâfiî mezhebi meşru görmemiştir. Bunlara göre mufâvazada eşitlik, istenilen anlamda gerçekleşmez.

II- İnan şirketi:

İki kişinin ticaret yapmak ve kârı aralarında paylaşmak üzere ortak olmasıdır. Bunda sermayelerin eşit olması gerekmediği gibi, kârın

da sermaye oranlarına göre paylaşılması şart değildir. Ancak zarara sermaye oranlarına göre katlanma konusunda görüş birliği vardır.

İnan Şirketinin Hükümleri:

Çalışma şartı: Bir ortağın veya bütün ortakların çalışması şart koşulabilir. Mesela sermayenin üçte ikisini bir ortak, üçte birini diğeri verse, sermayesi az olan ortağın ayrıca şirket işlerinde çalışması şart koşulsa, bu mümkündür.

Zarara katlanma: Ortaklar zararı sermaye miktarlarına göre tazmin ederler. Bu konuda görüş birliği vardır. Hatta, bir ortak hiç zarara katlanmamak üzere şirket akdi yapsa, geçerli olmaz.

Hz. Peygamber (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Kâr, ortakların serbestçe belirlediği şartlara göre paylaşılır. Zararın tazmini ise sermaye oranlarına göre olur."

Eğer ortaklardan az kâr alacak olana, çalışma şartı konulursa, şirket câiz olmaz. Çünkü bu durumda diğer ortağa, ne çalışma ve ne de tazminat sorumluluğu olmaksızın fazla kâr şart koşulmuş olur. Çalışmadan maksat, ortağın bizzat çalışması olmayıp mücerred bu şartın şirket sözleşmesine konulması yeterlidir.

Ancak İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre, inan şirketinin geçerli olması için kâr ve zararın anaparadaki paylara göre kararlaştırılmış olması gerekir. Çünkü kâr anaparanın geliri, zarar ise yine anaparanın eksilmesidir. Bu yüzden, prensip olarak kâr ve zarar ortaklıklarının, anapara oranlarına göre kurulması gerekir. Yani kâr, zarara benzer ve her ikisi de mala tabidirler.

İnan şirketi temelde bugünkü anonim şirketlerinin benzeridir. Ancak inan şirketinde ortakların haklarını koruyucu nitelikteki bazı ana prensipler dikkati çekmektedir. Şöyle ki, üç kişi yirmişer milyon

lira sermaye koyarak, inan şirketi esaslarına göre çalışacak bir süper market kursalar, başlangıçta; konulan sermaye miktarlarını ve şirketin mal varlığı üzerindeki üçte bir haklarını belirleyen birer belge düzenlense, bu belgeyi ortaklar tasdik edince "hisse senedi" meydana gelmiş olur. Verimli bir ticaret yapılarak, hiç kâr dağıtılmadan beş yıl geçse, beşinci yılın sonunda, şirketin mal varlığı, on katına yani 600 milyona çıkmış bulunsa, her ortağın hissesi on katma çıkmış, yani 20 milyondan 200 milyon liraya yükselmiş bulunur. Artık elde bulunan hisse senetlerini iptal ederek, üzerinde beşinci yıl sonu itibarıyla yeni hakları kapsayan 200'er milyon liralık hisse senedi düzenlemek gerekecektir. Bu noktada bir ortak ayrılmak isterse, ya mal üç eşit parçaya bölünür, aynı taksimle hissesi verilir, ya da diğer ortaklar hissesini ödeyerek onu ayırabilirler. Bugün anonim şirketlerde ise bazen çeyrek asır geçtiği halde, hiç kâr dağıtılmamış, mal varlığı sürekli büyüdüğü halde hisse senetleri ilk çıkarıldığı şekilde kalmıştır.

III- Mudârebe Şirketi:

Bir veya daha fazla ortak sermayeyi, diğer ortak da yalnız çalışmasını ortaya koyarak şirket kurabilirler. Buna mudârebe denir.

Elinde büyük meblağlara ulaşan nakit parası olan pek çok kimse bunu işletmek, ticari bir işte kullanmak ister. Fakat bilgisi, tecrübesi veya sağlığı elverişli olmadığı için, bu arzusunu gerçekleştiremez. Yine toplumda ilgili, yetenekli ve ticaret işine yatkın birçok kimse de sermaye yokluğundan dolayı ticarete atılamaz. İşte birbirine muhtaç olan bu iki unsuru mudârebe şirketi bir araya getirir ve iki taraf da bundan kârlı çıkar. Toplumda muattal kalmış sermayeler ve iş imkânı bulamayan kabiliyetler değerlenmiş olur. İslâm'da diğer şirket çeşitlerinde olduğu gibi, mudârebe de güvene dayanır. İşi yürütmeyi üzeri-

ne alan ortak, güvene lâyık olmaya çalışır. Böylece giderek dürüst iş adamları meydana gelir.

Müdârebede sermaye sahibi, işi yürütecek olanın uyması gereken birtakım şartlar koyabilir.

Bu duruma göre müdârebe ikiye ayrılır.

a- Mutlak mudârebe: Sermaye sahibinin herhangi bir kayıt koymaksızın, işletmeciyi ticaret işinde serbest bırakmasıdır. Yalnız, kârın paylaşılma şeklini ve zamanını belirler.

b- Mukayyed mudârebe: Sermaye sahibi anaparayı işi yürütene verirken bazı şartlar öne sürer. Bu şartlar şunlar olabilir:

Ticaretin yapılacağı yer, şehir veya belde belirlenebilir. Hangi çeşit maddelerin alınıp satılacağı tespit edilebilir. Akid süresi için bir tarih konulabilir. Belirli kimseden mal alması, yine belirli kimselere satış yapması istenebilir.

İlk iki maddede görüş birliği vardır. Ancak Şâfiî ve Mâlikîler, mudârebede akid süresinin tesbiti ile mal alınıp satılacak kimsenin belirlenmesini kabul etmezler. Çünkü sermaye sahibi bu şartlarla yalnız kendi yararını gözetmiş olabilir. Bu hususlar, hakkın kötüye kullanılmasına elverişlidir.

Mudârebede kârın paylaşılması anlaşmaya göre olur. İşi yürütenin kastı olmaksızın meydana gelecek zarar, önce kârdan bu yetmezse anaparadan karşılanır. İşi yürüten ortağın kastı olmadıkça, zarardan şahsi sorumluluğu yoktur. Ancak o, çalışması karşılığında kârın bir bölümüne hak kazanacağı için zarar halinde, meccânen çalışmış olur.

İslâm'da kısa veya uzun vadeli krediye ihtiyacı olan iş adamı, kârdan fedakârlık ederek, mudârebe yoluyla kredi sağlayabilir. Bu kredinin hesabı ayrı tutulur ve süre de belirlenmiş olursa, alınan kredi ve elde edilen kârın anlaşmadaki bölümü, süre sonunda sermaye sahi-

bine iade edilir. Bu şekilde, kâr ve zarar ortaklığı içinde kredi temini, devletten veya bu işi yürüten kredi kuruluşlarından da sağlanabilir.

Hz. Ömer'in oğullarının uygulaması bu konuda dikkati çeken bir örnektir. Uygulama şöyle olmuştur:

"Hz. Ömer'in iki oğlu Abdullah ve Ubeydullah Irak ordusuna katılmışlardı. Medine'ye dönüş için paraları kalmamıştı. Bu konuyu görüşmek için Irak bölgesinde görevli zekât memuru olan Ebû Mûsa el-Eş'arî'ye başvurdular. Ebû Mûsa, onlara Halife Ömer'e göndermek üzere topladığı zekat hazinesini gösterdi ve şöyle dedi:

- Bunları size kredi olarak vereyim. Buradan mal satın alarak Medine'de satarsınız. Anaparayı Mü'minlerin emirine verirsiniz, kâr da aranızda ortak olur. Ebû Mûsa krediyi teslim edip Ömer (r. a)'a yazdı. Abdullah ve Ubeydullah, Irak'tan aldıkları malları Medine'de sattılar ve anaparayı Ömer'e getirdiler.

Halife şöyle dedi:

- Ebû Mûsa bütün orduya, sizin gibi kredi dağıttı mı?

"Hayır" cevabım alınca da:

- Öyleyse anaparayla birlikte elde ettiğiniz kârı da beytü'l-mâle iâde ediniz, dedi.

Ubeydullah şöyle dedi:

- Mal yolda helak olsaydı tazmin edecektik.

Bu arada bir sahabî söz alarak şöyle dedi:

- Ey Ömer, bu sermayeyi kredi olarak kabul ediniz, yani bunu "mudârebe şirketi" olarak değerlendiriniz.

Böylece, anaparanın tümü ve kârın yarısı beytü'l-mâle, kârın diğer yarısı da Hz. Ömer'in iki oğluna verilecekti. Ömer (r. a) buna razı oldu ve hüküm uygulandı."

ÖLÜM VE MİRAS

Miras Hukuku fıkıh kitaplarında "belli hisseler" anlamına gelen "feraiz" kelimesiyle bilinir ve işlenir. Buna göre feraiz, ölen bir kişinin geride bıraktıklarında hakkı olan kişiler ve bunların hisselerini, bunun tesbir hesaplarını işleyen ilimdir.

Bir insan geride mal bıraktığında bundan ilk önce cenaze masrafları çıkarılır. Sonra varsa kul hakkı olarak alacaklıları haklarını alırlar. Allah hakkı olan alacaklar düşer. Sonra kalan malının üçte birinden vasiyeti ödenir. Vasiyet üçte biri aşıyorsa, mirasçıları dilerse verir, dilerse bundan fazlasını vermezler. Bundan sonra geriye kalan ise mirasçıları tarafından bölüşülür.

Bu ilmin en büyük kaynağı Kur'andır. Sonra sünnet gelir. Bu yüzden şu ayetleri yazmakla yetiniyoruz:

"Miras konusunda, Allah çocuklarınız hakkında şöyle emreder: Erkeğin hakkı, kadının hissesinin iki mislidir. Şayet kadınların sayısı ikiden fazla ise onlar terikenin üçte ikisini alırlar. Eğer kız evlat tek ise terikenin yarısını alır. Ana babaya gelince, ölenin çocuğu varsa, onun terikesinden her birine altıda bir hisse vardır. Eğer çocuğu yoksa ve kendisine ana babası varis oluyorsa annesine üçte bir hisse vardır. Şayet ölenin kardeşleri varsa, ölenin yaptığı vasiyetin ifasından ve borcunun ödenmesinden sonra annenin hissesi altıda birdir. Ana babanız ile evlatlarınızdan hangisinin size daha faydalı olacağını siz

bilemezsiniz. Bunlar Allah'ın koyduğu farzlardır. Allah muhakkak ki alîm ve hakîmdir (her şeyi hakkıyla bilir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir). (Mirasta erkek evlat, kızın iki mislini alır. Zira İslâma göre erkek ailesini geçindirmekle yükümlüdür. Kadının böyle bir görevi yoktur. Kadının yükü kocasına ait iken, koca ailesini, çocuklarını, duruma göre anne ve babasının nafakasını yüklenmek zorundadır. Dolayısıyla bu hüküm tam adalettir)

Eşlerinizin çocukları yoksa terikelerinin yarısı siz kocalarındır. Eğer çocukları varsa dörtte biri size aittir. Bütün bunlar, yaptığı vasiyetin ve üzerindeki borcun ifasından sonradır. Sizin de çocuğunuz yoksa terikenizin dörtte biri eşlerinizindir. Eğer çocuğunuz varsa terikenizin sekizde biri onlara aittir. Bunlar da yapacağınız vasiyetin ve borcunuzun ödenmesinden sonradır. Eğer miras bırakan erkek veya kadın, çocuğu ve ana babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kız kardeşi de bulunursa, bunlardan her birinin hissesi altıda birdir. Şayet onların sayısı daha fazla ise, o takdirde onlar üçte bir hisseye ortak olurlar. Bu da yapılan vasiyet ve borcun ödenmesinden sonradır. Bütün bunlar, varisler zarara uğratılmaksızın yapılacaktır. Bu, Allah tarafından size bir buyruktur. Allah alîm ve halîmdir (her şeyi hakkıyla bilir, cezalandırmada aceleci değildir).

İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'a ve resulüne itaat ederse Allah onu, içinden ırmaklar akan cennetlere ebedî kalmak üzere yerleştirir. İşte en büyük başarı da budur.

Kim de Allah'a ve resulüne isyan eder ve Allah'ın sınırlarını aşarsa, Allah onu da ebedî kalmak üzere ateşe koyar. Hem onu zelil ve perişan eden bir azab vardır." (Nisa, 11-14)

DEVLET HAYATI

Kamu hukuk deyince daha çok akla devlet ve yapısı, Anayasa ve erkler ayrılığı gelmektedir. Bizde kamu hukuk, erken gelen hilafetin saltanata dönüşmesi felaketi sebebiyle diğer dallara gore maalesef daha az işlenmiştir. Fakatyine de "ahkam-ı sultaniye", "siyer", "kaza", "imaret" vs. başlıklar altında bu kısım işlenmeye çalışılmıştır.

Anayasa

Bizim tarihimizde ilk anayasa çalışması Peygamberimizin Medineye hicret ettiğinde orada yaşayan Müşrik Araplar ve Yahudilerle yaptığı anlaşma Kabul edilir. Bu anlaşma yazılı olduğu için aynı zamanda dünyanın ilk yazılı anayasasıdır ve çok şükür elimizdedir.

Bu metni 50 maddede özetlemek mümkündür. Bu metinle mslümanlar fiilen devletlerini kurmuşlardır. Gayr-ı müslümler dinî ve hukuki muhtariyete sahiptiler. Anlaşmazlıkta son çözüm, Allah Resulü idi. Kendi aralarında muhtar olan kesimler, Medine'yi müşterek savunmak borcunda idiler.

Bir İslam anayasının en önemli özelliği, kanun koymada yetkinin Allah ve Resulüne verilmesidir. Kanunlar Kur'an ve Sünnete dayanır. Bunlara aykırı kanun konulamaz. Devlet belli bir irk, soy ve dil esasına gore değil, İslam İlkeleri üstüne inşa edilir. Devletin vazifesi İslamı icra ederek onun amaçlarını gerçekleştirmektir. Müslümanlar tek millettir ve onun menfaat ve maslahatlarından devlet sorumlu-

dur. Yargılanmadan kimse cezalandırılamaz. Devlet başkanı akıllı, bilgili, işini görecek kadar sağlıklı ve erkek olmalıdır. Devleti halife, yani devlet başkanı yönetir. Ancak dilerse yetkilerinin bir kısmını bazı fert veya kurumlarla paylaşabilir.

Halife hukuka bağlı kalmak zorundadır. Değilse, azledilir. Bu azli, onu seçenler yaparlar. Burada esas olan çoğunluktur. Yargı, mahkemeler aracılığı iledir. Yargının yürütme ve yasamadan bağımsız çalışmasını sağlayacak koruyucu esaslar alınır. Temel insan hakları geçerlidir. Ancak devlet ve millet yıkacak, fesada verecek fikir ve faaliyetlere izin verilemez.

Devlet

Devlet, belli bir yerde yaşayan insanların siyasi ve hukuki işlerini yürüten yetkili bir kurumdur. İslam Devletinin diğerlerine gore bazı temel özellikleri vardır. Bunun başında da hakimiyetin kaynağı gelir. Hakimiyet kayıtsız şartsız Allah Teâlâ'nındır. Kanunlar Ku'an ve Sünnetten belli usül ve kurallara gore çıkartılır. Bunu daha once ictihat bahsinde de görmüştük.

Devletin en önemli vazifesi, ülkede kanunları uygulayarak düzen ve barışı korumaktır. Devlet bu görevini yaparken vatandaşlar da ona itaat ederek yardımcı olmak borcundadırlar. Ancak halife de işlerini istişare ile götürmek, halkına danışmak zorundadır.

İslam, belli bir devlet şekil ve biçimi sunmaz. Bunun yerine temel ilkeler koyar. Bu ilkeler de onu zalim ve zorba olmaktan, diktatörlükten korur. Bu yüzden cumhuriyet kelimesi müslümanlara sıcak gelir.

Demokrasi bu çağda çok konuşulan bir devlet yönetim biçimidir. Halkın seçimi ile devletin yönetilmesi iyi olmakla beraber, haki-

miyetin kaynağının kayıtsız şartsız halk olması, halkın, en azından çoğunluğunun ne isterse kanun olarak konulması, İslam'a ters düşer. Bu açıdan bakıldığında demokrasiler, laik, seküler ve din dışı bir düşünceden doğmuştur. Bilindiği gibi İslamiyette hakimiyetin kaynağı Allah'tır. Halk istese de kanunlar Kur'an ve Sünnete aykırı olamaz. Bu yüzden İslam ile demokrasi özünde bağdaşamaz.

Bir ülkede halk gönüllü olarak İslam hukukunu seçer de yönetim yine halk tarafından seçilip oluşturulursa, orada hem İslam, hem de demokrasinin geçerli olması sağlanabilir. Ama burada halk, İslam'dan başka bir hukuk yapısı seçmeye yetkili olduğundan sorun devam eder demektir. Bu yüzden İslam Devleti şu veya bu devlet şekli değil, doğrudan özel ve original olarak İslam Devletidir.

Bir devletin devlet olabilmesi için once bir vatana, toprağa ve üstünde yaşayan halka ihtiyacı vardır. İslam devletinde bu vatana "Daru'l-İslam", bu halka da "Müslümanlar" denir. Ama aralarında Gayr-ı müslümler de yaşayabilir, bunda bir sorun yoktur.

Devletin gerçekten devlet olabilmesi için icra yetkisinin olması lazımdır. Yani kanun yapacak ve bunu yürürlüğe koyabilecektir. Bunun için zabıta, asker, mahkeme, hakim gibi yaptırıcı güce sahip olacaktır. Bunların masrafının karşılanması için bir maliye kurulacak, vergiler alınıp ödemeler yapılacaktır. Bütün bu faaliyetlerin usulü dairesinde olduğu göztim ve denetimden geçecektir. Bunlar olmadan bir devlet olmaz. Dolayısıyla bir adamın çıkıp "ben devlet başkanıyım" demesi, sayılan güç ve imkanları olmadan ciddiye alınamaz.

İslam'da Devlet başkanı müslüman olmak zorundadır. Zira bir kafirin müslümanları yönetme hakkı yoktur. Daha sonar dinden çıksa bile azledilir. Yine başkanın işini yapacak maddi ve manevi yeterlilikte işinin ehli olması şarttır. Bu da başta bilgi ve sağlık demektir.

Ahlaklı olmak ve kanunlara uymak da bir seçilme şartıdır. Halifenin Kureyş Kabilesinden ve bir erkek olması tartışılmıştır.

Devlet başkanının seçiminde ashabın uygulamaları bir örnek ise de bu konuda İslam belli bir usül koymamış, zaman ve zemine gore bu işi müslümanlara bırakmıştır. Seçilen halifenin vazifesini yapabilmesi için bir kısım hakları vardır. Bunu da halkın itaat etmesi ve geçimini sağlaması olarak özetleyebiliriz. Hilafet müddeti geçmişte melekelerini yitirmezse ölene kadardı. Son zamanlarda alimlerimiz bunu belli bir müddet ile sınırlamanın dince bir manisi olmadığını beyan etmişlerdir. Buna gore başkan seçimi belli bir müddet ile sınırlandırılabilir.

Başkan, seçilme ehliyetini yitirirse, seçenlerce azledilir.

Devlet içinde mükellef olan her müslümanın normalde seçme, aday olma ve seçilme, denetleme, danışılma hakları vardır.

SUÇLAR VE CEZALAR

Fıkıh kitaplarımız bu konuyu "ukûbat" başlığı altında işlemiştir. Suçlar ve cezaları kapsayan ceza hukuku bizde iki kısma ayrılır: Had'ler ve Tazir'ler.

Hadler, Allah hakkı olarak infaz edilen suçlardır. Yargıya intikalinden sonar affı olmaz. Bu suçların cezasını devlet verir. İslam devleti yoksa, hadler uygulanmaz. Bu tür suç ve cezaları kısaca görelm:

Hırsızlık

Akıllı ve büluğa ermiş bir kişinin, başkasına ait belli bir kıymetteki hemen bozulmaz bir malını korunmuş bir yerden gizlice almasıdır. Yani çalmasıdır. Bunun cezası Kur'an'da "elinin kesilmesi" olarak belirlenmiştir. (Maide, 39)

İslam, aç kalan veya kıtlık zamanında çalan bir hırsızın elini kesmez. O, once ekonomisiyle açlığı ortadan kaldırır, sonar bu cezayı verir. Bunda çok hikmetler vardır. Ama kitabımız malum özet bit kitap olunca bu meselelere giremiyoruz. Ancak ben iddia ediyorum ki, beşeri hukukn en çok reddettiği bu ceza hukukumz ileride en beğenilen hukuk olacaktır.

Yol Kesme Eşkiyalık

Maide Suresi 33-34. ayetler bu konuyu düzenler: "Allah ve Resûlüne savaş açanların, (yol keserek terör eylemi yaparak) yeryüzünü ifsad etmek için koşuşanların cezası; öldürülmeleri veya asılmala-

rı yahut sağ elleri ile sol ayaklarının kesilmesi yahut da bulundukları yerden sürülmelerinden başka bir şey olmaz. Bu onların dünyadaki rüsvaylığıdır. Âhirette ise onlara başkaca müthiş bir ceza vardır. Ancak kendilerini ele geçirmenizden önce tövbe edenler, bu hükmün dışındadır. Biliniz ki Allah gafurdur, rahimdir (affı ve merhameti boldur)."

Burada harpten maksat, müslüman toplum içinde, gerek kırsal kesimde, gerek şehirlerde yol kesme, terör estirme, can emniyetini ortadan kaldırma veya mal gasp etmedir. Adam öldürene kısas olarak ölüm cezası uygulanır. Öldürmekle beraber mal alan kimse asılır. İdareciler duruma göre bu cezalardan birini uygulamada muhayyerdirler. Sağ elin kesilmesi, mal gasb etmeleri, sol ayağın kesilmesi ise yol kesme ve terör estirmekle halkın can güvenliğini ortadan kaldırdıkları içindir. Sürülme Hanefî mezhebine göre hapis cezasıdır. Şafii'ye göre sürme, başka bir yere sürgün olarak uygulanır.

Zina

Zina, bir erkeğin kendisine helal olmayan ve helal olma ihtimali veya şüphesi de bulunmayan diri bir kadınla önden cinsel ilişkiye girmesidir. Kadın da isteyerek yapmış ise, o da aynı ceza ile cezalandırılır. Bu suçun tesbitinde yargılamada ya kişi dört defa ikrar ve itiraf eder, ya da zinaya tam şahit dört erkeğin şehadeti gerekir.

Akil, baliğ, hür ve başından daha önce nikah geçen (muhsan) Müslümanların zina cezası recmdir. Yani taşlayarak öldürülmektir. Bu cezanın delili Peygamberimizin uygulamasına dair hadistir. Muhsan olmayanın cezası ise yüz sopadır. (Nur, 21) Bazı muasır alimler, muhsan için verilen cezanın bu ayet ile değiştiğini söyleyerek aynı cezayı gerekli görürler.

Kazf / Namusa İftira

Kazf, iffete iftira demektir. Yani bir insana zina etti diye iftira etmektir. İspat edemezse seksen sopa ile cezalandırılır. (Nur, 4-5) ayrıca ömür boyu şehadeti kabul edilmez.

Şarap İçme

İslam, Maide Suresi 90. Ayet ile başta şarap olmak üzere sarhoşluk veren içkileri içmeyi yasaklamıştır. Bunun cezası mahkemede yargılandıktan sonra seksen sopadır.

İrtidat

İrtidat, bir Müslümanın dinden çıkması demektir. İslam kimseyi Müslüman olmaya zorlamamıştır. Buna rağmen gönüllü Müslüman olanın dinden çıkmasını toplum için zararlı bir fitne kabul ederek bu suçu cezalandırmıştır. Bu suçun cezası sünnet ve icma ile idamdır. Ancak Hanefilerce kadınlar müebbet hapis ile cezalandırılır.

Bağy / İsyan

Bağy, bir kısım Müslümanların kendi aralarında toplanarak devlete ve diğer Müslümanlara isyan ve savaş açmalarıdır. Şu ayet bu konuda önemlidir: "Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle vuruşursa, onların aralarını bulun. Buna rağmen biri öbürüne saldırırsa, bu saldıran tarafla, Allah'ın emrine dönünceye kadar siz de vuruşun. Döndüğü takdirde aralarını hakkaniyetle düzeltin ve hep âdil olun, çünkü Allah âdil davrananları sever." (Hucurat, 9)

Hadis-i Şerifler bizlere "Müslümana kötü söz söylemek fâsıklık, onunla savaşmak küfürdür" diye öğretir. Yine "Müminler sadece kardeştirler. O halde ihtilaf eden kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki O'nun merhametine nail olasınız." (Hucurat, 10) ayeti bu konuda ölçüdür.

Dinimiz inançta fikir ayrılıklarını hoş görmez, ama amelde bu tür ihtilafları müsamaha ile karşılar. Bu yüzden bir görüş sahibi insanlar bir yere toplansalar, devlete itaat ettikçe kendileri ile savaşılmaz. Ama baş kaldırır ve ayrı devlet olmaya yelrenirlerse, kendileri ile savaşılır. Ancak kaçanlar kovalanmaz, yaralıları öldürülmez, çocuk ve kadınları esir edilmez, malları tahrip edilmez, yağmalanmaz.

Kısas gerektiren Suçlar

Kısas, öldürme ve yaralama suçlarında misliyle cezalandırma demektir. Bu da had gibi belli bir cezadır ama Allah hakkı değil, kul hakkına girer. Böylece mağdur veya ailesi affederse suç düşer.

Kasten Öldürme

Ayet şöyledir: "Ey iman edenler! Öldürülen kimseler hakkında size kısas farz kılındı. Hür hür ile, köle köle ile, dişi dişi ile kısas olunur. Ama kim, maktûlün velisi tarafından affedilirse kısas düşer. Bundan sonra, diyeti ona güzel bir şekilde ve tam olarak ödemek gerekir. Bu esneklik Rabbiniz tarafından bir kolaylık ve lütuftur. Artık kim bundan sonra karşıdakinin hakkına tecavüz ederse, Ona son derece acı bir azap vardır. Ey akıl sahipleri! Kısasta sizin için hayat vardır. Böylece korunmayı umabilirsiniz." (Bakara, 178-179)

Kısas hayat hakkının ve canı korumanın gereğidir. Gerçi kısasın kendisi, cezayı hakketmiş bir hayatı yok etmedir, ama aynı zamanda haksız yere hayatı yok etmeye karşı, hayatın en büyük müeyyidesidir. Kısas gibi caydırıcı bir hüküm, toplum ve kişi hayatının garantisidir. Böylece dünya hayatınızı olduğu gibi âhiret hayatınızı da korursunuz.

"Hem Tevrat'ta onlara şu hükmü de farz kıldık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır. Hülasa bütün yaralamalar kısas edilir. Fakat kim kısas hakkından feragat edip ba-

ğışlarsa bu, kendi günahları için keffaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ahkâmla hükmetmezse işte onlar tam zalimdirler." (Maide, 45)

Kısas, hayatın dokunulmazlığını temin etmek için meşrû kılınmıştır. Yani can almak için değil, cana dokundurmamak için hükmedilmiştir. Onun içindir ki hak sahibi kişi kısastan vazgeçerse, kısas yapılmaz. Zira kısas, sırf insanlar için vaz'edilmiştir.

Kasten öldürmede öldürülenin velisinin üç hakkı vardır: Kısas, diyet, dilerse af.

Kısas malum öldürülmedir. Diyet ise hak sahiplerinin bir kısmının kısastan vazgeçme istekleri ile olur. Ölen erkekse diyet asr-ı saadette şu mallardan birisi olarak kabul edilmiştir: yüz deve, veya ikiyüz sığır, veya ikibin koyun keçi, yahut ikiyüz kat elbise, eyahutta in miskal (dinar) altındır. Kadın ise yarısıdır. Burada miktar, erkeğin kazanç sağlama ve ekonomik fonksiyonu göze alınarak belirlenmiştir. Yoksa kadın erkek arasında ve yaşama hakkında bir eşitsizlik yoktur.

Yaralama

Yaralamalarda da kısas vardır. Kısas uygulaması uygun olmadığı zaman ceza diyete çevrilir. Buna göre vücutta tek bulunan uzuvların yok edilmesi veya işe yaramaz hale getirilmesi, tam diyeti gerektirir. Çift uzuvlardan biri için diyetin yarısı, dört adet bulunan uzuvlardan biri için diyetin dörtte biri...ödenir. Nasların belirtmediği ve sınırlamadığı yaralama ve sakatlama suçlarında "erş"adını alan diyeti takdir, devletin yetkili makamlarına bırakılmıştır.

Tazir Suçları

Hakkında belli bir ceza belirlenmeyen suç ve günahlarda yetki devlete bırakılmıştır; devlet, şartlara göre caydırıcı bir ceza belirler. Bu çok geniş bir konudur. Ayrıntısı için fıkıh kitaplarına bakınız.

4. BÖLÜM: AHLAK

AHLAKA GİRİŞ

Tanımı

Ahlak, Arapça kökenli bir kelime olup huy, seciye, tabiat, yaratılış, mertlik, din gibi anlamlara gelen "hulk"un çoğuludur. Hulk da "yapma, yaratma" anlamına gelen "halk" ile aynı köktendir Buna göre ahlak, iyilik yapmak ve kötülükten sakınmak için uyulması gereken kuralları öğreten bir ilimdir.

Ahlak, insanda gelip geçici bir hal olmayıp, içinde yerleşen kalıcı bir meleke, bir kabiliyet haline gelmelidir. İşte asıl o zaman ahlak olur. Yani bir insan, kırk yılda bir iyilik yapmışsa, bu iyi bir insan değildir. İyilik onda bir meleke, bir yatkınlık, bir alışkanlık olup içine yerleşmelidir. O zaman o insan, ahlakî bir davranışla karşı karşıya kaldığında düşünüp taşınmaya veya her hangi bir baskı ve zorlamaya gerek kalmaksızın gerekeni seve seve yapar. Eğer iyi bir iş, içten gelerek, samimiyetle ve memnuniyetle yapılmıyor da, bir menfaat, korku, baskı, riya gibi sebeplerle yapılıyorsa, o iyi olmaktan çıkmış, bir kötülük olmuştur.

İşte bu yüzden ahlak eğitimi önemlidir. Burada eğitimden maksadımız, hem iyi ve kötü nelerdir onları öğrenmek, hem de onu uygulayacak olan kişiyi nefis terbiyesi ile eğiterek iyi alışkanlıkları kazanmasını sağlamaktır. Bu aynı zamanda bir irade eğitimidir. Bu

sebeptendir ki ahlak eğitimine karşı çıkmak, onu gereksiz görmek, kişilere ve topluma karşı işlenmiş en büyük cinayetlerden biridir.

Konusu

Ahlak ilminin konusu iki kısımda incelenebilir: Birincisi, kurallar ve kaideler bütünüdür. Yani, insanların bireysel ve toplumsal yaşayışlarında uymaları gereken ahlakî kuralların, İyilikler ve kötülüklerin aydınlatılması, öğretilmesi. İkinci kısım ise, bunları yaşayacak olan insanı inceler. Yani insanın akıl, irade, vicdan gibi ahlakî kabiliyetleri ile, öfke, şehvet, hırs gibi duygularını ve bunlardan kaynaklanan fazilet ve reziletleri araştırır ve irdeler.

Amacı

Kısaca dünya ve ahiret mutluluğunu kazandırmak diyebiliriz. Çünkü ahlak eğitimini başarmış insanlar, kendi iç dünyalarında mutlu oldukları kadar, Allah (c.c.) ve Resulullah (s.a.v.) Efendimiz tarafından da sevilirler. Bu ise her hayrın başıdır.

Kaynağı

Ahlakın kaynağı dindir. Yani Kur'an ve Sünnet. Ahlakın kaynağını değişik gösterenler olmuştur ama, sonuçta yanıldıklarını acı tecrübelerle görmüşlerdir. Akif ne güzel söyler:

"Ne irfandır veren ahlaka yükseklik, ne vicdandır;

Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır."

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" diyor.

İşte O'nun hayatı ortada. Kim buna itiraz edebilir ki? O ahlakî yüceliğe kim erişebilir ki? Çünkü o, canlı bir Kur'an'dı. İşte Kur'an ve

ortaya koyduğu ahlak. İnsanlık, ister itiraf etsin, ister etmesin, erdem adına ne biliyorsa O'ndan öğrenmiştir.

Ahlakî Vazifelerimiz

Görevden kasdımız, dinimizin yüklediği emirler, yasaklar ve tavsiyelerdir. Birinci görevimiz, Allah (c.c.)'ı bilmek ve O'na kulluktur. Gerisi hep onun içindedir. Ona kulluk ise İslam'ı bilmek ve yaşamaktır. Biraz açacak olursak bize düşen ilk görev, dinimizin sunduğu iman esaslarına inanmaktır. Bu esaslar "akaid" kitaplarımızda yazılmıştır. Biz de yukarıda bunları özetledik hamdolsun. Akaid ve iman, bir binanın temeli gibidir. O olmazsa üstüne duvar yapılamaz, bina kurulamaz.

Akaidden sonra, Allah'a karşı görevlerimizin başlıcaları olan ibadetlerimizi ve toplum içindeki görevlerimizi bildiren muamelatımızı öğrenmeli ve uygulamalıyız. Buna "ilmihal" da denilir. Bunlar da "fıkıh" kitaplarında yazılmıştır. Öğrenmek başlı başına bir iştir, uygulamak yine başlı başına bir iş. Bunlarla binanın duvarlarını dikmiş oluruz. Ancak yetmez.

Bu dini başkalarına anlatmak daha başka bir iştir. Bu da işin cihad boyutu. Böylece binanın tavanı da çakılmış olur. Görev, öğrenmek, uygulamak ve yaymakla da bitmiyor.

İşin bir de ahlâkî boyutu var: Bütün bunları sadece Allah (c.c.) rızası için yapma. Yani ihlas. Çünkü o işte başka bir amaç, Allah (c.c.)'a ortak koşmaktır. Bir şeyi şan, şöhret, makam, maddi çıkar veya bir başka amaç için yapmaktan kalbi korumalıyız. Değilse Allah (c.c.) kabul etmez, üstelik bir de cezalandırır.

Onun için nefsimizi eğitmeli ve arındırmalıyız. Hayat, bunun için var zaten. İmtihan bundan. Bu bilgileri de "ahlak" kitaplarında buluruz.

Belki burada bireysel görevlerimizden bahsetmek uygun olurdu. Yani bizim Allah (c.c.)'a, Resulullah'a, kendimize, ana babamıza, çocuklarımıza, akrabalarımıza, komşularımıza, toplumumuza, top yekun insanlara, hayvanlara, eşyaya karşı görevlerimiz anlatılsaydı, belki yerinde ve yararlı olurdu. Biz bunlardan bir kısmını "Allah (c.c.)'a ve Resulullah'a (s.a.v.) karşı görevlerimiz" bölümünde bahsetmiştik. Biraz sonra bazılarını daha anlatacağız.

Ayrıca, işin "uygulamalı ahlak" bölümünü ayrı bir kitaba ayırdık. Inşaallah o da bir gün gün yüzüne çıkar da faydalı olur.

İYİ HUYLAR

Bize göre iyi ve kötünün, güzel ve çirkinin ölçüsü İslam ve onunla eğitilmiş akıldır. Yani Kur'an ve Sünnetin yapılmasını istediği her şey güzel, yasakladığı her şey de çirkindir ve terbiyeden geçmiş akıl onu kavrar. Buna göre güzel olan huyların başlıcalarını alfabetik sıraya göre kısaca açıklamaya çalışacağız.

Ancak şunu baştan ifade edelim ki, Allah (c.c.), Hakîm'dir. Hikmetsiz, faydasız, maslahatsız bir şey yaratmamıştır. İyi ya da kötü her huyun aslında doğru kullanılırsa yararlı bir yanı vardır. İşlerin hayırlı olanı ortasıdır. Yani mutedil ve dengeli olanı. Orta yol, daima selamettir. Bir şeyin azlığına tefrit, çokluğuna ifrat denir. İkisi de mezmumdur, kötüdür, kaçınılması gerekir. İyisi, doğrusu, faydalısı, orta yolda olanıdır.

Bu ana kural çerçevesinde iyi ve kötü huyların önemli olanlarını işleyeceğiz. Bazı huyları başlık olarak almadık. Ama onu, ilgili olduğu önemli bir huyu anlatırken işledik. Mesela "korkaklık" kötü bir huydur ama, onu "cesaret" işlenirken anlattık. Yine "cömertlik" güzel bir huy olarak işlendi. "İsraf" da onun içine sıkıştırıldı. Neden böyle yaptığımızı artık sizler biliyorsunuz.

ADALET

Adalet, herkese hakkını vermektir. Bunun içine, "suç işleyene cezasını vermek" de girer. Bilindiği gibi İnsanların temel hakları ve

hürriyetleri vardır. Toplum içinde bunlar bireylere eşit olarak verilip uygulanırsa, bundan sevgi, kardeşlik, birlik, barış ve huzur doğar. Zıddı ise zulümdür. Kur'an'a baktığımızda görürüz ki Allah (c.c.) adaleti emreder: "De ki: "Rabbim adaleti emretti ; her secde yerinde yüzünüzü O'na doğrultun; dinde samimi olarak O'na yalvarın. Sizi yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz." (A'raf, 29) "Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlara bakmayı emreder; hayasızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasaklar. Tutasınız diye size öğüt verir." (Nahl, 90)

Allah adaletli olanları sever: "Adil davranınız, şüphesiz Allah adil davrananları sever." (Hucurat, 9) "Eğer hükmedersen aralarında adaletle hüküm ver. Allah adil olanları sever." (Maide, 42)

Hakimlere adaletle hükmetmelerini, sevgi veya rüşvetle haksızlık yapmamalarını emreder: "Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah işitir ve görür." (Nisa, 58) "Ey İnananlar! Allah için adaleti ayakta tutup gözeten şahidler olun. Bir topluluğa olan öfkeniz sizi adaletsizliğe sürüklemesin; adil olun; bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya daha yakındır. Allah'tan sakının, doğrusu Allah işlediklerinizden haberdar'dır." (Maide, 8) "Ey İnananlar! Kendiniz, ana babanız ve yakınlarınız aleyhlerine de olsa, Allah için şahit olarak adaleti gözetin; ister zengin, ister fakir olsun, Allah onlara daha yakındır. Adaletinizde heveslere uymayın. Eğer eğriltirseniz veya yüz çevirirseniz bilin ki, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır." (Nisa, 135)

Sözleşmelerin adaletle yazılmasını, ölçü ve tartılarda adaletin korunmasını ister: "Ey İnananlar! Birbirinize belirli bir süre için borçlandığınız zaman onu yazınız. İçinizden bir katip doğru olarak yazsın; katip onu Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekin-

mesin, yazsın. Borçlu olan da yazdırsın, Rabbi olan Allah'tan sakınsın, ondan bir şey eksiltmesin." (Bakara, 282) "Ey milletim! Ölçüyü ve tartıyı tamı tamına yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın." (Hud, 85)

Sevgili Peygamberimiz de hayatında adaletin timsali olmuştur. O, başta yargı olmak üzere ev, çarşı, devlet işleri, hatta harp meydanları gibi hayatın her alanında hep adaleti gerçekleştirmek için koşmuş ve konuşmuştur. İşte yargıdaki hassasiyeti: "Kadı üçtür: Biri cennetlik, ikisi cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip hükmünde bile bile adaletsiz davranan cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir." (Ebu Dâvud, Akdiye 2, (3573)) "Kadı zulmetmedikçe, Allah Teâla onunla birliktedir. Zulme yer verdiği zaman onu terkeder, artık şeytan onunla beraber olur." (Tirmizi, Ahkâm 4, (1330))

İşte O'nun adaletini ortaya koyan bir tablo: Hz. Aişe (r.a.) anlatıyor: "Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureyşlileri fazlasıyla üzdü. "Bu kadın hakkında Resûlullah (s.a.v.) nezdinde kim bir şefaatte bulunabilir?" diye adam aradılar.

"Bu işe, sadece Resûlullah (s.a.v.)'ın çok sevdiği Üsâme İbnu Zeyd (r.a.) cür'et edebilir" dediler. Üsâme huzura çıkarak, Resûlullah (s.a.v.)'a şefaat talebinde bulundu. Efendimiz, "Allah'ın özel olarak belittiği kanunlardan (hadlerden) birinde şefaat mi taleb ediyorsun?" diye çıkıştı. Sonra kalkıp cemaate şu hitapta bulundu:

"Sizden öncekileri helâk eden şey şudur: İçlerinden şerefli birisi hırsızlık yaptı mı onu terkedip ceza vermezlerdi. Aralarında kimsesiz zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona cezayı uygularlaedı. Allah'a yemin olsun! Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa, mutlaka onun da elini keserdim." (Buhârî, Hudud 11, 12, 14, Şehâdat 8,

Enbiyâ 50, Fedâilu'l-Ashâb 18, Megâzî 52; Müslim, Hudud 8, 1688; Tirmizî, Hudud 9, (1430); Ebû Dâvud, Hudud 4, (4373, 4374); Nesâî, Sârik 5, (8, 74, 75))

İltimas, adam kayırmak demektir. Temelinde haksızlık yattığından, zulümdür. İnsanlar arasındaki güven duygusunu yıkar, sevgi ve yardımlaşmayı yok eder. İltimastan kaçınmak gerekir. Bunu sağlayacak ise, çok güçlü bir Allah inancı ve adalet duygusudur. Yoksa insanlar akraba, eş dost veya aynı partiye, derneğe, cemaata bağlılık gibi, yada tam tersi, bazılarına duyulan kin, nefret ve düşmanlık gibi duygularla veya çıkar ilişkileri sebebiyle her zaman adaletten ayrılabilir, iltimas, adam kayırma veya rüşvet gibi çirkinliklerle zulme düşebilir. Ama Allah'a ve öldükten sonra dirilip O'nun huzurunda hesap vermeye samimiyetle inanan insan, yukarıda yazılan ayetlerin uyarmasını dikkate alır ve adaletten ayrılmaz.

Ancak, şefaat ve arabuluculuk anlamında bir iltimas daha vardır. Burada, kimsenin hak ve hukukuna tecavüz etmeden, iyi ve yararlı işlerde, bilmeyenlere yol göstermek, hakkını arayamayan zavallılarla ilgilileri bir araya getirmek iyi bir iştir. Bir yardımseverlik örneğidir. Kur'an bu aracılığı değerlendiriyor: "Kim güzel bir işte aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir şeyde aracılık yaparsa, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah her şeyi gözetip karşılığını verir." (Nisa, 85)

Rüşvet, adaletin katillerindendir. Bilindiği gibi rüşvet, başkalarının olan bir menfaatı haksız olarak ele geçirmek için, yetkili kişilere çıkar sağlamaktır. İki taraf için de haramdır, ayıptır, rezalettir, skandaldır. Allah'ımız şöyle buyurur:" Bir de aranızda mallarınızı batıl sebeplerle yemeyin. İnsanların mallarından bir kısmını bile bile günah ile yemek için, o malları hakimlere rüşvet olarak vermeyin." (Bakara, 188)

Bu âyet idarî, hukukî ve sosyal bir çok dertlere dermanı içermektedir. Temiz bir toplumsal hayatın başlama noktasıdır. Bunlara riayet eden insanlar, esaret bağından kendilerini kurtararak mutluluklarla yaşarlar, zalimlerin pençelerine düşmezler. Ancak adaleti gerçekten uygulayabilmek, nefsi terbiye ve tezkiye ettirecek iman, ibadet, helal ve haramlar ile ahlakın kıymetini bilmek ve onu güzel bir şekilde eda edip "nefs-i mutmainne" makamını elde etmekle mümkün olur. Anlaşılıyor ki, rüşvetin belinin kırılması ancak dindar ve adil toplumlar için mümkündür.

Resulullah Efendimiz, "rüşveti alanın da verenin de Allah (c.c.)'ın rahmetinden uzak olacağını" söylemiştir. Kamu görevlileri, kendilerine ait işleri yaparken ücretlerini zaten almaktadırlar. Ayrı bir ücret, hediye, bağış ve benzeri şeyler rüşvet yerine geçeceği için haramdır.

Rüşvet veren insan, demek ki kanunsuz bir iş yaptırmak istiyordur. Bir yerde kanunsuzluk olduğunda, aslında kendisinin zarar göreceğini bilen akıllı insanlar, rüşvete düşman olurlar.

AF VE HOŞGÖRÜ

Bize kötülük yapanları mahkemeye verebilir, cezalandırılmasını isteyebiliriz. Ama Allah (c.c.) affetmemizi, bağışlamamızı tavsiye etmektedir. "Bir kötülüğün cezası yine onun gibi bir kötülüktür, ama kim affeder ve bağışlarsa onun mükafatı Allah'a aittir. Şüphesiz ki Allah, zalimleri sevmez." (Şura, 40)

Af ve müsamahaya, hoşgörüye en yakınlardan başlamak şüphesiz en güzelidir. İnsan her an beraber yaşadığı eş ve çocuklarının kusurlarını bağışlamalıdır. Yuvada huzur ve mutluluk ancak böyle korunur. Rabbımız da bunu tavsiye eder: "Ey iman edenler! Eşlerinizden ve çocuklarınızdan size düşman olanlar vardır; Onlardan

sakının. Ama affeder, kusurlarını başlarına kakmaz, hoş görür ve bağışlarsanız, bilin ki Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir. Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihandır. Büyük mükafat ise Allah'ın yanındadır." (Teğabun, 14-15)

Af, insanın izzet ve değerini artırır. Düşmanlıkları dostluğa çevirir. İnsanı bir çok sıkıntılardan da kurtarır. Şu hikmeti iyi değerlendirmeliyiz: "Hem iyilik de bir değildir, kötülük de. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. O zaman seninle kendi arasında bir düşmanlık olan kişinin, sanki samimi bir dost gibi olduğunu görürsün. Bu olgunluğa ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak hayırdan büyük bir pay sahibi olanlar eriştirilir." (Fussilet, 34-35)

Resulullah(s.a.v.) Efendimizin hayatı baştan sona af ile doludur. Mekkeliler O'na ve ashabına yıllarca ne eziyet ve işkenceler, ne suikastlar yaptılar. Mekkeyi fethettiğinde sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) in yerinde bir başkası olsaydı, o şehirde taş üstünde taş, omuz üstünde baş komazdı. Ama O ne yaptı? Affetti. Fakat karlı çıktı. Ya kendini taşlayan Taiflileri? Ya Hz. Hamza'yı şehit edenleri? Ciğerini söküp çiğneyenleri? Hep affetti.

Bir Müslüman olarak bunlardan ders ve ibretler almalı, kusurları affetmeli, düşmanlıkları bitirmeli, küsmelerden, kırılmalardan uzak olmalıyız. Kendimiz öyle olduğumuz gibi, bu durumda olanların arasını bulmalı, küsleri, kırgınları barıştırmalı, gerekiyorsa bunun için fedakarlıklara katlanmalıyız.

ARKADAŞLIK

Her insanın arkadaşa ihtiyacı vardır. Yeri gelir sevincini veya kederini paylaşacağı, derdini dökerek boşalacağı bir arkadaş, bizzat ilaçtır. Bir çok hastalığın tedavisinde uygulanan terepati ile dostluğun ara-

sında çok yakın bir ilgi görüyoruz. Nitekim büyüklerimizden "bir kabz (daralma, sıkılma) hali yaşadığınızda bir kardeşinizi ziyaret ediniz, geçer." sözünü çok duyduk ve yaşadık hamdolsun. İbnu Ömer (r.a.) anlatıyor: Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "İnsanlar yalnızlıktaki sakıncayı benim kadar bilselerdi, hiçbir atlı tek başına bir gececik olsun yol yapmazdı." (Buhârî, Cihâd 135; Tirmizî, Cihâd 4, (1673). 9)

Resülullah (s.a.v.) yine buyurdular ki: "Şeytan tek başına olanla, iki kişi beraber olana sıkıntı verir. Eğer üç kişi olurlarsa onlara sıkıntı veremez." (Muvatta, İsti'zân 36, (2, 978))

İyi huylardan biri de iyi arkadaşlar edinmektir. Akıllı, dindar, güzel ahlaklı insanlarla arkadaş olunmalı, dinsiz veya ahlaksızlardan şeytandan kaçar gibi kaçınılmalıdır. Maddi açıdan da, manevi açıdan da iyi insanın faydası çok olur. Maddi açıdan izaha ihtiyaç yok. Manevi açıdan ise ilminden, amelinden, yanında günah işlemeye haya ettiğin için beraberliğinden, ölünce de ahirette şefaat etmesinden dolayı ondan daima faydalanırsın. "İnsan, arkadaşının dini üzeredir." (Nevevi, Riyazu's Salihin, 1/398) Resulullah (s.a.v.) buyurdular ki: "İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyanla körük çeken insanlar gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince ya elbiseni yakar ya da sen onun pis kokusunu alırsın." (Buhari, Büyü 38; Zebaih 31; Müslim, Birr 146, (2628))

Cafer-i Sadık, cahil, fasık, yalancı, cimri, ahmak ve korkak kimselerle arkadaşlık yapmaktan sakındırmıştır. Sebebini de açıklamış. Ama üstünde düşünürsek, biz de buluruz diye yazmıyoruz. Me'mun da dostları üçe ayırırmış: Gıda gibi; her zaman lazım. İlaç gibi; bazen lazım. İllet gibi; istemesen de bazen başa gelir. Bir insanın başına gelebilecek en büyük bahtiyarlık iyi arkadaş, en büyük talihsizlik de kötü arkadaştır. Zira insanlar kötü şeyleri daima kötü arkadaşla-

rı vasıtasıyla tanırlar. "Yetmiş bin şeytan bir kötü arkadaşın yaptığı tahribatı yapamaz" derler. Atalarımız da "üzüm üzüme baka baka kararır." "Söyle arkadaşını, söyleyeyim kim olduğunu." "Körle yatan, şaşı kalkar." "Kır atın yanında duran, ya huyundan, ya suyundan." demişlerdir. Elbette boşuna değil. Allah (c.c.) iyi olmak isteyenlere, iyilerle beraber olmayı tavsiye ediyor: "Ey iman edenler! Allah'dan korkun ve doğrularla beraber olun." (Tevbe, 119)

Yine Kur'an, kötü arkadaşları yüzünden sesi cehennemden gelenleri anlatır. Ancak birisini yazabileceğiz: "O gün zalim kimse ellerini ısıracak: "Eyvah!" diyecek, "keşke Peygamberin yanında bir yol tutsaydım!" "Eyvah!" diyecek, "keşke falancayı dost edinmeseydim. Çünkü zikir (Kur'ân) bana gelmişken o beni ondan saptırdı. Şeytan insanı uçuruma sürükleyip sonra yapayalnız ve yardımcısız bırakmaktadır." (Furkan, 27-29)

Bu ayetlerin iniş sebebi olarak şunlar anlatılır: Ukbe b. Ebî Muayt, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in toplantısına çokça gelirmiş. Bir gün evinde ziyafete davet etmiş. Peygamber efendimiz de iki şehadet kelimesini söylemeden, yemeğini yemekten kaçınmış. Bunun üzerine Ukbe kelime-i şehadeti getirmiş. Übey b. Halef, Ukbe'nin yakın arkadaşıymış. Kendisini azarlamış ve "sâbiî oldun, sapıttın" demiş. O da "Yok yahu, evimde yemeğimi yemekten kaçındı, onun için utandım da şehadet getirdim" demiş. Diğeri: "Hayır, sen ona varıp toplum içinde ensesine vurup yüzüne tükürmezsen senden hoşnut olmam" demiş. Bunun üzerine o serseri de Kabe önünde Peygamber secdede iken rastgelmiş ve o kötü fiili işlemiş.

O zaman Peygamber (s.a.v.) "Mekke dışında rastlarsam mutlaka senin başına binerim." buyurmuştu. Bedir günü esir edildiği zaman Hz. Ali'ye emir verip boynunu vurdurdu. Ubey de Uhud'daki savaşta

aldığı yaradan Mekke'ye vardığında öldü. İşte böylece Ukbe'ye zikir geldiği halde Ubey şeytanlık ederek onu sapıtmıştı." (Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır)

Temiz bir çevre, insanın yetişmesinde çok önemlidir. Onun için ana babalar ve eğitimciler bu konuda çocuklara ve gençlere, mürşitler de yetişkinlere yardımcı olmalıdırlar. Alkol, uyuşturucu, kumar, fuhuş veya zararlı gruplar, batıl inançlar, hep kötü arkadaşlarla tanınır. Tövbe edene çevre değiştirmesini tavsiye etmeler de boşuna değil. Tabi ki güzel arkadaşları olanlar, o arkadaşlıkları korumak için gerekli gayret ve fedakarlıklardan kaçınmamalıdırlar.

BİRLİK

İslam, önce kalplerde kurduğu birlik ve beraberliği, aile ve topluma yayarak hayatın her alanına taşımıştır. Zaten inancı bir, ibadetleri bir, davranışları bir olan toplumlarda, birlik kendiliğinden oluşur. Çünkü din kadar akıl ve mantık da birlik ve beraberlik ister. Çünkü birlik ve beraberlik güç demektir, kazanç demektir, barış ve huzur demektir, mutluluk demektir. Kur'an, kardeş saydığı inananlarını İslam etrafında birlik ve beraberliğe çağırıyor, tefrikadan sakındırıyor: "Hep birlikte Allah'ın ipine (kitabına, dinine) sımsıkı sarılın. Dağılıp parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini düşünün. Hani siz birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki, doğru yola eresiniz." (Al-i İmran, 103)

Ayette dikkat çekilen daha önceki bölünmüş ve parçalanmışlık, hem Mekke'de vardı, hem de Medine'de. Allah, göklerden sarkıttığı sağlam ipine, Kur'an'a sarılıp sıkı sıkı tutunan Müslümanlara, bir-

lik ve beraberlik nimetini ihsan etti de, daha önceki ayrılıklardan, düşmanlıklardan, kavgalardan eser kalmadı. Ama bu konu gaflete gelmez. Gönüllerdeki muhabbet ateşi küllenir de eller Kur'an'dan pırtarsa, zaten uyumayıp her an fırsat bekleyen şeytanlar ve düşmanlar, tefrikanın bin bir çeşidiyle inananlara abanarak birlik ve beraberliklerini parçalayıp dağıtabilirler. Bu ayetlerin gelmesine sebep olduğu söylenen şu olay, kıyamete kadar Müslümanlara bir ders ve ibret kaynağıdır: "Rivayet olunuyor ki, Şemmas b. Kays isminde bir yaşlı yahudi varmış. Küfrü ve müslümanlara karşı hiddeti, kini ve çekememezliği pek şiddetliymiş. Bir gün Evs ve Hazrec kabilelerinden birtakım ashab-ı kiram bir mecliste oturmuş konuşurlarken bu yahudi yanlarından geçmiş, cahiliyye zamanında aralarında şiddetli düşmanlık ve hasımlık bulunan bu kimselerin İslâm'dan sonra aralarındaki bu ülfet ve muhabbeti, derlenip toparlanmayı, barış ve düzelmeyi ve nihayet sevgi ve saygıyı görünce: "Allah'a yemin ederim ki bunlar böyle toplandıkça, bizim buralarda rahatımız kalmaz." demiş ve yanındaki bir yahudi delikanlısına: "Haydi şunların yanlarına otur, "buas gününü" ve daha öncekilerini hatırlarına getir ve o zaman söyledikleri şiirlerden bazı parçalar da okuyuver." diye tenbih etmişti. "Büas günü" ise İslâm'dan önce yüzyirmi sene kadar birbirleriyle düşmanlık ve hasımlık üzere yaşamış olan Evs ve Hazrec kabilelerinin savaş yaptıkları ve Evs'in Hazrec'e galip geldiği son bir gün idi. Delikanlı dediğini yapmış ve derken bir münakaşa kapısı açılmış, iki taraf öğünmeye başlamışlar, nihayet bir çekişme, bir ağız kavgası olmuş, Evs'ten Evs b. Kayzî, Hazrec'den Hübar b. Sahr sıçramışlar, birbirlerine söz atmışlar, birisi diğerine: "İsterseniz bugün yine öyle bir gün yaparız" demiş. İki taraf öfkeye gelmiş: "Haydi yaptık, silâh silâh, haydi zahireye, harre meydanına!" demişler, sözün kısası Evs

kabilesi birbirleriyle, Hazrec de birbirleriyle birleşmişler. O sırada durum Peygamberimize ulaşmış, O da yüce huzurlarında bulunan Muhacir ashab-ı kiramla birlikte onların yanlarına gelmiş: "Ey müslümanlar topluluğu! Allah Allah! Ben aranızda bulunurken de cahiliye davası mı yapıyorsunuz? Cenab-ı Allah sizi İslâm'a hidayet ettikten ve küfürden kurtarıp kerem ve yardımıyla cahiliyyenin kökünü kestikten ve aranızı bulduktan sonra, yine eski küfre mi dönüyorsunuz?" diye nasihat edince, hepsi düştükleri tehlikenin bir şeytan tuzağı olduğunu anlayarak derhal ellerindeki silahlarını bırakmışlar, gözlerinden yaşlar dökerek birbirlerine sarılmışlar, kucaklaşmışlar ve Resulullah'a itaat ederek beraberce gitmişlerdi. Cenab-ı Allah bu şekilde Şemmas'ın fitne ateşini söndürmüştür.

Resulullah (s.a.v.) Efendimiz de Kur'an gibi hep birliğe çağırmış, birliğin güç ve rahmet olduğunu söylemiş, ayrılıklara sebep olacak düşünce ve davranışlardan ümmetini sakındırmış,"sürüden ayrılanı kurt kapar" diyerek uyarmıştır. (Ebu Davud, salat, 46)

"Girmeden bir millete tefrika, düşman giremez;
Toplu vurdukça yürekler, onu top dindiremez." (Akif)

Bu gün dünyanın gelişmiş ülkeleri değişik birliklerle güç kazanırken, Müslümanların inançlarına aykırı ideoloji ve sistemlerle kalbî birliklerini, ırkçı ve bölgeci anlayışlarla da coğrafi birliklerini parçalanmış ve bölünmüş görmek içler acısıdır. Ardır ve ayıptır. Oysa dinimiz gibi aklımız, ilmimiz, ekonomimiz, siyasi gerçeklerimiz ve tarihi tecrübelerimiz de birlik olmamızı gerektiriyor. Bu halimizden bir an evvel sıyrılmalı, dün olduğu gibi yine insanlığa bu konuda da bizler örnek olmalıyız.

Birlik önündeki en büyük engel, cehalettir. Bu cehalet sebebiyle imanın kıymetini, kardeşliğin faziletini, birliğin dirlik ve esenlik olu-

şunu bilemiyoruz Gurur, kibir, kendini beğenmişlik, şahsi çıkar, mal, makam, baş olma sevdası gözlerimizi kör ediyor da, kendimizden başkasını göremiyor, kardeşlerimizin hayırlı işlerini takdir edemiyoruz. Dedikodu, . koğuculuk, kusur araştırma, yalan, dolan, iftira ile kardeşlerimizi kaçırıyor, kazanılamayacak gereksiz tartışmalarla enerjimizi boşa harcıyor, zayıf düşünce de bir kurtarıcı gibi düşmanlarımıza sarılıyoruz. Oysa onlar, bizi bölüp parçalamak ve parçaları da bir araya getirmemek için ne oyunlar sergiliyor, ne tuzaklar hazırlıyorlar.

Çare, cehaletten kurtulma, yani kendi dinimizi, kültürümüzü, tarihimizi iyi bilme, kardeşlik hak ve hukukunu gözetme, her türlü ayırımcılık ve ırkçılıktan uzaklaşma, hata ve kusurlara af ve musamaha ile yaklaşma, faydasız münakaşalardan kaçma ve sabırla çalışma, çabalama, gayret etmedir. Laf değil, iş üretmedir. Hareket berekettir. Her şeyi temizleyen suyun bile durgun olup akmadığında kokuştuğunu görmek bize ibret olmalı değil mi?

CESARET / ŞECAAT

Şecaat, yiğitlik, yüreklilik, cesurluk, korkusuzluk, kahramanlık demektir. İnsanın, haklarına sahip çıkabilmesi, kendisini ve hemcinslerini zulüm, haksızlık, hırsızlık, soygun, ırza ve namusa sataşma gibi her türlü kötülüklerden koruyabilmesi için şecaatli ve cesur olması gerekir. Özellikle de savaş meydanlarında korkmadan, aslanlar gibi kahramanca savaşabilmek büyük bir erdemdir. Müslüman ölümden korkmaz. Çünkü evvela kaderde ne varsa o olur. Her savaşa giren ölmez. Sonra haklı davasında öldürülen şehittir. Şehitlere anında "gir Cennete." denilir. Cennette yediği, içtiği, sevdiği, oturduğu ve sair faydalandığı nimetleri, dünyadakiler ile asla kıyaslanamaz. Haklı kavgasından galip çıkana ise izzet vardır, şeref vardır, hakkıyla yaşa-

mak vardır. Gerçekten zilletten kurtulmanın tek yolu, izzetle cihada hazır olmaktır. Akif, imanla kahramanlığı nasıl aynileştirir:

"Şehamet dini, gayret dini, ancak Müslümanlıktır;
Hakiki Müslümanlık en büyük bir kahramanlıktır.
Cebanet, meskenet, dünyada, sığmaz ruh-u İslam'a...
Kitabullahı işhad eyledim -gördün ya- davama.
Görürsün, hissedersin varsa vicdanınla imanın:
Ne müthiş bir hamaset çarpıyor göğsünde Kur'an'ın."

Akif'in(rh) davasına işhad eylediği ayet şudur: "İnsanlar onlara: "Düşmanlarınız size karşı ordu topladı, onlardan korkun." dediklerinde bu, onların imanını artırdı ve şöyle dediler: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir." (Al-i İmran, 173)

Şecaat ve cesaretin zıddı korkaklıktır. Aşırısı ise tehevvür, yani saldırganlıktır. Bilindiği gibi, ifrat da tefrit de, yani azlık veya aşırılık, zarardır, rezilettir. Cesaret, adamı düşmanına sevdirirken, korkakları anaları bile sevmez. Çocuklarımızı cesur ve kahraman yetiştirmeliyiz. Onlara tarihin şeref levhalarını okumalı ve okutmalı, kahramanlarımızın hayat hikayelerini seviyelerine göre çizgi roman, hikaye veya filimlerle öğretmeli, tarih derslerine önem vermeliyiz. Kahramanlık ile savaş, bereber akla gelen iki kavramdır. Cihadın ve vatan savunmasının dindeki yeri bilindiği için, sözü uzatmak istemiyorum.

CÖMERTLİK VE ÎSÂR

Cömertlik kişinin, Allah (c.c.)'ın kendisine verdiği nimetlerden kendisinin de başkalarına seve seve Allah (c.c.) için verebilmesidir. Bundaki amaç, Allah (c.c.)'ın rızasını kazanmaktır. Böyle iyi niyetli bir kulda zaten şefkat ve merhamet duyguları gelişmiş olduğundan onlar başkalarına, özellikle de yoksullara, kimsesizlere, çaresizlere

karşı cömert olur, Allah yolunda infak eder, ihtiyacı olanların ızdırabını gidermekle huzur bulurlar.

Cömertliğin zıddı cimriliktir. Allah (c.c.)'ın hiç sevmediği ve Cennetinden uzak ettiği bir kötü huydur. Allah (c.c.) buyurur ki: "Şüphesiz Allah, kibirlenen ve övünen kimseyi sevmez. Onlar ki hem kıskanır, cimrilik ederler, hem de herkese cimrilik tavsiye ederler ve Allah'ın kendilerine lütfundan verdiği nimeti gizlerler. Biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırladık. (Nisa, 36-37) Yine: "Ey iman edenler! İnfakı gerek kazandıklarınızın, gerek sizin için yerden çıkardıklarımızın temizlerinden yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olamıyacağınız fenasını vermeye yeltenmeyin. Biliniz ki, Allah sadakalarınıza muhtaç değildir ve hamde, şükre ve övgüye layık olandır. Şeytan sizi fakirlikle korkutup çirkin şeylere teşvik eder. Allah da lütfundan ve bağışlamasından birtakım vaatlerde bulunuyor. Allah'ın lütfu geniştir. O, her şeyi bilendir." (Bakara, 267-268)

Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "İki haslet vardır ki bir mü'minde asla beraber bulunmazlar: Cimrilik ve kötü ahlâk." (Tirmizî, Bir 41, (1963))

Ancak verirken bile ölçülü olmalı, malın tamamını verip de kendisini ve ailesini dilençi durumuna düşürmemelidir. "Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açarak saçıp savurma (israf etme); aksi halde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın." (İsra, 29) Cömert adam, verdğinden bir karşılık beklemez. Zaten bir çıkar endişesi ile veya gösteriş için yapılan iyiliklerin hiçbir ecri de yoktur. Bu konudan "sadaka" bahsinde söz edilmişti.

Resulullah(s.a.v.) Efendimiz cömertlikte yağmur gibiydiler. "Yok" dedikleri yoktu. Olursa verir, olmazsa söz verirdi. Kendisine geleni bir gün bile bekletmez, dağıtırdı. Abdullah İbnu'ş-Şihhîr

(r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) Elhâkümü't-tekâsür sûresini okurken yanına geldim. Bana: "İnsanoğlu malım malım der. Halbuki âdemoğlunun yiyip tükettiği, giyip eskittiği ve sağlığında tasadduk edip gönderdiğinden başka kendisinin olan neyi var? (Gerisini ölümle terkeder ve insanlara bırakır." (Müslim, Zühd 3, 4, (2958); Nesâî, Vesâya 1 (6, 238); Tirmizî, Tefsir, Tekâsür, (3351))

Resulullah(s.a.v.) Efendimiz hem alan, hem de veren açısından sadakanın azımsanmamasını, cömert olmak için de zenginliğin beklenmemesini emrederdi: Bir rivayette de: "Sizden kim, bir yarım hurma ile de olsa ateşten korunabilirse, bunu yapsın" buyurmuştur. (Buhari, Zekât 10, 9, Menâkıb 25, Edeb 34, Rikâk 49, 51, Tevhid 24, 36; Müslim, Zekât 66-67, (1016); Nesâi, 63, (5, 74-75))

Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Bir gün: "Ey Allah'ın Resülü! dendi, hangi sadaka daha üstündür?" denildi. Buyurdular ki: "Fakirin cömertliğidir. Sen, bakımıyla mükellef olduklarından başla." (Ebu Dâvud, Zekât 40, (1677))

İşte onun sık yaşadığı olaylardan birisi: Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.)'a üstü başı yok, ayakları çıplak, sadece kaplan postu gibi çizgili bedevi peştamalı -veya abalarına- sarınmış, kılıçları boyunlarında asılı oldukları halde hepsi de Mudarlı olan bir grup geldi. Onların bu fakir ve sefil halini görmekten Resulullah (s.a.v.)ın yüzü değişti. Odasına girdi tekrar geri geldi. Hz. Bilâl'e ezan okumasını söyledi. O da ezan okudu, sonra kamet getirdi. Namaz kılındı. Efendimiz (s.a.v.) namazdan sonra cemaate hitabetti ve "Ey insanlar! Sizi tek bir nefisten yaratıp, ondan zevcesini halk eden ve ikisinden de pek çok erkek ve kadın var eden Rabbinizden korkun. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'ın ve akrabanın haklarına riayetsizlikten de sakının. Allah şüphesiz hepinizi görüp

gözetmektedir." (Nisâ 1) ayetini okudu. Bundan sonra Haşr suresindeki şu âyeti okudu: "Ey insanlar, Allah'tan korkun. Herkes yarına ne hazırladığına baksın. Allah'tan korkun, çünkü Allah işlediklerinizden haberdardır." (Haşr 18)

Resulullah sözüne devamla: "Kişi dinarından, dirheminden, giyeceğinden, bir sa' buğdayından, bir sa' hurmasından tasaddukta bulunsun. Hiçbir şeyi olmayan, yarım hurma da olsa mutlaka bir bağışta bulunmaya gayret etsin" buyurdu. Derken Ensâr'dan bir zât, nerdeyse taşıyamayacağı kadar ağır bir bohça ile geldi. Sonra halk sökün ediverdi, herkes bir şey getirmeye başladı. Öyle ki, az sonra biri yiyecek, diğeri giyecek maddesinden müteşekkil iki yığının meydana geldiğini gördüm. Resulullah (s.a.v.) memnun kalmıştı, yüzünün yaldızlanmış gibi parladığını gördüm. Şöyle buyurdular: "İslam'da kim bir hayırlı yol açarsa, ona bu hayrın ecri ile, kendisinden sonra o hayrı işleyenlerin ecrinin bir misli verilir. Bu, onların ecrinden hiçbir şey eksiltmez de. Kim de İslâm'da kötü bir yol açarsa, ona bunun günahı ile, kendinden sonra onu işleyenlerin günahı da verilir. Bu da onların günahından hiçbir eksilmeye sebep olmaz." (Müslim, Zekât 69, (1017); Nesâi, Zekât 64, (5, 75-76))

İsar, kendisi de muhtaç iken bir şeyi ihtiyacı olana gönül hoşluğu ile vermektir. Din kardeşini kendisine tercih demek olan isar, cömertlikten de üstün bir huydur. Allah Müslümanların bu ahlakına şahitlik yapıyor: "Ve onlardan önce o yurda yerleşen imana sarılanlar kendilerine göç edip gelenleri severler ve onlara verilenlerden ötürü göğüslerinde bir ihtiyaç duymazlar. Kendilerinin ihtiyaçları olsa dahi, onları öz canlarına tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar umduklarına erenlerdir." (Haşr, 9)

Bu ayetlerin iniş sebebi olarak anlatılan şu olaylar, isarı ne güzel açıklar: "Bundan başka Buharî, Müslim, Tirmizî, Nesaî ve daha başkaları Ebu Hureyre'den şu rivayeti nakletmişlerdir: "Resulullah (s.a.v.)'a bir adam geldi, "Ya Resulullah! "Bana zaruret isabet etti" yani açlıktan dermansız kaldım." dedi. Resulullah (s.a.v.) yakınlarına haber gönderdi, ancak onların yanlarında hiçbir şey bulunmadı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Bu adamı bu gece misafir edecek kimse yok mu? Ki Allah ona rahmet buyursun." dedi. Derhal Ensâr'dan bir zât -ki Ebu Talhâ olduğu zikredilmiştir- ayağa kalktı "Ben Ya Resulullah" diye cevap verdi. Ve hemen adamı alıp evine götürdü. Sonra da hanımına "Resulullah'ın misafirine ikram et" diye tenbihde bulundu. Hanımı, "Vallahi benim yanımda bir kız çocuğumun yiyeceğinden başka bir şey yoktur." dedi. Kocası da ona, "O halde kız çocuğu akşam yemeği istediği zaman onu uyut, kandili de söndürüver, Resulullah'ın misafiri için biz bu geceyi aç geçiştiriverelim." dedi. Ve gerçekten öyle yaptılar. (Karanlıkta misafir yemeğin azlığını fark etmedi. Onlar da yiyormuş gibi ellerini sofraya uzatıp ağzlarına götürüyorlardı) Sonra o misafir, Resulullah'ın yanına vardı ve ona, "Bu gece Allah falan ve falandan son derece hoşnut oldu." dedi. Allah Teâlâ da onların hakkında bu âyeti indirdi. "Kendilerinde bir ihtiyaç olsa bile, onları kendilerine tercih ederler." Hakim, İbn Merdeveyh ve Şuab'da Beyhakî, İbn Ömer'den (r.a.) şöyle rivayet etmişlerdir: "Resulullah'ın sahabilerinden birine bir koyun başı hediye edildi. O da, "Kardeşim falan ve ailesi buna bizden dahafazla muhtaçtır." dedi ve hediyeyi ona gönderdi. O da bir başkasına derken bu suretle tam yedi ev dolaştı ve nihayet yine öncekine dönüp geldi. Bunun üzerine âyeti nazil oldu." Bunlar, yalnız âyetin iniş sebebiyle ilgili rivayetlerdir. Yoksa Ensâr ve Ashâb'ın böyle nice başkalarını kendilerine tercih

örnekleri vardır. Hatta Ensârdan iki karısı bulunanlar, karısı olmayan muhacirlerin evlenebilmesi için, karılarından birini terk bile etmişlerdi. Yermuk savaşında şehidler arasında son nefesine gelmiş yaralıların, kendilerine verilen bir yudum suyu bile yanında inleyen arkadaşları arasında nasıl dolaştırdıklarını tarihi bir olay olarak Akif Safahat'ında ne güzel tasvir etmektedir." (Elmalılı Hamdi Yazır)

ÇALIŞKANLIK

Maddi ve manevi kazanç için çalışmaktan başka çare yoktur. Dünyanın ve ahiretin saadeti çalışmaktan geçer. Sadece insanlar değil, hayvanlar, hatta bitkiler bile geçimleri için çalışmak zorundadırlar.

Manevi kazanç için, yukarıda da geçtiği gibi ilim gerek, amel gerek, azim gerek. Çünkü Allah (c.c.)'a ibadet etmek istemeyen nefsi ıslah etmek, az sabır ve gayreti gerektirmez. Daha Şeytanlar var, dünyanın değişik şehvetlerinin cazibesi var, inançsızların engellemeleri var. Allah yolunda "seyr-u sülûka" giren bir maneviyat yolcusunun engellerini "Mantıku't-Tayr"dan bile dinleyebilirsiniz.

Dünyayı kazanmak da çalışmak ister. Akif'in dediği gibi "Kim ki bu dünyada kazanamazsa ekmek parası- Dostunun yüz karası, düşmanının maskarası." Evet, maskaradır o insan ki, gücü var, kuvveti var, vakti var, ihtiyacı da var, ama tembeldir, çalışmaz, utanmadan dilenir, aleme yük olur. Allah (c.c.) çalışmayı emrediyor: " Doğrusu insana çalışmasından başka bir şey yoktur. Ve çalışması da yakında görülecektir. Sonra ona karşılığı tastamam verilecektir." (Necm, 39-41) "Doğrusu insana çalışmasından başka bir şey yoktur." (Cuma, 10) "O halde boş kaldın mı, yine kalk (başka bir iş ve ibadetle) yorul" (İnşirah, 7)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de çalışmanın faziletini anlatan bir çok hadislerinde, herkesi elinin emeğini yemeğe çağırmış, (Buha-

ri, Buyu', 15), nasırlı elleri övmüş, değişik meslek guruplarının faziletini açıklamış, (Mesela bkz. Tirmizi, Buyu', 4), dilençiliği yasaklamış, acizlikten ve tembellikten Allah (c.c.)'a sığınmıştır. (Buhari, Daavat, 38, 40, 42, Cihad, 25;Müslim, Zikir, 52(2706); vd). Böyle birisine ip alıp dağdan odun getirerek satmasını tavsiye ederek pratik çözümler getirmiş ve sonucunu da gözetlemiştir. (Müslim, Zekat, 107)

Aklı başında olan bir insan çalışır, başarır ve mutlu, huzurlu olur. Tembellik yapmak şöyle dursun, huylar da bulaşıcı olduğu için, tembellerle düşüp kalkmaz, arkadaşlık yapmaz. Zaten çalışmanın insana verdiği maddi manevi canlılık, neşe ve dinamiği bilenler, üretmenin zevkine erenler, bir can sıkıntısından başka bir şey olmayan tembelliğe asla düşmezler.

Güçlü devlet, sadece nüfusu, asker sayısı ve silahı çok devlet demek değildir günümüzde. Bu gün gücün kaynağı ilimdir, çalışmadır, üretme ve satmadır. Bu gücün iyi kullanılabilmesi, ancak İslam ölçülerine bağlı kalarak çalışmakla mümkündür. O yüzden Müslümanlar hem kendi kalkınmışlıklarını, hem de dünya dengelerini sağlamak için çok çalışmaları gerekir. İyi niyetle, ilmî ölçüler çerçevesinde yapılmış ciddi bir plan ve proğramla disiplin içinde çalışmak, İslam'a göre ibadettir.

DOĞRULUK

Doğruluk kalbde, niyette, iradede, azimde, işte, kendine ve diğer insanlara karşı, dinin yararlı isteklerini icra ile görevlerini güzelce yapmaktır. İyi ve istikamette olmak, kimseyi aldatmamaktır. Yalana dolana tevessül etmemektir.

Doğruluk, iman ve asaletin gereği yüce bir erdemdir ve her zaman fayda getirmiştir. Bazen doğruluk, şimdi bazı zararlara sebep

olsa bile, sonuçta daima yarar ve sevinç doğurur. Yalan ve dolan, hile ve aldatma, bazen peşin faydalar, küçük kurtulmalar getirse bile, sonuçta muhakkak utanma, mahcup olma, rezalet ve skandallara ve büyük zararlara sebep olur. Onun için Allah (c.c.) daima doğruların yardımcısıdır.

Doğruluk sadece dilde kalmamalı, kalbe, işe ve ilişkilere de yansımalıdır. Doğruluk güven getirir. Güven ise hem büyük bir sermaye, hem de her kazancın temelidir. Onun için doğru olanlar, hayatlarında daima güven, huzur, kar ve kazanç içindedirler. Sonları da eğer inananlardansa Cennet olur. Çünkü "doğruluk Cennete, yalan Cehenneme götürür." Her Müslüman, her zaman okuduğu "Fatiha Suresi" ile Allah (c.c.)'tan sürekli "doğru yola iletmesini" istemektedir. Doğru olmayanlar doğru yolda kalamaz, bir gün mutlaka sapıtan ve gazaba uğrayanlardan olurlar.

Allah (c.c.) Peygamberine doğruluğu emrediyor: "İşte bundan dolayı emrolunduğun gibi doğru ol! Beraberindeki tevbe edenler de (doğru olsunlar). Aşırı gitmeyin! Muhakkak ki O, bütün yaptıklarınızı görüp durmaktadır." (Hud, 112)

Bu ayetin tefsirinde Elmalılı şunları söyler:"Sen her hususta doğruluk ile emrolunmuş bulunuyorsun. Ve senin, her işte Kur'ân'da emrolunduğun gibi, sıratı müstakim üzere tam bir doğrulukla hareket etmen ve her hususta aldığın vahye uyman, Kur'ân ahlâkı ve ahkamı uyarınca hareket edip bilfiil canlı bir doğruluk örneği olman gerekmektedir ki, hakkında hiçbir şüpheye ve tereddüde yer kalmayacaktır. Doğruluğun ve dürüstlüğün senin peygamberliğine ve başarılı olmana en büyük delil ve belge olacaktır. Bundan dolayı sen sana karşı çıkanların laflarına bakma, onları Allah'a havale et de gerek müminlerle müşterek olan inanç ve amele ilişkin genel görev-

lerinde, gerek özellikle peygamberlik görevleriyle ilgili olarak yalnızca sana ait olan özel görevlerinde tam emrolunduğun gibi, hakkıyle doğru ol, doğruluktan ayrılma! Şu halde sûrenin baş tarafında "Belki sen, sana yapılan ithamlardan dolayı, sana vahyolunanların bazısını terkedecek olursun ve bundan da üzüntü duyarsın." (11/12) geçtiği üzere vahyolunan emrin yerine getirilmesi ne kadar ağır olursa olsun; ne o emrin tebliğinde, ne de icra ve uygulamasında hiçbir engelden yılmayarak emrolunduğun gibi dosdoğru olmaya devam et.

Abdullah b. Abbas demiştir ki: "Bütün Kur'ân içinde Resulullah'a bu âyetten daha ağır ve daha çetin bir âyet nazil olmamıştır: Ve bunun içindir ki, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) "Hud Sûresi ve benzerleri beni ihtiyarlattı" ve bazı rivayette "Beni Hud Sûresi ihtiyarlattı." buyurmuştur."

Bu gün yaşayarak görüyoruz ki her alanda başarı ve kazanç, tabi ki sonunda mutluluk, doğrulukla gelmektedir. Özellikle çağımız prensipler ve imaj çağıdır. Bir isim, bir marka, ortaya koyduğu güvenilirlikle bizatihi kazanç sağlamaktadır. Bu kazanç önce dünyada yaşanan, sonra da ahirette devam eden bir kazançtır: "Gerçekten Rabbimiz Allah'tır." deyip, sonra da dosdoğru olanlara gelince, onlar için hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. İşte onlar Cennetlikdirler, yaptıklarına karşılık orada ebedi olarak kalacaklardır." (Ahkaf, 13-14)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de doğruluk üstüne şunları söylemiştir: "Sıdk insanı birr'e (Allah'ı razı edecek iyiliğe) götürür, birr de cennete götürür. Kişi, doğru söyler ve doğruyu arar da sonunda Allah'ın indinde sıddîk (doğru sözlü) diye kaydedilir. Yalan da kişiyi haddi aşmaya götürür. Haddi aşmak da ateşe götürür. Kişi yalan söyler ve yalanı araştırır da sorunda Allah'ın indinde yalancı diye kaydedilir." (Buhari, Edeb 69; Müslim, Birr 102, 103, (2606, 2607);

Muvatta, Kelam 16, (2, 989); Ebu Davud, Edeb 88, (4989); Tirmizi, Birr 46, (1972))

"Sana şüphe veren şeyi terket, emin olduğun şeye ulaşıncaya kadar git. Zira sıdk (doğruluk) kalbin itminanıdır, yalan şüphedir." (Tirmizi, Kıyamet 61, (2520); Nesai, Eşribe 50, (8, 327, 328))

Öyleyse, peygambere bile yapılan bu doğruluk çağrısından öncelikle müslümanlar nasibini almalı ve her işlerinde, herkese karşı doğru ve dürüst olarak inananların imajını daima yüce tutmalıdırlar. Hiçbir müslümanın "papucu dama atılmamalıdır."

EMANET

Emanet, koruyacağına güvenilen birine, sonra geri alınmak üzere, bir şey bırakmaktır. O bırakılana da emanet denir. Emanete riayet, demin anlatılan doğrulukla da yakından ilgilidir ve dinimizde önemle üzerinde durulan ahlakî bir görevdir.

Peygamberlerin sıfatlarından biridir emanet. Özellikle de sevgili Peygamberimiz(s.a.v.)in en önemli lakabına işarettir.. İnsanlar ona "Muhammedü'l Emin" derlerdi. Tebliği ilk defa açıktan yaparken, insanlara "Şu dağın arkasında bir düşman ordusu var desem, bana inanır mısınız?" diyordu. Bu ne demek? Ülkeyi düşman işgal etmiş, yakarak yıkarak ilerlemiş, hatta şehrin hemen yanına kadar gelmiş, ama insanların haberi yok. Olacak şey mi canım? Ama, aldığı cevap ilginç: "Sen söylersen, inanırız." Daha sonra İslamı yayma işi kızıştı. Cemiyet ikiye bölündü. En azılı düşmanları dahi, O'nun yalan söylemediğini bilirler ve O'na güvenirlerdi. Hatta, Medine'ye giderken, yatağında yatarak muhtemel ölümü koynuna alan Hz. Ali'ye, yanındaki emanetleri sahiplerine vermesini emrediyordu. Belki de o emanetlerin arasında, kendisini öldürmek isteyen inkarcılara ait olanlar da vardı. Çünkü, Mekke'de ancak fakir ve aciz Müslümanlar

kalmış, gerisi Yesrib'e hicret etmişti. Bir insan olarak "Siz beni haksız yere öldürmeye kalkışır, vatanımdan hicrete mecbur ederseniz, ben de sizin mallarınızı ganimet bilirim." diye düşünebilirdi ve kimse de onu suçlayamazdı. Buna rağmen O, dünyaya unutulmaz dersler veriyordu. Çünkü O, güzel ahlakı tamamlamak için gönderilmişti. Her haliyle ve her anında, insanlara örnek olacaktı. Onu Allah terbiye etmişti ve de ne güzel etmişti! O'nu lider bilen ve izini takip ederek dinini yaşayan ve anlatan Müslümanlar da, şartlar ne olursa olsun, emaneti koruyacaklar ve kendilerine olan güveni sarsmayacaklardır. Yoksa bunun zararını kişisel olarak sadece kendileri çekmez, bilakis insanları İslam'dan, dolayısıyla Allah (c.c.)'tan soğutarak en büyük vebali yüklenmiş, en büyük ihaneti yapmış olurlar.

Emaneti "maddi" ve "manevi" diye ikiye ayırabiliriz. Para ve mal gibi eşyalar maddi emanetlerdir. Fert veya kamu malı olsun, emanetler iyi korunmalı ve istendiğinde eksiksiz iade edilmelidir. Hatta kamunun yararına hizmet veren okul, hastane, yol, park gibi mekanlar, içindeki öğrenci, hasta ve sair insanlar, ilgililere birer emanettir. Cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlardan tutun da memur, işçi, müteahhid, sözleşmeli personele kadar, devletin verdiği bütün görevler birer emanettir. Bunların gerçek sahipleri bütün vatandaşlar olunca, sorumluluk daha da artar, bunları korumak daha da önem kazanır. Çünkü bütün vatandaşlarla helallaşmak, zaten zor olan ahiretteki hesaplaşmayı suçlu adına daha da zorlaştıracaktır. Bir de manevi emanetler vardır. Başta İslam olmak üzere, canımız, malımız, ailemiz, insanımız, ülkemiz, şerefimiz, haysiyetimiz, sanatımız, kültürümüz, kitaplarımız, medeniyetimiz birer emanettir. Bunlara karşı görevlerimizi iyi yaparak bu emanetleri korumalıyız. Allah (c.c.) bunu bize emrediyor: "Allah size, emanetleri ehline vermeni-

zi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir." (Nisa, 58) "Ey iman edenler! Allah'a ve Resul'e hainlik etmeyiniz ki, bile bile kendi emanetlerinize hıyanet etmiş olmayasınız." (Enfal, 27)

Son ayetin yorumunda Elmalılı Şunları söyler: "Ey müminler! Allah'a ve Resule hıyanet etmeyin, iman zimmetinize verilmiş olan ilâhî hükümlere ve Resulün sünnetine saygısızlık ve riayetsizlik etmeyin. Bunlar size hayat veren hükümlerdir, onlardan dolayı şükretmekten geri kalmayın, nankörlük etmeyin. Onlara sadakat ve bağlılıktan ayrılmayın. Dinde laubali olmayın, dinin emir ve yasaklarına sırf gösteriş olsun diye uymayın, can u gönülden benimseyerek uyun, ganimetten mal kaçırmak veya düşmana gizli sırlar iletmek gibi davranışlarla ahlâkınızı lekelemeyin. Hasılı, dinî görevlerinizi ciddiyet ve samimiyetle yapın. Allah ve Resulü'ne hıyanet ederseniz kendi emanetlerinize hıyanet edersiniz. Bir kere Allah ve Resulü'ne hıyanet etmeye başladınız mı artık kendi aranızda da mala, cana, ırza ve namusa hıyanet etmeye başlarsınız. Hakka, hukuka, vatana ve milli görevlere de hainlik etmeye başlarsınız."

Peygamberimizin emanete tavrına bakınız:: Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) bir tabak ödünç almıştı, kap ziyana uğradı. Sahiplerine tazmin etti." (Tirmizi, Ahkam 23, (1360)) "Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hiyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husûmet edince haddi aşar." (Buhâri, İman 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebu Dâvud, sünnet 16, (4688); Tirmizi, İman 14, (2634); Nesâi, İman 20, (8, 116))

HAYA

Haya, Allah (c.c.) saygısı ve korkusu sebebiyle ahlak kurallarına uyma, günah ve ahlaksızlıktan kaçınma demektir. Dilimizde utanma, arlanma, sıkılma diye de ifade edildiği gibi, hayanın özellikle iffet ve namusla yakından ilişkisi vardır. Böyle bir durumda kalan insanların haliyle yüzü kızarır, utanır, sıkılır, terler, üzülür ve mahcup olur.

Haya duygusuna, kötülükleri engellediği için, "haya perdesi" de denir ve bu huy insanı günah işlemekten alıkor. Akıllı insanlar, utanmamak ve mahcup olmamak için ayıp ve günah olanı işlemezler. Böylece haya, sevgili Peygamberimiz(s.a.v.)in dediği gibi "baştan sona hayırdır." (Buhari, Edeb, 76) Yine "Utanmazsan dilediğini yap" hadisi de aynı gerçeği bir başka açıdan yansıtır. (Buhari, Edeb, 78)

Resulullah (s.a.v.) Efendimizi anlatanlar, O'nun "bakire kızlardan daha utangaç" olduğunu söylerler. O, hakiki hayayı tanımlar ve hayayı tavsiye ederdi: "İbnu Mes'ud (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.): "Allah'tan hakkıyla hayâ edin!" buyurdular. Biz: "Ey Allah'ın Resûlü, elhamdülillah, biz Allah'tan hayâ ediyoruz" dedik. Ancak O, şu açıklamayı yaptı: "Söylemek istediğim bu sizin anladığınız haya değil. Allah'tan hakkıyla haya etmek, başı ve onun taşıdıklarını, karnı ve onun ihtivâ ettiklerini muhafaza etmen, ölümü ve toprakta çürümeyi hatırlamandır. Kim ahireti dilerse dünya hayatının zinetini terketmeli, âhireti bu hayata tercih etmelidir. Kim bu söylenenleri yerine getirirse, Allah'tan hakkıyla haya etmiş olur." (Tirmizî, Kıyâmet 25, (2460))

"Her bir dinin kendine has bir ahlâkı vardır. İslâm'ın ahlâkı hayadır." (Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 9, (2, 905); İbnu Mâce, Zühd 17, (4181, 4182))

"Edebsizlik ve çirkin söz girdiği şeyi çirkinleştirir. Hayâ ise girdiğn şeyi güzelleştirir." (Tirmizî, Bir 47, (1975); İbn Mâce, Zühd 17,

(4185)) "Haya imandandır. İman sahibi ise cennettedir. Hayasızlık (ve bundan kaynaklanan kabalıklar, çirkin ve kırıcı sözler) eziyet ve cefadan bir parçadır. Eziyet ve cefa eden de cehennemdedir."

İFFET

İffet, temiz ahlaklı olmak, ar ve namusu korumak demektir. İffetli olmak, başta cinsel arzular olmak üzere, insanın değerini düşürecek her türlü istek ve şehvetlerden uzak olmak, kendisini korumak demektir. Böylesi insanlar, İslam'ın büyük günah saydığı zinadan ve ona götüren kalb, dil, el, göz, kulak ve ayak zinasından kendilerini korurlar. Bir hikmete binaen yaratılan cinsel arzularını, helal ve yasal yollardan gidererek sevap kazanırlar. Hem dünyada, hem de ahirette mutlu ve huzurlu olurlar.

Allah (c.c.) buyurur: "(Resûlüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah, onların yapmakta olduklarından haberdardır. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Baş örtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtsünler. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunan (köleleri), erkeklerden, kadına ihtiyacı kalmamış (cinsî güçten düşmüş) hizmetçiler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşılsın diye, ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki,

kurtuluşa eresiniz. Aranızdaki bekarları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyi davranışta olanları evlendirin. Eğer bunlar fakir iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir. Evlenme imkanını bulamayanlar ise, Allah, lütfu ile kendilerini varlıklı kılıncaya kadar iffetlerini korusunlar. Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve cariyelerden) mükatebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde (hürriyete kavuşmalarında kendileri için) bir iyilik görüyorsanız, hemen mükatebe yapın. Allah'ın size vermiş olduğu malından siz de onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde edeceksiniz diye, namuslu kalmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları zor altında bırakırsa, bilinmelidir ki, zorlanmalarından sonra Allah (onlar için) çok bağışlayıcı ve merhametlidir." (Nur, 30-33)

Haya ve iffet, aile ve toplumu suçlardan, cinayetlerden, amansız hastalıklardan, fakirlikten, israftan, sefahattan, saygısızlıktan koruyan bir emniyet süpabıdır. İnsan olarak aynı yaratılışa sahip olduğumuz için iffet ve haya herkese emredilmiştir. Bu emre, ashab-ı kiram, hatta mü'minlerin anneleri olan sevgili Peygamberimizin eşleri de dahildir "Ey iman edenler! Peygamberin evlerine vaktine bakmaksızın ve yemeğe izin verilmedikçe girmeyin. Fakat çağırıldığınız vakit girin. Yemeği yediğinizde de hemen dağılın. Sohbet etmek için de izinsiz girmeyin. Çünkü bu haliniz peygambere eziyet veriyor, ama o sizden utanıyor. Fakat Allah gerçeği söylemekten utanmaz. Hem O'nun hanımlarına bir ihtiyaç soracağınız vakit de perde arkasından sorun. Böyle yapmanız hem sizin kalbleriniz ve hem de onların kalbleri için daha temizdir. Hem sizin Resulullah'a eziyet etmeye hakkınız yoktur. Ondan sonra hanımlarını da ebediyyen nikâh edemezsiniz. Çünkü bu Allah katında çok büyük bir günahtır. Siz bir şeyi

açıklasanız da gizleseniz de şüphe yok ki Allah her şeyi bilmektedir." (Ahzab, 53-54)

Sevgili Peygamberimiz(s.a.v.), daha peygamber olmadan önce de fevkalade iffetli idi. Allah O'nu, cahiliyye bayramlarından, düğünlerinden, açık saçıklığından, fuhşundan korumuştur.

İHLAS

Sözlükte arınmak, kurtulmak, saflaşmak anlamına gelen İhlas, bütün hal ve hareketlerde içten, kalbî ve samimi olarak Allah (c.c.) rızasına yönelme, bir başkasından asla karşılık beklemeden Allah (c.c.)'a kulluk etme, gösteriş ve işittirmeden uzak olma demektir..

İhlasın kaynağı kalbdeki imandır. Özellikle de Allah (c.c.)'a ve ahiret gününe iman. Allah'ın gizli açık her şeyi gördüğünü, bildiğini, duyduğunu, tespit ettiğini ve hesap soracağını bilme ve iman etme. "Bir şeyi açıklasanız de gizleseniz de Allah şüphesiz hepsini bilir." (Ahzab, 54)

Bunun zirvesi, sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından "ihsan" olarak isimlendirilmiştir:" İhsan, senin sanki Allah'ı gözlerinle görüyormuşsun gibi O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmesen de, şüphesiz O seni görüyor." (Müslim, İman 1, (8); Nesâî, İman 6, (8, 101); Ebu Dâvud, Sünnet 17, (4695); Tirmizî, İman 4, (2613))

Allah (c.c.), yapılan bütün işlerin kendi rızası için olmasını kesinlikle emreder ve rızası amaçlanmayan işlerden dolayı kullarına asla sevap yazmaz. Bu kalp arılığı ve niyet sağlamlığı, İslam'ın öncelikle istediği bir iştir. İster kalble, isterse dille ve diğer organlarla olsun yapılan her iş, kalbdeki niyete göre değerlendirilir. "Allah, insanların mallarına, yüzlerine değil, kalblerine bakar" (Müslim, Birr, 34) Yine sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) şöyle buyurur: "Ameller ni-

yetlere göredir. Herkese niyet ettiği şey vardır. Öyleyse kimin hicreti Allah'a ve Resülüne ise, onun hicreti Allah ve Resülünedir. Kimin hicreti de elde edeceği bir dünyalığa veya nikâhlanacağı bir kadına ise, onun hicreti de o hicret ettiği şeyedir." (Buhâri, Bed'ü'l-Vahy 1, Itk 6, Menâkıbu'l-Ensâr 45, Nikâh 5, Eymân 23, Hiyel 1; Müslim, İmâret 155, (1907); Ebu Dâvud, Talâk 11, (2201); Tirmizi, Fedâilu'I-Cihâd 16, (1647); Nesâî, Tahâret 60, (1, 59, 60))

İhlas, kalbe ait bir iş olunca ondan, Allah (c.c.)'tan ve sahibinden başkasının haberdar olması imkansızdır. Görünürde yapılan nice güzel işler vardır ki, insanlar onu beğenir ve sahibini takdir eder. Yeri gelince de ödüllendirir. Ama o işin Allah (c.c.) katında beş paralık değeri olmayabilir. Çünkü, o işler Allah (c.c.)'ın rızasını kazanmak için değil, insanların takdirini kazanmak ve bir şekilde karşılığını almak için yapılmıştır. Almıştır ya da alamamıştır, önemli değil. Kesin olan bir şey var ki Allah (c.c.), işlerde bir başkasının ortaklığını istememektedir. Böylesi işleri kabul etmemektedir. Kalbde olan, başkalarınca bilinmez ama, atalar "küp içindekini sızdırır" demişlerdir. Yıllarca iyi işler yaparak dine ve insanlara hizmet eden bir kişi, mesela bir dernek, parti seçiminde, veya bir yerde bir iş ya da işe adam alımında kendisi tercih edilmediği zaman, "ben bu davaya şu kadar yıl emek verdim. Karşılığı bu mu olacaktı?" diyorsa, işte orada bir ihlas ve iyi niyet sorgulaması yapmak gerekir. "Arkadaş, sen bunları Allah (c.c.) için yaptıysan, niye insanlardan mükafat bakliyorsun? Hangi hakla başa kakıyorsun?" diye sormak gerekir. Hadiste olduğu gibi, "hicretin" Allah (c.c.) için mi, kadın için mi?" Canım, ikisi de olsun" demek, ihlası bilmemektir. Emekleri yele vermektir. Çünkü Allah (c.c.) kıskançtır, asla ortak kabul etmez. "Rabbine kavuşmayı uman kimse yararlı iş işlesin ve Rabbine kullukta hiç ortak

koşmasın." (Kehf, 110) "De ki: "Dini Allah'a halis kılarak O'na kulluk etmekle emrolundum." (Zümer, 11) İşte uyarıcı bir hadis: Ebu-Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Bir adam gelerek Hz. Peygamber (s.a.v.)'e: "Ey Allah'ın Resûlü, bir kimse Allah yolunda cihad arzu ettiği halde bir de dünyalık isterse durumu nedir?" diye sordu. Şu cevabı verdi: "Ona hiçbir sevab yoktur!" Adam aynı soruyu üç sefer tekrar etti, Resûlullah (s.a.v.) da her seferinde: "Ona sevab yoktur!" diye cevap verdi." (Ebu Dâvud, Cihâd 25, (2516))

Allah (c.c.) imanda, niyette, sözde, işte ve ibadette, hatta savaşta bile ihlas istemektedir. "De ki: "Rabbim adaleti emretti ; her secde yerinde yüzünüzü O'na doğrultun; dinde samimi olarak O'na yalvarın. Sizi yarattığı gibi yine O'na döneceksiniz." (A'raf, 29) "Yurtlarından böbürlenerek, insanlara gösteriş yaparak çıkan ve Allah yolundan men edenler gibi olmayın. Allah onların işlediklerini her yönüyle bilen'dir." (Enfal, 47)

İhlas ve iyi niyet, inananlar için en büyük hazinedir. Çünkü, Allah (c.c.) katında hoş olan bir işi istemekle beraber, elde olmayan sebeplerle yapamayanlar, içlerindeki o samimi istek sebebiyle, yapanlar gibi sevap alırlar. Hz. Câbir (r.a.) anlatıyor: "Biz bir gazvede Resûlullah (s.a.v.) ile beraberdik, bir ara şöyle buyurdular: "Medine'de kalan öyleleri var ki, aldığınız her mesafe ve geçtiğiniz her vâdide sizinle berabermiş gibi sevabınıza eksiksiz ortak oluyorlar. Bunlar, cihada katılmayı içtenlikle isteyip de özürleri sebebiyle orada kalanlardır." (Müslim, İmâret 159, (1911)) Resulullah (s.a.v.): "Kim sıdk ile Allah'tan şehid olmayı dilerse, Allah onu şehidlerin derecesine ulaştırır, yatağında ölmüş bile olsa" buyurdu." (Müslim, Cihâd 156, 157, (1908, 1909); Ebu Dâvud, Salât 361, (1520); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 19, (1653); Nesâî-Gihâd 36, (6, 36); İbn Mâce, Cihâd 15, (2797))

İhlasın zıddı riya ve süm'adır. Yani gösteriş ve yapılanı duyurma. Amaç, insanlardan, yerine göre sevilme, beğenilme veya maddi çıkar beklemedir. Allah ancak ihlaslı amelleri kabul eder. Bunun dışında kalan riya ve süm'a dolu amelleri kabul etmeyerek, sahibinin suratına çarpar. O tür işlerin kıymeti olmak şöyle dursun, aksine günahı ve vebali vardır. Bu konu riya ile de yakından ilgilidir. Orada üzerinde daha fazla durulur inşaallah.

İLİM

"Yaratan Rabbinin adıyla oku. O, insanı bir "alekadan" yani "embriyodan" yarattı. Oku! Rabbin sonsuz kerem sahibidir. O Rab ki kalemle yazmayı öğretti. İnsana bilmediği şeyleri öğretti." (Alak, 1-5)

Bilindiği gibi bunlar inen ilk Kur'an ayetleridir. İlk ayetler okumadan, kalemden, bilmediği şeyleri bellemeden bahsediyor. "De ki: "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Ancak temiz akıl sahibi olanlar anlar." (Zümer, 9) diyor. "Rabbim! benim ilmimi artır" de." (Taha, 114) diyerek yüce bir hedefe yönlendiriyor. "Sen yine de affa sarıl, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." (A'raf, 199) diyerek cahilin değersizliğini ifade ediyor.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in hadislerine baktığımızda ise ilme, alimlere, öğrencilere, onları dinleyen ve hizmet edenlere büyük değerler verildiğini görüyoruz. İlim bizzat bir ibadettir, hidayettir, günahlara kefarettir. İster savaş, ister barış, şartlar ne olursa olsun bırakılmayacak, beşikten mezara kadar çalışılacak, Çin gibi dünyanın öbür ucunda bile olsa gidip alınacak, yitik malı gibi nerde bulunursa kapılacak bir fazilettir. Gerekli ilimleri öğrenmek, kadın erkek herkese farzdır. Bu yolda ölüm, şehadettir. İşte birkaç hadis-i şerif:

"Alimin âbide üstünlüğü, benim, sizden en basitinize olan üstünlüğüm gibidir." (Tirmizi, İlim 19, (2686)) "Allah Teâla Hazretleri,

melekleri, semâvat ehli, deliğindeki karıncaya, denizindeki balıklara varıncaya kadar arz ehli, halka hayrı öğretene mağfiret duasında bulunur." (Hadis Tirmizi'nin aynı babındadır)

"Kim bir ilim öğrenmek için bir yola sülûk ederse Allah onu cennete giden yollardan birine girdirmiş demektir. Melekler, ilim talibinden memnun olarak kanatlarını üzerlerine koyarlar. Semavat ve yerde olanlar ve hatta denizdeki balıklar âlim için istiğfar ederler. Âlimin âbid üzerindeki üstünlüğü dolunaylı gecede ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler peygamberlerin vârisleridir. Peygamberler, ne dinar ne dirhem miras bırakırlar, ama ilim miras bırakırlar. Kim de ilim elde ederse, bol bir nasib elde etmiştir." (Ebu Davud, İlm 1, (3641); Tirmizi, İlm 19, (2683); İbnu Mace, Mukaddime 17, (223))

İlmin kıymetini anlayan ecdadımız, geçmişte her branşta dünyanın en büyük alimlerini yetiştirerek, dini ilimlerde olduğu gibi, sosyal bilimlerde, fen matemetik, tıp, astronomi ve diğer ilimlerde zirvelerde dolaşmışlar ve büyük bir medeniyetin kurucuları olmuşlardır. Ne yazık ki, son birkaç asırda İslamî değerlerini yitiren Müslümanlar, ilim alanında da gerilemiş, bu konularda başkalarına yük olmaya başlamışlardır. Maalesef bu gün İslam dünyasında yaşayanlar dünyanın en az okuyan, araştıran insanlarındandırlar. O yüzden bu dünyada haksızlık, hukuksuzluk, fakirlik ve geri kalmışlık kol gezmektedir. Çünkü Müslümanlar hayat sahnesinden çekilince yeryüzünün dengesi bozulmuştur. Neden böyle oldu sorusu tartışılmaktadır. Ama özellikle bir şeyin altını çizelim ki, İslam bunu istemiyor ve de hak etmiyor. Biz Müslümanlar, bu utanç verici durumdan bir an önce kurtulmamız gerekir. Bunun yolu da yine dinimizin dinamiklerinden yararlanmaktan geçer.

İSTİŞARE

İstişare bir kişi veya grubun fikrini, görüşünü alma, danışma demektir. Her ne kadar beynimizin bütün kapasitesini kullanamıyorsak da o, her işin üstesinden tek başına gelebilecek şekilde yaratılmamıştır. Çünkü onun yaratıcısı, bireysel ya da toplumsal işlerde başkalarıyla istişare etmeyi, akıl danışmayı, işleri şura ile götürmeyi emrediyor: "Onların işleri de kendi aralarında bir istişare iledir." (Şura, 39). "Yapacağın işlerde onlara da danış." (Al-i İmran, 159)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'in bizzat kendisi istişare ile emredilmiştir. Öyleyse hiç kimse istişareden muaf olamaz. O da, hayatında işlerini hep istişare ile götürmüştür. Hatta hiç kimse O'nun kadar istişare etmezdi Bedir ve diğer savaşlara çıkarken yapılan istişareler ve farklı görüşlerin özgürce tartışılması meşhurdur. Raşid Halifeler de devlet yönetiminde hep danışmayı devam ettirmişlerdir. Zaten İslam hukukunda istişareyi terk ederek devlet işlerini tek başına halletmeye kalkışan devlet başkanı görevinden azledilir. Bu günkü meclis veya parlemantonun ilk uygulama örnekleri, hiç kuşkusuz asr-ı saadette yaşanmıştır.

Ancak, istişare edilecek konuların, Kur'an ve sünnette açıklanmayan ve sonuçta onlara ters düşmeyen konularda olması gerekir. Çünkü, dince emredilen bir konuda istişare etmenin anlamı yoktur. O konuda istişare, olsa olsa icraatın nasıl yapılması hususnda olabilir. Kiminle istişare edileceği de önemlidir. Danışılacak insanların dindar, adaletli, bilgili, sır saklayan ve danışılan konuda uzman olması gerekir

Şûra, her zaman en iyiyi bilmek için de olmayabilir. Şura aynı zamanda karşıdakine değer verdiğini göstermek, gönül almak, insanları etkileyecek önemli kişileri doğru görüşe çekmek ve ikna etmek, ayrılıkları aza indirmek gibi ya da daha başka güzellikleri ger-

çekleştirmek için de yapılır. Onun için İslam'da danışma, yöneticiler için bir zorunluluktur.

İstişarede herkes düşüncesini rahatça, özgürce ve hiçbir şeyden çekinmeden açıklayabilmelidir. Ancak her zaman bir fikirde birleşilemeyebilinir. Resulullah (s.a.v.) Efendimiz bu durumlarda, kendi görüşünün aksine de olsa, çoğunluğa uyardı. Fakat, devlet başkanı yürütmeden sorumlu olduğu için, onun görüşü alınır diyen alimler de vardır. "İstişarenin ne kıymeti var öyleyse?" diyenlere, şöyle cevap verebiliriz: "Evet, vardır. Çünkü başkan, meclisteki tartışmalardan doğruyu yakalayabilir, kendi görüşünü kısmen veya tamamen değiştirebilir. Böyle bir imkan vardır. Hem biraz önce "şûra, her zaman en iyiyi bilmek için de olmayabilir..." demiştik hatırlarsanız.

MERHAMET

Merhamet, Allah (c.c.)'ın yarattıklarına acımak, onların iyiliğini istemek, kötü durumlarında yardım etmeye çalışmaktır. Merhamet, kaynağı Allah (c.c.) olan bir güzel ahlaktır. Çünkü yüce Allah (c.c.) çok merhametlidir. Müslim'de geçen bir rivâyette Resülullah (s.a.v.)]: "Allah, arz ve semayı yarattığı gün, yüz rahmet yarattı. Her bir rahmet göklerle yer arasını dolduracak kadardır. Ondan yeryüzüne tek bir rahmet indirmiştir. İşte anne, yavrusuna bununla şefkat eder. Vahşi hayvanlar ve kuşlar birbirlerine bununla merhamet ederler. Kıyamet günü geldiği vakit Allah, rahmetine bunu da ilâve ederek tekrar yüze tamamlayacak ve bununla müslümanlara merhamet edecektir." (Müslim, Tevbe 21, (2753))

Ömer İbnu'l-Hattâb (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.)'a bir grup esir getirilmişti. İçlerinde bir kadın vardı, göğüsleri sütle dolu idi. Bu kadın sağa sola koşuyor, esirler arasında bir çocuk bulduğu

zaman onu yakalayıp kucaklıyor, göğsüne bastırıyor ve emziriyordu. Derken kendi çocuğunu buldu ve bağrıa basarak onu şefkatle emzşrdi. Dikkatleri çeken bu manzara karşısında, (s.a.v.): "Bu kadının, çocuğunu ateşe atacağına kanaatiniz olur mu?" dedi. Bizler: "Hayır!" diye cevap verince: "Bilin ki, Allah'ın kullarına olan rahmeti, bu kadının çocuğuna olan şefkatinden daha fazladır" buyurdu." (Buhâri, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22, (2754))

Allah (c.c.)'ın bu engin merhametinden faydalanmanın yolu da merhametli olmaktır. Çünkü sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) buyururlar ki: "Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semâda bulunanlar da size rahmet etsinler. Rahim (akrabalık bağı) Rahmân'dan bir bağdır. Kim bunu korursa Allah onunla rahmet bağı kurar, kim de koparırsa, Allah da ondan rahmet bağını koparır." (Tirmizi, Birr 16, (1925); Ebû Dâvud, Edeb 66, (4941)) "Allah, insanlara merhamet etmeyene rahmette bulunmaz." (Buhâri, Tevhid 2, Edeb 27; Müslim, Fedail 66, (2319); Tirmizi, Birr 16, (1923). Kimlere merhamet? Sorusunun cevabı uzun kaçar. Özeti şudur ki "bu din, Halika tazim, mahluka merhamettir." Başta kendimize merhamet. O'nu utanacak ve azap çekecek hallerden korumak yani. Sonra ana baba, eş ve evlattan tutun, akraba, komşular, fakirler, dullar, yetimler, hastalar, muhacirlar, mazlumlar, öğrenciler... derken asiler, günahkarlar, evden kaçarak sokaklarda yaşayan, uyuşturucu, alkol ve fuhuş batağına düşmüş de kurtulmak için çırpındıkça batanlar... hatta kafirler, anarşistler, teröristler... Yeniden ıslah olmaları için, yeniden aile ortamında, sıcacık yuvalarında mutlu yaşamaları için elden gelen ne varsa yapılmalı, çırpınmalı, dertleriyle dertlenmeli insanların... Hatta hayvanların dertleriyle dertlenmeli, yemesi, içmesi ve yükü yerli yerince mi

incelenmeli, yaraları sarılmalı, sevgi ve ilgiyle izlenmeli. Evet, Yunus gibi demeli, "Yaratılanı sevmeli yaratandan ötürü."

MİSAFİRSEVERLİK

Misafir hem yolcu, hem de yolculuk esnasında bir eve konan, ziyaret amacıyla bir eve inen kimseye denir. Eskiden ulaşım araçları böylesine hızlı olmadığı için, çoğu zaman insanlar yola çıktıklarında akşam evlerine ulaşamaz, bir yerde konaklarlardı. Geçmişte çoğu kere de bu konaklama evlerde olurdu. Şimdi evlere senede kaç kere yatmaya bir misafir geliyor acaba?

İşte anlatılan sebeple misafirlik dinimizde ve geleneğimizde çok önemlidir. Kur'an'da Hz. İbrahim ve Hz. Şuayb başta olmak üzere güzel örnekleri vardır misafir karşılamanın. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de misafirlerine önem verir, onların kısmetleriyle geldiklerini bildirir, misafir ağırlamayı Allah (c.c.)'a ve ahiret gününe inanmanın şartı gibi anlatırdı. Doğrusu Medine'ye geldiklerinde de Ensar-ı kiram Resulullah(s.a.v.) Efendimizi ve muhacirleri çok güzel karşılamış ve ağırlamışlardı. Atalarımız da misafiri "Tanrı misafiri" bilmişler, seve seve hürmet ve hizmet etmişler, gönül hoşnutluğu ile uğurlamışlardır.

Misafir de hakkını ve haddini bilmelidir. Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Bir gece misafir olmak müslümanın hakkıdır. Kim, bir ev sâhibinin avlusunda sabahlarsa, ağırlanma masrafı, ev sahibi üzerine bir borç olur. Misafir dilerse o hakkını alır, dilerse terkeder." (Ebu Dâvud, Et'ime 5, (3750)) Misafir, evet, haddini de bilmelidir:Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim Allah ve âhirete inanıyorsa, misafirine câizesini ikrâm etsin!" Yanındakiler sordular: "Ey Allah'ın Resulü! Câizesi de nedir?" O açıkladı: "Bir gecesi ve gündüzüdür. Misâfırlik üç gündür. Bundan fazlası sadakadır. Misafire, ev sâhibini günaha sokuncaya kadar yanında kalması hoş değildir."

Tekrar sordular: "Misafgir ev sahibini nasıl günaha sokar?" Aleyhissalatu vesselam açıkladı:

"Adamın yanında ikamet eder kalır, halbuki kendisine ikram edecek bir şeyi yoktur." (Buhari, Edeb 85, 31, Rikak 23; Müslim, Lukata 77, (48); Muvatta, Sıfatu'n-Nebiyy 22, (2, 929); Ebu Davud, Et'ime 5, (3748); Tirmizi, Birr 43, (1968, 1969))

SABIR

Sabır, acılara, üzüntülere, sıkıntılara katlanma, bela ve musibetlere dayanma, haksızlık karşısında bile haksız ve hadsiz tepkilerden kaçınma, elde edilemeyen nimetler, lezzetler ve şehvetler karşısında nefsi dizginleme, sızlanma ve şikayetlenmeyi terk etmedir. Sabır, hayat yolunda yürürken içten ve dıştan karşımıza çıkan tüm engellere karşı dayanma, direnme ve devam etmedir.

Sabrın, bir başka açıdan bakarsak üç yüzü vardır: Görevleri yapmada sabır. Yasaklardan kaçmada sabır. Bela ve musibetlere dayanmada sabır. Bunlara hakkıyla sabreden, zafere ermiştir. Dünya da onların hakkı, Cennet de.

Allah (c.c.) hep sabrı emreder ve sabırlıları sever: "Ey iman edenler! Sabır ve namazla yardım isteyin. Şüphe yok ki Allah, sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülenlere "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler. Fakat siz sezemezsiniz. Çaresiz biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve ürünlerden eksiltme ile imtihan edeceğiz. Müjdele o sabredenleri! Onlar başlarına bir musibet geldiği zaman: "Biz Allah'a aidiz ve sonunda O'na döneceğiz." derler. İşte onlar var ya, Rablerinden, mağfiretler ve rahmet onlaradır. İşte hidayete erenler de onlardır." (Bakara, 153-157) "Ger-

çekten de kim Allah'dan korkar ve sabrederse, hiç şüphesiz Allah güzel işler yapanların mükafatını zayi etmez." (Yusuf, 90)

Sevgili Peygamberimiz(s.a.v.) bize sabır gerçeğini ne güzel anlatıyor: "İşittiği şeyin verdiği ezaya aziz ve celil olan Allah'tan daha sabırlı kimse yoktur. Çünkü insanar O'na şirk koşarlar, evladlar nisbet ederler. Ama Allah yine de onlara afiyet ve rızık vermeye devam eder." (Buhari, Edeb 71, Tevhid 3; Müslim, Sıfatu'l-Münafıkin 49, (2803))Allah (c.c.)'ın ahlakıyla ahlaklanan Resulullah (s.a.v.) Efendimiz insanların en sabırlısı idi. İslam'ı tebliğ için neler çektiğini, nasıl alaya alınıp hakarete uğradığını, yakasının yırtılıp yüzüne tükürüldüğünü, vurulup yere düşürüldüğünü, boğularak öldürülmeye teşebbüs edildiğini, secdede iken üstüne deve işkembesi konulduğunu, yollarda taşlandığını, gözü önünde arkadaşlarının öldürüldüğünü gördüğünü, hatta vatanından ayrılmasa kendisinin de öldürüleceğini vs. biliriz. Bundan ayrı olarak ana babadan mahrumiyet, bütün erkek çocuklarının küçükken ölüşü, hatta büyüyen kızlarının biri hariç hepsini elleriyle toprağa verişi, özel hayatında açlığı, elbisesizliği, yaptığı savaşları, yorucu yolculukları... evet bunları ve daha yazamadıklarımızı düşünürsek o bir sabır kahramanıdır. Çünkü onun çektiklerini sabır taşı denemeye kalksa çatlardı. İşte size sahabenin işkenceleri ve O'nun verdiği teselli: Habbab İbnu'l-Eret (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.) Kâ'be'nin gölgesinde, bir bürdeye yaslanmış otururken, gelip müşriklerin yaptıklarından şikâyette bulunduk: "Bize yardım etmiyor musun, bize dua etmiyor musun?" dedik. Şu cevabı verdi: "Sizden önce yaşayan müslümanlar ne işkenceler çekmişlerdi. Öyleleri vardı ki yakalanıyor, onun için hazırlanan çukura konuyor, sonra getirilen bir testere ile başının ortasından ikiye bölünüyordu. Bazısı vardı, vücudu demir taraklarla taranıyor, etleri kemiklerinden sıyrılıyordu. Ama bu yapılanlar onları dininden çevi-

remiyordu. Yemin ederim ki Allah bu dini tamamlayacaktır. Hatta bir yolcu devesine bindimi San'a'dan kalkıp Hadramevt'e kadar gidecek, Allah'tan başka hiçbir şeyden korkmayacak, koyunu için de sadece kurttan korkacak. Ancak siz acele ediyorsunuz."(Buhari, Menâkıbu'l-Ensâr 29, Menâkıb 25, İkrâh 1; Ebu Dâvud, Cihâd 107, (2649); Nesâi, Zinet 98, (8, 204))

Acıların insanları eğittiği, olgunlaştırdığı gibi, günahlarını döktüğü ve derecelerini yükselttiği de, Peygamberimizin bildirdiği gerçeklerdendir. O'nun musibetler karşısında Allah (c.c.)'ın verdiği mükafatları dile getirmesine bakan insan, şikayet şöyle dursun, hatta sevinir. İşte bu sevincin bir ifadesi olarak kimisi:"Kahrında hoş, lütfun da hoş." derken, kimisi de "Görelim Mevla neyler, neylerse güzel eyler." demişlerdir. Evet, neylerse güzel eyler.

SELAM

Selam sağlık, selamet, esenlik, huzur, emniyet ve barış ifade eden bir kelimedir ve aynı zamanda Allah Tealanın isimlerinden biridir. Bir birleriyle karşılaşan insanlar, bir dostluk, bir yakınlık, bir güven ifadesi olarak sözlü selam verir veya işaret ederler. Nitekim "selamı sabahı kesmek" demek, küsüp konuşmamak, bütün ilişkisini kesmek demektir.

Her milletin kendine göre bir selamı vardır. Müslüman milletinin selamı ise, karşılaşmalarda veya girip çıkmalarda en azı "Esselamu aleykum." demektir. Selamı vermek sünnet, almak ise vaciptir. Karşısından bir çocuk bile gelse bir tevazu alameti olarak selama önce başlamak sevgili Peygamberimizin adetiydi. Bizim de öyle yapmamız edep ve sevap açısından daha güzeldir. Ancak selamda edeb ve ölçü, küçüğün büyüğe, binitlinin yayaya, yürüyenin oturana, azın çoğa,

inenin çıkana, girenin içeride olana, çıkanın da içerde kalana selam vermesidiir. Kalabalıkta birer kişinin alıp vermesi de yeterlidir. Herkesin katılması daha sevap ve fazilettir. Namaz kılana, abdest alana, Kur'an okuyana, ders verene, va'z edene veya konuşma yapana ve dinleyenlere, ezan ve kametle meşgul olana, mahkemede hakime, günah işleyene, tuvalette olana selam verilmez. Yemek yiyene selam, "ben de açım." demektir. Müslüman olmayanların "hayırlı sabahlar, günaydın" vs. gibi selamlamalarına misliyle mukabele edilebilir. Müslümanların kendi aralarında böyle yapması, bid'attır. Selam verilirken işittirilmelidir. Ancak yüksek sesle uyuyanlar uyandırılmamalıdır.

Kur'an'da selam ile işlgili bir hayli ayet vardır. İşte birkaçı: "Siz bir selam ile selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle karşılık verin veya verilen selamı aynen iade edin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır." (Nisa, 86)

"Ey iman edenler! Kendi evinizden başka evlere, geldiğinizi farkettirip ev halkına selam vermedikçe girmeyin. Bu sizin için daha iyidir. Herhalde bunu düşünüp anlarsınız. (Nur, 27)

"Ey Muhammed! İbrahim'in şerefli misafirlerinin haberi sana geldi mi? Hani onlar İbrahim'in huzuruna girmişlerdi de "Selam sana!" demişlerdi. İbrahim: "Size de selam" demiş ve içinden: "Bunlar tanınmamış bir topluluk!" diye geçirmişti. İbrahim, sonra ailesine giderek semiz bir buzağı getirdi. Onu önlerine sürerek: "Yemez misiniz?" dedi." (Zariyat, 24-25) Bu ayetleri, bir de "misafire ikram" adına okuyalım.

Ebu Ümâme (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) bize selâmı yaygınlaştırmamızı, tanıdık, tanımadık herkese vermemizi emretti."

Ebu Üseyd es-Sâ'idi (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.), Abbâs İbnu Abdilmuttalib'in evine girerken, Abbâs (r.a.)'a: "Esselamu aley-

küm" buyurmuş, ev halkı da: "Ve aleykesselam ve rahmetullahi ve berekâtuhu" diye selamını almışlar. Sonra Resülullah, "Nasılsınız?" diye hal-hatır sormuş, onlar da: "Allah'a hamdolsun, iyiyiz. Babamız ve anamız sana feda olsun, sen nasılsın ey Allah'ın Resülü!" diye karşılık vermişler, O da: "Allah'a hamdolsun, ben de iyiyim!" buyurmuştur."

Şu hadis ne kadar önemli, değerli ve müjdelidir: "Sizler iman etmadikçe Cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Size, yaptığınızda birbirinizi seveceğiniz bir şeyi bildireyim mi? Aranızda selamı yayınız." (Müslim, İman, 93)

Sahabenin selam anlayışı dahil birçok nükteyi içeren bir olayla bitirelim: Kays İbnu Sa'd İbni Ubâde (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) bizi, evimizde ziyaret etti. Ve: "Esselâmü aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Babam, çok hafif bir sesle mukabelede bulundu. Babama: "Resulullah'a izin vermiyor musun?" dedim. O: "Bırak, bize çokça selam okusun!"dedi. Resûlullah (s.a.v.) tekrar: "Esselamün aleyküm ve rahmetullah!" dedi. Sa'd yine hafif bir sesle mukabele etti. Sonra Resûlullah (s.a.v.) tekrar: "Esselamün aleyküm ve rahmetullah!" dediler ve döndüler. Sa'd peşine düştü ve: "Ey Allah'ın Resulü, ben senin selamını işitiyordum. Ancak, bize daha fazla selam vermen için alçak sesle mukabele ediyordum" dedi. Bunun üzerine Aleyhissalatu vesselam onunla birlikte geri döndü. Ondan su isteyip gusletti. Sonra Sa'd, zaferan veya versle boyanmış bir havlu verdi, Aleyhissalatu vesselam ona sarındı. Sonra ellerini kaldırıp:

"Allah'ım, Sa'd İbnu Ubade ailesine mağfiret ve rahmet buyur!" diye dua etti. Sonra yemek yedi. Geri dönmek isteyince Sa'd (r.a.), bir merkeb yaklaştırdı. Üzerine kadife bir örtü yaymıştı. Resûlullah (s.a.v.) merkebe bindi. Sa'd bana: "Ey Kays, Resulullah'a refakat et!" dedi. Ben de refakat ettim. Yolda Aleyhissalatu vesselam bana: "Benimle sen de

bin!" dedi, ben imtina edince, "Ya binersin, ya dönersin!" buyurdular. Ben de geri döndüm." (Ebu Davud, Edeb 138, (5185))

ŞÜKÜR

Şükür, iyiliğin kıymetini bilerek yapana karşı minnet duyma ve övmeye şükür veya teşekkür diyoruz. Anlaşılıyor ki şükür, önce kalbin, sonra dilin işidir. Yaygın olarak "şükür" kelimesi Allah (c.c.) için, "teşekkür" ise kullar için kullanılır.

Allah (c.c.)'ın nimetlerini saymak mümkün mü? Varlığımız dahil her şeyi O'na boçluyuz. Öyleyse, her işin başı O'na şükürdür. Kur'an bunu "Hamd" kelimesiyle ifade eder. Hamd ile şükrün arasında bazı ince farklar varsa da bunun açıklaması böylesi özet kitapların işi değildir. Kur'an'ı açıp okuduğumuzda karşımıza ilk çıkan ayet-i kerime şudur:" Hamd, âlemlerin Rabbi Allah içindir." (Fatiha. 1. Bir kıraata göre, 2)

Bütün iman etmeler, ibadetler, itaatlar, cihadlar, aslında Allah (c.c.)'a yapılacak teşekkürlerin küçük birer ifadeleridir. Çünkü hiç kimse ibadetleriyle Cennete giremez. Peygamberimize: "Sen de mi?" deldiler. "Evet, ben de. Rabbimin rahmeti çepeçevre sararsa ancak öyle!" dediler. İbadetler, itaatlar, cihadlar, acaba nimetleri karşılar mı ki, artı bir de Cennet istensin. Nerde?! Cennet, sırf bir ilahî ihsandır. Rabbımızın nimetlerini yalan sayamadığımıza göre, kullukta da kusur etmememiz gerekir. Çünkü nankörlük, ayıp ve ahlaksızlık olduğu kadar, nimetin gitmesine de sebeptir. Şükür ise, nimeti artırır: "Yüceliğim hakkı için şükrederseniz elbette size nimetimi artırırım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir." (İbrahim, 7)Allah Teala bunu istiyor bizden: "Beni anın, ben de sizi anayım. Bana şükredin, asla nankörlük etmeyin." (Bakara, 152) "Artık

Allah'ın size rızık olarak verdiği şeylerden helal ve temiz olarak yiyin. Allah'ın nimetine şükredin, eğer gerçekten O'na ibadet edecekseniz." (Nahl, 114) "Andolsun ki biz, Lokman'a "Allah'a şükret!" diye hikmet verdik. Kim şükrederse kendi iyiliğine eder. Kim de nankörlük ederse, şüphesiz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, daima övülmeye layıktır." (Lokman, 12)

Resülullah (s.a.v.) Efendimiz de her fırsatta Allah (c.c.)'a şükrederdi. İşte size bir fırsatı: Ebu Hüreyre (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) ilk çıkan turfanda meyve kendisine getirildiğinde şöyle dua ederdi: "Allah'ım Medinemizi bizim için mübarek kıl, meyvelerimizi, müdd'ümüzü, sâ'mızı mübarek kıl, bereketlerini kat kat artır." Bu duadan sonra, getirilen meyveyi orada hazır bulunan çocukların en küçüğüne verirdi." (Müslim, Hacc 474, (1373)) "Müd" ve "sa'", bu gün hala köylerimizde kullandığımız "çelik" ve "kırat" gibi ölçü aletleridir.

Sevgili Peygamberimiz(s.a.v.) ayakları şişinceye kadar geceleri nafile namaz kılar, Kur'an okur, Allah'ı zikrederdi. Kendisine: "Allah (c.c.) senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir. Kendini bu kadar niye yoruyorsun?" diyene, hatırlıyor musunuz ne cevap vermişti?

TEVAZU

Tevazu; alçak gönüllü olma, kibirlenmeme, büyüklük taslamama demektir. Layık olduğu mertebeden daha altlara bilerek inme ve insanlara öyle muamele etme, mütevazı kişilerin güzel ahlakındandır. Çünkü tevazu ile insanlar, kendilerinden aşağıda olan insanlara küçük muamelesi yapmaz, onları horlamazlar. Arkadaşlarına üstünlük taslamazlar. Büyüklerine saygıda kusur etmezler. Böylece toplum içinde insanlarla rahat anlaşır ve kaynaşırlar. Bu kaynaşma, cemiyetin huzur ve selametini sağladığı için, din ve dünya açısından çok çok

önemlidir. O yüzden, mütevazi insanlar sevilir, sayılır ve yüceltilirler. Aksine kibirli insanlar sevilmez, horlanır ve aşağılanırlar. Tevazu sahibi insan, ancak bir yerde kibirli olabilir: O da, kibirli insanların karşısında. Çünkü, "kibirliye karşı kibir, sadakadır." denilmiştir.

Aslında evreni iyi tefekkür eden birisi, Allah (c.c.)'ın azameti karşında kendi küçüklüğünü, acizliğini, faniliğini anlar ve tevazudan başka bir huy bulamaz. Bunun en iyi farkında olan, en üstün insandır. Şüphesiz O da Resulullah (s.a.v.) Efendimiz'dir. Kainatın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı insan, evinde yer süpürür, yamalığını diker, koyununu sağar, eşlerine ev işlerinde yardım ederdi. Sokakta kendi yükünü kendisi taşır, arkasından kalabalıkların yürümesinden rahatsız olur, eşeğe biner, hatta terkisine adam alır, çocuklar dahil herkese önce kendisi selam vermeye çalışır, meclisinde özel yer edinmez, boş bulduğu yere oturur, kendisine ayağa kalkılmasını hoş karşılamazdı. Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: "Ashab'a Resulullah (s.a.v.)'dan daha sevgili kimse yoktu. Buna rağmen Aleyhissalâtu vesselam'ı gördükleri zaman ayağa kalkmazlardı, çünkü O'nun bundan hoşlanmadığını biliyorlardı." (Tirmizi, Edeb 13, (2755))

Devlet Hazinesi ve özellikle de onun "humus'u- beştebiri" emrinde olduğu halde karnı hep açtır, elbiseleri yamalıklıdır. Alah'ın O'na verdiği özelliklerden biri de, huzuruna ilk gelenleri heybetinden ötürü bir titremenin almasıdır. O da onları sakinleştirir: "Korkma, sakin ol, ben padişah değilim. Kureyşli kuru et yiyen bir kadının oğluyum." derdi. Sana da, sana doyamadan giden çilekeş anana da kurbanız ya Resulullah! Şu tevazu örnekleri insanları nasıl dize getirmez ki?

Mutrıf İbnu Abdillah, babasından naklediyor: "Benî Âmir heyetiyle Resûlullah (s.a.v.)'ın yanına gitmiştik. "Sen bizim efendimizsin!" diye hitap ettik. "Efendi, Allah'tır!" buyurdular. Biz: "Fazilette

en ileride olanımız, mertlikte en başta gelenimizsin!" dedik. Bize: "Söylediğinizin hepsi bu veya buna yakın bir söz olsun. Şeytan sizi mübalağalı medihlerde koşturmasın!" buyurdular." (Ebu Dâvud, Edeb 10, (4806)) Hz. İbnu Abbâs (r.a.) anlatıyor: "Hz. Ömer (r.a.) şöyle söylediğini işittim: "Resûlullah (s.a.v.)'ı dinledim diyordu ki: "Hakkımda, hıristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları aşırı övgülerde bulunmayın. Şurası muhakkak ki ben bir kulum. Benim için "Allah'ın kulu ve elçisi deyin." (Buhârî, Enbiya 44)

Vakar; ağırbaşlı, temkinli, sakin ve acelesiz olmaktır. Heybetli, yerini ve değerini bilen, makam ve haysiyetini koruyan adama "vakûr" derler. Kibir ile alakası yoktur. Onlar, aynı zamanda alçakgönüllüdürler de. Makam sahibi insanların, vazifeleri esnasında vakarlı olmaları, faydalıdır. Tevazu orta yoldur ve güzeldir. Bunun, ister azlık, isterse çokluk olsun, aşırısı kötü huydur. Azlığı zillet, çokluğu ise kibirdir. Mütevazi olmakla zilleti karıştırmamak lazımdır. Tevazuda aşırılık insanı zillete, herkesin oyun ve eğlencesi olmağa, maskaralığa götürebilir. Alçak gönüllü olacağım diye, kimsenin hakaretine, düşük davranışlarına tahammül etmemeli, fırsat vermemelidir.

TEVEKKÜL

Tevekkül, vekil kılma, işini güvendiği bir başkasına havale etme demektir. Avukatlık da bir vekalet işidir. İnsan bir işine bir kişiyi vekil tutacak olursa, onda güven, doğruluk, ilim ve iktidar gibi özellikler arar. Dinde tevekkül de böyledir.

Tevekkül, bir amaca ulaşmak için, maddi ve manevi elden gelen bütün işler yapıldıktan sonra gerisini Allah (c.c.)'a ısmarlama, O'na güvenip dayanma, sonucu O'ndan beklemedir. Yani tevekkül, Allah (c.c.)'a iman ve itimat ile işleri O'na havale etme, sonra da nasıl olursa olsun sonuca rıza ve teslimiyettir.

Mesela öğrenci, önce derslerine güzelce çalışacak, sonra sınavlara girecek ve başarılı olmak için Allah (c.c.)'a tevekkül edecek. Çalışmadan tevekkül olmaz. Her şeyi çalışmaktan bilmek de olmaz. Nasıl mı? Tam sınavın ortasında bir kriz gelir ve sınavı bitirir. Mesela bir ordu. Savaşa hazırlanacak. Silahları alacak ve kullanmasını iyi öğrenecek. Sayısını da düşmana oranla yeterli yapacak. Ama, savaşa girerken Allah (c.c.)'a tevekkül edecek ve zafere ererse onu Allah (c.c.)'tan bilecek. Kafirle fark işte burada. O böyle yapmaz. Yani, o da silahlanır, talim yapar, sayıyı yeterli kılar, ama tevekkülü bilmez."Zaferin Allah (c.c.)'la ne alakası var, çalıştık kazandık!" der, aklı almaz. O, "kendine güveneceksin" der. Kendine güvenmek de ne demekse? Eğer, çalışma ve başarma azim ve ümidi ise, inanan onu her zaman yapar. Ama, Allah (c.c.)'a tevekkül etmeyen, ruhundaki boşluğu ne ile dolduracak. Geleceğin getireceğine karşı içinde çırpınıp duran kalbini ne ile yatıştırıp huzur bulacak?. Oysa zafer Allah (c.c.) katındadır ve dilediğine verir. Hiç az orduların, çok orduları yendiği görülmemiş midir?

Peki, ne faydası var tevekkülün? Zafer ve huzur faydası var. Stresi, bunalımı önleme faydası var. Ruh sağlığını koruma faydası var. İki ordudan biri huzurla sabahlar, ibadetle sabahlar, güvenle, moralle savaşa girer, Allah (c.c.)'a teslimiyet ve rızayla girer, aslanlar gibi savaşır. Ölürse de hoş, kalırsa da hoştur. Peki, inanmayanlarda olur mu bu güzellikler? Onların savaşa girip de ruhu sağlıklı çıkanı görülmüş mü?

Yaratan Allah (c.c.), yarattığını en iyi bilendir ve ona tevekkülü emretmektedir: "Bir kere de azmettin mi, artık Allah'a dayan. Muhakkak ki Allah kendine dayanıp güvenenleri sever. (Al-i İmran, 159) "Sen, ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak O ye-

ter." (Furkan, 58) "Kim Allah'a güvenirse O, ona yeter. Allah, emrini yerine getirendir." (Talak, 3)

Amr İbnu'l-As (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Şüphesiz her derede, âdemoğlunun kalbinden bir parça bulunur (yani kalp her şeye karşı bir ilgi duyar). Öyleyse kimin kalbi bütün parçalara ilgi duyarsa, Allah onun hangi vadide helak olacağına hiç aldırmaz. Kim de Allah'a tevekkül ederse, kalbinin her şeye ilgi kurarak dağılmasını önlemek için Allah ona yeter."

Tevekkül, tedbire ters düşmez. Çünkü kul, kendine düşeni yapmakla sorumludur. Hatta ilerde yapacağı işler için "inşaallah" demeye varıncaya kadar tedbirli olacaktır. (Kehf, 23-24)

VEFA

Vefa, hem verilen sözde durma, söz verdiği işleri zamanında yapma, hem de sevgi ve dostluğun gereklerini yerine getirme anlamındadır. "Ahda vefa" birinci şık, "vefasız" ise, ikinci şık için daha çok kullanılır.

Verdiği sözü yerine getirmeyen insanlar, güven bunalımına sebep olurlar. Oysa sosyal hayatımız, güvene dayanır. Güven, sadece ticarette sermaye sayılmaz. İslam'ı tebliğde de bir sermayedir o. Kendisine güvenilmeyen bir idareci, hakim veya hoca düşünün, ne felaket değil mi?

Aynı vefayı Allah (c.c.)'a karşı da göstermeliyiz. Yani O'na kullukta vefasız olmamalıyız. Ana babamıza, akrabalarımıza, hocalarımıza, dostlarımıza karşı da vefalı olmalıyız. Başkalarının vefasızlığından şikayet edenler, acaba kendilerine hiç iğne batırmışlar mıdır? Kendisi için istediğini, başkaları için de istemek erdemdir. Vefa da öyle.

Allah (c.c.) vefa istiyor: "Ahdi de yerine getirin. Çünkü verilen sözde elbette sorumluluk bulunuyor." (İsra, 34) "Bir de anlaşma yaptığınızda Allah'ın ahdini yerine getirin ve pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Allah'ı üzerinize şahid tuttuğunuz halde, nasıl olur da bozarsınız! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızı bilir." (Nahl, 91)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) de vefa ister: "Kıyamet günü, Allah, öncekileri ve sonrakileri birleştirip topladığı zaman her vefasız için, onu tanıtan bir bayrak dikilir ve "Bu falan (oğlu falanın) vefasızlığıdır" denilir." (Buhari, Edeb, 99, Cizye 22, Hiyel 9, Fiten 21; Müslim, Cihad 10, (1735); Ebu Davud; Cihad 162, (2756); Tirmizi, Siyer 28, (1581)) "Dört haslet vardır; kimde bu hasletler bulunursa o kimse halis münafıktır. Kimde de bunlardan biri bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendinde nifaktan bir haslet var demektir: Emanet edilince hiyanet eder, konuşunca yalan söyler, söz verince sözünde durmaz, husûmet edince haddi aşar." (Buhâri, İman 24, Mezâlim 17, Cizye 17; Müslim, İman 106, (58); Ebu Dâvud, sünnet 16, (4688); Tirmizi, İman 14, (2634); Nesâi, İman 20, (8, 116))

İşte bir başka vefa örneği: Hz. Câbir (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Bahreyn'in sadaka malı geldi mi sana şöyle şöyle (avuç avuç) vereceğim" dedi ve üç kere eliyle gösterdi. Bahreyn'in malı gelmezden önce (s.a.v.) vefat etti. Mal Hz. Ebu Bekr'e gelince, bir münadi ile halka şöyle ilanda bulundu: "Kime Resülullah'ın bir vaadi veya bir borcu varsa, bana gelsin!" Câbir der ki: "Ben hemen Hz. Ebu Bekr (r.a.)'e gittim ve Resülullah (s.a.v.) "Bahreyn'in sadaka malı geldimi ben sana şöyle şöyle vereceğim" deyip üç kere iki eliyle işaret yaptığını söyledim. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekr bana derhal verdi. (Buhârî, Hibe 18, Kefâlet 3, Şehâdât 28, Humus 17; Müslim, Fezâil 60, (2314))

KÖTÜ HUYLAR

İyi huyların başında kısa bir açıklama yapılmıştı. Aynısı kötü huylar için de geçerli olduğundan oraya atıfta bulunarak belli başlı kötü huyları kısaca görelim inşaallah.

DİLİ KORUMA

Dil terbiyesi, her müslümanın en öncelikli meselesidir. Belki İslam ahlakının yarısını bu terbiye oluşturur. Çünkü dil kalbin dışa açılan kapısı ve aklın tercümanıdır. Kişi önce onunla anlaşılr. İnsanları Allah (c.c.)'a sevimli kılan, Peygambere komşu eden, cehennemden uzaklaştıran en önemli ahlak, dili kötülüklerden korumaktır. Müslümanın insanlarla alay etmesi, kendisini veya başkalarını ayıplaması, kötü lakapla çağırması, hakkında su-i zan ve tecessüs etmesini, yani gizli kusurlarının peşine düşüp araştırmasını ifade etmesi, gıybet, yani dedikodu yapması, nemime, yani koğuculuk, yani laf getirip götürerek fitne çıkarması, yalan söylemesi, iftira etmesi, sövmesi, beddua etmesi ve lanetlemesi, dilini koruması gereken kötülüklerden sayılarak haram kılınmıştır.

Allah (c.c.) buyuruyor: "Müminler ancak kardeştirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete eresiniz. Ey iman edenler! Bir topluluk diğer bir toplulukla alay etmesin. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki onlar kendilerinden daha iyidirler. Kendi ken-

dinizi ayıplamayın, birbirinizi kötü lakaplarla çağırmayın. İmandan sora fâsıklık ismi ne kötüdür! Kim de tevbe etmezse işte bu kimseler zalimlerdir.

Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerini arkasından gıybet edip çekiştirmesin. Sizden biri, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz. O halde Allah'tan korkun. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.

Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstününüz, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdar olandır." (Hucurat, 10-13)

Alayın, kötü lakap takmanın, ayıplamanın, su-i zannın, kusur araştırmanın, dedikodunun her çeşidi, ister sözlü, ister yazılı, isterse işaretle olsun, haram kılınmıştır. Aslında bunları yapanlar, bu yaptıklarının kişilik bozukluğundan kaynaklandığını ve kendilerini çirkin gösterdiğini bilseler, asla bunları yapmazlardı. Ne var ki , cehaletin gözü kör olsun. Bunlar, kibir, gurur ve kendini beğenmişlik alametleridir. Oysa kişiye kardeşini küçük görmek, şer olarak yeter de artar bile. Ya su-i zan? Yaptığının bilgiyle hiç alakası yok. Bir gün mutlaka gerçek ortaya çıkacak ve kendisi rezil olacaktır.

Elmalılı Hamdi Yazır Hocamızın "Hak Dini Kur'an Dili" isimli güzel eserinde bu ayetlerin tefsirine dair verdiği bilgiler, gerçekten yetkin ve etkin bilgilerdir. Bu konuda oradan bazı ifadeler alacağız. Şimdi bunların bir kısmını sırasıyla kısa da olsa görelim:

ALAY

Alay; sözle, işle, ima ve işaretle, şaka ya da ciddiyetle başkalarının eksiklik ve kusurlarını ortaya koyup eğlenmek, istihza etmek demektir. Alay etmek; hakaret ve horlamak ve gülünecek şekilde ayıp ve kusura dokunmaktır. Bazı işini veya sözünü hikâye ve işaret veya imâ ile yahut lakırdısına veya işine veya herhangi bir kusuruna veya suratına gülmek ile de olur. Başka bir deyişle mümin kardeşine saygı ve hürmet gözü ile bakmayıp derecesinden düşürerek iltifat etmemek ve huzurunda gülünecek şekilde sözle veya hareketle küçültmek ve eğlenmektir.

Bu yasaklamanın sebebi ayetlerde açıkça anlatılmaktadır: Eğlenilen kişi, Allah yanında o eğlenenden daha hayırlı olabilir. Çünkü insanlar yalnız görülebilen halleri bilebilirler, iç yüzünde gizli yönleri bilemezler. Allah yanında tartı tutacak olan ise vicdanların ihlası, kalplerin takvasıdır. İnsanın ilmi ise onun Allah yanındaki tartısını tartmağa, iki kalbin gizli meyillerini ölçmeye yeterli değildir. Onun için kimse dış görünüşe bakıp da gözünün kestiğini horlamaya, eğlenmeye cür'et etmesin, eğer Allah yanında vakarlı, saygılı olan bir şahsa hakaret etmiş olursa nefsine ne büyük zulmetmiş olur.

Âyetin inişi hakkında bir kaç sebep nakledilmiştir. Bunlardan biri de, annemiz Hz. Safiyye binti Huyey Resulullah'a gelmiş ve "Kadınlar bana; "Ey yahudi kızı yahudi!" diye söz atıyorlar," diyerek şikayetlenmişti. Resulullah da: "Sen de niye "Babam Harun, amcam Musa, kocam da Muhammed" demedin?" buyurmuştu."

İnsanların nesi alay konusu olabilir ki? Soyu sopu mu? Irkı mı? Çirkinliği mi? Zekası mı? Fakirliği, garipliği, çaresizliği, hastalığı mı? Bunları seçmek insanın elinde mi? Allah (c.c.) öyle yaratmışsa, sen kiminle eğleniyorsun? Yarattığını beğenmemek, Yaratana dokunmaz

mı? Atalar "aba altında er yatar" demişler, "her gördüğünü Hızır, her geceyi kadir bil" demişler. Şeker şerbet yesinler, ne de güzel demişler!

AYIPLAMA

Ayette geçen "lemz", dil ile yaralamak, ayıplamak, kötülemek ve yermektir. Burada iki mânâ vardır ki ikisi de doğrudur: Birincisi, müminlerin hepsi bir nefis gibi olduklarından bir mümini ayıplayan aslında kendisini ayıplamış olur. Müminler birbirlerinin aynası oduğundan, aynaya bakan kendisini görür. İkincisi de ayıplanacak birşey yaparak başkalarınca ayıplanan kimse, sebep olduğu için, aslında kendi nefsini ayıplamış olur. Birinciye göre mânâ: Müminleri ayıplamayın, kötüleme ve yerme yapmayın, zira kendi nefsinizi ayıplamış olursunuz. İkinciye göre mânâ: Bir mümini, eğlenmek gibi ayıplanacak, kendinize leke olacak şeyler yapmayın ki kendinizi ayıplamış, lekelemiş olmayasınız demektir. birinci mânâ kardeşlik noktasından daha samimi, ikinci mânâ izzet-i nefis, şeref açısından daha temiz ve güzeldir.

KÖTÜ LAKAP TAKMA

Lakap, övmeye veya kötülemeye işaret eden isim veya vasıftır. Kötülüğe işaret eden lâkaplar çirkin lâkaplardır.

Ayette geçen "nebz", örfte kötü lâkap takmak mânâsına olduğu için burada yasaklanan lâkaplar, kötü lâkaplardır. Yoksa karşıdakinin haliyle uygun olarak övgü ve saygıyı ifade eden güzel lâkaplarla anmak yasak değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.)'den rivayet edilmiştir ki: "Müminin mümin kardeşi üzerindeki haklarından birisi de, onu en sevdiği ismiyle çağırmasıdır." Onun için künye koymak sünnetten ve güzel hareketlerdendir. Hz. Ömer (r. a) "Künyeleri yayın, çünkü uyarıcıdır." demiştir. Bilindiği gibi Hz. Ebu Bekir, "Atîk" ve "Sıddîk," Hz. Ömer "Fâruk," Hz. Osman "zinnureyn", Hz. Ali "Ebu Turab", Hz. Hamza

"Esedullah," Halid b. Velid "Seyfullah" lâkaplarıyla lâkaplanmışlardır. Hatta bilinen sahabilerin çoğu hep lâkap ve künyeleriyle anıldıklarından özel isimleri sanki bilinmez olmuştur. Mesela Hz. Ebu Bekir veya Ebu Hüreyre'nin adını sorsak acaba kaç kişi bilir?

Fakat kötü lakap takılmamalıdır. Bir mümini, gücendirmesi ve ayıplaması düşünülen lâkaplarla çağırmak, müminler arasında yapılmamalıdır. İman ettikten sonra "fâsık" adını almak ne fena bir isimdir! Yani imandan sonra bu yasaklanan alay etmeyi, ayıplamayı veya kötü lâkap takmayı işleyenler, fısk yapmış ve böylece kendilerine fâsıklığı uygun görmüş olurlar. Halbuki imandan sonra fâsıklık yaparak fısk ile anılmak ne çirkin bir isim ve anılmadır. Bundan dolayı bir mümin bunu ne kendine, ne de kardeşlerine uygun görmemelidir. Her kim şu yasaklanan şeyleri yapar da tevbe etmezse, işte onlar zalimlerdir. Çünkü itaat yerine isyanı koyarak zulmetmiş, "fasık" adını alarak kendini azaba layık kılıp nefsine yazık eylemiştir.

SU-İ ZAN

Zan, bir şey hakkında kesin karar verememe, sanma, farzetme, tahmin etme, ihtimale göre hüküm verme, şek ve şüpheye denir. Zan ahlak açısından ikiye ayrılır: 1. Hüsnüzan. 2. Sûizan. Ama hüküm açısından da vacip, mübah ve haram olmak üzere üçe ayrılır. Buna göre zannın hepsi günah ve vebal değildir. Allah'a ve müminlere güzel zan gibi vacip olanı da vardır. Nitekim Allah Teala Kur'an'da: "Erkek ve kadın müminlerin bu iftirayı işittiklerinde kendi vicdanları ile iyi zanda bulunup da: "Bu, apaçık bir iftiradır" demeleri gerekmez miydi?" (Nur, 12) buyurmuştur. Bir kudsiî hadis'te de "Ben kulumun bana zannı yanındayım." diye bildirmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v.) de: "Her biriniz Allah'a iyi zanda bulunarak ölsün." ve "İyi ve güzel zan,

imandandır." buyurmuştur. Sonra çarşı-pazar işlerinde, geçime ait hususlarda olduğu gibi mübah olan zanlar da vardır. Ancak zannın bir kısmı da haramdır. Çünkü Zan, ihtimal üzere bir hüküm olduğundan haliyle bir kısmı hakka hiç isabet etmez. Etmeyince de başkasının hakkında o şekilde aleyhine hüküm bühtan ve iftirâ olur. Bu ise haramdır, günahtır. Zannın bazısı günah ve vebal olunca, böyle bir vebal ve zarara düşmemek için tedbirli ve ihtiyatlı davranarak onun bir çoğundan sakınmak gerekir. Yasaklanan çirkinliklerin bir çoğu böyle kötü zanlardan ortaya çıkar. Sonuçta şeksiz şüphesiz, kesin olarak inanmak vacip olan dînî konularda zan haram olduğu gibi, Allah'a ve iyi kimselere karşı kötü zan dahi haramdır. Peygamberimiz (s.a.v.) buyurmuştur ki: "Allah Teâlâ müslümana kanını ve ırzını, bir de kendisine kötü zanda bulunulmasını haram kılmıştır."

TECESSÜS

Müslümanların gizi işledikleri günahları, kendileri ile Allah (c.c.) arasındadır. Aslında haya Allah'a karşı olmalı ve hiç günah işlememeli ama, gizlemenin sebebi olan insanlardan utanma da, hiç yoktan iyidir. Böylece kötülükler kişisel kalır, yayılmaz, başkaları da ondan örnek ya da cesaret alamaz. İstenmeden görülen, duyulan böylesi gizli yapılmış ayıp ve günahlara karşı tavır da, onların üstünü örtme ve gizleme olmalıdır. Çünkü onlar açığa çıkarılırsa, artık haya perdesi yırtılan insanlar, çirkin işleri açıktan işlemeğe başlarlar. İyi mi olur? Asla! Yapılacak işi Resülullah (s.a.v.) anlatıyor: "Bir kul dünyada birisinin ayıbını örterse, Allah da Kıyamet günü onun ayıplarını örter." (Müslim, Birr 72, (2590))

Bakınız tecessüs, yani gizli kusurları araştırma hakkında sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) nasıl şiddetli bir üslup kullanıyor: Hz. Abdul-

lah İbnu Ömer (r.a.) anlatıyor: "Bir gün Resülullah (s.a.v.) minbere çıkıp yüksek sesle şöyle bağırdı: "Ey diliyle müslüman olup da kalbine iman girmemiş olan münafıklar! Müslümanlara eza vermeyin, onları kınamayın, kusurlarını araştırmayın. Zira kim, müslüman kardeşinin kusurunu araştırırsa, Allah da kendisinin kusurlarını araştırır. Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu, evinin içinde bile olsa rezil ve rüsvay eder." (Tirmizi, Birr 85, (2033))

GIYBET

Gıybet, yani dedikodu, bir kimsenin arkasından duyarsa hoşlanmayacağı bir şey söylemektir. Hz. Peygamber (s.a.v.) : "Bilir misiniz gıybet nedir?" diye sordu. "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. "Kardeşini, hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır." buyurdu. "Ya söylediğim şey kardeşimde varsa?" denildi. "Eğer söylediğin onda varsa gıybet etmiş olursun. Eğer onda yoksa o vakit ona iftira etmiş olursun." buyurdu. (Ebu Davud, Edeb 40, (4874); Tirmizi, Birr 23, (1935); Müslim, Birr 70, (2589).

Bir adam, kardeşinin günah ve kusurlarını, ona özen gösterdiği için söylerse o gıybet olmaz. Gıybet ancak öfke şekliyle ve sövme kastedilerek anmaktır denmiştir. Bundan dolayı kötülüğü gidermek için, fetva almak, şerrinden korunmak, veya 'topal" demek gibi tarif etmek için olursa gıybet olmaz. Bunun gibi, işlediği fıskı, zulmü kendisi açıklayan bir kimse olur da onun fıskını, zulmünü anarsa yine gıybet olmaz. Lâkin başka bir ayıbını zikrederse gıybet olur.

Gıybet de çesit çeşittir. Gıybet edip "ben gıybet etmiyorum, onda olanı söylüyorum," demek, fakih Ebulleys'in Tenbih'te dediği gibi kesin olan haramı helal saymak olduğu için küfürdür. Eğer gıybet edip de gıybeti, gıybet edilen kimseye ulaşmışsa, bu günahtır, helalleşmedikçe

tevbe etse de tamam olmaz. Çünkü eziyet etmiş, kul hakkı oluşmuştur. Ulaşmamışsa o kimseden helallik dilemeğe gerek yoktur, tevbe etmeli ve benzer meclislerde onu, yerdiğine karşılık övmelidir denmiştir.

Ayetin iniş sebebi olarak şu olay anlatılır: Selmân-i Fârisî (r.a.) sahabeden iki kimseye hizmet eder, yemeklerini yapardı. Bir gün işinden uyuya kalmıştı. Bunun üzerine bir katık istemek için onu Peygamber'e gönderdiler, peygamberin yemeğine de Üsâme (r.a.) bakıyordu, "yanımda bir şey yok" dedi, Selman da gidip haber verdi. O iki zat aralarında Selman hakkında "Biz onu taşkın bir kuyuya göndersek suyu çekilir." demişlerdi. Sonra bu iki zat Resulullah'ın huzuruna vardıklarında Resulullah "Niye ben sizin ağızlarınızda et yeşilliği görüyorum?" buyurdu, "et yemedik" dediler, "Her halde siz gıybet etmişsiniz." Buyurdu. Olay üzerine bu âyet inmiştir. (Bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır) Gıybetin günahı ne kadar büyüktür!. Ayet ne diyordu ona? Ölü kardeşinin etini yemek. Yani mezardan ölü kardeşini çıkarıyor, kokmuş, belki de kurtlanmış etini iştahla yiyorsun…Sormazlar mı O'na: "Sen nasıl bir canavarsın öyle…Sen böyle yapmakla toplumdaki kardeşliği, birlik ve beraberliği yiyorsun, farkında mısın? Sen, Moğol musun, haçlı mı? İslam toplumundan ne istiyorsun sen utanmaz adam!"…İşte peygamber diliyle yaptığı ve göreceği karşılığı: Hz. Enes (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Mirac gecesinde, bakır tırnakları olan bir kavme uğradım. Bunlarla yüzlerini ve göğüslerini tırmalıyorlardı. "Ey Cebrail! Bunlar da kim?" diye sordum. "Bunlar," dedi, "insanların etlerini yiyenler, ırzlarını ve şereflerini ayak altına alanlardır." (Ebu Davud, Edeb 40, (4878, 4879))

NEMİME

Nemime'ye Türkçede "koğuculuk" derler. Bir kimsenin arkasından konuşulan hoşa gitmeyen sözleri ona ulaştırmaktır. Günahtır,

ayıptır, ahlaksızlıktır. Fitne ve fesat kaynağıdır. Allah buyurur: "Diliyle iğneleyen, kovuculuk eden, iyiliği daima önleyen, aşırı giden, suç işleyen, çok yemin eden alçak zorbaya, bütün bunlar dışında bir de soysuzlukla damgalanmış kimseye, mal ve oğulları vardır diye aldırış etmeyesin." (Kalem, 10-14)

Resulullah (s.a.v.) Efendimiz"Koğuculuk yapan, cennete giremez." buyurmuştur. (Buhari, Edeb, 50; Müslim, İman, 169 (105) vd)

Böyle bir haber kendine ulaşmış olan, acele karar vermemeli, şu ayeti hatırlamalıdır:" Ey inananlar! Eğer yoldan çıkmışın biri size bir haber getirirse, onun iç yüzünü araştırın, yoksa bilmeden bir millete fenalık edersiniz de sonra ettiğinize pişman olursunuz." (Hucurat, 6)

Ayrıca o nemimeci ahlaksıza da nasihat etmeli, sözün peşine düşmemeli, fitneyi orada boğmalıdır.

YALAN

Yalan, bilinenin zıddını söylemektir ve şiddtlt haram kılınmıştır. Siyasi, idari, hukuki, iktisadi, eğitim ve ailevi alanlarda, yani toplumun tüm kesimlerinde itimadı sarsan, güven bunalımına sebep olan yalancılık kadar İslam'ın çirkin gördüğü bir başka huy yoktur. Nitekim sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) bu konuda kesin konuşmuştur: Safvân İbnu Süleym (r.a.) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! dedik, mü'min korkak olur mu?" "Evet!" buyurdular. "Pekiyi cimri olur mu?" dedik, yine: "Evet!" buyurdular. Biz yine: "Pekiyi yalancı olur mu?" diye sorduk. Bu sefer: "Hayır!" buyurdular." (Muvatta, Kelâm 19, (2, 990))

Hele de yalan yere şahitlik yapmak, mülkün . temeli olan adaleti sarsmaktır. Oysa Allah (c.c.) bakınız neyi emrediyor: "Ey iman edenler! Adaleti ayakta tutan ve kendiniz, ana-babanız ve yakın akrabanız aleyhine de olsa, yalnız Allah için şahitlik eden kimseler olu-

nuz. Zira zengin de olsa, fakir de olsa, Allah ikisine de (sizden) daha yakındır. Nefsinizin arzusuna uyarak adaletten uzaklaşmayın. Eğer şahitlik ederken dilinizi eğer, bükerseniz veya çekinirseniz, şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (Nisa, 135) "Ve onlar ki, yalan şahitlik etmezler, boş bir şeye rastladıkları zaman vakar ile oradan geçip giderler." (Furkan, 72)

İnsanlar değişik sebeplerle yalan söylerler. Ama bazılarının sebebi, yalan kadar âdîdir: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Yazıklar olsun o kimseye ki, insanları güldürmek için konuşur ve yalan söylerler! Yazık ona, yazık ona!" (Ebu Davud, Edeb 88, (4990); Tirmizi, Zühd 10, (2316))

Yalan bazıları için caiz olabilir. Resûlullah (s.a.v.) konuyla ilgili olarak buyurdular ki: "Ey insanlar! Pervanenin ateşe atılması gibi sizi yalanın peşine düşmeye sevkeden şey nedir? Halbuki, üç yer hariç yalanın her çeşidi âdemoğluna haramdır: Bu üç yere gelince:

1. Erkeğin, rızasını sağlamak için hanımına yalanı,

2. Harpte söylenecek yalan. Çünkü harp bir hileden ibarettir.

3. İki müslümanın arasında sulhü sağlamak kasdıyla söylenen yalan." (Tirmizi, Birr 26, (1940))

Bunların arasına can, mal veya namusunu kurtarmak zorunda kalmış mazlumları da katabiliriz.

Yalancının mumu yatsıya kadar yanacağı için, geçici kurtulmalara aldanıp da kalıcı ve ebedi olan hayattan mahrum olmamalı, özellikle çocukları doğruluk esası üzere yetiştirmeliyiz. Abdullah İbnu Amir (r.a.) anlatıyor: "Bir gün, Resûlullah (s.a.v.) evimizde otururken, annem beni çağırdı ve: "Hele bir gel sana ne vereceğim!" dedi. Aleyhissalatu vesselam anneme: "Çocuğa ne vermek istemiştin?" diye sordu. "Ona bir hurma vermek istemiştim" deyince, Aleyhissalatu vesselam:

"Dikkat et! Eğer ona bir şey vermeyecek olursan, üzerine bir yalan yazılacak!" buyurdular." (Ebu Davud, Edeb 88, (4991))

İFTİRA

İftira, birisine yapmadığı bir kötülüğü atmak, işlemediği bir suçu ona isnat etmektir. Bühtan da denilen iftira için, "kara çalma" gibi hoş bir deyimimz vardır. Başta namusa olmak üzere iftiranın her çeşidi zararlıdır ve çok günahtır, ayıptır, iğrençtir.. İşte ayetler : " Kim bir hata veya bir günah işler de sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, muhakkak iftira etmiş ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."(Nisa, 297) "Namuslu, kötülüklerden habersiz mümin kadınlara zina isnadında bulunanlar, dünya ve ahirette lanetlenmişlerdir. Onlar için çok büyük bir azab vardır." (Nur, 23)

İftiranın acısı zor gider. Çünkü "çamur at, tutmazsa izi kalır." sözü boşuna değildir. Bir kere iftiraya uğrayanın yara alan şeref ve haysiyeti, kolay kolay iyileşmez.

SÖVMEK

Sövmek, bir insanın şahsiyet ve şöhretini yaralayacak bir şekilde, çirkin ve kaba sözleri açık olarak söylemektir. Terbiyeli insanların ağzında çirkin kelimeler olamıyacağı için, onlar hak edene bile misliyle mukabelede bulunamazlar. Nerde kaldı kendileri başlatalar veya haddi aşalar?! Resulullah(s.a.v.) Efendimiz:"Müslümana sövmek fasıklıktır, savaş ise küfürdür." Buyurmuşlardır. (Müslim, İman, 116) "Bir kimse diğer bir kimseyi fıskla veya küfürle itham etmesin. Aksi taktirde, itham edilen arkadaşında bunlar yoksa, kelime kendine dönderilir." (Buhârî, Edeb 44)

"Sövüşen iki kişinin söylediklerinin vebali, mazlum olan tecavüzde bulunmadıkça başlayana aittir." (Müslim, Birr 68, (2587); Ebu Dâvud, Edeb 47, (4894); Tirmizî, Birr 51, (1982))

LANET ETMEK

Lanet, Allah (c.c.)'ın rahmetinden kovulmayı ifade eder. Peki mel'un, O kabul etmedikten sonra, kime gidebilir? Lanet, gerçekten büyük bir şeydir. Onun için dilimizi bu kelimeye alıştırıp olur olmaz şeylerden dolayı ne bir insana, ne de başka bir yaratığa lanet etmememiz gerekir. Resülullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Mü'min ne ta'n edici, ne lanet edici, ne kaba ve çirkin sözlü, ne de hayasızdır." (Tirmizî, Birr 48, (1978))

"Lâneti çok yapanlar Kıyamet günü şefaatçi olamazlar, şehid de olamazlar." (Müslim, Birr 85, (2598); Ebu Dâvud, Edeb 53, (4907))

"Birbirinize, Allah'ın laneti, Allah'ın gadabı ve cehennem temennisiyle bedduada bulunmayın." (Ebu Dâvud, Edeb 53, (4906); Tirmizî, Birr 48, (1977))

Hz. Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.)'a: "Ey Allah'ın Resülü! Müşriklere beddua et, onları lânetle!" denilmişti. Şu cevabı verdi: "Ben rahmet olarak gönderildim, lanetleyici olarak değil!" (Müslim, Birr 87, (2597))

İmrân İbnu Husayn (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) bir seferdeydi. Ensârdan bir kadın devesinin üzerinde giderken yüksek sesle devesine lânet okudu. Bunu işiten (s.a.v.): "Devenin üzerindeki eşyaları alın ve deveyi salıverin, zira artık o lânetlenmiştir" buyurdular."

İmrân (r.a.) der ki: "Sanki ben deveyi insanlar arasında yürürken görür gibiyim, kimse ona dokunmuyordu." (Müslim, Birr 80, (2595); Ebu Dâvud, Cihad 55, (2561))

Beddua'da çirkin bir huydur. Her bedduadan, edene de bir pay ayrılır. Akıllı ve ahlaklı kişiler, dillerini başkalarına sövme, lanet etme ve beddua ile meşgul etmezler.

Sonuçta diyebiliriz ki, dil terbiyesi çok önemlidir. Bunun farkına varanlar, dillerinden baklayı asla çıkarmazlar. "Ya hayır konuşur, ya da susarlar." (Buhari, Edeb, 31) Çünkü "her işittiğini söylemek, kişiye günah olarak yeter." (Ebu Davud, Edeb, 80) Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) az konuşur, uzun uzun sükut ederdi. Her organın dilden korktuklarını bilirdi. Çünkü dil doğru olmazsa, onların doğruluğu para etmezdi.

Bütün bunlardan anlaşılan, bırakın yalan, dolan, gıybet, nemime, iftira, küfür ve ayıp şeyler konuşmayı, kaba ve kırıcı konuşmayı, hatta lağv ve malayaniden, yani dine veya dünyaya yararı olmayan boş sözlerden, işlerden, hatta düşüncelerden bile kaçmamız, özellikle dilimizi korumamız gerekir. Ancak böyle olabilirsek, kurtulabilen kullardan olabiliriz. (Bkz. Mü'minun, 3) Allah (c.c.), sevdiği ve övdüğü kullarını sayarken şöyle der: "O çok merhametli Allah'ın has kulları onlardır ki, yeryüzünde tevazu ile yürürler ve cahil kimseler kendilerine laf attığı zaman (incitmeksizin) "selam" der geçerler." (Furkan, 63) Boşuna dememişler "söz gümüşse sükut altındır" diye. Konuyla ilgili birkaç hadisi hatırlatalım: "Ademoğlu sabaha erdi mi, bütün azaları, dile temenna edip: "Bizim hakkımızda Allah'tan kork. Zira biz sana tabiyiz. Sen istikamette olursan biz de istikâmette oluruz, sen sapıtırsan biz de sapıtırız!" derler." (Tirmizi, Zühd 61, (2409))

Süfyan İbnu Abdillah (r.a.) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, uyacağım bir amel tavsiye et bana!" Şu cevabı verdi: "Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!" "Ey Allah'ın Resûlü" dedim tekrar. "Benim hakkımda en çok korktuğunuz şey nedir?" Eliyle dilini tutup: "İşte şu!" buyurdu." (Tirmizi Zühd 61, (2412))

"Ademoğlu'nun, emr-i bi'l-ma'ruf veya nehy-i ani'l-münker veya Allah Teâla hazretlerine zikir hariç bütün sözleri lehine değil, aleyhinedir." (Tirmizi, Zühd 63, (2414))

"Ben, haklı bile olsa münâkaşayı terkeden kimseye cennetin kenarında bir köşkü garanti ediyorum. Şaka bile olsa yalanı terkedene de Cennetin ortasında bir köşkü, ahlakı güzel olana da Cennetin en üstünde bir köşkü garanti ediyorum." (Ebu Davud, Edeb 7, (4800))

"Allah'ın zikri dışında kelamı çok yapmayın. Zira, Allah'ın zikri dışında çok kelam, kalbe katılık verir. Şunu bilin ki, insanların Allah'a en uzak olanı, kalbi katı olanlardır."(Tirmizi, Zühd 62, (2413))

ALDATMA

Aldatma, (hîle) kelimesi esasında bir gizlilik mânâsını içerir. Başkasına karşı görünüşte iyilik ve doğruluk düşündüren bir işi açıklarken, aslında içinden ona zarar verecek bir şeyi geçirmektedir. Aldatma, yani hile, imanda olursa ona "nifak" derler. Zavallı münafıklar bakın ne diyorlar: "İnsanlardan öyleleri de vardır ki, inanmadıkları halde, "Allah'a ve ahiret gününe inandık." derler. Allah'ı ve müminleri aldatmaya çalışırlar. Halbuki sırf kendilerini aldatırlar da farkına varmazlar. Kalplerinde hastalık vardır. Allah da onların hastalığını arttırmıştır. Yalan söylemelerine karşılık onlara elem verici bir azab vardır." (Bakara, 8-10)

Aslında her hile ve aldatmada bir parça inkar vardır. Allah (c.c.)'ın görmesini, bilmesini ve ahirette diriltерek hesaba çekmesini inkar yani. Eğer "bu biraz ağır kaçtı" denilirse, o zaman da şu söylenebilir; "her hile yapanda biraz veya bir hayli akılsızlık, şuursuzluk vardır." Hile yapan, başkasını kandırarak malına el koyduğu için, zalimdir de. Nitekim, sevgili Peygamberimizin yaş buğdayı alta getiren

satıcıyla olan hikayesi malumdur: Ebu'l Hamra (r.a.) anlatıyor: "Resulullah (s.a.v.)ı, yanında bir kap içinde bir miktar zahire satan bir adamın yakınlarından geçtiğini gördüm. Mübarek elini kabın içine sokup kontrol ettikten sonra adama: "Sen hile yapmışa benziyorsun. Bize hile yapan bizden değildir" buyurdu." (Müslim, İman, 164; Ebu Davud, Büyu', 50)

İnce ayar bir aldatma da, mahkemede delillerini iyi anlatmak ve güzel konuşmakla, haksız olduğunu bile bile haklı olmaya çalışmaktır. Onlar hakkında bakın ne buyuruyor sevgili Peygamberimiz(s.a.v.): "Ben de sizin gibi bir insanım. Siz dâvalarınızın halli için bana geliyorsunuz. Bazınızın isbat yönüyle, diğer bazısından daha ikna edici olması, böylece benim de işittiğime dayanarak onun lehine hükmetmem mümkündür. Kimin lehine, kardeşinin hakkından bir şey hükmetmişsem bilsin ki, onun için cehennemden bir ateş parçası kesmiş oluyorum." (Buhari, Şehâdât 27, Mezâlim 16, Hiyel 9, Ahkâm 20, 29, 31; Müslim, Akdiye 5, (1713); Muvatta, Akdiye 1, (2, 719); Ebu Dâvud, Akdiye 7, (3583, 3584); Tirmizi, Ahkam 11, (1339); Nesâi, Kudat 13, (8, 233))

Hilenin caiz olduğu yerler, düşmanla savaşılan harp meydanlarıdır. Irz ve namusu, hak ve hukuku korumak için, başka çare yoksa hile yapılabilir. Tabiî ki bu durumda yalan da söylenebilir. Hendek savaşında bir müslümanın yaptığı şahane bir hile, kafirleri paramparça etmişti. "Harp hiledir" hadisi de bu hadise üzerine orada söylenmiştir.

BAŞA KAKMA

Minnet de denilen başa kakma, yapılan iyilikleri söz veya davranışlarla açıklayarak iyilik yapılanı utandırma ve üzmedir. Bazen de yapılan iyiliklere karşılık hürmet ve hizmet bekleme şeklinde olur.

Akıl ve iz'an işi değildir tabi. Böylesi insanlar yüzünden şair: "Geçme minnet köprüsünden ko aparsın su seni" demiştir.

"Talepte zillet vardır" sözü ne kadar doğrudur. Şair bu yüzden Allah (c.c.)'a yalvarır:

"Kadir Mevlam senden bir dileğim var;

Beni muhanete muhtac eyleme."

Başa kakma sadakayı iptal ettiği gibi, ayrıca eziyet günahı da yükler yapanın boynuna. İşte ayet-i kerime:"Allah yolunda mallarını infak eden, sonra verdiklerinin arkasından başa kakmayı, gönül incitmeyi uygun görmeyen kimselerin Rableri yanında mükafatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur ve onlar, üzülmeyeceklerdir de. Bir tatlı dil ve kusurları bağışlama, arkasından eziyet verecek ve gönül kıracak bir sadakadan daha hayırlıdır. Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, halimdir, yumuşak davranır. Müslümanlar da gerek sadaka verirken, iyilik ve ikram yaparken veya hizmet ederken, gerekse bunları yaptıktan sonra, Tüce Yaratıcımızın bu ahlakıyla ahlaklanmalıdır. Allah'ın isim, sıfat ve fiillerini okurken, "bundan bana ne düşer, buna göre ben nasıl olmalıyım" diye düşünmemiz gerekir. Allah teala buyurur: "Mallarını Allah yolunda harcayıp da arkasından başa kakmayan, fakirlerin gönlünü kırmayan kimseler var ya, onların Allah katında has mükâfatları vardır. Onlar için korku yoktur, üzüntü de çekmeyeceklerdir. Güzel söz ve bağışlama, arkasından incitme gelen sadakadan daha iyidir. Allah zengindir, acelesi de yoktur. Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki, sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar.

Allah, kâfirleri doğru yola iletmez." (Bakara, 262-264) Hz. Ebu Zerr (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.): "Üç kişi vardır, Kıyamet gününde Allah onlara ne konuşur, ne nazar eder, ne de günahlardan arındırır, onlar için elim bir azab vardır!" buyurdu ve bunu üç kere de tekrar etti. Ben: "Ey Allah'ın Resûlü! Öyleyse onlar büyük zarara ve hüsrana uğramışlardır. Kimdir bunlar?" dedim. Şöyle saydılar: "Elbisesini kibirle, yerlere kadar salıp süründüren, yaptığı iyiliği başa kakan, malını yalan yeminlerle reklam eden kimseler!" (Müslim, İman 171, (106); Ebu Dâvud, Libas 28, (4087, 4088); Tirmizî, Büyû' 5, (1211); Nesâî, Büyû' 5, (7, 245))

DİLENCİLİK

Yukarda, Sevgili Peygamberimiz(s.a.v.) çalışmanın faziletini anlatan bir çok hadislerinde, herkesi elinin emeğini yemeğe çağırmış, (Buhari, Buyu', 15), nasırlı elleri övmüş, değişik meslek guruplarının faziletini açıklamış, (Mesela bkz. Tirmizi, Buyu', 4), dilençiliği yasaklamış, acizlikten ve tenbellikten Allah (c.c.)'a sığınmıştır. (Buhari, Daavat, 38, 40, 42, Cihad, 25;Müslim, Zikir, 52(2706); vd). Böyle birine ip alıp dağdan odun getirerek satmasını tavsiye ederek pratik çözümler getirmiş ve sonucunu gözetlemiştir. (Buhari, Zekat, 50, Buyu', 15; Müslim, Zekat, 106-107)" demiştik. Gerçekten de dilençilik, insanın şeref ve haysiyetini zedeleyen, kişiliğini yok eden çok çok çirkin bir iştir. Ancak zaruret halinda caiz olabilecek bir haramdır. Bu da yirmi dört saat aç kalma, bir şahsa veya cemaata kefil olup da ödeyemeyeceği kadar borçlanma, bütün malını bir felakette kaybatma ve benzeri hallerdir.

Sevgili Peygamberimiz(s.a.v.)in konu ile ilgili bazı hadislerini belirtelim: "Sizden biri dilenmeye devam ettiği takdirde yüzünde bir

parça et kalmamış halde Allah'a kavuşur." (Buhari, Zekât 52; Müslim, Zekât 103, (1040); Nesâi, Zekât 83, (5, 94))

"İstemeler bir nevi cırmalamalardır. Kişi onlarla yüzünü cırmalamış olur. Öyle ise, dileyen hayasını koruyup yüz suyunu devam ettirsin, dileyen de bunu terketsin. Şu var ki kişi, zaruri olan şeyleri iktidar sahibinden istemelidir." (Ebu Davud, Zekat 26, (1639); Tirmizi, Zekat 38, (681); Nesai, Zekat 92, (5, 100))

Âiz İbnu Amr (r.a.) anlatıyor: "Bir adam Resûlullah (s.a.v.)dan bir şeyler istedi. (s.a.v.) da verdi. Adam dönmek üzere ayağını kapının eşiğine basar basmaz, (s.a.v.): "Dilenmede olan kötülükleri bilseydiniz kimse kimseye birşey istemek için asla gitmezdi!" buyurdular." (Nesâi, Zekat 83, (5, 94, 95))

"Kişinin iplerini alıp dağa gitmesi, oradan sırtında bir deste odun getirip satması, onun için, insanlara gidip dilenmesinden daha hayırlıdır. İnsanlar istediğini verseler de vermeseler de." (Buhari, Zekât 50, Büyü' 15)

"Kim malını artırmak için insanlardan dilenirse, o mutlak surette ateş talep etmiş olur. Öyleyse ister azla yetinsin isterse çoğaltmayı istesin, artık kendisi bilir!" (Müslim, Zekât 105, (1041))

Kabîsa İbnu Muhârik (r.a.) anlatıyor: "Sulh için başkasının diyet borcunu ödemeyi kabullenmiştim. Bu hususta yardım istemek için Resûlullah (s.a.v.)ı aradım ve karşılaştık. Meseleyi açınca: "Bekle, bize sadaka malı gelecek. O zaman ondan sana da verilmesini emrederim" buyurdular. Sonra da: "ey Kabisa! İstemek, üç kişi dışında hiç kimseye helal olmaz: Sulh diyeti kabullenen kimse. Buna, gereken miktarı buluncaya kadar, istemesi helaldir. Ama o miktara ulaşınca, artık istemez. Afete uğrayıp malını kaybeden kimse. Buna da maişetini temin edecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir.

Fakirliğe uğrayan adam. Eğer kavminden üç kişi, "Falancaya fakir düştü" diye ittifak ederlerse, geçimine yetecek miktarı elde edinceye kadar istemesi helaldir. Bunlar dışında istemek, ey Kabîsa haramdır." (Müslim, Zekât 109, (1044); Ebu Davud, Zekat 26, (1640); Nesai, Zekat 86, (5, 96, 97))

HASED

Hased, başkasının sahip olduğu maddi manevi nimetleri çekemeyip onları kıskanmak, günülemek, yok olmalarını istemektir. Bu istek, çoğu zaman fiiliyata dökülerek zararlara sebep olur. Bu da kavgalara, katliamlara kadar gidebilir.

Gerçekten hased, bir çok kötülüğün kaynağıdır. Onun için Allah (c.c.) ondan kendisine sığınmamızı istemiştir: "De ki: "Ben, ağaran sabahın Rabbine sığınırım, Yarattığı şeylerin şerrinden. Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden. Ve düğümlere üfleyen büyücülerin şerrinden. Ve hased ettiği zaman hasetçinin şerrinden."(Felak, 1-5) "Bir hak sahibinin nail olmuş bulunduğu bir nimetten kalben acı duyup da onu çekememek, yok olmasını temenni etmek hased ve zulümdür. Fakat bu eyleme dönüşmeden içinde kaldığı sürece hased edene zararı olursa da başkasına dokunmaz. Amma düşünceden eyleme çıkarılmak istenip de o nimeti bir şeyler yaparak yok etmeye çalıştığı zaman fiilen zulüm ve azgınlık olan hased olmuş olur ki, o zaman onun şerrinden Allah'a sığınmak lazım gelir. O artık hiçbir hak ve insaf tanımaz, mümkün olabilen her türlü kötülük ve hileye baş vurur, her türlü sihirbazlığı göze alır, fırsat bulabildiği kadar düğümlere üfürdükçe üfürür, olanların hepsini de şerrine âlet etmeye çalışır." (Bkz. Elmalılı Hamdi Yazır, Felak Suresi Tefsiri))

Eğer nimetlerin başkasından kaybolmasını istememekle beraber, kendisine de onun gibisini veya daha iyisini isterse, o haset değil, gıbtadır, imrenmektir. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.) buyurur: "Şu iki kişi dışında hiç kimseye gıbta etmek caiz değildir: Biri, Allah in kendisine verdiği hikmetle hükmeden ve bunu başkasına da öğreten ilim ve hikmet sahibi kimse. Diğeri de Allah'ın kendisine verdiği malı hak yolda sarfeden varlıklı kimse." (Buhârî, İlm 15, Zekât 5 Ahkâm 3, İ'tisam 13; Müslim, Salâtu'l-Müsâ irin 268, (816))

"Hasedden kaçının. Çünkü o, ateşin odunu -râvi dedi ki: veya kuru otu- yiyip tükettiği gibi, bütün hayırları yer tüketir." (Ebu Dâvud, Edeb 52, (4903)) "Size geçmiş ümmetlerin hastalığı sirayet etti: Bu, hased ve buğzdur. Bu kazıyıcıdır. Bilesiniz ki; kazıyıcı derken saçı kazıyıcı demiyorum. O dini kazıyıcıdır. Nefsimi kudret elinde tutan Zât-ı Zülcelâl'e yemin ederim ki, sizler iman etmedikçe cennete giremezsiniz. Birbirinizi sevmedikçe de iman etmiş olamazsınız. Birbirinizi sevmeye yardımcı olacak bir şeyi size haber vereyim mi: Aranızda selâmı yaygınlaştırın." (Tiırmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 57, (2512)) "Hased (çekememezlik) hayırları yer bitirir, tıpkı ateşin odunu yeyip tükettiği gibi. Sadaka hataları söndürür, tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi. Namaz, mü'minin nürudur. Oruç ateşe karşı perdedir." (İbn Mace, Zühd, 22)

HIRS

Hırs, aşırı istek ve açgözlülük anlamına gelir. Buna göre hırs, dünyanın mal, makam, iktidar, şan, şöhret ve riyasetini aşırı derecede istemektir.

İnsan dünyada yaşıyor ve mala mülke ihtiyacı var ama, onu kazanırken de, harcarken de dinin kurallarına uymalıdır. Ancak böyle

yaparsa ondan yararlanabilir. Aksi takdirde kendini, şerefiyle, haysiyetiyle, hatta mal dahil her şeyi ile kaybedebilir.

Para pul sevdasına haris olanlar, bir de başkalarının haklarına tecavüze başladılar mı, artık bu sömürgeci arzunun nasıl kavgalara, savaşlara sebep olduğunu yaşayarak görürsünüz.

Makam ve iktidar hırsı da böyledir. Daha yükseklere çıkamazlarsa geberereceklerini sanan bu zavallılar ne din, ne dostluk tanımaz, her şeyi istismar ederler. Kendilerine o imkanı kazandırabileceklerine inandıkları şahıslara, şeref, haysiyet ve izzeti bir yana atarak, dalkavukluk yapar, hatta kul köle olur da taparlar. Kendilerini o makamlardan mahrum edebileceklerine inandıkları kimselere de olmadık kötülükleri yaparlar. Oysa bazen kötülük yaptıkları o insanların haberleri bile olmaz. Sırf potansiyel tehlike ya da rakip gördüklerinden olmadık iftira ve karalamalarla onları saf dışı yapmak, harcamak isterler. Tabi bunun bütün acısını da kendinden altta kalanlardan çıkarırlar. İsterler ki onlar da kendisine kul olsunlar. Müşrikler ülkesinde alt üst ilişkileri nerdeyse bir kulluk ve tanrılık ilişkisine dönüşür, böyle aşağıdan yukarıya bir silsile, bir hiyerarşi takip eder maalesef.

Bunun ilacı, şüphesiz dindir. Allah (c.c.)'a kulluğun en büyük gaye ve mutluluk olduğunu bilme, kanaatkar ve iffetli olma. Üstünlüğün malda makamda değil, takvada olduğunu kavrama ve hırsı öldürme. Evet, mal da, makam da hayırda kullanılırsa hayırlara vesile olur. Hele zekat, sadaka, hac, cihad gibi bir çok ibadet, mal olursa yapılır. Ama iki vadi dolusu altını olsa üçüncüsünü isteyen insanoğlunun gözünü gerçekten ancak bir avuç toprak doyurur ama, Allah (c.c.)'a, ahirete ve kadere inanan insan, hırsının tehlikesinden Allah'ın izniyle elbette korunabilir.

İNAT

İnat, yanlış yada doğru, bir insanın kendi görüşünde ısrar etmesidir. Hakta sabır ve sebatla karıştırılmamalıdır. Çünkü inat, gurur, kibir ve cehaletten kaynaklanır. İnatçı insanlar, yalnızlığa ve dışlanmaya mahkumdurlar. Çoğu zaman hatalarını anlasalar dahi, kibirlerinden hakkı kabul etmezler.

İnat, küfür veya günahta olursa, artık o kişi iflah olmaz. İki dünya saadetini de yitirmiş demektir. Akıllı kişiler, kimden gelirse gelsin hakkı kabul eder ve inatçı kişilerle tartışmazlar.

İSRAF

İsraf, varlığımzı harama veya ihtiyaçtan fazla lüzumsuz yerlere harcamaktır. Böylesi saçıp savurmalara, "savurganlık" da denir. Cimriliğin zıddı olan israf, onun gibi yasaklanmıştır: "Akrabaya, yoksula ve yolda kalmışa hakkını ver. Bununla beraber malını saçıp savurma. Çünkü malını saçıp savuranlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür. Eğer Rabbinden beklediğin bir rahmet (rızık) için, onlardan yüz çevirmek mecburiyetinde kalırsan, o vakit de onlara yumuşak ve tatlı sözler söyle. Elini boynuna asıp bağlama (cimri olma), hem de onu büsbütün açıp saçma (israf etme); aksi halde kınanmış olursun ve eli boş açıkta kalırsın. Gerçekten senin Rabbin, kullarından dilediğinin rızkını genişletir ve dilediğini kısar. Şüphesiz ki Allah, kullarının durumlarından haberdardır, her şeyi görendir."(İsra, 26-30)

"Ve onlar ki, harcadıklarında ne israf ne de cimrilik ederler; ikisi arasında orta bir yol tutarlar." (Furkan, 67)

"Ey Âdemoğulları! Her mescide gidişinizde güzel giysilerinizi giyin ve yiyin için, fakat israf etmeyin, Çünkü Allah israf edenleri sevmez." (A'raf, 31)

İsraf deyince genellikle mal harcamalarındaki israf akla geliyor. Eğer, tanımda olduğu gibi "varlık" dersek, mal da girer, sağlık, zaman, hava, su, ekmek, elbise, enerji ve başka varlıklarımız da girer. İsraf, emeğe saygısızlıktır. Hele bunu bir medeniyet havasına sokanlar, insanlığa ihanet edenlerdir. Çünkü bu varlıklar, her ne kadar şimdilik belli insanların ellerinde bulunuyorlarsa da, aslında onlar toplumun ortak malıdırlar. Evet, israf eden sadece kendi malını saçıp savurmuyordur. Bunun vebali büyük, hesabı ağırdır. "Allah israf edenleri sevmez." (A'raf, 31) demek ne demektir? Kim, Allah (c.c.)'ın kendisini sevmemesini umursamayabilir?

Müslümanlar, kazanırken dikkat ettikleri kadar, mallarını harcarken de dikkatli olurlar.

KİBİR

Kendini beğenme, büyüklük taslama, gurur ve azametli olma, kurum satma anlamlarına gelen kibir, insanın ilim, mal, makam, soy sop veya güzellik gibi, kendi elinde değil de tamamen Allah (c.c.)'ın bir lütfu olan özellikleriyle, kendisini başkalarından üstün görme hastalığıdır.

Büyüklük, ululuk ve azamet anlamında kibir, ancak Allah (c.c.)'a yakışır. O, bir kudsî hadiste şöyle buyurur: "Ululuk va azamet örtümdür. Kim bunlardan birinde benimle çekişirse, onu ateşe atarım." (Ebu Davud, Libas, 25:İbn Mace, Zühd, 16) İnsana yakışan, Allah (c.c.)'a kulluktur. Kulun, kendi acizliğini ve zayıflığını unutarak büyüklük taslaması, hele hele de bunu Allah (c.c.)'a karşı yapması, ki-

birine yediremediği için O'na ibadetten kaçınması, bağışlanamaz bir günahtır, ahlaksızlıktır, şiddetli azabı gerektiren bir suçtur. Kur'an'a baktığımız zaman, şu başlıkları görürüz: "Allah (c.c.), kibirlileri, kendini beğenmişleri sevmez." (Nisa, 36-37) Kibir, hakkı kabul etmemeye ve Allah (c.c.)'a ibadet etmemeye götürür: "Mesih de, gözde melekler de Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim O'na kulluktan çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki O, hepsini huzuruna toplayacaktır. İnananlara ve yararlı iş işleyenlere, ecirlerini ödeyecek, onlara olan bol nimetini daha da artıracaktır. Kulluk etmekten çekinenleri ve büyüklük taslayanları elem verici bir azaba uğratacaktır. Onlar kendilerine Alah'tan başka bir dost ve yardımcı bulamazlar." (Nisa, 172-173) Allah (c.c.)'ın ayetlerini kibirlerine yediremezler: "Yeryüzünde haksız yere büyüklük taslayanları, ayetlerimden yüz çevirteceğim. Onlar bütün ayetleri görseler yine de inanmazlar; doğru yolu görseler, yol olarak benimsemezler; azgınlık yolunu görseler, hemen onu yol edinirler. Bu, onların mucizelerimizi yalan saymaları ve onlardan habersiz görünmelerinden ileri gelir.

Ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalan sayan kimselerin işleri boşa gitmiştir. Onlar işlediklerinin karşılığından başka bir şeyle mi cezalanırlar?" (A'raf, 146-147) Münafıklar, tıpkı İblis gibi kibir yüzünden imandan kaçmışlar ve mahvolmuşlardır: "Onlara: "Gelin de Allah'ın peygamberi sizin için mağfiret dilesin" dendiği zaman, başlarını çevirirler; büyüklük taslayarak yüz çevirdiklerini görürsün. Onlar için, bağışlanma dilesen de dilemesen de birdir; Allah onları bağışlamayacaktır. Doğrusu Allah, yoldan çıkmış milleti doğru yola eriştirmez." (Münafikun, 5-6) İnsan, gurur ve kibirden sakınmalı, konuşmasında, yürümesinde, oturup kalkmasında mütevazi olmalıdır: "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme, çünkü sen ne yeri delebilir

ve ne de boyca dağlara ulaşabilirsin." (İsra, 37) "İnsanları küçümseyip yüz çevirme, yeryüzünde böbürlenerek yürüme; Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi şüphesiz ki sevmez." (Lokman, 18) İblis'in helaki kibirdendi: "Meleklere, "Ademe'e secde edin" demiştik, İblis müstesna hepsi secde ettiler, o ise kaçındı, büyüklük tasladı ve inkar edenlerden oldu." (Bakara, 33) Allah (c.c.)'ı unutarak gurur ve kibire kapılmanın acı bir akıbeti vardır: "And olsun ki Allah size birçok yerlerde ve çokluğunuzun sizi böbürlendirdiği fakat bir faydası da olmadığı, yeryüzünün geniş olmasına rağmen size dar gelip de bozularak arkanıza döndüğünüz Huneyn gününde yardım etmişti. Bozgundan sonra Allah, peygamberine ve müminlere güvenlik verdi ve görmediğiniz askerler indirdi; inkar edenleri azaba uğrattı. İnkarcıların cezası budur." (Tevbe, 25)

Kur'an'da kibire, gurura örnek verilenler vardır. Onlardan biri de Karun'dur. Onun etrafında cereyan eden olaylar, bizim çevremizde cereyan etmiş gibi hala tazeliğini korumaktadır. Okuyalım isterseniz: "Karun, Musa'nın milletindendi; ama onlara karşı azdı. Biz ona, anahtarlarını güçlü bir topluluğun zor taşıdığı hazineler vermiştik. Milleti ona: "Böbürlenme, Allah şüphesiz ki böbürlenenleri sevmez. Allah'ın sana verdiği şeylerde, ahiret yurdunu gözet, dünyadaki payını da unutma; Allah'ın sana yaptığı iyilik gibi, sen de iyilik yap; yeryüzünde bozgunculuk isteme; doğrusu Allah bozguncuları sevmez" demişlerdi.

Karun: "Bu servet ancak, bende mevcut bir ilimden ötürü bana verilmiştir" demişti. Allah'ın, önceleri, ondan daha güçlü ve topladığı şey daha fazla olan nice nesilleri yok ettiğini bilmez mi? Suçluların suçları kendilerinden sorulmaz. Karun, ihtişam içinde milletinin karşısına çıktı. Dünya hayatını isteyenler: "Karun'a verildiği giibi bizim de olsa; doğrusu o büyük bir varlık sahibidir" demişlerdi.

Kendilerine ilim verilmiş olanlar ise: "Size yazıklar olsun; Allah'ın mükafatı, inanıp yararlı iş işleyenler için daha iyidir. Ona da ancak sabredenler kavuşabilir" demişlerdi.

Sonunda, onu da, sarayını da yerin dibine geçirdik. Allah'a karşı ona yardım edebilecek kimsesi de yoktu; kendini kurtarabilecek kimselerden de değildi.

Daha dün onun yerinde olmayı dileyenler: "Demek Allah kullarından dilediğinin rızkını genişletip bir ölçüye göre veriyor. Eğer Allah bize lutfetmiş olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Demek ki inkarcılar başarıya eremezler" demeye başladılar.

Bu ahiret yurdunu, yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu istemeyen kimselere veririz. Sonuç Allah'a karşı gelmekten sakınanlarındır. Kim bir iyilik getirirse, ona daha iyisi verilir. Kim bir kötülük getirirse, o kütülükleri işleyenler, ancak yaptıkları kadar ceza görürler." (Kasas, 76-84)

Kibir, kendini ele verir. Nasıl mı? Kibirli insanlar, önde gitmeyi, mecliste ve taşıtlarda en iyi yere oturmayı, kendilerine sorulmasa bile her soruya cevap vermeyi, yaptıklarını konuşmayı, yapacaklarını anlatmayı, olmadık huylarıyla övünmeyi, önünde adam dikmeyi, olur olmaz yerde kızgınlık göstermeyi, her tartışmadan galip çıkmayı severler. Tevazu ve hakkın galibiyetini bilmezler. Çok konuşur, çok tartışır, çok kızarlar. Sürekli tenkit ederler, kimseyi beğenmezler, her makama layıktırlar, düşünceleri daima isabetlidir, hiç hata yapmazlar, dolayısıyla inatçıdırlar. Kendilerini beğendiklerinden, fevkalada bencildirler. Kibirliler de çeşit çeşittir. Kimi kendisini Firavun gibi, tanrı yerine kor, kimisi herkesle oturmaz, özel meclis arar, kimisi de saklamaya çalışır ama neye yarar.

İnsan, niye mi kibirlenir? Ahmaklığından! Kimisi ilminden kibire düşer. İşin özünü kavramamış, kabukta kalmıştır. Kimisi ibadetinden kibirlenir. Keşke yapmasalardı da kibir yerine mahcup kalsalardı.. Kimisi soy sopla, ırkla kibirlenir; sanki dilekçe vermişler da kendileri seçmişlerdir!.. Kimi güzellikleriyle kibirlenir, sanki tasarımı kendine aitmiş gibi suratlarının. Kimileri de malla, makamla kibirlenirler.

"Mal sahibi, mülk sahibi Hani bunun ilk sahibi.

Mal da yalan, mülk de yalan,

Var biraz da sen oyalan..."

İnsan oturup nerden ve niçin geldiğini, neden yaratıldığını, nereye gideceğini tefekkür etse, hiç kibiri kalır mı? Allah (c.c.)'ı bilenin büyüklenmesi olabilir mi?. Cehaletin gözü kör olsun demiştik değil mi?

ÖFKE

Öfke, şiddetli kızgınlık, kırgınlık, hiddet ve gazap demektir. O ifrat ve tefrit gibi aşırılıktan uzak olduğunda her huy gibi faydalıdır. Bir yandan kalbin heyecana gelip coşması karşısında meydana gelebilecek tehlikeleri önlemek için, vücutta meydana getirdiği değişim ile sağlığa faydalı olurken, diğer yandan tabi ki akla, imana ve iz'ana uyduğu müddetçe, insanı tehlikelere karşı koymaya, kötülüklere direnmeye, baskı ve saldırıları defetmeye, olumsuzluklar karşısında iradenin çökmesini önlemeye yarar. İnsan, bu güzel huy sayesinde din, ırz, vatan gibi korunması gerekenleri korur. Resulullah(s.a.v.) Efendimiz, Allah (c.c.) için kızardı. Hatta kızgınlığı, o kötü durum bitmedikçe de geçmezdi.

Bilindiği gibi, işlerin hayırlı olanı ortasıdır. Orta yol, daima esenliktir. Bir şeyin azlığına tefrit, çokluğuna ifrat denir. İkisi de mezmumdur, kötüdür, kaçınılması gerekir. İyisi, doğrusu, faydalısı,

orta yolda olanıdır. Gazabın azlığı, yukarda anlatılan yararların kaçırılmasıdır. Çokluğu da zarardır. Aslında öfke veya gazap denildiğinde, akla gelen de bu yönüdür. "Öfkeyle kalkan, zararla oturur.", "Öfke topuğa çıktı.", "Öfkesinden çatladı." deyim ve atasözleriyle anlatılan ve dinimizce de sakındırılan öfke, bu tür öfkelerdir.

Zararlı öfke, aklın iptali gibi bir şeydir. O anda insanın gözü hiçbir şey görmez. Kalb gözü de kördür öfke anında, düşünemez, hayrı şerri seçemez. Daha sonra pişman olacağı anormal işleri, hatta rezillikleri zevkle yapar. Onun için "öfke baldan tatlıdır" demişler. Bir çok suçların, kavgaların, cinayetlerin, boşanmaların... arkasında bir anlık o bal gibi gelen zehirli öfkeye yenilmeler vardır.

İşte İslam,"en büyük cihad" olarak kabul ettiği nefis terbiyesi ve kalb tasfiyesi ile iradeyi güçlendirerek, o bir anlık öfkeleri selametle geçiştirmenin, giderek, nefis için hiç öfkelenmemenin erdemine erdirir insanları. Yüce Allah (c.c.), öfkesini yenenleri sever ve över: " Rabbiniz'in mağfiretine, ve Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için hazırlanmış eni gökler ve yer kadar olan cennete koşuşun. Onlar bollukta ve darlıkta sarfederler, öfkelerini yenerler, insanların kusurlarını affederler. Allah iyilik yapanları sever." (Al-i İmran, 133-134)

"Size verilen herhangi bir şey, sadece dünya hayatının bir geçimliğidir. Allah katında olan; inanıp Rablerine güvenen, büyük günahlardan ve hayasızlıklardan çekinen, öfkelendiklerinde bile bağışlayanlar, Rablerinin çağrısına cevap verenler ve namaz kılanlar için daha iyi ve daha süreklidir. Onların işleri aralarında danışma iledir. Kendilerine verdiğimiz rızıktan da sarfederler." (Şura, 36-38)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.), bu tür öfkeyi yenmenin, "gerçek pehlivanlık" olduğunu söyler:" "Pehlivan, güneşte hasmını yenen değildir. Hakiki pehlivan, öfkelendiği zaman nefsini yenen kimsedir."

(Buhari, Edeb 76, Müslim, Birr 107, (2760); Muvatta, Hüsnü'l-Halk 12, (2, 906)) "Öfkesinin gereğini yerine getirebilecek güçte olduğu halde öfkesini tutan kimseyi Allah Teâla Hazretleri Kıyamet günü mahlukatın başları üstüne davet eder; tâ ki, herkesten önce dilediği huriyi kendine seçsin." (Tirmizi, Birr 74, (2022); Ebu Davud, Edeb 3, (4777))

İbnu Abbas (r.a.), bir pehlivanı anlatır: "Uyeyne İbnu Hısn Medine'ye gelince, kardeşinin oğlu Hürr İbnu Kays'ın yanına indi. Hürr İbnu Kays ise Hz. Ömer'in yakınlarındandı. Onun meclisinde yaşlı veya genç bir kısım kurrâ ve fakihler müşavere heyeti olarak bulunurdu. Uyeyne İbnu Hısn:

"Ey kardeşimin oğlu! Emirü'l-mü'minin'in yanına girmem için izin taleb et!" dedi. O da izin istedi. Ancak yanına girince: "Yeter artık! Ey İbnu'l-Hattab sen bize bol vermediğin gibi, aramızda adaletle de hükmetmiyorsun!" dedi. Hz. Ömer (r.a.) pek öfkelendi. Neredeyse dövmek için üzerine yürüyecekti ki, Hürr (r.a.) atılıp: "Ey emire'l-mü'minin! Allah Teâla, Resûlüne: "Affı esas tut, ma'rufu emret ve cahillerden de yüz çevir!" (A'raf 199) diye emretmiştir. Bu adam da cahillerden biridir" dedi. Vallahi Hürr ayeti okuyunca, Hz. Ömer olduğu yerde kalıp hiçbir şey yapmadı. Hz. Ömer Kitabullah'ın yanında hemen durur, onu koyup geçmezdi." (Buhari, İ'tisam 2, Tefsir, A'raf 5)

Öfkenin yenilmesine yardımcı bazı şeyler öğretir sevgili Peygamberimiz (s.a.v.): "Öfke şeytandandır, şeytan da ateşten yaratılmıştır, ateş ise su ile söndürülmektedir; öyleyse biriniz öfkelenince hemen kalkıp abdest alsın."(Ebu Davud, Edeb 4, (4784)) "Biriniz ayakta iken öfkelenirse hemen otursun. Öfkesi geçerse ne ala, geçmezse yatsın."(Ebu Davud, Edeb 4, (4782))Hz. Mu'az İbnu Cebel (r.a.) anlatıyor. "İki kişi Resûlullah (s.a.v.)'ın huzurunda küfürleştiler.

Her birinin yüzünde diğerine karşı öfkesi gözüküyordu. Resûlullah (s.a.v.): "Ben bir kelime biliyorum, eğer onu söyleyecek olsa, kendinde açığa çıkan öfke giderdi: Eûzu billahi mineşşeytanirracim" buyurdular." (Tirmizi, Da'avat 53, (3448); Ebu Davud, Edeb 4, (4780))

RİYA

Riya, sözlükte gösteriş, iki yüzlülük demektir. Dinde ise riya ihlasın zıddı olup, iyi ve hayırlı bir işi Allah (c.c.) rızası için değil de, insanların görmesi ve bilmesi için yapmak veya onlara kendisini, olmayan faziletlerle tanıtmaktır. Amaç, insanlar tarafından beğenilmek, övülmek, maddi manevi dünyalık elde etmektir. İhlas bahsinde genişçe görüldüğü gibi, Allah (c.c.) niyet, söz ve işlerin sadece kendisi için, rızasını kazanma amacıyla yapılmasını emreder: "Oysa onlar, doğruya yönelerek, dini yalnız Allah'a has kılarak O'na kulluk etmek, namazı kılmak ve zekatı vermekle emrolunmuşlardı. Dosdoğru olan din de budur." (Beyine, 5) O, riyakarları sevmediği gibi, kirli kalplerle yapılmış kirli amelleri de kabul etmez: "Mallarını insanlara gösteriş için sarfedip, Allah'a ve ahiret gününe inanmayanları da Allah sevmez. Şeytanın arkadaş olduğu kimsenin ne fena arkadaşı vardır!" (Nisa, 38) "Vay o namaz kılanların haline ki: Onlar kıldıkları namazdan gafildirler. Onlar gösteriş yaparlar." (Maun, 4-6) Çünkü riya, ameli iptal eder: "Ey İnananlar! Allah'a ve ahiret gününe inanmayıp, insanlara gösteriş için malını sarfeden kimse gibi, sadakalarınızı başa kakma ve eza etmekle boşa çıkarmayın. Onun durumu, üzerinde toprak bulunan kayanın durumu gibidir, üzerine bol yağmur yağdığında onu cascavlak bırakır. Kazandıklarından hiçbir şey elde edemezler. Allah inkar eden kimseleri doğru yola eriştirmez."(Bakara, 264)

Sevgili Peygamberimiz(s.a.v.)in hadislerine baktığımızda görürüz ki riya, Allah (c.c.)'ın asla razı olmadığı gizli bir şirk, yani Allah

(c.c.)'a ortak koşmaktır. Sonuçta insanı şirke ve nifaka düşürmesinden korkulur. Riya, çirkin bir istismardır, iki yüzlülüktür, müslümanın şahsiyetiyle asla bağdaşmaz.

Cihad, en faziletli ve sevabı en çok ibadetlerden biridir. Tabi ki Allah (c.c.) için yapılıra. Ya riya veya başka bir sebeple yapılırsa? Bunu sormuşlar sevgili Peygamberimiz(s.a.v.)e: Ebu Musa (r.a.) anlatıyor: "Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, şecaat olsun diye veya hamiyyet (kavmini, ailesini, dostunu korumak) için veya gösteriş için savaşan kimseler hakkında sorularak bunlardan hangisi "Allah yolunda"dır? dendi. Resûlullah: "Kim, Allah'ın kelamı yücelsin diye mukâtele ederse, o Allah yolundadır" diye cevap verdi."(Buharî, Cihad 15, Hums 10, İlm 35, Tevhid 28; Müslim, İmâret 149, (1904); Tirmizî, Fedâilu'l-Cihâd 16, (1646); Ebu Dâvud, Cihâd 26, (2517); Nesâî, Cihâd 21; İbnu Mace, Cihâd 13, (2783))

İlim öğrenmak ne kadar teşvik edilen bir konudur. Ama ihlas olmaz da işe riya karışırsa? İşte cevabı: "Cühelâ takımıyla münakaşa veya ülemâya karşı böbürlenme veya halkın dikkatini kendine çekme gayesiyle ilim talep eden ateştedir."

Riyayı saklamanın faydası yoktur." Hz. Cündüb (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Kim başkalarının kusurlarını teşhir edip herkese duyurursa, Allah da onun kusurlarını duyurur. Kim riya yaparsa Allah da onun riyasını ortaya çıkarır."(Buhari, Rikak 36; Müslim, Zühd 48, (2987))

Ancak, iyilikleri ve kötülükleri sonuna kadar saklamak, bu dünyada pek mümkün olmuyor. Bir gün, bir şekilde ortaya çıkıyor. İşte bir gün ortaya çıkan iyiliklerin insanlar tarafından beğenilip takdir edilmesi, kulun ihlasını bozmaz, riya sayılmaz. Belki o takdir, Allah (c.c.)'ın peşin ödediği bir ödüldür. Her zaman yaptığı iyi bir işi, in-

sanlar görecek ve riya olacak endişesi ile terk etmek de iyi değildir. Yapılacak ve Allah (c.c.)'a sığınılacak. Sonra, müslümanın yaptığı işi güzel yapıp, insanların beğenisini kazanma isteği, her zaman riyadan kaynaklanmaz. Burada faydalı olma ve hizmet etme düşünceleri de söz konusu olabilir. Acaba hangisi? Bunu ancak o kişi bilir. O da kendini yoklamalı, kalbine danışmalıdır. Bize düşen ise hüsn-i zanla, onun ihlaslı olduğunu düşünmektir. İyilikleri takdir etmek, toplumun vazifesidir. Bu, hem iyilikleri teşvik, hem de yapanlara bir teşekkürdür.

ZULÜM

Zulüm, hakkı yerine koymama, hak edene hakkını vermeme, suç işleyeni uygun ceza ile cezalandırmama, eziyet ve işkence yapma demektir. Adaleti anlatırken söylediklerimiz, burada da geçerlidir.

Bütün dinlerde haram olan zulüm, bütün akıllılarca da kötülenmiş, lanetlenmiştir. Ancak, kendisini eğitemeyen akıllılardan başkası da sanki zulüm işlememektedir. Keşke zalimler, kendilerine yapıldığı zaman zulmü anladıkları ve aşağıladıkları gibi, kendileri de başkalarına yaparken anlasa ve aşağılasalardı.

Ahlakçılarımız zulmü üç kısma ayırırlar: İnsanın Allah (c.c.)'a, başkalarına ve kendine karşı yaptığı zulüm.

Allah (c.c.)'a karşı yapılan zulüm, O'nu inkar ya da O'na ortak koşmaktır. Yani inkar ve şirk. Yeryüzündeki bütün zulümlerin, suçların, günahların altında yatan sebep, inkar ve şirktir. Allah, Kur'an'da zulmü geniş açıklamıştır. O, zulmü kendine de, başkalarına da yasaklamıştır. Milletleri yok eden zulümden örnekler vermiş, zulme ve zalimlere karşı insanları birleşerek mücadeleye çağırmıştır. Allah'ın indirdikleri ile hükmetmeyen zalimlerin asla hidayete eremeyeceğini, dünya ve ahirette kurtulamayacaklarını, bir müddet mühlet veril-

se de sonlarının korkunç azap olacağını, asla merhamet edilip bağışlanmayacaklarını, çektikleri azabın azaltılmayacağını, dünyaya tekrar gelip iyi olma arzularının dinlenmeyeceğini... kitabında geniş olarak açıklamıştır. Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "Zulümden kaçının. Zira zulüm, Kıyamet günü karanlıklar olacaktır. Cimrilikten de kaçının, zira cimrilik, sizden öncekileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramları helal saymaya sevketmiştir."(Müslim, Birr 56, (2578))

Ebu Bekre (s.a.v.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.v.) buyurdular ki: "İşleyene daha dünyada cezası çarçabuk gelmeye en layık günah zulüm ve sıla-ı rahmin (akraba bağlarının) koparılmasıdır, bu cezanın dünyada gelmesi, ahiretteki cezaya keffaret değildir."(Ebu Davud, Edeb 51, (4902); Tirmizi, Kıyamet 58, (2513))

Zulümden uzak, arı duru bir kalb ile Allah (c.c.)'a ermek, her müslümanın idealidir. Abdullah İbnu Amr (r.a.) anlatıyor: "Resülullah (s.a.v.)a: "En faziletli insan kimdir?" diye sorulmuştu. "Kalbi mahmüm (pak), dili doğru sözlü olan herkes" buyurdular. Ashab: "Doğru sözlülüğün ne demek olduğunu biliyoruz. Mahmümu'l-kalb ne demektir?" diye sordu. "Mahmûmu'l kalb, Allah'tan korkan tertemiz kalptir, içinde günah yoktur, zulüm yoktur, kin yoktur, hased yoktur" buyurdular."

İnsanın kendine zulmü ise, yukarıdan beri anlatılan varoluş amacını unutarak veya bilerek atarak, Allah (c.c.)'ın dininden uzak bir hayat yaşamasıdır. İnsanların birbirlerine yaptıkları zulmün altında da, hak dinden uzak yaşamaları vardır kuşkusuz. Çünkü Allah (c.c.), kime nasıl davranılacağını din ile insanlara bildirmiştir. Bu bildirilenlere aykırı davranış, başlıbaşına bir zulümdür. İnsan, dikkat etmez de ilahi sınırları aşarsa, farkında olsun veya olmasın aslında

yeryüzündeki dengeyi bozmakla bırakın insan ve toplumu, ekmeğe, suya, havaya, taşa, toprağa, bitkilere, hayvanlara, hatta atmosfere ve fezaya dahi zulüm ve haksızlık etmiştir.

Zulmün altında yatan, insanın kendini tanıyamaması, eğitememesidir. Büyüklük taslayarak kibirlenmesi, arzularına, şehvetlerine, hırslarına gem vuramamasıdır. Onun için diyoruz, "bütün zulüm ve kötülüklerin altında inkar ve şirk vardır" diye. İnsanlar, dindar oldukları zamanlarda insanca yaşamışlar, dinden uzaklaştıkları zamanlarda ise canavarlaşmışlardır. Tarih bunun şahididir. Bunu görmemek, kabullenmemek kibirin ta kendisidir.

Kötü huylar bahsini burada bitirdik. Bazı kötü huyları, yeri gelmişken "iyi huylar" bölümünde yazdığımız için, burada tekrarlamadık. Mesela "adalet" anlatılırken "iltimas" ve "rüşvet" de anlatılmış, "çalışkanlık" bahsinde "tembelliğe" de yer verilmiş, "cesaret" işlenirken "korkaklık" da oraya girdirilmiştir. Belki bazı önemli kavramlar daha vardı ama, kitabımızı kısa tutma amacı ile biz bu kadarıyla yetindik.

SONSÖZ

Allah Teala'ya (cc) her türlü nimetlerine, özellikle de verdiği ilim, lisan, beyan, hafıza ve kitabet nimetlerine karşı sonsuz hamdediyor, şükrediyor ve O'nu layık olduğu vechile övüyoruz.

Rabbimiz Allah (azze ve celle), kitabımız Kur'an-ı Kerim, Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.v.) ve güzel dinimiz İslam hakkında kısa ama kafî olarak özlü bilgiler veren, iman esaslarını özetleyen, ibadetlerimize dikkat çeken, hukukumuzu ve helal haramları hatırlatan, ahlakımızı öğreten, iyi ve kötü huylar hakkında okuyucusunu bilgilendirip yönlendirmeye çalışan bu kitabımızın nihayet sonuna geldik.

Bu kitabın önsözde bahsettiğimiz ilk hali 22. 04. 2004 Perşembe günü saat 22. 35'de bir mübarek Cuma gecesi bitmiş idi. Şimdi ise yeniden okundu, bir hayli ilaveler yapıldı, bu hale getirilip tamamlandı. Böylece her Müslümana lazım olan dini bilgiler bir kitap içinde sunuldu. Bir "tahdis-i nimet" olarak bunu söylüyor, "la fahr" diyerek bundan büyük mutluluk duyuyoruz.

Rabbimizden, rızasını amaçlayan ve bu kitapçığı kabul buyurmasını ve insanlara faydalı kılıp bereketlendirmesini niyaz ederiz. Amin. Ve selamun alel mürselin. Velhamdu lillahi rabbil âlemin.

KONU İNDEKSİ

İSLÂM'IN ÖZETİ

"Allah Bizden Neler İstiyor?"

CEMAL NAR

Selam sevgili okuyucum.

Öyle zannederim ki bu kitabı elinize alıp içeriğine şöyle bir baktığınızda, "bu bir ilmihal kitabıdır" diyeceksiniz. Tabi hemen aklınıza şu soru damlayacak: "Bu kadar ilmihal içinde buna ne gerek vardı?"

Haksız değilsiniz. Ama her kitabın ayrı bir yeri ve hizmeti vardır. Peki, bu kadar ilmihalin, yani akaid, fıkıh ve ahlak kitapları arasında bu kitabımızın meziyeti nedir ki, size alıp okuma veya bir sevdiğinize hediye ederek faydalandırma kararı verdirsin?

Herhalde şudur; Bu kitap çok kapsamlıdır. İslam'a dair her konu, her bilgi var içinde özet de olsa. "Şu konu da olsaydı?" dedirtmez insana. Çünkü diğer ilmihallerde dinin bazı bölümleri yok. Mesela akaid, ibadet, muamelat var, ahlak yok. Veya o var, muamelattan bazı bölümler çıkarılmış, günümüzde uygulaması yoktur diye. Bu eser bu bakımdan tamdır. Bu tamlık insana huzur verir.

İkinci bir meziyeti de, ayrıntılarda boğulmamasıdır. Ortalama okuyucuya gerek olan her bilgi kâfi miktarda vardır. Hayatta bir kere bile başa gelmeyecek olan, ancak uzmanına gereken detay bilgiler verilmemiştir. Bu da hem anlamayı kolaylaştırır, hem de her açıdan tasarrufu sağlar.

Lütfen "içindekiler" bölümüne bir bakınız, sanırım "işte bul" diyeceksinizdir.

